

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE ALMAN SPOR
EKOLÜNÜN TÜRK SPOR KÜLTÜRÜNÜN GELİŞİMİNE
YANSIMALARI**

SEVDA KORKMAZ

DOKTORA TEZİ

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANA BİLİM DALI

SPOR YÖNETİM BİLİMLERİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. TURGAY BİÇER

2018-İSTANBUL

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE ALMAN SPOR
EKOLÜNÜN TÜRK SPOR KÜLTÜRÜNÜN GELİŞİMİNE
YANSIMALARI**

SEVDA KORKMAZ
DOKTORA TEZİ

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANA BİLİM DALI
SPOR YÖNETİM BİLİMLERİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. TURGAY BİÇER

2018-İSTANBUL

TEZ ONAYI

Kurum : Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Programın seviyesi : Doktora
Anabilim Dalı : Beden Eğitimi ve Spor
Tez Sahibi : Sevda Korkmaz
Tez Başlığı : Erken Cumhuriyet Döneminde Alman Spor Ekolünün Türk Spor
Kültürünün Gelişimine Yansımaları
Sınav Yeri : Anadoluhisarı Kampüsü
Sınav Tarihi : 22.02.2018

Tez tarafımızdan okunmuş, kapsam ve kalite yönünden Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

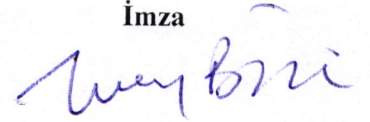
Danışman (Unvan, Adı, Soyadı)

Prof.Dr. Turgay Biçer

Kurumu

Marmara Üniversitesi

İmza

Sınav Jüri Üyeleri (Unvan, Adı, Soyadı)

Prof. Dr. Bilge Donuk

İstanbul Üniversitesi

Doç.Dr. M.Mehmet Yorulmazlar

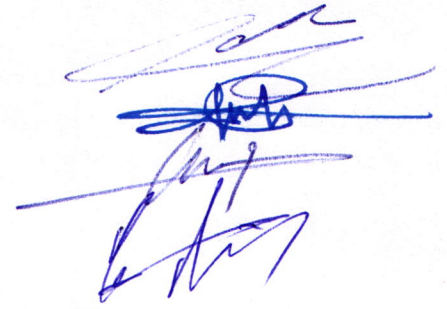
Marmara Üniversitesi

Yrd.Doç.Ümit Orhan

Marmara Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. M.Yalçın Beşiktaş

Okan Üniversitesi

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 01/03/2018 tarih ve 13 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Göksel ŞENER
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

-Sınav evrakları 3 iş günü içinde ıslak imzalı tek kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

-Bu form bilgisayar ortamında doldurulacaktır.

NOT: Sınava katılan tüm jüri üyelerinin ayrı ayrı doldurması gerekmektedir.

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmayla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığı beyan ederim.

Sevda Korkmaz

TEŞEKKÜR

Öncelikle çalışmamın danışmanlığını yürüten ve beni her anlamda destekleyen Sayın Prof. Dr.Turgay Biçer'e her dem müteşekkir olduğumu belirtmek isterim. Tez yazım sürecimde okumalarıyla eleştiri ve öneriler sunan Sayın Tanju Bağırhan'a şükranlarımı sunarım. Bu çalışmanın her aşamasında arkadaşlık ve dostluklarını esirgemeyen Rıza Tayfur Özkan, Alper Erdoğan, Zeynep Kotan, M.Kürşad Filiz, Cem Küçükkarakaş ve Aysel Demirbüken'e çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışma boyunca desteklerini esirgemeyen müdürüm Sayın Osman Avcı'ya teşekkürü borç bilirim.

Ve hepsinden öte, bugünümü var eden, bana hayatı kolaylaştıran, yaşanır kılan, verdikleri emekleri asla geri ödeyemeceğim sevgili ailem; annem Nevide (Bahar) Korkmaz, babam Murat Korkmaz, ablam Sevgi Korkmaz ve kardeşim Sedat Korkmaz'a sonsuz teşekkür ederim, siz olmadan 'ben' olamazdı.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER	ii-iv
KISALTMALAR ve SİMGELER	v
1. ÖZET	1
2. ABSTRACT	2
3. GİRİŞ ve AMAÇ	3-9
4. GENEL BİLGİLER	10-73
4.1. 16-19.Yüzyıllar Arası Dönemde Spor Akımları ve Etki Alanları	10-40
4.1.1. Alman spor akımı	13-33
4.1.1.1. Uygulanışı	22-25
4.1.1.2. Kullanım amaçları	25-32
4.1.1.2.1. Eğitime yönelik amaç	25-26
4.1.1.2.2. Sağlığa yönelik amaç (öjeni ve ırk ıslahı)	26-27
4.1.1.2.3. Milliyetçi amaç	27-32
4.1.1.3. Etki alanları	32-33
4.1.2. Çek Sokol akımı	33-34
4.1.3. İsveç spor akımı	35-36
4.1.4. İngiliz spor akımı	36-38
4.1.5. Sovyet fizik kültür sistemi	38-40
4.2. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor Düşüncesinin ve Uygulamalarının Gelişimi	40-66
4.2.1. Erken Cumhuriyet dönemine bir bakış	40-66
4.2.1.1. Okullarda spor	44-46
4.2.1.2. Aşiret mektepleri	46-47
4.2.1.3. Beden eğitimi öğretmeni ihtiyacı	47-50
4.2.1.4. Spor/ İdman bayramları	50-51
4.2.1.5. Spor yazını ve basını	51-52
4.2.1.6. Futbol	53-56
4.2.1.7. İlk ulusal spor yönetim modeli - Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı	56

4.2.1.8. Uluslararası alanda ilk temsiller	57-58
4.2.1.9. Kadın ve spor	58-59
4.2.1.10. İzcilik	59-60
4.2.1.11. Gençlik dernekleri	60-66
4.3. Almanya ile İlişkilerin Tarihsel Gelişimi	66-73
5. GEREÇ VE YÖNTEM	74-75
5.1. Araştırmanın Amacı	74
5.2. Araştırmanın Önemi	74
5.3. Sınırlılıkları	74
5.4. Varsayımları	75
5.5. Araştırma Modeli	75
5.6. Veri Toplama Teknikleri	75
6. BULGULAR	76-214
6.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Spor	76-114
6.1.1 Erken cumhuriyet döneminde Spor'dan beklentiler	76-106
6.1.1.1. Öjeni düşüncesi ve spor	81-84
6.1.1.2. Güzellik yarışmaları, kadın ve spor	84-86
6.1.1.3. Topyekun savaş (Millet-i Müsellaha/Silahlandırılmış millet)	86-90
6.1.1.4. Gençlik dernekleri, Türk Ocakları, Halkevleri	90-106
6.1.2. Spor mimarlığı ve toplumsallaşma	106-114
6.1.2.1. Erken cumhuriyet döneminde 'Mekân'	107-108
6.1.2.2. Erken cumhuriyet dönemi spor mimarisi	108-112
6.1.2.3. 19 Mayıs Stadyumu ve etkinlikler	112-114
6.2. Türk Sporunda Alman Etkisi	114-214
6.2.1. Spor mimarisinde Alman etkisi	115-125
6.2.1.1. Mimaride genel durum	115-118
6.2.1.2. Spor mimarisinde Alman etkisi	118-125
6.2.2. Spor eğitiminde Alman etkisi	126-172
6.2.2.1. Eğitimde genel durum	126-127
6.2.2.2. Eğitimden beklentiler	127-130
6.2.2.3. Eğitimde Alman etkisi	130-172
6.2.2.3.1. Spor eğitimi	131-137

6.2.2.3.2. Alman eğitimciler	137-162
6.2.2.3.2.1. Goltz Paşa	137-140
6.2.2.3.2.2. Gazi Terbiye Enstitüsü Beden Terbiyesi bölümü ve Alman eğitimciler ‘Kurt Dainas’	141-145
6.2.2.3.2.3.Yüksek Ziraat Mektebi ve Alman eğitimciler ‘Herbert Riedel’	145-148
6.2.2.3.2.4.Performans sporu öğreniminde Alman eğitimciler	148-150
6.2.2.3.2.5.Carl Diem ve Hermann Altröck	150-154
6.2.2.3.2.5.1. Carl Diem 1933 raporunda eğitim önerileri	154-162
6.2.2.3.3. Alman eğitim sisteminde yetişmiş Türkler	162-172
6.2.3. Spor yönetiminde Alman etkisi	172-214
6.2.3.1.Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı dönemi	173-200
6.2.3.1.1.Carl Diem’in 1933 raporunda spor yönetimi üzerine önerileri	185-194
6.2.3.1.2.Diem raporunun yansımaları	194-200
6.2.3.2.Devletleşmeye giden yolda ilk kurum: Türk Spor Kurumu	201-205
6.2.3.3.Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ve 3530 Sayılı Beden Terbiyesi Kanunu ‘Topyekun Spor’	205-214
7. TARTIŞMA VE SONUÇ	215-224
8. KAYNAKLAR	225-257
9. ÖZGEÇMİŞ	258-260
EKLER	261-268

KISALTMALAR ve SİMGELER LİSTESİ

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	:	BTGM
Cumhuriyet Halk Fırkası	:	CHF
Deutsche Hochschule für Leibesübungen	:	DHfL
İttihat ve Terakki Cemiyeti	:	İTC
Milli Eğitim Bakanlığı	:	MEB
Türk Spor Kurumu	:	TSK
Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı	:	TİCİ
Uluslar arası Olimpiyat Komitesi	:	IOC

1.ÖZET

Erken cumhuriyet döneminde Alman spor ekolünün Türk spor kültürünün gelişimine yansımaları

Öğrencinin Adı: Sevda Korkmaz
Danışmanı: Prof. Dr. Turgay Biçer
Anabilim Dalı: Beden Eğitimi ve Spor

Amaç:

Bu çalışmanın amacı erken cumhuriyet döneminde beden eğitimi ve spor politikaları ile bunların uygulamalarının yapılandırılmasındaki Alman spor akımı etkisini mimari, eğitim ve yönetim alanlarına yansımaları üzerinden incelemektir. Spor ve gençlik politikalarını şekillendirme noktasında modernleşme süreciyle birlikte sistem kurmak veya rapor hazırlamak ya da uygulama alanında çalışmak üzere davet edilen Alman uzmanların katkılarını ve bu katkıların yansımalarını sunmak hedeflenmiştir.

Gereç ve Yöntem:

Nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde tarama modeli, doküman incelemesi ve literatür taraması yoluyla araştırma konusuna giren kaynak, bulgu ve belgeler incelenmiştir.

Bulgular:

İmparatorluktan cumhuriyete rejim değişikliği ile beraber ülkenin tüm yapı ve kurumları yeni baştan düzenlenirken kurulan yeni devleti gerek askeri anlamda savunma gerek iktisadi anlamda işgücü gerek sağlık anlamında gürbüz ve dinç nesiller yetiştirme noktasında ‘beden terbiyesi ve spor’ politikaları şekillendirilmiştir. Ülkede yetişmiş eleman bulunmadığından sözkonusu politikaları şekillendirilmesinde, eğitim sahasında ve danışmanlık anlamında Osmanlı’dan kalma gelenekle Alman uzmanlardan yararlanma yoluna gidilmiştir.

Sonuçlar:

Sporun yeniden yapılandırılması noktasında danışmanlık veya eğitmenlik yapmak amacıyla davet edilen, ülkelerindeki sporun kurucusu konumundaki Alman sporbilimcilerden erken cumhuriyet dönemindeki spor uygulamalarından hedeflenen verimin alınmadığı, spordan beklenenlerin ve sporun faydalarının tanıtımı konusunda ve sporu içselleştirme noktasında arzu edilen ilerlemeyi sağlamaktan uzak kaldığını söylemek mümkündür.

Anahtar Sözcükler: erken cumhuriyet dönemi, spor tarihi, spor kültürü, beden terbiyesi, Alman spor akımı.

2. ABSTRACT

German sport movement effects on the improvement of Turkish spor culture in early republican period

Student Name: Sevda Korkmaz
Consultant: Prof. Dr. Turgay Biçer
Department: Beden Eğitimi ve Spor

Aim:

The aim of this study is to examine the impact of the German sports movement on the physical education and sport politics and their implementation in the early republican period through their reflection on the architectural, educational and administrative areas. It was aimed to establish a system with the modernization process at the point of shaping sports and youth policies or to prepare a report or to present the contributions of the German experts invited to actually work in the field of application and the reflections of these contributions.

Materials and Methods:

Within the framework of qualitative research methods; the sources, findings and documents included in the research topic through the screening model, document review and literature survey were examined.

Findings:

With the change from the imperial to the republican regime, ‘Bodybuilding and sports’ politics were shaped at the point of defending the newly established state in the military sense, providing it with labor in the economic sense, raising upstanding and strong generations in the sense of health while all the structures and institutions of the country were regulated all over again. Since there were no trained staff in the country, with the tradition of the Ottomans it was made possible to benefit from German specialists for the formation of these policies in the education field and in terms of consultancy.

Conclusion:

It is possible to say that the target achievement could not be obtained from German sport scientists who were the founders of sports in their countries and invited to make counseling or coaching at the point of reconstruction of the sport, and that the desired progress could not be achieved in terms of the expectations from sports and the introduction of sporting benefits and at the point of internalization of the sport in sporting practices of the early republican.

Keywords: Early Republican Period, History of Sport, Sport Culture, Physical Education, German Sport Movement.

3. GİRİŞ VE AMAÇ

Orta çağda kıta Avrupa’ında ortaya çıkan nüfus sayısındaki artış, beraberinde yaşanan kıtlık ve o dönemdeki nüfusun yaklaşık üçte birini öldüren veba salgını Avrupalıların genel sağlık durumunda oldukça kötü bir tablo ortaya çıkartmıştır. Dolayısıyla Avrupa’da katolik kilisesinin geleneksel bedeni dışlayan ve ruhu öne çıkartan anlayışı yerine bedeni sağlık amaçlı öne çıkartan anlayışlar, daha çok kabul görmeye başlamıştır (Mechikoff ve Estes, 2002). Ayrıca tam da bu dönemde İstanbul’un düşüşüyle beraber burada yaşayan ve antik Yunan felsefesi ile hareket eden düşünür ve eğitmenlerin Avrupa’ya göçü, antik dönemin beden eğitimi ideallerinin -beden ve ruhun bir bütün olduğu ve bedeninin eylemlerinin ruhun iyiliğinin göstergesi olduğu yaklaşımının- Avrupa’da önem kazanmasına ve bedeninin yeniden değer bulduğu bir dönemin de ortaya çıkmasına neden olmuştur (Aytaç, 1980). Bu dönemde yapılan reformlarla ‘öteki dünyayı öne çıkartan dini anlayış’ yerine ‘gözlenebilir ve doğal dünyaya geçiş’ olarak özetlenebilecek dini bakış açısında değişimler yaratmıştır. Bu değişimler sonucunda beden eğitimi ve spor etkinlikleri, Avrupa kültürünün bir parçası olarak yer almaya başlamıştır. Bedeni anlamak ve nasıl çalıştığını açıklayabilmek amacıyla kullanılan yeni düşünme yolları, tıbbın ve eğitim tekniklerinin gelişimini sağlamıştır. Ayrıca veba gibi insan bedeni üzerindeki çok olumsuz etkileri bulunan hastalıklara karşı önlem alma düşüncesi, beden üzerine odaklanan tıp ve spor gibi alanların bilimsel anlamda gelişiminin yolunu da açmıştır (Mechikoff ve Estes, 2002).

Rönesans ve reform sürecinin ardılı olarak yaşanan Fransız Devrimi sonrasında kıta Avrupasında başgösteren milliyetçilik akımı, ulus devletlerin kuruluşunu tetiklemiş, varolan kurum ve yapıların silbaştan düzenlenmesini beraberinde getirmiştir. Devletin dayandığı güç, toprak büyüklüğünden çıkıp belirli sınırlar içindeki yaşayan halktan oluşunca bir anlamda devlet sermayesi değişmiş insan, toprağın yerini almıştır (Akın, 2014).

Güçlü devletlerin ancak fiziksel olarak güçlü vatandaşları sayesinde ayakta kalarak varlığını devam ettirebileceğine olan inanç, siyasi, iktisadi ve sosyal

bağlamlarda sporun ele alınıp kurgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Zorunlu askerlikle birlikte vatandaş orduları ortaya çıkmış, bu orduları oluşturan milletin sağlıklı, güçlü ve dayanıklı olarak her an yurdu savunmaya hazır olmaları gereği doğrultusunda spor ve beden eğitimi, hükümetlerin beden politikaları çerçevesinde ele alınıp şekillendirilmiştir (Ateş, 2012).

Avrupa’da insan yaşamına yani ‘bedenine’ verilen değeri ve buna yönelik tutumu, iki dünya savaşı arası süreçte yaşananlar üzerinden Mazower şöyle betimlemektedir; nüfusları bir savaşla azalmış, bir başka savaş tehdidi altında bulunan ulus-devletlerin birbirleriyle rekabet ederek var olmaya çalıştığı güvensiz bir dünyanın gerilimleri sonucunda aile sağlığının toplumu daha çok ilgilendirdiği, ülkenin ırksal anlamda sağlıklı bir nesle ihtiyaç duyduğu, dolayısıyla devletin insanlara nasıl yaşayacaklarını göstermek durumunda olduğuna dair görüşler yaygın biçimde kabul görmekteydi. Devletler bu müdahale noktasında I. Dünya Savaşı öncesinden beri yaşanan doğum oranlarının düşüşünü önlemek için 1918’den sonra sağlık bakanlıkları kurarak aile değerlerini teşvik etmeye, daha fazla çocuk sahibi olmaya ikna etmeye, kürtaj ve doğum kontrolünden caydırmaya çalışmıştı. Yaşam ve konut koşullarının yanı sıra topluluklara sağlanan belediye olanakları iyileştirilmiş, süresi uzatılmış tatillerde bisiklete binme, yeni yapılan halka açık havuzlarda yüzme, kırlarda gezinti yapma gibi yollardan fiziksel zindeliği teşvik etmişlerdir (Mazower, 2010).

Rönesans sonrasında Avrupa kültüründe filizlenen bu yaklaşımlar, 1900 öncesi Avrupa’ında ülkelerin yeniden yapılanma döneminde beden eğitimi ve spor uygulamalarının, uluslararası etkileşimler kadar ülkelerin kendi iç dinamikleri ve öncelikleriyle harmanlanarak şekil almasını sağlamış, ülkemiz açısından da durum farklı seyretmemiştir.

Özellikle Balkan Savaşı’ndan sonra ve I.Dünya Savaşı öncesindeki ıslahatlar kapsamında eğitimden genel beklenti, imparatorluk döneminde saltanata; cumhuriyet döneminde ise rejimin değerlerine bağlı toplum yaratmak iken, beden eğitimi ve sportif faaliyetlerden özelden beklenen ise her an savaşmaya hazır, sağlıklı, gürbüz nesiller yetiştirmektir (Ateş, 2012). Bu beklenti; “Güçlü bir ordunun arkasında her an bir de sağlam bir gençlikten mürekkep bir ihtiyat ordusu mevcuttur” şeklindeki ulusu

‘millet-i müsellaha (silahlanmış millet)’ haline getirmeyi amaçlayan anlayışla (Balcioğlu, 1999) birlikte, Osmanlı ülkesindeki Alman reform heyetinin başına getirilen von der Goltz aracılığıyla Osmanlı elitleri arasına nüfuz etmiş ve cumhuriyete miras kalmıştır.

Cumhuriyeti kuranlar ‘hasta adam’ tabiriyle damgalanan yaşlı ve zayıf Türk imajına duydukları tepkiyle ‘güçlü Türk’ü yaratma misyonunu da üstlenmişlerdir. Dolayısıyla güçlü cumhuriyetin temeli olacak güçlü bedenlere ‘gürbüz ve yavuz evlatlara’ ihtiyaç duyulmuştur. Bedenler aynı zamanda ‘Türkiye Cumhuriyeti’ni tesis eden Türk halkının’ ne kadar medeni/batılı olduğunu gösterecek bir gösteregeye dönüşecekti (Yumul, 2012). Bu noktada savaşlarla birlikte sayısal anlamda oldukça azalan, sakatlık ve bakımsızlık sebebiyle sağlığı bozulmuş olan nüfusun sayısının ‘gürbüz’ nesil oluşturacak biçimde artması yani niceliksel olduğu kadar niteliksel olarak da artması erken cumhuriyet döneminin temel kaygılarından bir tanesi oluşturmuştur.

Nüfus her yönüyle bilinmesi, çoğaltılması ve güçlendirilmesi, sağlıklı hale getirilmesi, terbiye ve ıslah edilmesi gereken bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Nüfusu ve bedenleri iyileştirmeyi, modernleşmeyi gerçekleştirmenin, refahı sağlamanın ve devleti güçlendirmenin bir koşulu olarak gören, bununla birlikte ulus ve devleti nüfusun gücüyle eşitleyen bu görüş, sağlıklı ve güçlü nüfus yaratmayı ‘milli bir dava’ olarak tahayyül etmiştir (Arpacı, 2015).

Bu dava, Atatürk’ün Cumhuriyet İnkılâbının en temel dayanaklarından biri olarak değerlendirmesinde “sağlam ve gürbüz nesil Türkiye’nin mayasıdır” sözleriyle ve Cumhuriyet’in 10. yıldönümünde gerçekleştirdiği konuşmada milleti soysuzlaştıran tehlikelerden koruma, ruhen ve bedenen zinde nüfus oluşturma hedefleri ile en açık ifadesini bulmuştur (Alemdaroğlu, 2008).

Dolayısıyla ‘her derde deva’ olan spor ile ‘seçkin tekler değil, gürbüz yüzbinler’ yetiştirmek hedeflenmiştir. Spor, gürbüz yüzbinler anlayışıyla ele alınıp görev olarak kurgulanmış; yurdu savunmanın, iş verimini arttırmanın, ırkı sağlığına kavuşturup güzelleştirmenin en ekonomik yolu olarak görülmüştür. Bunun içinse sağlıklı nesilleri doğuracak kadının da sağlıklı ve güzel olabilmesi gerekliliğinden hareketle sınırları belirlenmiş bir çerçevede kadınların spora katılımı hedeflenmiştir. Spor

yapan kadınların sağlıklı çocuklar doğuracakları bilimsel olarak ortaya konulmaya çalışılmış, ancak yine de doğurganlık vasfına zarar vermeyecek spor branşlarının, düşük bir tempoda yapılması teşvik edilmiştir. Anne adayları olan kadınların spora katılımı için teşvik için güzellik yarışmaları öne çıkarılmış, spor yaparak güzellik ve sağlık kazanacakları vurgulanmıştır. Kadınlar hem kamusal alanda yer alıp modernleşmenin dışı yansıyan yüzü olarak sembol haline gelmişler hem de gerek nicelik ve niteliksel anlamda geleceğin neslinin yetiştiricisi olarak düşünülmüşlerdir (Kavasoğlu ve Yıldırım, 2016; Ateş, 2009; Karabacak, 2009).

Köyde, şehirde, okulda her yerde spor yapılabilmesi hedefiyle ve aynı zamanda devrimlerin şeklen yansıması biçimiyle batılı anlamda kamusal mekanlar olarak çok sayıda spor ve rekreasyon alanı inşa edilmiştir. Devrimlerin topluma benimsetilmesi, milli sembollerin yüceltilmesi ve çağdaşlaşma yanlısı temaların vurgulanması amacıyla bayramların düzenlendiği yer olarak stadyumlar ve spor alanları, tam anlamıyla batılılaşmış, kadın ve erkeklerin bir arada bulunduğu toplum düşüncesinin ve yeni modern yaşantının mekansal karşılıkları olarak iktidar tarafından ele alınmıştır (Doğramacı, 2010; Bozdoğan, 2015; Korkmaz, 2007).

Modernleşme bağlamında değerlendirildiğinde ülkemiz açısından erken cumhuriyet dönemi, aralarında sporun da olduğu birçok toplumsal kurumunun bugün aldığı şeklin üzerinde yükseldiği tarihsel arka planı oluşturmaktadır. Erken cumhuriyet dönemini tam anlamıyla irdelemeden bugünün Türk sporunu anlama noktasında sınırlı değerlendirme olanağı bulunmaktadır. Bu dönemin beden eğitimi ve spor politikalarını, bunların kullanım biçimleri ve geçirdiği değişimleri anlamak ise oluşumlarına etki eden akımları ve bu akımları taşıyan kişileri de dikkate almayı gerektirmektedir. Çünkü modernleşme sürecine geç giren her devlet gibi Türkiye'nin de değişimleri gerçekleştirmek üzere yola çıktığında karşılaştığı temel problemlerden bir tanesi uzman eksikliği olmuştur. Hemen her alanda olduğu gibi spor alanında da bu ihtiyaç, ilk anda Avrupa'dan uzman getirilmesi yoluyla karşılanmış, zaman içinde gelen uzmanların yetiştirdiği kişilerin yanı sıra Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi yoluyla bu açık giderilmeye çalışılmıştır. Gelen uzmanlar kendi sistemlerini beraberinde taşımışlardır.

Osmanlı'nın son döneminde başlayan modernleşme çalışmalarında Alman uzmanlarından yararlanma politikası sonucunda Cumhuriyetin kuran yöneticilerin bir bölümünün Alman sisteminde yetişmiş, hatta bir kısmının Almanya'da öğrenim görmüş bir nesil olması, yeni ulus-devletin karar vericilerinin de Alman modelini tercih etmesine neden olmuştur. Bu faktörün yanı sıra Alman spor akımı ve yine Alman ekolünün etkisiyle ortaya çıkan Çek Sokol hareketinin ilk örneklerini oluşturdukları 'ulusal kimliği' oluşturmak için cimnastik topluluklarının pedagojik ve politik enstrümanlar olarak kullanımı (Arnaud, 2003) genç cumhuriyet için önemli birer örnek teşkil etmiştir. Yaklaşmakta olan savaşın getirdiği siyasi tekinsizlik de 'güçlü olanın hayatta kalması'na vurgu yapan, uygulamaya verdiği önem ve disiplinle daha çabuk sonuç alınacağına inanılan Alman sisteminin kabul görmesini kolaylaştırmıştır.

Almanya'da sporun akademik disiplin olarak kabul edilmesini sağlayan, beden eğitiminin geliştirilmesine katkıda bulunan, Alman spor örgütlenmesinin temel organlarını ve çatısını kuran bir diğer ifadeyle Alman spor tarihine damgasını vuran Carl Diem, Hermann Altröck, Herbert Riedel, Kurt Dainas gibi önde gelen Alman spor insanları ülkeye davet edilmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde spor yapılanmasında belirleyici olan Alman spor bilimciler, Türk spor yapılanmasını derinden etkileyen düzenleme etkinlik ve yayınlar aracılığıyla ilklere ve değişimlere imza atmıştır. Gelen isimlerden bazıları (Carl Diem, Hermann Altröck) spor ve beden terbiyesi alanında düzenlemeler için raporlar sunarken, bazıları (Herbert Riedel, Kurt Dainas) eğitim kurumlarında görev almış, bazıları (Aleks Abraham) ise tek bir branşın (atletizm) geliştirilmesi amacıyla ülkemizde çalışmıştır.

Ülkemiz spor literatürüne bakıldığında genel olarak erken cumhuriyet döneminde Alman etkisi, Carl Diem'in gelişi ve ardından Türk Spor Kurumu'nun ve sonrasında 1938'de çıkarılan 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu ve Genel Müdürlüğün kurulmasıyla sınırlandırılmıştır. Son yıllarda erken cumhuriyet döneminde beden eğitimi uygulamalarını ele alan Akın'ın *Gürbüz Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, II. Meşrutiyet ve I. Dünya savaşı dönemindeki gençlik örgütlenmeleri ve dernekleri inceleyen Ateş'in '*Asker Evlatlar Yetiştirmek: II. Meşrutiyet Dönemi'nde Beden Terbiyesi, Askeri Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*', Beşikçi'nin '*Militarizm, Topyekün Savaş ve Gençliğin Seferber*

Edilmesi: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nda Paramiliter Dernekler', Türkmen'in erken cumhuriyet dönemindeki işçi sporlarını incelediği '*Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor; İşçi Sporları ve Türkiye'deki Etkileri (1923-1938)*' isimli çalışmaları gibi Alman etkisine kısmen dokunan araştırmalar yapılmıştır.

Elinizdeki çalışmada ulus devlet kurma sürecinde beden ve spor politikaları ve uygulamalarının şekillendirilmesi üzerinde Alman etkisi eğitim, mimari, idari ve siyasi düzenlemeler boyutlarıyla ele alınmıştır. Davet edilen isimlerin neleri gerçekleştirmeyi hedefledikleri ve bunları ne ölçüde gerçekleştirebildikleri, uzmanlaşmadaki katkıları, sporun bir 'özne' olarak ele alınmasındaki etkileri, tesisleşmede, performans sporu eğitiminde ve beden eğitimi öğretmeni eğitimindeki yönlendirmeleri, rasyonel yönetim (arşiv, kayıt tutma, düzenleme vb) ve verimlilik noktasında bıraktıkları izler, bilimsel birikim oluşturma (makale, kitap gibi yazınsal unsurlarla, konferans, seminer vb etkinlikler) anlamında katkılarını ortaya koymaya çalışmak bu çalışmanın temel kaygısını oluşturmuştur.

Alman etkisini inceleyen çalışmamızda dönemin özgül koşullarını ortaya koyabilmek amacıyla her biri ayrı birer çalışmanın konusu olabilecek siyasi, iktisadi, sosyal, sağlık, öjenik olgular, dönemin beden eğitimi ve spor politikaları üzerindeki etkileri çalışmanın arka planını oluşturmuştur. Bu açıdan da erken cumhuriyet dönemindeki beden eğitimi ve spora yüklenen anlamlar ve beklentiler, bu dönemi inceleyen makale ve kitapların yanı sıra dönem içerisinde yazılmış kitap, makale ve haberler incelenerek ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu inceleme sırasında davet edilen isimlerin yazdıkları raporlar, kitaplar, gerçekleştirdikleri yazışmalar, tuttukları günlükler öncelikli kaynaklar olarak değerlendirilmiş ve bunlarla bağlantılı olarak o dönemde yayınlanmış olan yasalar, nizamnameler, talimatnameler incelenmiştir. Bu çalışmada, konuya ilişkin çok sayıda belgenin incelenmesini ve çözümlenmesini olanaklı kılan nitel araştırma yaklaşımının bir türü olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan bu yöntem (Yıldırım ve Şimşek, 2006), tarihi araştırmalarda pek çok dokümanın incelenmesine imkân tanındığından dolayı tercih edilmiştir. Geçmişte veya halen varolan bir durumu varolduğu biçimiyle tanımlamayı amaçlayan yaklaşımlardan tarama modeli (Karasar, 2012) ile kütüphane ve

arşivlerden araştırmanın tarihsel bir perspektife oturtulmasına yardımcı olan literatür taraması (Balcı, 2006) yoluyla edinilen kaynaklar incelenerek, araştırma bulguları tarihsel-sosyolojik bir açıdan değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında öncelikle, spor akımları dayandıkları felsefe, uygulama amaçları ve kullanım biçimleri boyutları ele alınmış, ardından modernleşmenin başlangıcı olarak kabul edilen Tanzimat döneminden Cumhuriyet'e kadar spor düşüncesi ve uygulamaları genel hatlarıyla irdelenmiştir. Erken cumhuriyet dönemindeki beden politikaları ve spor; "iktidar, beden ve nüfus, sosyal darwinizm, öjeni olguları odaklı" bir incelemeye tabi tutulmuştur. Erken cumhuriyet dönemindeki bu beden politikaları ve spor anlayışları üzerine -Almanyadan getirilen yabancı uzmanların ve hem başka dallarda eğitim hem de beden eğitimi ve spor eğitimi için gönderilmiş ülke spor adamlarının- etkisi incelenmiştir. Tartışma ve sonuç bölümünde ise spor tesisleşmesi, eğitimi ve idari yapılanmasındaki Alman etkisi ve bu etkinin erken cumhuriyet dönemindeki spor anlayışlarına yansımaları değişik boyutlardan tartışılmıştır.

Bu tartışmalar ışığında bu çalışmanın, erken cumhuriyet dönemi beden eğitimi ve spor anlayışını doğru okuyabilme daha önce ele alınmamış olan Alman etkisini tüm boyutlarıyla ele alarak erken cumhuriyet dönemi beden eğitimi ve spor anlayışının değerlendirmesine yönelik önemli bir eksik parçanın tamamlanması için katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

4. GENEL BİLGİLER

4.1. 16-19.Yüzyıllar Arası Dönemde Spor Akımları ve Etki Alanları

Modern sporun ortaya çıkış ve yayılış hatta deyim yerindeyse palazlanış nedenlerini ve etki alanlarını anlayabilmek -dolayısıyla ölkemize olan yansımalarını görebilmek- ilk örgütlenme biçim ve modellerine, bu biçim ve modellerin oluşum koşul ve süreçlerine tarihsel olarak yakından bakmayı gerektirmektedir. Böylesi bir çalışma için başlangıç noktasını ise bu süreçler boyunca sporun nasıl tanımlandığı ve ele alındığı konusu oluşturmaktadır; ki bu tanımlar, sporun nasıl algılandığını ve bu algı doğrultusunda nasıl kurgulandığının, kullanıldığının ipuçlarını da vermektedir.

Spor, “kendisine yüklenen anlam ve tanımları da dahil olmak üzere” içinde yapıldığı maddi ve düşünsel ortamdan soyutlanamamakta, dolayısıyla sporun yönetim ve ideolojisi toplumdaki iktidar yapısı ve egemen ideolojiyi yinelemekte, toplumun çelişki ve özelliklerini ayna gerçekliğiyle yansıtmaktadır. Tarihsel bağlamda da zaman içinde spor, Eski Yunan’da ruh ve beden güzelliğini, Roma’da kana susamışlığı, katolik bağnazlığında şeytanlığı, ortaçağ krallıklarında şövalyeliği, kimilerinin öğretilerinde savaşçılık ve militarizmi, öze dönük arayışlarda da uluslararası barış, kardeşlik ve dostluğu simgelemiştir (Fişek, 1983). Diğer bir ifadeyle beden eğitimi ve sportif etkinlikler, gerçekleştiği dönem ve çağın koşulları çerçevesinde şekillenen toplumun yapısını yansıtmıştır.

Bu noktada farklı dünya görüşlerinin ve yaklaşımlarının ürünü olarak spor alanında yer bulan kavram çokluğundan¹ (Bağırhan, 2012) bahsetmek yerinde olacaktır. Modern çağa gelinceye dek her ne kadar beden eğitiminin faydaları ve gerekliliğine ilişkin görüşler ileri sürülmüşse de, spor ve beden eğitiminin tanımına yönelik bir çaba görülmemiş olması, bu dönemlerde sportif faaliyet ve etkinliklerin

---

¹ Cimnastik ve sporun; bedene ve harekete rasyonel yaklaşım, egzersiz sistemleşmesi, toplumda önemli olma iddiası, ulusal gelenek ve mitlerle ilişkileri ve tanımlanan amaçları (ulusal kimlik duygusunu teşvik etme, eğitime katkı yapma, hepsinden öte milliyetçi eğitime, ölkeleri için savaşmak üzere kamu sağlığı ve nüfusun becerisini geliştirme) bakımından pek çok benzerliği bulunmaktadır (Pfister, 2003). Konuyla ilgili Kurthan Fişek’in temel spor yayınları arasında yer alan Spor Yönetimi kitabındaki spor tanımlarına ilişkin bölümü, Cemal Alpman’ın Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi kitabı ile yine Gertrud Pfister’in ‘Epilogue: Gymnastics from Europe to America’ başlıklı makalesi okunabilir.

varlığını ortadan kaldırmamakla birlikte kavramların çoğunlukla birbirinin yerini ikame eder biçimde kullanıldığı görülmektedir. Zaman içinde bu kavramlar arasından ‘Cimnastik’in öne çıkıp diğerlerini kapsayan bir nitelik taşıdığı, spor bilimciler tarafından dillendirilmektedir (Pfester, 2003; Fişek, 1983). Sözcük, beden eğitiminin okullarda sporun ise okul dışında kendi alanını yaratmasına kadar geçen süre boyunca beden eğitimi ve sporu içine alan geniş bir kapsamda kullanılmıştır. Çalışmamızda ise cimnastik, beden eğitimi ve spor kavramları dönem anlayışları göz önünde bulundurularak birbirinin yerine geçecek bir anlamla ele alınmıştır.

Tarihsel açıdan bakıldığında cimnastik kelimesinin kullanımının hayli eskiye dayandığı görülmektedir. ‘Gymnastik’ Eski Yunan’da vücut eğitime yönelik çalışmaların en ince ayrıntılarına kadar düşünülüp geliştirilen bir sistem olarak tanımlanması olarak kullanılmış (Alpman, 1972) zaman içinde Fransızca’da ‘Gymnastique’, İngilizce’de ‘Gymnastics’, Almanca’da ‘Turnen’ ya da ‘Kunst Turnen’ sözcükleri ile ifade edilmiştir. Kavramlar çeşitlilik gösterse de, Fişek’in (1983) de belirttiği gibi spor, toplumun çelişki ve özelliklerini her dönem yansıtmış olan beden eğitimi ve spor politikaları tüm dünyada modernitenin ürünü olsa da politikaların uygulandıkları sosyal ve politik bağlamın şartlarına, ilgili politikaların muhatabı olan sosyal aktörler arasındaki dengelere ve iç mücadelelere bağlı olarak değişiklik göstermiş (Akın, 2005), bu durum ise farklı spor akımlarının doğmasına yol açmıştır.

Yıldıran, bu akımların hepsinin kaynağının Antik Yunan olduğunu belirtip kısaca şöyle tanımlamaktadır: ‘paramiliter’ amaçlı Sparta ve Roma beden eğitiminin benzeri, ideolojik anlamlar yüklenerek ‘Jahn Cimnastik Sistemi’ olarak Almanya’da ortaya çıkmıştır. ‘Sağlık’ yönelimli Geç Klasik ve Helenistik Çağ Atina beden eğitiminin ardılı sayılabilecek cimnastik türü ise ‘Ling Cimnastik Sistemi’ adıyla İsveç’te baş göstermiştir. ‘Agonistik’ ya da diğer bir deyişle ‘yarışma’ amaçlı Antik Yunan Cimnastiği ile yüksek performans çabası ve rekabet prensipleriyle benzeşen ‘spor’, yine 19. yüzyıl içinde İngiltere’de, diğer sistemlerden tamamen ayrı bir kulvarda gelişmiştir (Yıldıran, 2005). Bu spor akımlarının aldıkları yolu, içeriklerini ve etki alanlarını anlamak ancak dayanaklarına kadar uzanan tarihsel bir özetle mümkündür. Bunun için ise akımların kaynağı olarak görülen Antik Yunan

döneminin yeniden keşfedildiği rönesans ve aydınlanma hareketindeki gelişmeler ile başlamak yerinde bir yaklaşımı oluşturacaktır.

Uzun süren ortaçağın ardından coğrafi keşiflerle uzak ülkelerle doğrudan teması sağlayacak yeni yolların bulunması, buralardaki maddi ve manevi sermayeyi ve birikimi Avrupa'ya taşımış, Eski Yunan eserlerinin yeniden keşfi ve tercümesi gerçekleşmiş, her alanda yaşanan aydınlanma ile sözcük anlamı 'yeniden doğuş' olan rönesans hareketini başlatmıştır. Harmander Demirel ve Yıldırım'a (2013) göre ortaçağın skolastik yapısı sebebiyle insani değerler unutulmuşsa da Avrupa'da başlayan ve günümüze dek ulaşan Rönesans hareketi içerisinde eğitim ve beden eğitimi ile ilgili pek çok teori geliştirilmiş ve bunlar çeşitli şekillerde uygulamaya çalışılmıştır. Rönesans hareketi ile vücutla ruhun dengeli gelişimini savunan hümanizm akımı ve hümanistler sayesinde bedene tekrar değer atfedilen yeni bir dönemin kapıları açılmıştır.

İnsanlık tarihinde hümanizm dönemi, geçiş dönemi olarak bilinmekte ve modern uygarlık ve eğitim bu döneme dayanmaktadır. Erasmus, Rabelais, Montaigne ve Luther gibi düşünürler bu dönemde yetişmiştir (Harmander Demirel ve Yıldırım, 2013). Hemen hemen bütün hümanistler de eğitim üzerine yazdıkları eserlerinde beden eğitiminin önemine değinmişlerdir (Alpman, 1972). Bu noktada ayrı bir yeri bulunan ve spor akımlarının kurucularının birçoğunu felsefi anlamda etkileyen Rousseau'dan başlayarak beden eğitimi ve sporun düşünsel gelişim sürecini etkileyen isimlere değinmek faydalı olacaktır.

Rousseau'ya göre eğitimde çocuğun içgüdüsünü izlemesi; bedensel hareketler ve oyunlar oynaması onun doğayla uyumlu bir yaşam kazanmasına hizmet edecektir. Rousseau, çocuğun elleri ve ayaklarıyla öğrenmesi gerektiğini, gerisinin kendiliğinden geleceğini söyleyerek insana ve 'bedene' bakış açısını değiştiren yolu açan isim olmuştur. Sağlam beden olmadıkça sağlam akıl da oluşmaz savı ile beden eğitimi faaliyetlerini eğitimin merkezine oturtan eğitimcilerin önünü açmıştır (Sivaz, 2016).

Önde gelen bir diğer isim olan Locke'a göre ise insandaki bireysel tabiat, ruhsal ve vücutsal tabiattan oluşmaktadır. Dolayısıyla tabiatçı bireycilik, insanın bir bütün olarak gelişmesinde beden eğitimine büyük önem vermektedir. Bu nedenle Locke,

Eğitim Üzerine Düşünceler isimli eserinin girişinde sağlam bir ruhun sağlam bir vücutta bulunacağını belirtmektedir. Locke için beden eğitimi bireyin bütün olarak gelişimi için kaçınılmaz derecede önemli bir unsuru teşkil etmektedir ve beden eğitimi teorik esasta belirli kurallar ezberletmek ya da öğretmekle değil doğal gelişim üzerine dayalı bir alıştıırma yoluyla olmalıdır (Aytaç, 1980). Desiderius Erasmus'a göre ise öğretim işi çocuklar için zevkli bir şekilde sokulmalıdır, bunun için de öğretim oyun ile birleştirilmelidir. Öğretimin, özel hocalar yoluyla değil kamu kuruluşu olan okulda herkes için ortak olarak yapılması gerektiğini belirtmektedir. Erasmus, hümanizme onun ilk bilimsel kuralını adapte etmiştir 'kaynaklara dönün', böylece antik yazarların eserleri çevrilerek yayınlanmaya başlamıştır. Eğitim için iyi öğretmen, kullanışlı bir program, iyi pedagojik metotlar, öğrencilerin kişisel farklılıklarına dikkat etme gibi fikirleri ile Erasmus'un, Alman hümanizm pedagojisinin en üst noktasını temsil ettiği ileri sürülmektedir (Aytaç, 1980; Harmandar Demirel ve Yıldırım, 2013).

Bedenin edilgen halinden çıkarak etkin bir hale dönüşmeye başladığı bu dönem, filozofların ortaya koyduğu düşüncelerin yayılmasıyla birlikte çeşitli spor akımlarının doğuş şartlarını oluşturmuştur. Farklı ülkelerdeki koşullar, ihtiyaçlar, toplumsal dinamikler ve öncelikler çerçevesinde ortaya çıkan akımları incelemek, ülkemizde bu akımların neden tercih edildiğini veya edilmediklerini anlamaya yardımcı olacaktır.

4.1.1. Alman spor akımı

Rönesans düşünürlerinden Rousseau öğretisi, Almanya'daki en önemli etkisini Johann Basedow'un çalışmaları aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Basedow, Rousseau'nun fikirlerini de uygulamaya koyduğu Philantrop okulunu kurarak (Sharman, 1934) çalışmalarını yürütmüştür. Aynı zamanda eğitimci olan Johann Bernard Basedow (1724-1790), soylu çocukların birebir eğitimi yerine geniş halk kitlelerinin eğitimini savunmuştur. İlahiyat eğitimi alan Basedow, 1758'de yazdığı Herkes İçin Pratik Felsefe adlı eserinde ilk defa eğitim konusunda gençlerin beden eğitimi alıştıırmaları yapmalarının gerekliliği tezini ortaya atmıştır. Basedow eğitim sistemine katı din öğretimine dayanması dolayısıyla eleştirilerde bulununca işinden olmuş, 1770'de yayınladığı 'Anneler, Babalar, Aile ve Milletler İçin Metot' kitabıyla dikkatleri

ancak tekrar çekebilmiştir. Bu eserde savunduğu fikirleri uygulamaya koymak üzere prens Leopold tarafından Desau'ya davet edilmiş ve orada 1774'de Philanthropinum ismiyle eğitim merkezini açabilmiştir (Alpman, 1972).

Basedow, Philanthropinum'u son derece 'ilerici' bir ruhla tasarlamıştı. Basedow'un hedefi öğrencilerinin 'ortak faydaya katkı yapan yurtseverce ve mutlu bir hayat' sürececek 'hayırseverler' haline gelmesini sağlamaktı. Basedow insanın bir bütün olarak eğitilmesini amaçlamış, dolayısıyla salt düşünsel eğitimden ziyade pratik bilgilere de ağırlık vermişti (Kuehn, 2011). Öyle ki okul programlarında skolastik şekle son verilmesi ve gereksiz derslerin atılarak bunların yerine vücut alıştırmaları ve el işi dersleri konulması gereğinden bahsetmiştir (Tarcan, 1932).

Öğrenmenin eğlenceli olması ve öğrenciyi ilerideki hayatına hazırlaması gerektiğine inanan Basedow yorucu ve katı bir öğrenme sürecine karşı çıkmıştır. Basedow'a göre çocuklar herhangi bir şeyi oynayarak basit şekilde öğrenmeli, sağlıklı ve güçlü olarak yetiştirilmelidir. Eğitim programını serbest bir biçimde düzenleyerek teorik derslerle beden faaliyetleri birbirini takip edecek şekilde düzenlemiştir (Alpman, 1972). Günlük planında; 7 saat uyku, 6 saat giyinme, beslenme, dinlenme ve rekreasyon, 1 saat yazışma ve düzen, 5 saat eğitim ve entellektüel çalışmalar, 3 saat beden eğitimi, dans ve müzik, 2 saat el emeği çalışmalar (fiziksel çaba ile birlikte) yer almıştır (Živanović, 2015). Basedow yeterli sayıda ve yaşta öğrenci olduğu takdirde askeri eğitim ve hareketler ile marş eğitimlerinin verileceğini belirtmiştir (Leonard, 1923). Basedow, yaz ayları boyunca öğrencilerin, doğanın ders kitaplarının yerini aldığı 1 aylık kamp yapmasını, 1 ay da köylüler, zanaatkarlar ve tüccarlarla çalışmasını planlanmıştır (Živanović, 2015). İki aylık yaz döneminde öğrencilere balık tutma, bota binme, tırmanma becerilerini kazandırmayı hedeflemiştir (Leonard, 1923).

Philanthropinum'taki beden eğitiminin temeli, koşma, zıplama, tırmanma, yük taşıma ve denge egzerlerinden oluşan 'Dessaus'nun Pentatlonu'ndan oluşmaktaydı. Zorlayıcı yürüyüşler, yüzme ve kürek çekmeye de büyük önem verilmişti (Živanović, 2015). Beden faaliyetleri eski Yunan cimnastiği yanında halk malı olan geleneksel alıştırmaları da içermiştir (Alpman, 1972). Haftalık programda sadece alıştırmalar değil, aynı zamanda 'Wandertage' yani gün boyu süren doğa

gezintilerine de yer vermiştir. Basedow, burada çocukların gelecekteki hayatlarında kendi başlarının çaresine bakabilecek bağımsız yurttaşlar olarak yetiştirilmelerini hedeflemiştir (Kuehn, 2011). Basedow'un bu eğitim kurumu ile eski Yunan cimnastiğinin çöküşünden ardından geçen uzun bir aradan sonra beden eğitimi, tekrar halk malı haline gelmiş, toplum için eğitimin bir bölümü olarak beden eğitiminin gerekliliği ve önemi yeniden tanınmıştır (Alpman, 1972). Basedow, kitlelerin eğitimi kapsamında okulda tek tip üniforma giyimini uygulamaya koymasıyla da bir anlamda dış görünüşü eşitlemiştir.

Basedow'un Dessau'da kurduğu Philanthropta din dersleri ve ahlak öğretmeni olarak çalışan Christian Gothilf Salzmann (1744–1811) beden eğitiminin sağlık anlamında gelişmesine katkılarda bulunması bakımından ayrı bir önem taşıyan Schnepfenthal Philanthropinum'unu kurmuştur. Bu okul, öğrencilerin ailenin eşit haklara sahip bir ferdi gibi kabul edilmeleri dolayısıyla da öne çıkmaktadır. Burada jimnastik derslerini veren Johann Christoph Friedrich GutsMuths (1759-1839) cimnastiği düzenleyerek bir sistem haline getirmiş, bütün çalışmalarını 'Gençlik için Cimnastik' adlı kitapta toplayarak cimnastiğin esaslarını ortaya koymuştur (Alpman, 1972). GutsMuths, bu eseriyle cimnastiğin, bir sistematik içinde metodik olarak ele alınmasının önünü açan isim olmuştur.

GutsMuths'un teorisinin ve metodolojisinin temelini oluşturan ilkeler şöyledir; insan fiziksel ve ruhsal olarak bir bütündür; vücudun zayıf olması ruhun zayıf olmasına yol açar; beden eğitimi olmadan en yüksek entellektüel kültür, yaşam sevinci ve güzellik olmadan tamamlanmamış bir birey oluşturur; ilkel insanların doğal egzersizleri uygar insanların jimnastik becerileri ile yer değiştirmelidir, bu askeri, sportif ve tıbbi amaçlı olabilir ancak hepsi için tek tür pedagojik cimnastik olmalıdır; eğitim düzeyi yüksek ülkelerin ve tüm öğretmenlerin görevi pedagojik cimnastik propagandasını organize etmek olmalıdır, bu herkes için günlük cimnastik ve cimnastik için bir atmosfer yaratmak demektir; sağlıkla ilgili endişeleri arttırmak bir gerekliliktir ve açık havada cimnastik tavsiye edilmelidir; bir öğretim yönteminde yaş, cinsiyet, meslek ve uygulayanların bileşimi üzerinde durulmalıdır (Živanović, 2015).

‘Gençlik İçin Jimnastik’ adlı eseri, dönemin eğitim tarzını eleştiren şu cümleyle başlamaktadır “Siz dindaşlık ve vatandaşlık ödevlerini öğretiyorsunuz, fakat vücudunuzun geliştirilmesi ve eğitimi ile uğraşmıyorsunuz”. Üç bölümden oluşan eserinin birinci bölümünde cimnastiğin değerini belirten genel gözleminden, milli bir gelenek haline gelmesini istediği cimnastikle gençlik eğitiminden kendi özlemi olarak söz etmiştir. Bu ilk bölümde cimnastiğin vücut üzerinde doğrudan doğruya, ruha da dolaylı etki yaptığından bahsederek bu etkileri şöyle aktarır; vücudun bütün olarak sağlığı – fikrin berraklığını; vücudun dayanıklılığı – erkekçe duyuş ve düşünüşü; vücudun güçlü ve becerikli oluşu – cesareti ve çabuk kavramayı; vücudun hareketliliği – fikrin kıvraklığını; vücudun ölçülü ve orantılı oluşu – ruhun güzelliğini; duyuların keskinliği – düşüncenin uyanıklığını sağlar. Eserin ikinci bölümünde cimnastiği gençlik neşesi içinde bir çalışma olarak niteleyen GutsMuths cimnastiğin insan vücudunun gelişimini amaç edinen hareketler sistemi olduğunu belirtmiştir. Bu gelişimin, vücudun sürekli olarak sağlığına, gücüne, beceriklilik ve güzelliğine ilişkin bir olgunluk olduğunu yazmıştır. Üçüncü bölümde ise yıkanma ve yüzmeden, zihin ve ruh melekelerini güçlendirecek alıştırmalar, gezilerden bahsetmiştir (Alpman, 1972).

GutsMuths, eserinde beden eğitimini sistematize ederken şu ifadeleri seçmiş; gerçek cimnastik egzersizleri-atlama, koşma, atma, güreş, tırmanma, denge, dans vb; el sanatları; gençler için sosyal oyunlar (Živanović, 2015) ve bu üç bölümde çalışma yapmayı planlamıştır (Alpman, 1972). Egzersiz algısını arttırmak için tırmanma, denge, atlama, koşma, sıçrama ve atma, yüzme, buzpateni, yürüyüş gibi egzersiz ve oyunlara yer vermiştir (Pfister, 2003). GutsMuths, eserini 1817’de tekrar yayınladığı zaman ‘Vatan evlatlarına mahsus jimnastik kitabı’ koymuştur. Napolyon yenilgisinden sonra oluşan milliyetçi akım dolayısıyla GutsMuths kitabına düzen alıştırmaları ve tüfekle ateş etmeyi eklemiştir. GutsMuths’a göre jimnastik, insanların beden gücü ve ahlaklarının gelişimi için bir araçtır ve böyle kabul edilirse ‘*mükemmel vatandaş*’ yetiştirilmesi mümkün olur (Tarcan, 1932).

GutsMuths’un bu eseri Alman beden eğitiminin temellerini atan ilk kitap olarak kabul edilmektedir. GutsMuths’un etkisi sadece Almanya ile sınırlı kalmamış kitabın Danca ve İsveççe gibi dillere çevirisiyle yayılmıştır. Koşma, sıçrama, atma, yüzme vb jimnastik egzersizleri seti GutsMuths’un öğrencileri aracılığıyla da Avusturya,

Fransa, Danimarka, Macaristan ve Portekiz gibi ülkeleri de etkilemiştir. Ayrıca birçok Fransız doktorun çalışmasını, özellikle doğayla iç içe eğitim felsefesini de etkilemiştir (Naul, Hardman, 2002; Kaimakais vd, 2011; Pfister, 2003). Aynı zamanda Alman Turnen'in kurucusu Jahn üzerinde de büyük bir etkisi olmuştur (Pfister, 2003; Tarcan, 1932).

GutsMuths'la birlikte ve aynı zamanda cimnastiğin bilimsel bir nitelik kazanmasına yardım eden isimlerden bir diğeri ise Gerhard Ulrich Vieth (1763-1836) olmuştur. Kendisi pratikte de bir cimnastikçi olmasının yanında Beden Eğitimi Ansiklopedisi Denemesi adlı eseriyle GuthMuths'un bu yoldaki çalışmalarını desteklemiştir. 1795'te birinci cildi 'Beden eğitiminin tarihine ait bahisler' ile ikinci cildi 'beden terimlerinin sistemi' basılırken, üçüncü cildi 1818'de 'I. ve II.cilde ekler' ismiyle yayımlanan toplam üç ciltten oluşan kitabında Vieth, beden alıştırılmalarının ruh ve vücut üzerindeki paralel ve olumlu etkilerinden söz etmektedir (Alpman, 1972). Bu dönemde kısmen filantropoların etkisiyle ama onların dışında başka yerlerde de eğitimciler tarafından beden eğitimi konusuna önem verilmiş, gereği kavranmıştır. Bu eğitimcilerden bir tanesi İsviçreli Johann Heinrich Pestalozzi'dir.

Rousseau etkisindeki Pestalozzi'nin (1746-1827) düşünceleri 19. yüzyılın ilk yarısına damgasını vurmuş, bu yüzyılın ilk 50-60 yılı boyunca temel eğitim bu düşünceler üzerine kurulmuştur. Yaşamının ilk kısmını fakirlere hizmet vermeye çalışarak geçiren Pestalozzi yaşamının sonraki bölümünü ise çocuğun doğal gelişimine dayanan bir öğretim yöntemi ve teorisi geliştirmekle geçirmiştir (Türk, 2011).

Pestalozzi, spor yapmanın her insanın özellikle yoksul çocuklarının hakkı olduğuna işaret etmiştir, çünkü ona göre bu çocukların erken ve tek taraflı iş yükü dolayısıyla beden gelişimleri tehlike altındadır. Pestalozzi'ye göre "Tabiat, çocuğa parçalanamaz bir bütün olarak, vücut, ruh ve canlılık gibi çeşitli öğelerden meydana gelmiş organik bir birlik vermiştir. Bu öğelerin hiçbirinin gelişimde geri kalmaması lazımdır. Bunlardan birinin gelişimi, diğerinin gelişimi ile sıkı sıkıya bağlı olduğundan, bunlar, birbirlerini hem karşılıklı olarak hem de birbirlerinin aracılığı ile geliştirirler". Dolayısıyla Pestalozzi'ye göre, genel eğitim öyle bir jimnastik tipi

aramaktadır ki; “Beden eğitimi, ruhsal olarak göz önünde tutulduğunda ruhsal eğitim aracı, ahlaki olarak göz önünde tutulduğunda, ahlak eğitimi aracı, estetik olarak göz önüne alındığında da estetik eğitim aracı olmalıdır” (Seybold-Brunnhuber, 1965).

Pestalozzi, jimnastik metoduğu ortaya koymuş olması bakımından öne çıkmaktadır. Pestalozzi ağırlıklı olarak jimnastiği, vücudun sağlığını ve direncini artıran, kendisini tehlikeye atabilecek doğal etkilere karşı yönlendiren kendi sistemini oluşturmuştur (Živanović, 2015). Pestalozzi, ‘Elementargymnastik’ adlı kitabında cimnastiğin nihai amacının çocuğun ruhu ile maneviyatını vücudu ile birlikte tam bir harmoni ve birlik içine sokmak olduğunu belirtmiştir (Seybold-Brunnhuber, 1965). Pestalozzi’ye göre elemanter jimnastik, yalnız vücut üzerine değil fikir ve ruh eğitimi üzerinde de etkinliği olan bir araç olmalı, çocuk vücutça nelere becerisinin olduğunu ve neleri yapabileceğini ön görebilmelidir (Alpman, 1972). Leonard ve Gertrud ve Gertrud Çocuklarını Nasıl Eğitiyor Pestalozzi’nin en önemli eserleridir (Živanović, 2015). Yaratıcı düşünceleri birçok memlekette yayılma ve uygulanma olanak ve ortamı bulmuştur (Alpman, 1972).

Almanya’da gelişiminin birinci safhasında eğitsel ve insancıl yönü ile bilimsel temellere dayatılarak canlandırılan, metodik bir esas kazanan cimnastik, okul için bir eğitim ve öğretim konusu haline gelmekte iken (Alpman, 1972) 18. yüzyılın sonuyla başlayan politik, sosyal ve ekonomik değişimler, özellikle feodal rejimden başarı odaklı ulus rejimine geçiş, eğitim uygulamalarının temel hareket noktası olurken askeri endişeler (Pfister, 2003), bu ilerleyişe engel olmuştur. Almanya’da jimnastiğin, Almanca karşılığı ile ‘Turnen’in okulla olan organik bağlantısı kaybolarak halka dönük, milli ve vatani bir nitelik kazanmıştır. Cimnastiği verdiği *yeni kalıpla halka sunan, eğitim kurumlarının sınırlı çevresinden koparan kişi ise Friedrich Ludwig Jahn²* olmuştur (Alpman, 1972).

Friedrich Ludwig Jahn, 28 yaşında bir asker olarak (1778-1852), Prusya’nın Jena’da aldığı Fransa yenilgisinden sağ kurtulmuştur (Živanović, 2015). Buradaki

---

² Friedrich Ludwig Jahn, 11 Ağustos 1778’de Lanz Branderburg’ta doğmuştur. Önceleri evde babasından eğitim alan Jahn, 1791’de Salzwedel’deki gimnazyuma, 1794’te Berlin’de bir gimnazyuma gitmiş iki yıl sonra mezun olmadan ayrılmıştır. 1796-1802 yılları arasında diploması olmadan sırasıyla Halle, Frankfurt an der Oder, Göttingen ve Greifswald üniversitelerinde ilahiyat, tarih ve filoloji eğitimi görmüştür. Greifswald Üniversitesi’nde Ernst Moritz Arnd ve onun ‘Birleşmiş Almanya’ fikriyle tanışmıştır. Üniversite öğrenciliğinin önemli bir kısmında seyahat ederek ülkeyi dolaşmış, halk deyimleri, örf, adet ve gelenekleri üzerinde derin bir bilgiye sahip olmuştur.

yenilginin ardından Prusyalı reformcular, Fransız ordusunun başarısının askerlerin ulusal davaya olan bağlılıkları olduğu kanısına varmış, ulus ile ordu arasında bağ yaratmanın ve bir kitle ordusu yaratmanın gerekliliğine inanmışlardı. Kitlese vatandaş ordularını tanıtan Napolyon Savaşları'yla yaşanan yenilgiler sonrasında alınacak rövanş için hazırlanma amacıyla beden terbiyesini temel alan ve büyük ölçüde milliyetçi dürtülerle hareket eden paramiliter kurumlar, birçok ülkede olduğu gibi Prusya'da da ortaya çıkmıştır. Bu paramiliter kurumların ilk örneklerinden biri, Almanların kurtuluşunu birlik'te gören, bunu sağlamak için de 'ulusçu ruhun' diriltilmesini gerekli bulan Jahn'ın Turner Cimnastiği'dir (Ateş, 2012).

Jena'da yaşadığı kişisel trajediyle kendisini yalnızca Alman ulusunu güçlendirme çalışmalarına adayan (Živanović, 2015) Jahn, Almanya'nın parçalanmasının sebebini milletin bedenlen zaaflarına bağlamıştır (Tarcan, 1932). Jahn, beden eğitimi ulusun yaratılması için hazırlanma, Turnerschaft'ı ise düşmana karşı verilecek olan savaş için eğitilen potansiyel ordu olarak görmüştür (Ateş, 2012). Cimnastiği, bütün milletin ruhi terbiyesini ve bedeni kuvvetini yükseltecek, bu sayede yabancı boyunduruğunu atacak bir araç olarak kabul etmiştir (Tarcan, 1932). Jahn'a göre beden eğitimi, Alman milletini içinde bulunduğu yenilginin derin düşkünlüğünden kurtaran bir araç olmalı, fertleri güçlendirecek, onları yurdun birer koruyucusu olarak halk hayatını kalkındıracak unsurlar haline getirmelidir. Bu nedenle Jahn, cimnastiğin özel nitelikteki okulların dar çevresinden alarak onu halka mal etmek istemiş, açık alanlarda kitleler tarafından yaş, içtimai durum farkı gözetmeksizin yapılmasını amaçlamıştır. Ona göre inanç, eyalet ve memleket farkları bu araç ile ortadan kalkmalı, cimnastik Alman birliğinin sağlayıcısı olmalıdır (Alpman, 1972).

Düşüncelerini yazdığı 'German Nationality/Deutsches Volkstum'ta temel fikri, '*Alman birliği*' oluşturmuştur. Alman dili, gelenekleri ve tarihine duyduğu tutku, anavatana olan yoğun sevgisi, yabancı boyunduruğunu söküp atabilecek güçlü bir milleti oluşturma, bir araya getirme arzusu bu kitabın sayfalarında ifade bulmuştur (Leonard, 1923). Jahn, Alman birliği idealini ve buna verdiği önemi "Almanya'nın birliği, çocukluğumun rüyası, ilk gençliğimin gün doğuşu, olgunluğumun güneşi, şimdi ebedi hayatımın eşliğinde ise yine adımlarının kılavuzu ve sükun vaat eden akşam yıldızı olmuştur" sözleriyle dillendirmiştir.

Jahn'a göre, Fransa'ya karşı savunma için beden eğitimi, güçlü ve cesur savaşılar yaratmalıydı. Bu nedenle kendi sistemini tasarlamış, Alman birliğini oluşturmada cimnastiği ayrı bir içerikle şekillendirmiş ve bir turner organizasyonu kurmuştur (Živanović, 2015). Çalışmaları kısa zamanda sonuç vermiş, tek tip kıyafet giyen ve idmanlarını açık havada yapan cimnastikçiler, 1813'te Fransa'ya karşı yapılan savaşa gönüllü olarak katılmışlardır (Ateş, 2012).

Jahn'a göre "cimnastik herkes için bir vazifedir. Vatanın selametini, milletin atisini düşünen her hamiyetli genç idman edip vücudunu kuvvetlendirmeye mecburdur. Millet, vatan, cimnastik; bu üç kelime birbirinden ayrılmaz" (Tarcan, 1932). Cimnastiği kamusal ve toplumsal bir etkinlik olarak gören Jahn, onu 'Alman halkının can damarı' olarak tanımlamıştır. Cimnastikçiler arasında ortak ruha, dayanıklılığa, bencil olmamaya vurgu yapması, bir an evvel Almanya için savaşacak ve mücadele edecek Alman vatanserverliği yaratmak içindir. Dolayısıyla Jahn, cimnastikçilerin 'yalın, temiz, yetenekli, korkusuz, dürüst ve askerliğe hazır' olmaları gerektiğini vurgulamıştır (Mosse, 1996).

Jahn'ın temel amacı; vatani için hayatını ortaya koyabilen demir yumruklu, iyi yüzebilen, kılıç kullanabilen, zıplayan, koşabilen ve güreşebilen kişiler ortaya çıkarmaktı. Jahn'a göre jimnastik ancak açık havada herkesin gözü önünde gelişebilirdi ve bu sebeple en küçük yerlerin bile cimnastik alanı bulunmalı (Acet, Yıldırım, 1999) ve alanlar Almanları birleştiren bir köprü vazifesi görmeliydi (Alpman, 1972). Bu doğrultuda Jahn, 1811'de Berlin Haseinheide Turnplatz Cimnastik Okulu ismindeki ilk açık hava cimnastik alanını açmıştı (Alpman, 1972). Haziran başında açılan bu ilk turnplatzda saha ve malzeme masraflarını karşılamak için öğrenci başına 14 groschenl olan katılım ücreti Jahn'ın çabalarına karşın 80 ila 100e, sonrasında yaz ayında ise 200 groschene yükselmiştir. Temmuz ve Ağustos ayları boyunca Salı ve Cuma günleri öğleden sonra egzersizler yapılmaya başlanmıştı. Çalışmalar, belli bir düzen veya sırayla yapılmıyor ancak her öğrenci, egzersiz sonuçlarını diğerleri ile paylaşıyordu. Jahn'ın doğasında sistematiklik olmadığı gibi amacı, okul cimnastiğine yabancıdır. Onun için önemli olan şey, açık havada toplu ve aktif yaşam ile özellikle oyunlarla çocukların uyum içinde birlikte çalışmaları yanı sıra uluslarına hizmet edebilmeleri için halk ruhunu uyandırmaktı (Leonard, 1923).

Berlin Haseinheide'in ardından 1816'da Hamburg'ta dünyanın ilk jimnastik kulübü açılmış, pek çok şehirde kurulan spor alanları bunu takip etmiştir (Berg, König, 2002). Cimnastiğin Berlin'de ve diğer şehirlerde hızla yayılmış olması, 1817'de Kiel ve Jena Üniversiteleri tarafından Jahn'a şeref doktorluğu ünvanının verilmesini sağlamıştır (Alpman, 1972).

Jahn'ın, öğrencilerinden E.Eiselen ile birlikte hazırladığı Alman Jimnastik Sanatı (1816) isimli eser (Hofmann, 2009), Alman halk cimnastiğinin esasları ve özellikle Jahn'ın cimnastiği hakkında güçlü bir kaynaktır (Alpman, 1972). Kitap Turnenlerin soru-cevaplı öğretim metodu kaynağı olduğu gibi, Turnen alanlarındaki canlılık ve yapılan aktiviteler hakkında da bilgi vermektedir (Pfister, 2003). Jahn'ın cimnastik tanımı tüm toplumu kapsıyordu. Jahn için jimnastik sadece güzel ve sağlıklı bedenler anlamına gelmiyordu, aynı zamanda aslında yeni Almanları oluşturmak için tasarlanmıştı. Jahn'a göre *gerçek bir Alman erkeği olmak Alman gençlerinin en kutsal göreviydi* (Mosse, 1996).

Volk (halk), Volkstum (ulusallık) ve Volkserziehung (halk eğitimi) Alman halkını, Alman halkının ortak mirasını ve bu mirasa dayalı eğitimi temsil eden Alman geleneği ile ilişkili olan bu kelimeler Jahn'ın Turnen'inin anahtarı konumundaydı (Pfister, 2003). Alman olmayan her şeye karşıydı ve tüm dünyada bilinen jimnastik kelimesini kullanmadı (Živanović, 2015). Jahn, her yönü ile Alman olan bir beden eğitimi yaratmak amacıyla yabancı bulduğu cimnastik kelimesini değiştirerek Turnen terimini kullanmıştır (Alpman, 1972). Terim, ortaçağ şövalye yarışması ve alıştırmalarından türetilmiştir (Živanović, 2015). Ayrıca kısa, açık ve kullanışlı terimlerle bir cimnastik dili³ oluşturmuştur (Alpman, 1972).

Jahn'da Basedow gibi toplu gezilere önem vermiştir. Jahn'a göre toplu geziler, gizli faziletleri uyandırır, bunun için okul için düzenlenmiş alıştırma arasında küçük-büyük gezintilere yer verilmiştir (Alpman, 1972). Jimnastikçiler vatanseverliklerini kırsal bölgelerde dolaşarak derinleştirmişlerdir. Daha sonraları da bu etkinlikle temel aktiviteleri geziler, uzun yürüyüşler olan ve 1901'de kurulan Alman Gençlik Hareketi ile bağ kurmuşlardır (Ateş, 2009).

---

³ Belge (2012), bu durumu 'modernleşme'nin bir dolaysız ürünü olan 'milliyetçilik' ideolojisinin başta gelen öğelerinden birinin, belki birincisinin 'dil' olmasında şaşılacak bir durum olmadığından bahsederek açıklamaktadır.

4.1.4.1. Uygulanışı

Jahn, cimmastik materyal ve alıştırılmaları geliştirmiş, açık alanlarda yaptırılan faaliyetlerde kullanılan aletleri cimmastiğe dahil etmiştir. Jahn cimmastiğinde bol miktarda tırmanma, sallanma, çekme, itme, kaldırma, taşıma, atlama, kısa ve uzun iplerle sıçrama, güreş gibi alıştırılmalarla serbest hareketler, barfiks ve paralel, beygir ve halka alıştırılmalarına önem verilmiştir (Alpman, 1972) çünkü Alman usulünde cimmastiğin amacı güçlü olmaktır (Kahraman, 1995). Bu amaçla, Jahn, Napolyon'a karşı İspanyolların gerilla savağını örnek alarak tırmanma, eskrim, ağaçlar arası zig-zag koşu, yüzme gibi gerilla becerilerini geliştirmeye yönelik bir eğitim uygulamıştır (Ateş, 2012; Krüger, 2003). Bunların yanı sıra eskrim de jimnastiğin bir parçası olmuştur. Jahn eskrimi vatansever biçimiyle cimmastiği tamamlayan temel egzersizlerden biri olarak görmüş, dolayısıyla ortaçağ değil antik Alman eskrim geleneğini takip etmiştir (Mosse, 1996).

Jahn, çarşamba ve cumartesi öğleden sonralarını tamamen jimnastik çalışmalarına ayırmıştı. Her öğleden sonrayı zaman bakımından iki eşit bölüme ayırmış, 'cimmastik kürü' adıyla tanımladığı birinci zamanda serbest çalışmalar, 'cimmastik eğitimi' adını verdiği ikinci zamanda ise bir plan dahilinde düzenlenmiş alıştırılmalara yer vermiştir (Alpman, 1972). Tüm bu egzersizler, hız ve dayanıklılığı test etmekte, teçhizatla veya teçhizatsız yapılmaktaydı. Jahn dayanıklılık yarışı birincisini 'bu yarışta kazanan, en uzun mesafeyi koşan en kısa sürede koşan ve finişte bitkinlik belirtisi olmadan yeterli miktarda gücü kalan kişidir' tanımlayışı, cimmastiğinin rekabet ve rekorlara olan mesafesini ortaya koymaktadır. Örneğin modern sporun aksine, 10 bin metre dayanıklılık yarışı olarak Hasenheide'da yapılmıyordu (Pfister, 2003).

Jahn, gençlerin ağaçlara, dikey iplere, gemi serenlerine güçlükle çıkabildiklerini görünce, kolların güçlü olması gerektiğini düşünerek vücudun ağırlığını yukarı kaldırmaya yarayan sabit demir aletini –barfiks- kullanmıştır. Denge alıştırılmaları için bir hendeğin iki ucuna dayandırılmış bir kalastan yararlanmıştır. Jahn'ın kullandığı aletler arasında ayrıca tırmanma, asılma, sallanma gibi hareketler için kullanılan ve 'portik' denilen askı ağacı ile iki dikey direğin üstüne yatay vaziyette tutturulan bir direğe sabitlenmiş ipler, sııklar ve merdivenler de yer almıştır (Tarcan, 1932).

Geleneksel oyunlar/egzersizler için Hasenheide'daki tesisler; kama şeklinde hendekten iple veya ipsiz atlama alanı, Jahn'ın Springel dediği direkler arası değişen yüksekliklerde bir aletle ile yüksek atlama alanı, farklı koşu türleri için atletizm pisti, birbirine bitişik üç halkadan oluşan bölümden oluşmaktaydı. Mızrak atma için ayrılan bölgeden demir başlı bir hedef konulmuştu. Aletler ahşap atla beygiri, paralel ve yatay bar ile denge kalasından oluşmuştu. Tırmanın tehlikeli adımlarını denemek için merdiven, ip, sıırıktan oluşan 'tırmanma ağacı' kullanılmıştı. (Pfister, 2003).

Turnenin, genç erkekler arasındaki çekiciliğini oyunlara borçlu olduğu bazı raporlardaki büyük canlılık ve detaylarda görülmektedir. Bu oyunlar, çeşitli savaş oyunlarını da gruplara ayrılan çocuklar düşmana gizlice saldırmak, yumruk yumruğa dövüş, hayali kalelere saldırılan düzenleme vb oluşmuştur. Oyunlar sadece Turnen alanlarında değil bu alanların etrafındaki ormanlarda veya Turnen alanına giderken ya da dönerken de yapılmıştır. Çocuklar, özellikle karanlıkta oynanan oyunları daha heyecanlı buluyorlardı (Pfister, 2003). Jahn, kaç-kurtul, kara adamdan kim korkar, kurt-kuzu gibi koşu oyunlarını, alan dışında ise avcı topu, şövalye topu, halk topu vb top oyunlarla (Alpman, 1972) oluşturduğu ekolü zenginleştirmeye gayret etmiştir.

Alman cimnastiğinde 'Cimnastik Molası' adıyla iki zaman arasında bırakılan dinlenme sırasında vatan şarkılarının söylenmesi, konuşmalar yapılması ile topluluğun heyecanı körüklenmekte, canlılık yaratılmaktaydı (Alpman, 1972). Alman milli şairi Arnd'in şu eseri de vatan birliği hislerini güçlendirmek için söylenmiştir (Tarcan, 1932);

Almanyanın vatanı neresidir?

Prusya mı Suap eyaleti mi?

Bağların yeşillendiği Ren sahilleri mi?

Martıların uçtuğu Beit sahilleri mi?

Oh! hayır! hayır!hayır!

Vatanım bunların hepsinden büyük olmalıdır.

İşte Almanyanın vatanı şudur:

Fransız işvebazlıklarını Almanın tehevürün mahvettiği yerler!

Her Fransıza düşman tesmiye edilen yerler!

Her Alman dost denilen yerler!

İşte orası Alman vatani olmalıdır.
Bütün Almanya bir vatan olmalıdır.

Bu şarkılardan bir diğeri şöyledir (Weiler, 2002);

İnsanların eski ve kutsal hakları için
Turnmeister Friedrich Jahn
Özgürlük için savaşılan meydana çıktığında
Savaşçı bir nesil izledi onu
Hey! Gençler nasıl da atladı arkasından
Taze ve neşeli, tanrısalcasına özgür
Hey! Gençler nasıl da şarkı söyledi arkasından
Hey!

Jahn tarafından Turner'a adapte edilen 'Frisch, Fromm, Fröhlich, Frei' (dinç, dindar, neşeli, özgür) mottosunun ilk harflerinden oluşan Turner haçı –Jahn tarafından oluşturulmamış, 16.yüzyılda frisch, frei, fröhlich, fromm Öğrencinin Zenginlikleri'nin uyağının yerini değiştirmişti– sembolünü kullanılmıştır. Günümüzde Turnerkreuz, içerik anlamında değil pazarlama sembolü ve kurumsal kimliğin gösterilmesi amacıyla hala Deutsche Turner-Bund'u temsil etmektedir (Hofmann, 2009).

Jahn ve takipçileri kendilerini bölgesel ve ulusal düzeyde yapılan ünlü Turn festivali, bayrak, diploma, özel renklerdeki kıyafetler, dil, logo, şarkı, şiir, sonuncu ve bir o kadar önemli olan Turnen olarak adlandırdıkları beden eğitimi gibi pek çok sembol aracılığıyla tanımlamışlardır. Bütün bu semboller, politik ve sosyal hedeflerini yansıtmış ve üyelerine aidiyet duygusu ve bağlılıklarını ve ortak amaçlarını gösterme şansı vermiştir (Hofmann, 2009).

Jahn, cimnastik ile Alman gençliğine vücut kabiliyeti sağlamak, aynı zamanda ahlak yönünden yükseltmeyi amaçlamıştır. Jahn'a göre beden eğitimi Alman gençlerinin vücutlarını düşmanlarına karşı mücadele için güçlü ve dayanıklı hale getirmeli, Alman milletini içinde bulunduğu yenilginin derin düşkünlüğünden kurtaran bir araç olmalı, bireyleri güçlendirerek onları yurdun birer koruyucusuna dönüştürmeli ve halk hayatını kalkındıracak unsurlar haline getirmelidir. Tüm bu

özellikleri dolayısıyla da Jahn cimmnastiği vatansever bir nitelik taşımaktaydı (Alpman, 1972). Bu kullanım amacı sebebiyle Fişek (1983), - sporun laikleşme sürecinde profesyonellik ile birlikte - Jahn akımını, spordan sapma olarak görmektedir.

Görüldüğü gibi beden eğitimi ve spor, savaş alanlarında alınan yenilgiler sonrasında ulusu bir araya getirmek, gençleri askerliğe hazırlamak gibi militarist amaçlarla ele alınmaya başlamışsa da sağlıklı nesillerle birlikte üretim kapasitesinin artması gibi öjenik ve ekonomik kaygılarla ulus devletin arzuladığı ideal vatandaş yaratmak gibi birçok amacın gerçekleşmesi için de kullanılmıştır. Akım başta milliyetçi-militarist olmak üzere çeşitli amaçları gerçekleştirmek üzere uygulanmıştır.

4.1.4.2. Kullanım amaçları

4.1.4.2.1. Eğitime yönelik amaç

Alman filantroplarında dünya ile hayat, faydacı ve belirli bir pratik amaca hizmet edişi yönünden ele alınmıştır. Filantropalarda, çocuk psikolojisinin ilk hareket noktalarını geliştirilerek derslerin çocuklara zevk ve neşe verici şekilde düzenlenmesi ön plana alınmış ve böylece öğretimde oyun ve oyuncakların gelişimine önemli katkılarda bulunulmuştur (Aytaç, 1980).

Bu noktada Pestalozzi öne çıkmaktadır. Pestalozzi'nin önemi, filantroplarla okul arasında bir köprü işlevini yerini getirmiş olmasından gelmektedir. 1801'de yayınladığı 'Gertrud çocuklarını nasıl yetiştirir' adlı eserinde öğretmenlerden çocukların vücutlarını işlemek suretiyle onların doğal gelişimlerini desteklemelerini istemektedir. Pestalozzi, fikri eğitimde ve öğrenimde basit bilgilerden başlangıç noktaları olarak faydalanıp buradan bileşik konulara gitmeden oluşan 'Basamaklama' metoduna beden eğitiminde yer vermiştir (Alpman,1972).

Avrupa'nın diğer ülkelerinde geniş etkiler yaratan Alman cimmnastiği, 19.yüzyılla beraber dernek ve kulüpler ortamından tekrar okula dönüş yapmıştır. Alman okul cimmnastiğinin kurucusu ise Adolf Spiess olmuştur. Spiess, cimmnastiğin, boş zamanı hoşça geçirme niteliğini eğitici anlamıyla diğer ifadeyle kulüp cimmnastiğini okul

cimnastiğinden ayırmış, kız ve erkek çocukları için okullarda uygulanan bir ders haline getirmiştir (Alpman, 1972).

Akın (2014), siyasi ve sosyal bağlam içerisinde tüm beden terbiyesi sistemlerinin, belirli toplumsal ve ahlaki normları aşılama, halkın ve özellikle de gençliğin sapkın davranışlarını azaltmak için çeşitli sosyal kontrol mekanizmaları ihdas etmek amacıyla kullanılmaya başlandığını belirtir ki Alman akımı da bunun dışında kalmamıştır.

4.1.4.2.2. Sağlığa yönelik amaç (öjeni ve ırk ıslahı)

1800lerin ortalarından itibaren beden terbiyesinin sağlık üzerindeki etkisinin ve nedensellik ilişkisinin kurulmaya başlandığı görülmektedir. Hekimlerin sağlığın korunmasında egzersizin önemine dikkat çeken yayınların sayısı da bunu doğrulamaktadır. Yapılan yayınlarla birlikte fiziksel aktivitelerin, sağlığı koruyacağı ve geliştirileceği yönünde kanaatlerin çoğalması giderek artan sayıda bilimsel çalışmalara dönüşmüştür. Pek çok bilim adamı, beden eğitiminin farklı rollerini araştıran çalışmalar yapması bilim, insan vücudu ve fiziksel aktiviteler arasında fizyolojik, metabolik ve anatomik bağların oluştuğunu ortaya koyması spor hekimliği ve egzersiz fizyolojisinin doğuşunu sağlamıştır (Berg, König, 2002).

Nüfusun genel sağlık düzeyi, yaşam süresi gibi biyolojik süreçler üzerinde denetim kurma açısından, 'düzenleyici ve disipline edici bir pratik olarak' sosyal politikanın bir bileşeni haline gelmiştir. Orduların vatandaş-ordularına dönüştüğü süreçte iktidarlar, özellikle orduların büyütülmesi açısından, doğum oranları ve erkek nüfus sayısı ile daha çok ilgilenmeye başlamışlardır. Savaşlarda alınan yenilgiler veya yeni bir savaşın eşiğinde olma durumlarında, 'ülke gençliğini bedenlen sağlıklı ve güçlü hale getirmek' amacı devletlere bu yolda çaba harcanması için en önemli teşvik unsuru olmuştur. Özellikle okullar, genel sağlık düzeyini yükseltmek için hijyen uygulamalarının alanı haline gelirken, beden terbiyesi de sağlık politikalarının bir bileşeni haline getirilmiştir. Beden terbiyesi, nüfusun genel sağlık durumunu yükseltecek, böylece güçlü, verimli bir 'emek ordusu', güçlü ve becerikli askerlerden oluşan 'bir ordu' yaratmaya hizmet etmek üzere kullanılmıştır (Ateş, 2012).

Akın (2014), milliyetçiliklerin yükseldiği ve sanayi devriminin yeni bir yörüngeye girdiği bir dönemde, spora olan bu yönelimin en çok askeri beceri ve endüstriyel üretkenlik alanlarında somutlaştığından söz etmektedir. Akın'a göre fiziki kültür alanının, modern beden terbiyesi prensipleri merkeze alınarak yeniden düzenlenmesi, politik/ideolojik eğilimi ne kadar farklı olursa olsun vatandaşların üretici kapasitelerini ortaya çıkarmak ve geliştirmek isteyen hükümetler için son derece çekici olmuştur (Akın, 2005). Dolayısıyla Avrupa'da ortaya çıkan ulus devletler sürecinde de beden eğitiminin yeniden düzenlenmesi, üretkenliğin artırılması hedefiyle de ele alınması gereken bir alan olarak ilgi çekmiştir.

Akının temsilcilerinden Amoros da 'Beden Eğitimi, Jimnastik ve Moral' adlı eserinde jimnastik yoluyla kazandırılabilceğini ileri sürdüğü özellikler ve faydalar, sağlıklı, güçlü, dayanıklı olmaları ve böylece başta askerlik olmak üzere üzerlerine düşen görevleri layıkıyla yerine getirebilmeleri için önemli görülen çeşitli erdemlere sahip olmaları, 19.yüzyılda devletin yurttaşlarının sahip olmasını istediği özellikler ve yararlarıdır (Ateş, 2012).

Jahn'a göre, Fransa karşında gittikçe zayıflamış görülen Almanya'nın yeniden doğması için gereken gerçek, Alman ruhunun, yeni neslin kalbinde yeniden diriltilmesini sağlamak ve bu amaçla yeni bir eğitim biçimi tasarlamaktı. Kohn'a göre bu eğitim, "(...) gençliğin vatan savunusu için çarpışmaya muktedir, hazır ve istekli hale gelmesi için eğitilmesine ve ne zaman çağrılrsa kendini hizmete adayacak geleceğin vatansever ordusunun çekirdeğini oluşturmaya yönelik milliyetçi bir eğitimdi" (Ateş, 2009).

4.1.4.2.3. Milliyetçi amaç

İnsanlığın tüm değerinin devletten kaynaklandığını ileri süren modernleşme döneminde ortaya çıkan vatandaş kavramı, milli bir kimlik bilincine sahip ve millete karşı sorumluluklarının bilincinde olan kişiler için kullanılmaya başlanmıştır (Kadıoğlu, 2008). Bu sorumluluklar zamanla zorunlu askerlik hizmetini ortaya çıkarmış, 19.yüzyılın başından itibaren Fransa'yı örnek alan Avrupa'da paralı askerlik üzerine kurulu imparatorluk orduları yerlerini zorunlu askerlik görevine dayalı milli vatandaş ordularına bırakmaya başlamıştır (Altınay, Bora, 2008). Süreç giderek askere alınmadan önce hazırlık amacıyla devlet eliyle eğitimin

gerçekleşmesine doğru evrilmiştir. Bu anlamda sözkonusu ordularla istenilen sonucun alınması için genelde eğitim özelde beden eğitimi ayrı bir yeri işlevi yerine getirmiştir.

Alpman bu durumu şöyle vurgulamaktadır: ‘Fransız ihtilalinden sonra başlayan ve eğitimde demokratik akımın yerleşmesini sağlayan programlar, beden eğitiminin amaçlarını devrimin amaçlarına göre çizmiş, dolayısıyla beden eğitimi gençleri yurt savunmasına hazırlayan bir araç olarak nitelemiştir (1972)’. Alman akımı için de bu durum geçerli olmuştur. ‘Turnen’in aletli cimnastik anlamına geldiği gibi, güçlü bir gerilla potansiyeli oluşturmak için yapılan spor anlamında da kullanılması (Kruger’dan akt. Türkmen, 2012) bu durumu teyit eder niteliktedir. Fişek’e göre de “çok sayıda kişinin aynı anda aynı beden hareketini uyum içinde yapmasına dayanan kitleseel Turner gösterileri, bir bakıma militarizmi ve Alman Birliği’ni simgeliyordu”(1983).

Pfister ise Turnen hareketini her şeyden önce politik olarak tanımlayarak önderliğini Jahn’ın yaptığı Turner’ların amacının, Almanya’yı Fransız işgalinden kurtarmak feodal düzeni yıkıp Alman ulus devleti kurmak olduğunu altını çizmektedir. Modern sporun aksine, Turnen rekorlara ve soyut performansa önem vermemiş; bunun yerine örneğin bir kişinin uzunluğunu yüksek atlama için kriter olarak kullanmış; vücudun çok yönlü jimnastik yapmasını uzmanlaşmaya tercih etmiş; daha iyi performanstansa ‘ulusun gücünü’ geliştirmek için çaba harcamışlardır (2009a).

Jahn, cimnastikçilerini Alman ulusal birlik arayışı hizmetine sokmuştu. Alman bağımsızlık savaşında “Çocuklarını anavatan için şerefli ölüme kaybeden ailelere imrenilir”, “er ya da geç gerçekleşecek olan ölümün, çeşitleri arasında anavatan için ölüm en gıpta edilecek olanıdır” (Mosse, 1996) öne çıkan söylemler olmuştur. Jahn’ın savına göre kim savaşıyorken yara almadan bayrağı terk ediyorsa vatandaşlık haklarından mahrum edilmeliydi. Jahn’ın geliştirdiği sistem, sivil toplumun militarizasyonuna dayanmaktadır. Uygulanan egzersizler ile halk ordularını her an savaşa hazır hale getirme çabası hükümet politikaları ile uyuşmuş, 19.yüzyılın başlarında başlayan hareket, özellikle yüzyılın ikinci yarısından sonra Almanya’da ivme kazanmıştır (Avraham, 2010). Bu dönemde Prusya kralı, 1814’te zorunlu

askerlik uygulamasını getirmiş, Fransızlar gibi topyekün savaş ve militarist eğitim için Jahn'ın başlatmış olduğu Alman halk jimnastik hareketini, Jahn'ın kurduğu Turnplatzları (jimnastik alanları) genişleterek finansal katkı sağlayarak ve hatta jimnastik öğretmenlerini maaşa bağlayarak (Sivaz, 2016) desteklemiştir.

1848 devrimiyle birlikte Alman vatandaşlarının kazandığı tek hak serbest biçimde birlik kurma hakkı olmuştu. En az 7 kişiden oluşan herhangi bir grup, kar amacı gütmeyen birlik (kulüp) kurma hakkına sahip olsa da başlangıçta sıkı bir kontrol altında tutulmuştu (Krüger, 2003). Devrimin hemen ardından 1848'te kurulan Alman Jimnastik Birliği, 'halkın birliği'ni vurgulamış, genellikle ulusal anıtların bulunduğu alanlarda yapılan jimnastik yarışmaları, bir yandan *ideal Alman tipinin* gelişmesine destek olurken, diğer yandan da 'ulusal tapınmanın' bir parçası olmuştur (Ateş, 2009). George Mosse'ye göre de *Turnen* jimnastikleri, "uygun ahlaksal özelliklere sahip güzel bedenlerin yanı sıra yeni Almanlar yaratmayı" amaçlamıştır (Mosse'den akt. Cora, 2013). Aydın da, Alman düşüncesinin, özlenen bir (ulus) devletin meşruiyet kaynaklarının aranması biçiminde geliştiğini (2009) belirtmektedir ki söz konusu düşünce, spor alanında da bu çizgide kullanılmıştır.

Jahn'a bağlı olan jimnastikçilerin zamanın politik durumu karşısındaki hoşnutsuzluklarını açık olarak ifade etmeleri, Jahn'ın izleyici sayısı yirmi bini bulan açık konferanslarında devlet düşmanlığı edencesine orduya hücum etmesi, kendisi ve faaliyetleri hakkında bir tepki doğmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler üzerine hükümetin bütün eğitim örgütlerine jimnastiği sokmayı ve yeni tesisler yapmayı öngören bir yönetmelik hazırladığı sıralarda, 1818 yılında Breslau'da üniversite profesörlerinin katıldığı bir jimnastik tartışması açılmıştır (Alpman, 1972).

23 Mart 1819'da Kotzebeu isimli oyun yazarının bir sene önce Berlin'de Jahn'ı ziyaret eden bir turnen dernek üyesi tarafından öldürülmesi, jimnastiğe ait tüm faaliyetlerin ve alanların bütün Prusya'da kapatılmasına ve 13 Temmuz 1819 gecesi Jahn'ın 'gizli ve ihanet niteliğindeki hareketler' kapsamı altında tutuklanmasına sebep olmuştur (Leonard, 1923). 1820 yazına kadar hapiste kalan Jahn, beş yıl kadar Kolberg şehrinde askeri komutanlığın gözetimi altında ikamete mecbur edilmiştir. 1824'de yargılanması son bularak iki yıl küreğe mahkum olmuş ancak kararı temyiz

ederek ikinci duruşmada beraat etmiştir. 1840'da Jahn üzerindeki polis nezareti kaldırılmış, 1841'de demirhaç nişanı ile onurlandırılmıştır (Alpman, 1972).

1819-1842 döneminde yaşanan bu yasaklama, turner egzersizlerinin ve eğitiminin karakterinde önemli bir değişikliğe neden olmuştur. Bu periyotta evlerde gizlice eğitim yapılmış, dolayısıyla beden eğitiminin yeniden yapılandırılması gerçekleşmiş, gerekli geniş alanlar yitirilmiş, araçlar ve küçük alan egzersizleri ortaya çıkmıştır. Bu egzersizler daha sonra okul programlarına entegre edilmiştir (Živanović, 2015). Jahn, 1842'de Prusya'da beden eğitimi yasağı kaldırılıp yeniden fırsat verildiği zaman kendisini bu olaylardan uzak tutarak akışını büyük bir dikkat ve sevinçle izlemiştir. 1848'de milletvekili olarak Alman Millet Meclisi'ne katılan Jahn, 1852'de döndüğü Freiburg'da kısa süren bir hastalığın ardından aynı yılın 15 Ekim'inde vefat etmiştir (Alpman, 1972).

Jahn'ın ölümünden sonra (1852) Alman Cimnastik Birliği idaresini aralarında Theodor Georgii ve Ferdinand Goetz'in de bulunduğu yeni jenerasyon devralmış, giderek Almanya'daki spor çevreleri Alman olimpik hareketi üzerinde odaklanmıştır. German Reich tarafından 1904'te spor disiplinlerinden çeşitli federasyonların bir araya getirilmesiyle ilk organizasyon oluşturulmuştu. Bu organizasyon, Coubertin tarafından canlandırılan olimpiyat oyunlarında Alman İmparatorluğu'nun varlığını ilk kez ortaya koyuşunu koordine eden bir yapıydı. Burada başlıca faaliyette bulunanlar seçkin yöneticiler arasında; Victor v. Podbielski, Willibald Gerhardt ve en gençleri olarak Carl Diem vardı (Stępiński, 2015).

Bu ilk olimpik yapıya rağmen Alman Cimnastik Birliği, 1914'te 1.400.000 ücretli üyesi ile dünyanın en büyük beden eğitimi organizasyonu konumunda idi. Askeri hazırlığın ve Alman ırkının güçlendirilmesi için Turnen'i oluşturan Jahn'ın, doktrinini savunuyorlardı (Krüger, 2003). Ancak birlik, kuruluşundan itibaren uluslararası yarışmalara mesafeliydi. Turner festlerde, önceden belirlenmiş belli bir sonuçtan daha iyi sonuç elde eden herkes kazanan ilan edilirdi, yani bazen katılımcıların yüzde elliden fazlası kazanan olarak açıklanırdı (Krüger, 2003). Rekabet ve yarışma unsurlarının yer aldığı organizasyonlara olan bu mesafeli tutum dolayısıyla Alman Cimnastik Birliği üyeleri, olimpik hareketi 40 yıl boyunca boykot etmişti. Hatta ilk olimpiyat oyunlarına Alman Cimnastik Birliği'nin izni olmadan

katılan 11 cimnastikçi, döndüklerinde yoğun eleştirilere maruz kalmışlardı (Steþiński, 2015).

Olimpiyatlarla olan bu uzak ilişkiye karşın Krüger, mevcut Alman spor sisteminin kökeninin, Almanya'nın Berlin'de (Kara Orman'da Kış Oyunları ile birlikte) gerçekleşmesi gereken 1916 Olimpiyat Oyunları'na hazırlanma girişimine dayandığının iddia edilebileceğini belirtmektedir. 1914 başlarında ulusal parlamentoda yapılan büyük bir tartışma neticesinde elit sporlardan eyaletlerin değil, ulusal hükümetin sorumlu olduğu, fakat eyaletlerin kulüplerde sporun kökeninden sorumlu olduklarını kabul edilmişti. Parlamento, önceden olduğu gibi oyunları düzenlemek için para desteği sağlamış ve devlet yetkililerine ek olarak en iyi sporcuları seçmeleri ve oyunlar için hazırlamaları konusunda izin vermiştir. Krüger, o günden bu yana sorumlulukların bölünmesinin söz konusu olduğunu belirtmektedir (Krüger, 2003).

Almanya'da I.Dünya Savaşı öncesinde ve Weimar Cumhuriyeti döneminde, Latince *pro patria est dum ludere videmur* (oynuyor gözükmemiz ana vatanımız uğrunadır) söylemi slogana dönüşmüştür. Bu dönemde Alman Cimnastik Topluluğu, resmen Genç Almanya (*Jungdeutschland*) örgütüne katılmış ve beden eğitiminin savaşa hazırlık için gerekli bir eğitim olduğu propagandasını yürütmüştür (Türkmen, 2012). I.Dünya Savaşı'nın sonunda Alman İmparatoru tahttan çekilmiş ve Almanya ilk kez demokrasiye sahip olmuştur. Versay Barış Antlaşması uyarınca Almanya'nın silahlı kuvvetleri büyük ölçüde güç yitirmiş, Almanya topraklarını ve kolonilerini kaybetmiş, ülke Milletler Cemiyeti gibi uluslararası örgütlerden men edilmişti. Birçok uluslararası spor federasyonu, Milletler Cemiyeti'ne de kabul edildiği yıl olan 1925 yılına kadar Almanya'yı dışarıda tutmuştu. Almanya ancak 1928 yılında tekrardan olimpiyat oyunları organizasyonuna katılabildiği görülmüştür (Krüger, 2003).

Festivallerden ve sportif etkinliklerden sorumlu olan ve aynı zamanda eğitim sistemi içerisindeki sportif etkinlikleri düzenleyen resmi komiteye 1910-1933 yılları arasında başkanlık eden ve Alman Olimpik hareketi içerisinde yer alan Carl Diem, geleneksel Alman turnen hareketi karşısında, ulusal Alman spor hareketini yerleştirmeye çalışmıştır. Bu dönem içerisinde nasyonal-sosyalist spor akımının

oluşmasında ve işlerlik kazanmasında, Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nde de etkili görevler alan Carl Diem'in büyük bir etkisi olmuştur (Türkmen, 2012).

Alman olimpik hareketinin içinde yer alan ve ulusal spor hareketini yerleştirmeye çalışan Carl Diem için de spor, Jahn'ın düşüncesinde olduğu gibi '*vatan hizmeti yerine geçen*' savunma eğitiminin aracı, aynı zamanda mutluluk veren ve kişilik-karakter geliştiren bir uğraşıdır (Teichler, 2009). Jahn'ın öğretileri öğrencileri aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarıldığı gibi, fikirlerini kendi öğretisi içine eklemleyen kişiler yoluyla da çok geniş bir alanda yayılmıştır.

4.1.4.3. Etki alanları

Alman spor akımı, gerek GuthMuths ve Jahn'ın öğrencileri aracılığıyla gerekse bu isimlerin yazdıkları kitaplar yoluyla oldukça geniş bir alanda yayılmıştır (Živanović, 2015). Çeşitli ülkelerde çeşitli doğrultularda gelişmesi üzerinde politik yönlendirmeler, anahtar rol oynamıştır (Pfister, 2009). GuthMuths'un öğrencilerinden Franz Nachteggall aracılığıyla jimnastik Danimarka'da ülke politikasının bir parçası olarak ele alınmıştır (Alpman, 1972). Pedagogik okul cinnastiği ve askeri jimnastik üzerine yoğunlaşan (Kaimakamis vd, 2011) Nachteggall, Danimarka hükümetini jimnastik önemine inandırarak bu amaca hizmet eden bir enstitü kurmayı başarmış, burada GuthMuths'un usullerini sürdürmüştür. 1805'te her küçük bölge okuluna dahi bir jimnastik alanı kurulması konusunda hükümeti ikna etmiş, aynı yıl GuthMuths esaslarına dayanan jimnastik kitabını çıkarmıştır (Alpman, 1972). Ekim 1860'da ise erkek çocukları ve genç erkekler için ilköğretimden veya halk okulundan üniversiteye kadar jimnastiğe bütün okullarda yer verilmesi içeren genelgesinin yerine gelmesi için öğretmen yetiştirilmesi amacıyla kısa süreli kurslar da açılmıştır (Leonard, 1923). Pfister (2009), Danimarka'da özellikle erkeklerin ve çiftçilerin fiziksel egzersiz ihtiyacını gidermeye yönelik bir hareket olduğunu belirtmektedir.

GuthMuths'un çalışmaları ve eserleriyle beden eğitimi kendisinden söz ettiren yeni ve canlı bir konu olduğundan Fransa'da da konuyla ilgili denemeler ve uygulamalar yapma eğilimi doğmuştur. Fransa'da faaliyet gösteren İspanyol albay Amoros, Paris'te açtığı özel cinnastikhanesi ile bu konuda öncü olmuştur. Buradaki öğrencileriyle birlikte yaptığı gösterilerle kamuoyu desteğini de kazanan Amoros,

Savunma Bakanlığına Askeri Beden Eğitimi rnek Okulu'na müdür olarak girmişti. 1830'da yayımladığı 'Beden Eğitimi, Jimnastik ve Moral' adlı eseri Fransa'da resmi beden eğitimi ders müfredatının temelini oluşturmuştur. Jahn'ın etkisinde kalan Amoros, askeri cimnastiklere daha fazla önem vermiş, barfiks, paralel ve beygir gibi aletleri kullanmış (Alpman, 1972) askeri egzersizlerin tamamlayıcı unsuru olmuştur (Pfister, 2009).

Birlik ve demokrasi çağrısının egemen olduğu 1848-49 Alman devriminde önemli bir rol oynayan Turnerlerin bir kısmı gerici glerin zaferi karşısında Kuzey ve Güney Amerika'ya göç etmişti (Krüger, 2003). Okyanus aşırı ülkelere göç edilmesi Alman cimnastiklerinin Amerika ve Avustralya'da yayılmasına olanak sağlamıştır (Kaimakais vd,2011). Amerika'da ilk Turner kulübü 1848'de kurulurken (Pfister, 2009b), 1856'ya gelindiğinde kulüpler 26 eyalete yayılmış, 1860'ta ise kulüp sayısı 157'ye, ye sayısı da yaklaşık 10 bine ulaşmıştır (Gems, 2009).

Alman cimnastiği, İtalya, Hollanda, Belçika, Luxemburg'un yanı sıra Latin Amerika'da şili, Arjantin ve Breziya'da yayılmıştır. Yine Jahn'ın bir ğrencisi tarafından Yunanistan'a taşınmıştır (Kaimakais vd, 2011). Macaristan'da ise 'turnen' teriminin karşılığı olarak 'torna' kullanılmış, 1860'ların ortalarından itibaren yapılmaya başlanmış, ilk turnen töreni ise 1867'de Ulusal Binicilik Salonu'nda 1200 seyirci önünde serbest ve planlanmış egzersizlerin yapılmasıyla gerçekleştirilmiştir (Hadas, 2009). Alman cimnastiği aynı zamanda ek Sokol hareketinin temel karakterini oluşturmuş, içerisine ek ulusunun milli, kültürel ve folklorik ögeleri ile birlikte uygulanmıştır (Kaimakais vd, 2011).

4.1.2. ek Sokol akımı

Tarih ve sanat profesörü, aynı zamanda Antik Yunan cimnastik uzmanı olan Miroslav Tyrs ile sigorta satıcısı tüccar Jindrich Fuegner Alman cimnastik akımını 1862'de kurdukları Sokol Cimnastik birliği ile ülkelerine taşımıştır. Milliyetçi-militarist amaçlarla uygulamaya geçirilen ve jimnastiği temel alan Sokol hareketi, otuz yıl savaşlarından beri Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun boyunduruğu altına yaşayan çeklerin bağımsızlık hareketinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağımsızlık mücadelesinde ulusu hem biyolojik hem de kültürel açılardan yeniden diriltme ve mücadele için askeri hazırlanma ihtiyacını jimnastiği temel alan ve askeri

bir yapıya sahip olan Sokol örgütlenmesi, Çeklerin yoğun olarak yaşadığı kent ve kasabalarda hızla yayılmış, 1882’de Prag’ta kalabalık bir festival düzenlenmiştir (Ateş, 2012).

Slav uluslarının birliğini savunan Sokol hareketi, gazeteleri, tiyatroları ve ‘kuşların buluşması’ anlamına gelen *Slets* isimli kitle cimnastik festivalleri ile Orta Avrupa’da büyük etkinlik kazanmıştır. 1930 yılına gelindiğinde 630 bin üyeye ulaşan hareketin, 1938’da düzenlediği son Slet organizasyonuna 350 bin kişi katılmıştır (Türkmen, 2012).

Tyrs yarattığı cimnastik hareketine temelde Alman sistemi olmak üzere çeşitli cimnastik sistemlerinden öğeler eklemiş ve bunları Çek ulusunun milli, kültürel ve folklorik öğeleri ile birleştirmişti (Kaimakamis ve ark., 2011). Tyrs’e göre, beden eğitimini ulusun fiziksel ve moral sağlığı için önem taşımaktadır ve cimnastik ulus yaşamında zorunlu bir faktör olarak ele alınmalıdır. Çünkü sistematik bir beden eğitimi özellikle küçük bir ulusun hayat mücadelesi için gereklidir (Ateş, 2012). Tyrs, bu mücadelede başarılı olmak için güçlü ve hazırlık olmak gerektiğine inanıyordu, ona göre bir milletin bugününü ve geleceğini güvence altına alan mevcut kuvveti ve zindeliği idi (Akın, 2014).

Tyrs’in metodunun ana karakteristiğini yüzlerce sporcunun aynı anda olağanüstü performansı kadar Alman cimnastik sisteminin cimnastik aletleri oluşturmuştu (Kaimakamis ve ark., 2011). Turnen sistemini takiben aletli veya aletsiz egzersizlerden ve savaşçı sporlardan oluşan ve mücadeleyi temel alan Sokol hareketi, Avusturya’ya karşı siyasi mücadelede ve ulusal kuruluş için savaşta önemli bir rol oynamıştır (Ateş, 2012; Akın, 2014). Guttman, Sokol hareketinde ironik olanın Slavların Alman ve Avusturya’nın politik prangasından kendilerini kurtarmak için mücadelelerinde bir Alman ürününe başvurmaları olduğunu belirtmektedir. Alman cimnastiğini Slav milliyetçiliğinin bir aracı haline dönüştürenler sadece Çekler ve Slovaklar değildi. Ancak slav milliyetçileri Alman kültürüne karşı oluşturma biraraya gelmişti. Slav Sokol Birliği 1912’de kurulabilmiş, fakat bu çok katmanlı grup siyasette ve amaçta hiçbir zaman Deutsche Turnschaft (Alman Cimnastik) gibi birleşmemiştir (2004).

4.1.3. İsveç spor akımı

Beden eğitimi ve spor etkinliklerinin sağaltıcı yönüne önem veren, bilimsel ve fizyolojik özelliklere dayanan ve genel fiziksel uygunluğu hedefleyen bu akımın kurucusu Pehr Henrik Ling, 1799'da Danimarka'da cimmastiğin yayılmasında faaliyetlerde bulunan Franz Nachtegall'in kurslarına gitmiş, fikirlerinin uygulama ve düzenleniş içeriğini incelemiştir.

Ling, cimmastiği doğa ile bir harmoni içine koymak istemiş ve 1805'te anatomi, fizyoloji ve öteki doğa bilimlerini öğrenmeye başlamıştır (Rothstein, 1853). Cimmastiğe sağlam bilimsel esaslar kazandırmak amacı ile anatomi ve fizyoloji çalışmaları yapan Ling, tedavi fonksiyonuna daha çok yer veren bir sistem geliştirmiştir (Mengütay, 1992).

Ling ve takipçilerinin öğretilerine dayanan İsveç cimmastikleri, 19.yüzyılda ortaya çıkan diğer rasyonel beden terbiyesi sistemleri ile rekabet halinde gelişmiştir. Ancak Ling'in sistemi diğerlerine göre daha bilimsel metotlara dayandığı, daha kolay uygulanabildiği ve daha yararlı olduğuna kanaat getirildiği için yaygınlaşmış, pedagojik, tıbbi, askeri ve estetik öğeler içeren bir sistem olarak kolaylıkla kabul görmüştür (Eichberg'ten akt. Akın, 2014).

Rothstein da Ling'in amacının, sağlıklı insanlar için eğitimin bir branşı olarak cimmastik yapmak değil, aynı zamanda hastalıklar için bir çare olarak göstermek olduğunu ve bu ikinci durumun, Ling'in fikirleri üzerindeki kamuoyunun ilgisini çekmeye ve onları her zaman bir aldatmaca olarak beden egzersizlerine bakan insanların fikirlerini değiştirmeye katkıda bulunduğunu ifade etmektedir (1853). Ling, 1813 yılında İsveç Kralı XIII. Şarl'ın desteğini kazanarak cimmastik merkez enstitüsü adıyla bir öğretmen okulu kurmayı başarmıştır. Cimmastiğin Temel Esasları adlı kitabında Ling, insan organizmasının kanunlarından, pedagojiden, askerlikten, cimmastiğin vasıflarından (öğretmen ve araçlardan) bahsetmektedir (Mengütay, 1992).

Ling sistemi için; Gutsmuths tarafından öncelik verilen, Jahn tarafından reddedilen cimmastiğin antik kavramını seçmiştir. Eski Yunan kavramı Ling için geniş bir anlam ifade etmemekte, belli bir amaca veya hareket gruplarına özgü kalmaktadır. Cimmastik Ling tarafından tamamen başka bir gelişme ortamı bulmuş ve

vücut eğitimi sisteminde en sade şekli olarak bir sistem halini almıştır (Alpman, 1972).

Rusya ve Danimarka tarafından 1807’de istila edilen İsveç, Fin topraklarını ve Aland adalarını kaybetmiş, böyle bir dönemde Pehr Henrik Ling de tıpkı Jahn gibi jimnastiği, ulusal güç ve birliğin bir aracı olarak görmeye başlamıştır. Van Dalen Bennet’e göre Ling de tıpkı Jahn gibi yurtsever dürtülerle hareket etmiş ve anavatanı savunabilecek güçlü, sağlıklı nesiller yaratma arzusu ile sisteminde güç, hareketlerde çeviklik ve ırkın devamlılığı gibi unsurlara önem vermiştir (Ateş, 2012).

İsveç Cimnastiğinde alıştırmalar önce en kolay olandan seçilmekte, gittikçe yapılarıdaki güzellik ve doğruluk bakımından olduğu kadar güçlük bakımından da bir yükseliş istenmektedir. Çünkü en basit şekliyle başlandığı takdirde onu tehlikesizce en güç hareket haline getirmenin mümkün olduğu kabul edilmiştir (Alpman, 1972). Bu yönü sebebiyle de geniş bir alanda kabul görmüştür.

Ling’in jimnastiği, sadece İsveç’in tüm askeri akademilerine değil, aynı zamanda tüm kasaba okullarına, kolejlere ve üniversitelere, hatta yetim okullarına ve tüm ülke okullarında uygulamaya konmuştur (Rothstein, 1853). Rothstein, Kraliyet Merkez Enstitü’nde yetenekli öğretmenlerin eğitim gördüklerini, İsveç’te eğitimin popüler ve gerekli bir parçası olan beden eğitiminde anatomi, fizyoloji ve bedensel hareketlerde sınavları geçmeyen hiç kimsenin kursu bitirmeden diploma almaya hak kazanamadığı veya bu hareketlerin pedagojik uygulamasına izin verilmediğini belirtmektedir (1853). Akım, merkez olarak kabul edilen Stockholm Kraliyet Beden Terbiyesi Enstitüsü’ne dünyanın dört bir tarafından gelen öğrencilerle yayılmış, ülkemize ise bu enstitüde eğitim gören Selim Sırrı bey tarafından getirilmiştir.

4.1.4. İngiliz spor akımı

Modern toplumun sosyal ve ekonomik süreçlerine paralel olarak, modern sporların anavatanı İngiltere ve miladı da 19. yüzyıl kabul edilmektedir (Amman, 2000). İngiliz toplumunda halk ve soylular tarafından icra edilen geleneksel sportif pratikler hep var olmuştur. Özellikle köylülerin icra ettikleri pratikler üzerinde belirli dönemlerde oluşan baskı ve yasaklamalar, 15. yüzyıldan itibaren azalmaya başlamıştır. Bununla birlikte Ortaçağ boyunca belirli sportif pratiklerin sadece

soylular tarafından icra edilebilmesi geleneği değişmemiştir (Çakır, 2014). Şövalyeliğin yedi becerisi sayılan ata binme, yüzme, ok atma, eskrim, av, satranç ve iyi şiir okuma özelliklerini geliştirmek için alıştırmalar yapılmıştır (Fişek, 1985) Sanayi Devrimi ile birlikte kentleşmenin başlaması ise sporda kurumlaşmanın (kulüplerin, liglerin ve federasyonların kurulması) altyapısını oluşturmuştur (Fişek'ten akt. Çakır, 2014).

18. yüzyıl boyunca halkın pazar günleri düzenlediği sportif pratikler de içeren eğlenceler yasaklanmaya ve engellenmeye çalışılmıştır. Bu süreçte özellikle kentli işçi sınıfının spora yönelik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sadece seyirci olarak edilgen katılımlarına izin verilmiştir. Bu durum ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru değişmiştir. Bu süreçte de özellikle İngiltere'de çok popüler olan ragbi sporunun yoksul kesimler tarafından seyredilmesi ve kısmen oynanması mümkün olmuştur. 1880'li yıllarda İngiliz ragbi kulüpleri arasında yaşanan ayırım bu duruma işaret etmektedir. Kulüplerin bir kısmı ragbi sporunun profesyonelce yapılabilmesi ve bu sporu yapanların para kazanabilmesi için çeşitli uygulamalar önermişlerdir (Bath'tan akt. Çakır, 2014).

Oluşturulan yeni ligde mücadele eden takımlar, yetenekli sporcularına ücret ödemişler ve bu sayede yoksul ancak yetenekli gençler için sadece ragbi oynayarak hayatlarını kazanmak mümkün olmuştur. Çakır, birçok yöneticinin bu duruma karşı çıkmasına, bu uygulamayla birlikte ragbi sporunun halkın tüm kesimlerine hitap eden bir spor haline geleceği ve zenginlerin bu spordaki imtiyazının ortadan kalkacağı endişesinin neden olduğunu ifade etmektedir. Üretim ilişkilerinde ve çalışma şekillerindeki değişimle beraber İngiltere'de yaşanan egemen sınıf değişimi ve sınıf ilişkilerinde yaşanan gelişmeler, toplumun ve egemen sınıfların sportif pratiklerle ilişki kurma biçiminin de daha farklı ve daha hızlı bir şekilde değişmesini, hatta bir kırılma yaşayarak dönüşmesini sağlamıştır (Çakır, 2014).

19. yüzyıl ortasında İngiltere'de yaşanan iki önemli radikal gelişme; ücretsiz de olsa yılda bir haftalık tatil hakkının tanınması ve Cumartesi gününün yarım gün tatil edilmesinin etkisiyle yüzyılın sonlarına yaklaşıldığında Birmingham ve Liverpool gibi büyük kentlerde işçilerin kullanımına açık birçok rekreasyon parkı, kapalı ve açık spor tesisleri oluşturulmuştur. İşçilerin sportif karşılaşmaları takip etme

konusundaki iştirakları da bazı girişimcilerin dikkatini çekmiş ve işçilerin böyle bir ayrıcalık için para ödemeye hazır oldukları anlaşılmıştı. Böylelikle ticarileşmiş spor karşılaşmaları izleyiciliği çok kısa bir süre içerisinde geniş bir taban bulmuştu (Vamplew'den akt. Türkmen, 2012).

Norbert Elias da benzer şekilde çalışma şekillerindeki dönüşümün eğlence şekillerinin dönüşümüne neden olduğuna ve böylece spor denilen aktivitelerle spora yakıştırılan organizasyonların da İngiltere'den yayılan teşekkül endüstrisi modellerinin, organizasyonun ve çalışma şeklinin yayılım süreciyle paralellik arz ettiğini öne sürmektedir (Elias, 1986). Elias, buradan hareketle sanayileşme sürecine paralel bir sportifleşme süreci yaşandığını ve bu bağlamda eski geleneksel fiziksel pratiklerin ve oyunların modern anlamda sporlaştığını ifade etmektedir (Giulianotti, 2005).

Modern sporun doğuşundan önce temeli askeri talimlere dayanan sportif pratiklerin dönüşümünü yine askeri yapıda yapılan değişimler ve okullar sağlamıştır denilebilir. Zamanla askelikteki dönüşüm ve teknolojideki gelişimle birlikte askerlikle ilgili yetenekler arasındaki sporun öncelikli konumunu teknolojiye devrettiğini söylemek mümkündür.

4.1.5. Sovyet fizik kültür sistemi

Devrim sonrasında Sovyet yönetimi, sportif faaliyetlerden daha çok geniş halk kitlelerini bedensel egzersizlere yönlendirme üzerinde durmuştur. Halkın antrene edilmesi ve fitness çalışmaları, bir yandan işçilerin sanayinin gerektirdiği fiziksel ve zihinsel disipline hazır olmalarını sağlarken, diğer yandan da askerî anlamda da savaşa hazır olmalarını sağladığı düşünülmüştür (Roche'tan akt. Türkmen, 2012). Bolşeviklerin sosyal politikaları temelde Birinci Dünya Savaşı'nın ve iç savaşın izlerini silmeyi, bozulmuş sıhhi koşulları iyileştirmeyi ve yaygın cahilliği gidermeyi amaçlamıştır. Bolşevikler bunun için halk sağlığına doğrudan katkısı olan yeni bir fiziki kültür modelini, *fizkul'tura* olarak adlandırdıkları sistem geliştirmişlerdir (Akın, 2014).

Sovyetler Birliği'nde devlet, sporun kullanım değerinin 'sağlıklı, fiziksel olarak aktif yurttaşları, güçlü askerler ya da fit işçiler olarak sağlamak vb' farkına varmıştı.

Dolayısıyla fizik-kültür ve sporun gelişimi, sosyal etkiler ve bireysel girişimlere bağlı alanlar olarak bırakılmamış, siyasi liderlerin beklentileri ve hedefleri doğrultusunda gerçekleştirilmişti (Mertin, 2009). Çünkü erken dönem Sovyet liderleri, fizik kültürü yeni Sovyet insanı ve sosyalizmin inşasında temel öge olarak görmüş, 1917-41 yılları arasında bedensel sağlık ve zindeliği yaygınlaştırmak için geniş bir alana yayılmış programlar gerçekleştirmişlerdir (Hoffman, 2000).

Sovyet liderler için sağlıklı ve fit bir nüfus, büyük ölçekli endüstriyel üretim ve kitlesel savaş (topyekün savaş) çağında önemli bir kaynağı temsil etmiştir (Hoffman, 2000). Buna ek olarak Sovyet bayrağı altında toplanan çok sayıda milletten dolayı, sosyal alanların merkezileşmesi, birleşmiş bir millet yaratmada Kremlin'in stratejisinin bir parçasını oluşturmuştur. Çünkü, yüzden fazla milletin ayrı kültür, dil, eğitim sistemi ve konutları olduğu gibi aynı zamanda fizik-kültür ve spor açısından deneyim, gelenek, amaç ve başarılarında da büyük farklılıklar bulunmaktaydı (Mertin, 2009). Yeni bir topluma giden yolda karşılaşılan sayısız engelin, modernleşme enstrümanları tarafından ortadan kaldırılması hedeflenmiştir (Katzner, 2009).

Yeni komünist fizik-kültür ve spor sistemi, ulusal bir amaç olarak tasarlanmıştı, başlıca hedefleri savunma, sağlık ve entegrasyonu güçlendirmektir (Mertin, 2009). Bunun içinse Dünya savaşı, iç savaş ve 1921-1922 yıllarındaki kıtlık sırasında yaşanan salgın hastalıkların yol açtığı milyonlarca kayıp nedeniyle, geri kalmış tarım ülkesi Rusya'da kamusal alan sıkı bir hükümet kontrolüne tabi tutulmuş ve temel hakların bir parçası olan 'hijyen' ve 'halk sağlığı' konuları '*fizkul'tura*' ile desteklenmişti (Katzner, 2009).

Endüstrileşmeyle birlikte kente göç hızlandığında halk sağlığı kampanyaları daha geniş ölçekte uygulanmaya başlanmıştır. 'Anavatana bir diş fırçasıyla yardım et!', 'Günde 24 saat *Fizkul'tura*' gibi büyük kampanyalar, köylü yığınlarını en temel temizlik kurallarıyla ve sağlıklı yaşama ilkeleriyle tanıştırmayı amaçlamıştı. Fizkul'tura zaman içinde halk sağlığı politikalarında merkezi bir pozisyona yerleşmiş, en basit ve en ucuz bir şekilde insanlara sağlıklarını korumayı, yıkanmayı, egzersiz yapmayı, hareket etmeyi, rasyonel çalışma, dinlenme ve uyku programına uymayı öğrettiği için pek çok ülke için model teşkil etmiştir (Akın, 2014).

İtalya ve Almanya örneklerinden farklı olarak Bolşeviklerin iktidara geldikleri Rusya'nın koşulları Anadolu'yla büyük benzerlik gösteriyordu. Bolşevikler de iktidara geldiklerinde Kemalistler gibi büyük çoğunluğu köylü olan bir toplumla karşılaşmıştı. Hem bu ilk koşulların benzeşmesi hem de bu dönemde Sovyet Rusya'yla sürdürülen yakınlaşma politikası neticesinde, gerek siyasi elitler gerekse de model arayışındaki entelektüeller Bolşeviklerin kamu sağlığı projelerini dikkatle takip etmiştir. Bolşeviklerin büyük çoğunluğu köylü ve cahil bir kitleyi, medeni ve üretken bir topluma dönüştürme çabasındaki başarıları ayrıca genç cumhuriyet yöneticilerinin ilgisini çekmişti (Akın, 2014).

Gerçekten de Bolşeviklerin beden eğitimini tamamen yeni temeller üzerine oturtmaya çalışması ve onu yeni bir insan tipi olan *homo novus sovieticus'u* yaratmak üzere araçsallaştırması (Katzer, 2009), Sovyet projesinin kilit özelliği olan egzersizin, insanları daha sağlıklı yapmanın bir aracı, insan bedeninin bir dönüşüm alanı olması (Grant, 2015), yeni bir sistemin yeni bir insan tipinin oluşturulduğu genç cumhuriyet için dikkat çekici olmuştur. Yeni bir yönetim getirilen genç Türkiye'de cumhuriyeti koruyacak genç ve dinç bedenler için beden eğitimi ve spor kadar hijyen ve halk sağlığı konuları da ülke politikaları ve programları içinde önemli bir başlığı teşkil etmiştir. Bu anlamda Erken Cumhuriyet döneminde ülkede uygulanacak sistemler incelenirken, Sovyet sistemi de ulus devlet oluşturma noktasındaki başarıları ile Çek Sokol hareketi ile birlikte spor akımları arasında dikkatleri çokça çekenlerden olmuştur.

4.2. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor Düşüncesinin ve Uygulamalarının Gelişimi

4.2.1. Erken Cumhuriyet dönemine bir bakış

Gelişimi 80'li yıllarla birlikte ivme kazanan spor bilimlerinin anlayış ve yapılanmasında, ulusal bir spor kimliği oluştur(ama)ma sorununun nedenini anlayabilmek için, spor bilimlerinin bugüne dek geçirdiği düşünsel aşamaların, bu aşamalarda hâkim olan akımların, bu akımların yönlendiricisi ve belirleyicisi konumundaki kurum ve düşünürlerin irdelenmesi gerekmektedir (Bağırhan, 2012). Ülkemiz için modernleşme sürecinin de başlangıcı olarak kabul edilen ve toplumsal pek çok alanda değişimlerin gerçekleştiği Tanzimat dönemi, böylesi bir analizin

hareket noktasını oluşturmaktadır. Bunun için kısaca Tanzimat döneminden itibaren ülkenin dönem koşulları ve bu koşulların içeriğine bakmak faydalı olacaktır. Osmanlı İmparatorluğu, 18. ve 19. yüzyıllar boyunca hem kendi topraklarındaki halkların uluslaşma akımlarından etkilenmeye başlamasıyla, hem de Avrupa'da gelişen ulusal ekonomilerin istilâsına uğraması sonucunda toprak, ulus birimi ve sınıf gelişmesi gibi ulusal ekonomi kalkınmasında şart olan direklerden yoksun olarak Avrupa devletlerinin desteği olmadan ayakta duramayacak bir 'gölge egemenlik' haline dönüşmüştü (Berkes, 2012). Ülkeyi bu durumdan kurtarmak için ilk olarak sadece orduda olmak üzere yenilik ve reform hareketleri başlatılmıştır.

18.yüzyıl boyunca sürekliliği olmayan biçimde yürütülen reform hareketleri, devamlılığı olmadığı için dönüştürücü bir sonuç getirememiştir. Yenileşme çabaları çerçevesinde yeni düzenlemeler, Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla birlikte kurumsallaşma ve merkezileşme yönünde gelişim gösterirken Avrupa'daki kurum ve yasalar örnek alınan uygulamaların gerçekleştirilmesiyle birlikte aynı zamanda modernleşme sürecine girilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu için, modernleşme hareketlerinin başlangıcına dair kesin bir tarih verilemese de (Ortaylı, 2006) Rönesans'ın ardından Sanayi Devrimi ile birlikte Avrupa ülkelerinin ham madde ve pazar arayışına girmesi sonucu, Osmanlı Devleti'nde toprak kayıpları, ekonomik bunalım, askeri ve idari yönetimde çözümler yaşanmış, bu halin en keskin biçimde somutlandığı savaş alanlarında uğranılan ağır yenilgiler sonucunda Osmanlı yönetimi ve aydınları, devleti kurtaracak çözüm arayışına girmiştir.

Ulusalcılık akımları, iç ayaklanmalar ve dış müdahaleler yüzünden yorucu savaşlarda toprak kaybeden imparatorluk, bir taraftan dış politik güçler arasında denge oyunlarına başvurarak Avrupa devletleri arasında uyuma ve uyuşmazlığa göre hareket ederken (Ortaylı, 2014) diğer taraftan çeşitli reform hareketlerine girişmiştir. Çözüm arayışının başlattığı Osmanlı reform hareketlerinin ana amacı orduyu modernleştirme olsa da, orduda yapılan reformların sonucunda toplumdaki kurumlar ve bireyler de değişti ve siyasal örgütlenmenin odağı olan devlet yapısı da bundan payına düşeni almıştır (Ortaylı, 2006). İmparatorluk, 19.yüzyılın ilk yarısında

İngiltere ve Fransa ile işbirliği içersinde iken aynı yüzyılın ikinci yarısında Almanya ile yakınlaşmış, reformlar için Almanya'dan danışmanlık ve destek istemiştir.

Toprağı hükümlanlığın esası kabul eden devlet anlayışından, nüfusa dayalı devlet anlayışına geçiş, yönetimin; nüfusun refahının sağlanması, sağlığının korunması, içinde bulunduğı koşulların iyileştirilmesi ve insan ömrünün uzatılması gibi kaygıları merkeze alarak yeniden şekillenmesini gerektirmiştir (Akın, 2014). Gerçekten de Osmanlı'nın son döneminde nüfus sayımları, eğitim yönetmelikleri, sağlıkla ilgili talimatnameler, nüfusa dayalı yani insana yeniden yapılanmanın farklı boyutlardaki adımlarına örnekler oluşturmaktadır. Bu adımlar; askerlerin fizik kapasitelerini arttırma, savaşma becerilerini geliştirme, modern ekipman ve yöntemlerle orduyu donatmaya yönelik, askeri alan eksenli başlayan yenilik çalışmaları ve çabalarının, sosyal ve kültürel yapının tamamı üzerinde yarattığı değişimleri bulgulamaktadır.

Yenilik çalışmalarına hız kazandıran gelişme, 1839'da Gülhane Parkı'nda ilan edilen Tanzimat Fermanı olmuştur. 'Modernleşme Süreci'nin fermanın ilanıyla yaşadığı dönüm noktası ile beraber, devlet eliyle gerçekleştirilen merkezi düzenlemeler şeklinde yenileşme hareketlerinin yolu açılmıştır. Fermanla rüşvetin, yozlaşmanın ve yargılanmadan ceza görmenin sona erdiği, halkın can ve mal güvenliğinin garanti edildiği, padişahın buyruğıyla herhangi bir görevlinin ortadan kaldırılabildiği ve mallarına el konulabildiği kulluk anlayışının ortadan kaldırıldığı, diğer ifadeyle herkes için eşitlik içeren hukukun üstünlüğüne dayanan yeni bir dönem başlamıştır. İmparatorluk parçalanana kadar devam edecek olan laikleşme sürecini başlatan Ferman (Ahmet, 2006), cumhuriyet rejimine belki de en önemli mirasını bırakarak her alanda yansımaları bulan ve izleri günümüze kadar ulaşan değişimleri başlatmıştır.

İktidar merkezinin saraydan bürokrasiye, yani Bâbıâli'ye geçtiği bu dönemde, Bâbıâli'nin ilk uygulama alanlarından biri eğitim olmuştur. Bâbıâli değişimi gerçekleştirmek üzere, farklı toplumlar arasında anlayışı sağlayacağını düşündüğü, padişah ve hanedana bağlılık üzerine kurulu bir ideoloji olan Osmanlıcılık ideolojisini benimseyerek bu ideolojiyi hakim kılmasına yardım edecek eğitim kararları almış, (Ahmet, 2006), Müslüman tebaanın cehaletten kurtulması ve

Osmanlılık ruhunun yerleşmesi için yaygın modern bir eğitimin gerekliliği üzerinde durulmuştur (Ortaylı, 2006). Kurulan Meclis-i Nafia⁴ (1838) dine dayalı bir eğitim sisteminin günün ihtiyacını karşılayamayacağını bildirerek yeni tür okulların açılmasını istemiştir (Bilge, 1988), ki 1868'de Mekteb-i Sultani'nin (Galatasaray Lisesi) açılışındaki amaç, tüm toplulukların entelektüellerini laik bir ortamda yönetim birliğini destekleme amacıyla bir araya getirmektir (Ahmet, 2006).

Siyasi iktidar tarafından eğitim, bir sosyalizasyon süreci ve ilerlemenin önemli bir ölçütü olarak görülmüş (Özbek, 2013), uğranılan hezimetler ve kayıpların askeri birliklerdeki milli bilinç eksikliğinden ve bu bilinci aşılacak eğitim müfredatı ve kurumlarının bulunmayışından kaynaklandığına inanılmıştır. Bu bilinci sağlamak üzere yapılan ilk uygulamalardan biri olarak, 1838'de getirilen tüm ülkede okula gitme yükümlülüğü (Gencer, 2010) getirilmiştir. Bu zorunluluğu tek tip eğitimden geçen milletin, siyasi anlamda benimsenen Osmanlılık ideolojisi doğrultusunda vatandaşlık bağı ile bağlı bireyler olarak yetiştirilmesi ve bu sayede siyasal birlik ve devlete sadakatin sağlanması için eğitimin, bir araç olarak benimsenmesinin sonucu olarak görmek mümkündür.

Halkın eğitilmesi devletin ve hükümetin önemli bir görevi şeklinde düşünülüp (Akyüz, 2007), eğitimle ilgili yapılacak düzenlemeler ve işleyiş ile ilgili yaşanan problemlerin çözümü için 1857'de Maarif-i Umumiye Nezareti (Eğitim Bakanlığı) kurulmuş, eğitimin modernleşmesi çalışmalarını bütüncül yaklaşımla gerçekleştirme amacıyla 1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi çıkartılmıştır. Nizamnameyle okullar; ilköğretim (Mekteb-i İbtidâiye ve Mekteb-i Rüşdiye), ortaöğretim (Mekteb-i İdâdiye ve Mekteb-i Sultâniye) ve yükseköğretim (Darü'l-fünûn) olmak üzere üç kademeye ayrılmıştır (Bozaslan ve Çokoğullar, 2015). *Beden eğitimi*, müzik ve *oyun* Osmanlı okul tarihinde ilk defa resmen bu nizamname ile müfredat planına alınırken standart dersler olarak tarih, Türkçe ve *beden eğitiminin* yanı sıra, sağlık ve erkekler için askerlik bilgisi derslerini de öngören öğrenim planı, ilkokullar için zorunlu tutulmuştur (Gencer, 2010).

---

⁴ Eğitim işlerini düzenlemekle ilgili ilk organ.

4.2.1.1. Okullarda spor

Tanzimat'a kadarki (1839) Osmanlı sporcuları cüdi, güreşçi, atıcı, avcı, tomakçı, güzrcü gibi yaptıkları spor türünün adıyla anılmıştır. Bütün bu sporlar için yapılan antrenmanlara da tek kelimeyle "idman" denilmiştir (Kahraman, 1995). Osmanlı'da bu zamana kadar spor faaliyetleri, bugünün kulübü olarak kabul edilen spor tekkelerinde gerçekleştiriliyordu. Spor tekkeleri ticaret yolları üzerinde yerleşime açacakları kırsal alanlarda kuruluyor, böylece hem yerleşim alanları oluşturuyor hem de ticaret yollarının güvenliğini sağlanıyordu (Yorulmazlar, 2017). Tanzimatla birlikte ise beden eğitilmesini ifade etmek üzere hareket (beden hareketleri), idman (beden idmanları), riyazat-ı bedeniye, cimnastik, terbiye-i bedeniye kelimeleri kullanılırken okul programlarında cimnastik, terbiye-i bedeniye, beden eğitimi adları altında ifade edilmiştir (Çapan,1999).

Tanzimat yenilikçiliği, ülkede başka bütün alanlarda olduğu gibi sporda da Fransız modelini ithal etmişti (Fişek, 1985). Fransız etkisi doğrultusunda Fransa'daki liselerle aynı ders programına sahip Galatasaray Lisesi'nin ilk beden eğitimi öğretmeni de dolayısıyla bir Fransız olan Mösyö Curel'di. Mösyö Curel, ülkesinden getirdiği çeşitli aletlerle donattığı bir cimnastik salonu oluşturmuştu (Kahraman, 1995). Mösyö Curel ile başlayan süreçte, Fransa'da cimnastiğin kurucusu olan Amoros'un Jahn etkisinde geliştirdiği Alman sistemine dayanan, daha çok askeri öğeler içeren, barfiks, paralel ve beygir gibi araçlara kendi geliştirdiği trapezi ekleyerek meydana getirdiği zorlayıcı ve basamaklamaya uymayan sistem (Alpman, 1972), Osmanlı'da kendini göstermeye başlamış ve zamanla bu ekolü benimseyen pek çok öğrenci yetiştirilmiştir.

Galatasaray Lisesi'nde yetişen bu öğrencilerden olan Faik Üstünidman, söz konusu lisede her sınıfta iki defa sabahları yapılmak üzere konulan derse (Tayga, 1990) Alman sefaretinden gelen bir cimnastikçi başkanlığındaki kurulun sınavından geçerek beden öğretmeni olmuş ve burada 45 yıl beden eğitimi öğretmenliği⁵ yapmıştır. Üstünidman'ın Türk sporuna yaptığı en önemli katkılardan bir tanesi bilimsel altyapıyı oluşturacak yayıncılıkta adımı atarak literatür oluşmasını başlatmış

---

⁵ Üstünidman, 45 yıl beden eğitimi öğretmenliğinden yaş haddinden emekliye ayrılırken Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı genel kurulu kararı ile kendisine 'İdmancılar Şeyhi' unvanı verilmiştir (Koloğlu, 2002).

olmasından ileri gelmektedir. Sultan Abdülmecid döneminde 1846'da Sertabip İsmail tarafından Macarcadan 'Risale Cimmastik', Sultan Abdülhamid döneminde ise Fransızca'dan 1859'da Miralay Hacı Mustafa Hami bey tarafından çevrilen 'Riyazet-i Bedeniye', gibi çeviri eserler var olsa da (Tayga, 1990) 'cimmastik' ya da 'Riyazet-i Bedeniye' adıyla Türkçe kitabı yazarak (Mengütay, 1992) denilebilir ki ilk temeli atmıştır.

Üstünidman, dergi ve gazetelerde çıkan yazılarının yanı sıra çeşitli etkinliklerle de cimmastiği tanıtmaya ve yaymaya çalışmıştır. Bu etkinliklerden bir tanesini Mösyö Curel'le başlayıp gelenek haline gelen Galatasaray Lisesi'nin sene sonu törenlerinde cimmastik sınıfının gösterileri oluşturmuştur. Üstünidman bu törenlerde etkilediği okul dışındaki gençlere Beyoğlu'nda açtığı cimmastikhanede (Kahraman, 1995) John Amoros cimmastiğini öğretme ve yayma uğraşı vermiştir.

Bu dönemde ağır, cesaret, beceri, sıkı disiplin isteyen Alman cimmastiğinin savunucu olan Faik Bey'in (Bilge, 1988), Stockholm'den İsveç cimmastiğini benimsemiş olarak dönen Selim Sırrı ile fikir ayrılığına düşmesi de kaçınılmaz olmuştur. Alman tarzı cimmastik sistemiyle yetişen isimlerden biri olan Selim Sırrı Tarcan, cimmastik eğitimi almak üzere gittiği İsveç'ten beden eğitimi anlayışı değişip Ling'in İsveç cimmastiğini benimsemiş olarak yurda dönmesinin ardından İsveç sistemini yaymaya çalışması ikilinin ilişkilerini oldukça gergin bir noktaya taşımıştı⁶. Tarcan, İsveç sisteminin her yaştan her mizaçtan kimselerin ihtiyaçlarını karşıladığını belirterek, Alman cimmastiğinin 'yaşayabilen yaşasın' prensibini değil, İsveç cimmastiğinin 'beşeriyette tortu yoktur, yaşamak herkesin hakkıdır' fikrini benimsediğini ve 'hayata karşı mücadele değil, hayatı idame için mücadele'nin gerekli olduğunu ifade etmekteydi (Tarcan, 1932).

Selim Sırrı, 'fit olanın hayatta kalma'sına vurgu yapan Alman sisteminin tersine engelli, yaşlı ve zayıf insanları kapsayan yarışmacı olmayan doğası (Lüküslü ve Dinçşahin, 2013) nedeniyle İsveç cimmastiğini tercih etmiştir. Selim Sırrı'nın, İsveç dönüşü Maarif Nezareti'nde Terbiye-i Bedeniyye Müfettişi ve Erkek Muallim Mekteb-i Alisi'ne öğretmen olarak atanması sayesinde 'İsveç cimmastiği' esasıyla

---

⁶ Galatasaray Lisesi öğrencilerinden Suat Aray, bu gerginlikle ilgili bir anısını şöyle anlatmaktadır; "derslerde zaman zaman 'böbürlenme Selim Sırrı senden büyük Faik var' diye bağırarak sınavlardan kurtulup ve 10 not alıp dersten geçerdik" (Bilge, 1988).

yetiştirdiği ve Türkiye'nin dört yanına ğretmen olarak giden ğrencilerinin İsveç cimnastiğini yaymasıyla bu görüş ayrılığından (*bu dönem için*) İsveç sistemi üstün gelmiştir.⁷ Aletli cimnastik ise ancak Mazhar Kazancı hocanın öğretmenlik yaptığı askeri okullara (Acet ve Yıldıran, 1999) etki etmiştir.

İsveç cimnastiği eğitim sisteminde kabul görmüşse de terbiye-i bedeniye dersleri içeriğine 'hücum emri', 'sancak', 'esir almaca', 'endaht/nişan tfengi ile atış' gibi militer oyunlar eklenmesi; militer Türk-İşlam ideolojisine uygun biçimde ders programlarına milliyetçi değerleri aktarmaya yönelik düzenlemeler ('talim-i askeri' gibi dersler ilave edilmesi) yapılması (Alkan, 2011) beden eğitimi ve sporda katı disiplin içeren anlayışın devam ettiğini göstermektedir. Beden eğitimi konusundaki okul uygulamalarında, askeri talim egzersizine benzeyen, kişide sıkı bir disiplin ve kr krne itaati amaçlayan bir programı içeren (Fişek, 1983) Fransız John-Amaros cimnastiğinden fazlasıyla etkilenilmiş (elik ve Bulgu, 2010) olmasından da anlaşılacağı üzere okullardaki birçok dersin içeriği asker nesil yetiştirmek üzere yeniden tasarlanırken, beden eğitimi dersleri de askerliğe hazırlayıcı bir içerikle uygulanmıştır.

4.2.1.2. Aşiret mektepleri

lke sporu, toplumsal mühendislik aracı olarak dşnlen ve bu doğrultuda ele alınan beden eğitimi dersleri aracılığıyla okullarda ocuk ve gençlerin istenilen biçimde yetiştirilmesi için kullanılırken Avrupa devletlerinin Osmanlı toprakları üzerindeki istekleri, bölgelere özel uygulamalar yapma gerekliliğini ortaya çıkar mıştır. Bunlardan bir tanesini Aşiret Mektepleri uygulaması oluşturmaktadır.

Bbili, aşiretlere merkezi idare kavramını aşılama suretiyle doğudaki nüfus gruplarını denetim altına alma, nizam ve maddi ilerleme kavramlarını empoze etmek yoluyla aşiretleri idari düzene dahil etmek gibi hedeflerini gerçekleştirmek açısından eğitimi başlıca araç olarak görmüştür. 1892'de İstanbul'da açılan aşiret mektebinin başlangıçtaki hedefi, esas olarak Arap vilayetlerindeki aşiretlerden önde gelen ailelerin çocuklarına Osmanlı eğitimi vermek ve onları Osmanlı devletine sadık birer

---

⁷ Cumhuriyet dönemine kadar İsveç cimnastiğine muhalefetini sürdüren Faik beye göre okullarda İsveç usulünün kabul beden terbiyesine yeterince önem verilmemesinin göstergesidir ve bu usulün yer ettiği günden bu yana cimnastik namına bir şey yapılmamaktadır (Ateş, 2012).

birey haline getirmek, dış propaganda ve tahriklerine kapılmalarını önleyerek aşiretlerin padişaha olan bağlılıklarını güçlendirmek ve bu aşiretlerin Osmanlı siyasi sistemine entegre olmasını sağlamaktı (Somel, 2013). Bu amaçla müslüman Arap, Kürt ve Arnavut eşrafı ve aşiret reislerinin çocukları İstanbul'da bu mektepte okutulup, bölgelerine döndüklerinde askeri ve idari memuriyetlere, öğretmenliklere atanacaklardı (Akyüz, 2007).

Aşiret Mektepleri'nin eğitim programlarına 'ayak talimi' dersleri konulması bu okulda eğitim almaya gelen çocukların bedensel gelişimlerinin de eğitimin bir parçası olarak düşünüldüğünün, beden eğitiminin öneminin kavranmaya başlandığının göstergesini oluşturmaktadır. Selim Sırrı Tarcan da imparatorluk içindeki aşiretleri Osmanlı birliği içerisinde tutmak amacıyla açılan ve eğitim süresi 5 yıl olan Aşiret Mektepleri'nde öğretmen olarak çalışan isimlerden biridir. Selim Sırrı, Canlı Tarihler/Hatıralarım adlı kitabında ayak talimi derslerinin amacını, 'çocuklara zaman ve mekan bağlamında disiplin duygusunu aşılama ve onları vücut sağlığına özen göstermek anlamında medeniyetle tanıştırmak' olarak aktarmaktadır. Devlet yapısı içerisinde okullar çeşitlenmekte ve sayıları hızla artmaktayken bir diğer önemli sorun olarak okullarda görev alacak öğretmenlerin yetiştirilmesi konusu gündeme gelmiştir. Sorunun çözümü amacıyla, öğretmen okulları ve kısa süreli kursların açılmasının yanı sıra imkanların el verdiği ölçüde farklı zamanlarda yurtdışında çeşitli ülkelere eğitim almak üzere öğrenciler gönderilmesi yoluna gidilmiştir.

4.2.1.3. Beden eğitimi öğretmeni ihtiyacı

Yenilik çalışmalarını yürütecek uzman ihtiyacı, eğitim düzenlemelerine hız verilmesini sağlarken (Ortaylı, 2006), bu eğitimleri verecek eğitmen sorunu baş göstermişti. Tanzimat dönemi beraberinde, devleti koruyacak ve savunacak niteliklere sahip bireyler yetiştirilmesi hedefine yönelik program ve yapı düzenlemesi, okul ve okul dışı örgütlenmelerde yürütülecek yenilik çalışmalarını hayata geçirecek eğitmen ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyaç, ilk anda özellikle Avrupa'dan eğitmen getirilmesi yöntemi ile karşılanmış, daha sonra yurtdışından getirilen hocaların yetiştirdiği kişilerden bazıları beden eğitimi öğretmeni olmuş, zaman içerisinde yurtdışına öğrenci gönderilmiştir (Soyer, 2004).

Ülkede öğretmen okulları ancak 1890'lara doğru gelişebilmiş, meslek kitapları ve dergileri çoğalmaya başlamıştır. Bu alanda asıl ivme, M.Satı⁸ Bey öncülüğünde 1909'da İstanbul Erkek Öğretmen Okulu (Darülmualimin) ıslahatı ile gerçekleşmiştir. Okul bünyesinde bir 'Uygulama Okulu' açılmış ve yeni bir program denemeye başlanmıştır. Tefik Fikret, Rüştü Uzel, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ruşen Eşref Ünaydın, Selim Sırrı Tarcan gibi düşünür ve eğitimciler, hem öğretmenlikleri hem yazarlıkları ile burada gerçek bir kültür ve eğitim ortamının oluşmasına katkıda bulunmuştur (Altunya, 2006).

Balkan Savaşları felaketlerinden sonra toplumda oluşan "çökmekte olan devleti eğitim ve öğretmenler kurtaracaktır" görüşü ile Türkçülük çerçevesinde 'yeni bir nesil yetiştirme' düşüncesi (Akyüz, 2007) geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemleri politikalarının şekillenmesinde ana kaygısını oluşturmuş, bu nesli yetiştirecek öğretmenlerin yetiştirilmesi işi önemle üzerinde durulan konulardan biri olmuştur.

Selim Sırrı Bey tarafından 1914 başlarında kız ve erkek beden eğitimi öğretmenleri yetiştirecek olan geniş bir sitenin yaptırılmasına başlanmış, Süleymaniye'de okul binası, çeşitli salonlar, spor alanları vs bulunan site, 1914 yılı sonlarında tamamlanmıştır. Burada Belçika'daki beden eğitimi okullarının programları aynen uygulanacak, okul sekiz ay öğretim süreli olacak, ayrıca kızlar için üçer aylık staj devreleri düzenlenecek şekilde planlanmış (Ergün, 1996) ancak okulun açılması I.Dünya Savaşı'nın başlamasıyla gerçekleşmemiştir.

Eğitimle ilgili ilk planlama çalışmaları henüz cumhuriyet ilan edilmeden 1921'de Maarif Kongresi ile başlamış, 'eğitim sayesinde bilgi gibi beden de herkes için faydalı bir araç olabileceği' savunusu (Lüküslü ve Dinçsahin, 2011) anlayışı ışığında, erken cumhuriyet dönemi idarecileri için ırk ıslahı, vatan savunması, endüstriyel kalkınma ve üretim noktalarında gelişimi sağlayacak en pragmatik cevap, beden eğitimi ve spor olmuştur. Dolayısıyla beden politikaları cumhuriyet programlarının şekillendirilmesinde ana etken olmuş, bu bedenleri eğitecek beden

---

⁸ Dönemin Darülmualim Müdürü (Öğretmen Okulu) olan Satı bey, 1910 yılı başlarında iki ay süreyle İtalya, Almanya, İsviçre, Fransa, Belçika, İngiltere ve Romanya'yı kapsayan bir eğitim araştırma gezisi yaparak Avrupa'daki eğitim anlayışını incelemiştir (Ergün, 1987).

eğitimi retmeni ve spor eğitmenleri/antrenörlerini yetiştiren bir beden eğitimi retmenliği okulunun açılacağı Cumhuriyet'in ilanından önce dile getirilmiştir.

Sporla ilgili işleri yürüten Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı kuruluş nizamnamesi 2.maddesinde "Bir Terbiye-i Bedeniye Mektebi Alisi tesisi ve memlekette mütehasıs yetiştirilmesi esbabına (konusunda) tevessül eylemek (girişimde bulunmak)" (Altunya, 2006) denilerek beden eğitimi retmeni, spor eğitmeni/antrenörleri yetiştiren bir okul kurma hedefine yer verilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 14 Ağustos 1923'teki toplantısında okunan İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) programında milli eğitimle ilgili bölümün 6.maddesinde; "Ferdin bedeni, fikri kabiliyetleri gibi ahlaki ve içtimai (sosyal) kabiliyetleri de inkişaf (geliştirilecek) ettirilecektir. Bu maksada vusul (erişmek) için bir Terbiye-i Bedeniyye Dar'lmallimin'i açılacak, izcilik teşkilatına tedricen içtimai esasta tevfik olunacaktır" denilmiştir (Arun, 1990).

Beden eğitimi retmeni yetiştirmek için okul kurulmasının yanı sıra diğer alanlarda olduğu gibi spor alanında da yurtdişında eğitim almak üzere ğrenci gönderilmiştir. Yurtdişından uzman getirtmek kadar eğitimi yerinde alma, bilimi yerinde tanıma, uygulamaları yerinde görüp bunları memleket yararına (Tanzimat döneminden beri) lkeye taşıma dşncesinin bir uzantısı olarak yurtdişına özellikle de Avrupa'ya giden çok sayıda ğrenci (şahin, 1996) arasında spor öğrenimi yapmak üzere gönderilenler olmuştur. Beden eğitimi öğrenimi için de kızlar şubesi için bir, erkekler şubesi için üç öğretmenin eğitim almak üzere İsveç'e gönderilmesine dair karar alınmıştır (Ergin, 1977). Beden eğitimi ğretmeni ihtiyacını gidermek ve Avrupa milletlerinin beden eğitimi konusunda takip ettikleri metotları öğrenmek için 1925'te Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Almanya'ya bir, İsveç Stockholm'deki Kraliyet Yüksek Beden Eğitimi Enstitüsü'ne de üç ğrenci gnderilmiřtir⁹ (T.C. Maarifi 1923-1943 Yılları Arası Maarifimiz, 1944).

Yurt dışında spor öğrenimi yapmak üzere giden ilk isimlerden biri olan Selim Sırrı, ilk beden eğitimi öğretmenlerinden Faik stnidman'ın gibi eğitmenlerin

---

⁹ Bu ğrenciler; İstanbul Erkek ğretmen Okulu'ndan Selim Sırrı Tarcan'ın ğrencisi Nizamettin Kırşan, Galatasaray Lisesinden Vildan Aşır Savaşır ve Suat Hayri rgpl'dr. Ancak, Suat Hayri Ürgüplü Fransa'ya giderek başka bir branşta tahsil yapmıştır (T.C. Maarifi 1923-1943 Yılları Arası Maarifimiz, 1944)

sporun tanıtımı noktasında gerçekleştirdikleri pek çok faaliyet arasında idman bayramları ayrı bir yer tutmaktadır. Özellikle bu dönemde iletişim teknolojilerinin gelişim düzeyi göz önüne alındığında, görsel bir örnek sunmaları dolayısıyla, söz konusu bayramların yerine getirdiği spora dair bir algı oluşturabilme işlevi daha net ortaya çıkmaktadır.

4.2.1.4. Spor/ İdman bayramları

İçerisinde görselliği barındıran bayram, festival gibi etkinliklerin, yönetimi idare edenlerin sistemi benimsetme aracı olarak işlevlerinin farkına ve önemine, erken cumhuriyet dönemi yöneticileri tarafından da varılmış, ilk planlı idman bayramı da 1916 yılında gerçekleştirilmiştir.

İlk gençlik ve spor bayramı, ‘idman bayramı’ adıyla I.Dünya Savaşı’nın en hararetli ve zor günlerinde, gençliği örgütleyip seferber etmenin bir parçası olarak 1916’da İstanbul’da kutlanmıştır (Alkan, 2011). Cimnastik yapan gençlerin sarf ettikleri emekleri halkımıza göstermek için bu şenlikleri tertip ettiğini ifade eden Selim Sırrı’nın (Çapan, 1999) Maarif Nezareti Müfettişliği yaptığı sırada, gündeme gelen bu ilk idman bayramı, 29 Nisan 1916’da Kadıköy İttihad Spor Kulübü sahasında düzenlenmiştir. İkincisi de 1 Mayıs 1917 tarihinde aynı yerde kutlanmıştır (Alkan, 2011). 1917’deki bayramda; bir önceki yılki etkinliklere ilaveten; çeşitli idman gösterileri ve sakatlanan, yaralanan ve bayılanlara nasıl ilk yardımda bulunulacağını gösteren tatbikatlar da yapılırken yüksek atlama, uzun atlama, sıırıyla yüksek atlama, cirit atma, disk atma, halat çekme, 100 metre sürat koşusu, 800 metre mukavemet koşusu ve bisiklet yarışı gerçekleştirilmiştir (Tanyer, 2010).

Bayramda¹⁰ bir örnek giyinen gençler, çeşitli marşlar söyleyerek sıra olup resmi geçit törenleri sonrası Selim Sırrı’nın yönetiminde İsveç cimnastiklerinden örnekler

---

¹⁰ Bayram programı İsveç usulünün getirdiği hareketler üzerine kuruluydu, ancak sahaya program dışından Kuleli Askeri Lisesi öğrencilerinin girmeleri ‘olay’ yaratmıştı. Öğrencilerin beden hareketleri, sert ve askeri disipline dayanıyordu. 12 Mayıs 1917 günü Tanin gazetesinde bu olay geniş şekilde işlenecek, (Osmanlı ordusunun Alman modeline göre modernleşmesi çalışmalarının başında bulunan) von Hoff Paşa’nın askeri lisenin öğretmenlerini kutladığı yazılacaktı. Aynı gazetenin 17 Mayıs günü yayımlanan sayısında bu defa, ‘Terbiye-i Bedeniye ve Canbazlık’ başlıklı bir yazıda askeri öğrencilerin gösterileri eleştirilmiş ve von Hoff Paşa’nın bir mektubuna yer verilmişti. Paşa, askeri öğrencilerin hareketlerini takdir ettiği yolundaki yayının doğru olmadığını ve sahadan ayrıldığını ifade etmişti (Tanyer, 2010). Paşaya göre ‘cambazlık ve terbiye-i bedeniye’ arasında çok

verip beden hareketleri yapmışlardır (Alkan, 2011). Bayramda İsveç cimmastik örnekleri verilmesi ve disiplin içinde geçit yapılması, gençlerin devletin askeri gücünün simgesi olarak kabul edildiğinin göstergesi niteliğindedir.

İdman bayramıyla ilgili dönemin dergilerinden ‘Talebe Defteri’nde “*Birkaç sene evvel yol yürümesini bilmeyen talebemiz şimdi arslanlar gibi adım atıyor ve bütün bunlar anlatıyordu ki, bizi çelimsiz, kuvvetsiz yapan ve öyle gösteren şey şimdiye kadar bedeni terbiyeye ehemmiyet vermemekliğimizdir*”(Tuğluoğlu, 2015) denilerek beden eğitiminin önemi vurgulanmıştır. Talebe Defteri’nin yanı sıra pek çok spor dergi ve gazetesinin yayınlanmaya başlamasıyla spor yayıncılığında ciddi bir ivme yaşanmıştır.

4.2.1.5. Spor yazını ve basını

II. Meşrutiyet’in sağlamış olduğu özgürlük havası, sporun her geçen gün yaygınlaşması ve gelişmesi doğrultusunda önemli bir işlevi yerine getiren spor gazete ve dergilerinin çıkmasının yolunu kolaylaştırmış olsa da esasen Tanzimat dönemiyle beraber ciddi bir yayın artışı zaten başlamıştı¹¹.

II. Meşrutiyet’le birlikte ise Batı Avrupalılığın temsili ve ifadesi olan futbol, Osmanlı’da çok partili anayasal rejimle birlikte; yavaş yavaş Müslüman nüfus arasında ilerleme kaydetmiş, oyunun gelişmesi ile memlekette ve sosyal yaşamda hızlı ve temel değişiklikler başlamıştır. Bunlardan bir tanesi ise futbola olan ilginin bir yansıması olarak Osmanlı imparatorluğundaki ilk süreli spor gazetesi olan ‘Futbol’ (Okay, 2002) dergisinin yayınlanmaya başlamasıdır. Böylelikle 1891 yılında Ali Ferruh imzası ile Servet-i Fünun’da yayınlanan eskrim konulu ilk spor haberinden sonra ilk spor gazetesinin yayınlanması II.Meşrutiyet ortamında 1910

---

büyük bir fark vardır ve ne memleketin geneli ne de kuleli askeri idadisi tarafından bu henüz anlaşılammıştı (Alkan, 2011).

¹¹ İsmail Paşa (Ser-etibba) (çev), Risale-i Cimmastik (İstanbul: İstanbul Mekteb-i Tıbbiye-i Adliyei Şahane Matbaası, 1847); Mustafa Hami Paşa (çev.), Cimmastik Talimnamesi (İstanbul: Mekteb-i Harbiye-i Cenab-i Malukane Matbaası, 1867); Faik Ali Üstünidman Cimmastik yahud Riyazet-i Bedeniyye (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1890); Mustafa Hami, Cimmastik Talimnamesi Atlası (İstanbul: Harbiye Matbaası, 1866); Nazım Şerafeddin, Bahçe ve Salonlarda Cimmastik Talimi Yahud Bi’t-Tedric Cümle-i Adaliyenin Neşv-u Nemasına Mahsus Tecarib-i Bedeni-ye Eğlenceleriyle Her Yerde İcrası Kabiî Bila-Echiza Talimat-ı Makuleden Bahis Sihhatnüma (İstanbul: A.K. Tozliyan İdare-i Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1885 günümüz Türkçesi; Sevgül Sönmez Bağırhan Yayımevi 1996); Schebber, Riyazet-i Bedeniyye-i Tıbbiyye, (çev.) Mustafa Hami Paşa (İstanbul: Takvimhane-i Amiri, 1860) bunlardan sadece bazılarıdır (Bağırhan, Candan, 2005).

yılında gerçekleşebilmiştir. Gazetenin ilk sayısında Burhan Felek futbol aleyhtarlarına yönelik yazısında kısa zaman içinde futbolun okullarda ve kışlalarda oynanmasının kabul edileceğini belirtmiş, yine ilk sayıda futbolun sosyal yaşamdaki yeri, mikropların vücuda zararları, batının olumlu yanları almak gereği üzerine çıkan yazılar yayımlanmıştır. Gazete, futbol terimlerini Türkçeleştirme konusunda da çalışmalar yürütmüştür. İlk sayısından sonuncusuna kadar futbolun yaygınlaşmasına ve gelişmesine hizmet etmek için geleneksel ve tutucu kesime karşı bir mücadeleye girişen gazete, bu bağlamda sporun özellikle de futbolun sağlık, ahlak ve beden gelişimi üzerindeki önemini vurgulayan yazılar yayımlamıştır (Çakır, 2008).

Terbiye ve Oyun, İdman, Sipahi Mecmuası, Spor Alemi, ve Şa Şa Şa bu dönem basılan ilk gazete ve dergilerden birkaç tanesidir. Bu yayınlarda Selim Sırrı gibi Burhan Felek gibi spor tarihimizde özel yere sahip kişiler, sporun önemi, faydaları ve gündemine dair yazılar yazmış, spor bilincinin oluşturulması için çabalamışlardır. Yayın sayısının ve çeşitliliğinin artması sporla ilgili bilgilerin yayılmasını sağladığı gibi, bilimsel anlamda gerekliliği ve önemi konusunda da farkındalık oluşturmanın ilk tohumları olmuş ve önemli bir misyonu yerine getirmiştir.

Sürelî yayınların yanı sıra beden eğitimi ve sporun, sağlıkla olan ilişkisinin bilincine daha çok vardıkça spor konulu kitapların da sayısı bu bilinçle aynı oranda artmıştır. Örneğin, Darümuallimat'ta öğretmen olan Ayşe Sıdika Hanım, insanı ruh ve beden olarak ikiye ayırarak insan vücudunun sağlıklı olursa başka işler de yapabileceğini bunun için de vücut sağlığına ve beden eğitimine önem verilmesi gereğini 'Usul-ü Talim ve Terbiye Dersleri' adlı kitabında 1897'de yazmıştır. Darümuallimin'de ve Mekteb-i Mülkiye'de öğretmenlik de yapan Maarif Meclisi üyesi Aristokli Efendi, 'İlim-i Terbiye-i Eftal' isimli eserinde Terbiye-i Bedeniyye adıyla bir bölüm ayırarak beden eğitimi ile bilgiler vermiştir (Bilge, 1988).

Spor konusunda, yoğun olarak futbolda, sürelî yayın ve kitap basımındaki sansürün kaldırılması, kamuoyunda sporun tanınmasının yanında özellikle futbol oyununun prestijinin yükselmesine yardımcı olmuştur (Okay, 2002). Futbola olan ilgiyle birlikte Meşrutiyetin getirdiği özgürlük ortamında birbiri ardına kurulan dernekler, kulüpler ve ligler ile futbolun Osmanlı topraklarında hızla yayılmasını sağlamıştır.

4.2.1.6. Futbol

Osmanlıların futbolla tanışması, Sultan Abdülaziz zamanında gerçekleşmişti. Paris'e gönderilen öğrenciler, futbolun Fransa'da sevildiğini görüp 'Ordu ve Mekteplerde Futbol' isimli kitabı 1869'da Türkçeye çevirip yayınlamışlardı (Büyükbakkal, 2004). Çevrilmesi için seçilen kitabın modernleşme hareketlerinin iki ana kurumu, askeri ve eğitim alanında futbol uygulamalarını anlatması da bir hayli dikkat çekicidir.

Futbolun ulusal ölçekte yayılması eğitim sistemi/okullar aracılığıyla uluslararası alanda yaygınlaşması ise İngilizler sayesinde gerçekleşmiştir. Futbol başka ülkelere, oralara seyahat eden İngilizler tarafından götürülmüş ve o ülkelerdeki geleneksel serbest zaman aktivitelerine taşınmıştır (Pfister, 2003). İngiltere'de Kral II. Edward'ın; futbolu, kazanma arzusundan doğan rekabetten sonucu oluşan çatışmalar karşısında yasaklamasından (Büyükbakkal, 2004) farklı biçimde, II. Abdülhamit tarafından da; kitleleri bir araya getirmedeki olağanüstü başarısı dolayısıyla, diğer bütün faaliyetlerde olduğu gibi futbol da yasaklanmıştır.

Osmanlı topraklarında yaşayan İngilizlerin 'aile eğlencesi' olarak oynadığı ilk futbol maçlarından sonra İngilizlerce, Cadikeuy Futbol Kulübü kurulmuştu. İstanbul'da istibdat rejiminin takibinden ve acımasızlığından korunmak amacıyla gerçek kimliklerini bir İngiliz adıyla kamufle eden Kadıköy'ün gençleri, ilk Türk futbol takımını Black Stocking adıyla kurmuştur¹² (Atabeyoğlu, 1985). Birbiri ardına kurulan Moda, Elpis, İmogene takımları futbol ligi örgütlenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Giderek artan ilgiye mazhar olan futbolda 1904'te düzenlenen ilk lig olan maçlarını Pazar günleri oynadığı için Pazar Ligi denilen İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi örgütlenmesi oluşturulurken, bu lige alınmayan okul kulüpleri ise 1913'te 'Cuma Ligi'ni kurarak bu ilgiye ortak olmuştu (Fişek, 1985).

Sporu kitlelerle ilk kez bütünleştirmeye başlayan futbolun ülkeye girişiyle spor, cimmistik-beden eğitimi denkleminde bağımsızlaşarak, futbolla özdeşleşmiş, okul bahçelerinden açık alanlara taşınmıştır. Fişek, beden eğitimi adı altında okullarda uygulanan İsveç-Alman jimnastiğinin alternatifinin öğrencilerin futbol ve basketbola

---

¹² Bahriyeli Fuat Hüsnü bey, ilk Türk futbolcusu olma unvanını Bobby takma adıyla santrafor mevkinde oynayarak edinmiş, saç traşından bıyıklarının şekline kadar kendine tam bir İngiliz görünümü vermişti (Atabeyoğlu, 1985).

yönlenmeleri olduğunu belirtirken, Mekteb-i Sultani ve Robert Kolej’li öğrencilerin serbest zamanlarında kendi aralarında futbol ve basketbol karşılaşmaları yapmasının yine bu dönemde gelişen futbolun bu tepkinin bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır (Fişek, 1983). II. Meşrutiyetin dernek kurma özgürlüğüyle birlikte birbiri ardına kurulan kulüpler¹³ (Sarıalp, 2001) yüksek performans ve rekabet öğelerini içeren İngiliz sporunun yayılmasına katkıda bulunmuş, futbol özgürlük arayışının yansıması olarak gelişmiştir. Fişek, okul sınırları içerisinde uygulanan beden eğitimi faaliyetlerinin katı biçiminin öğrencileri, okul dışında performans sonucu kazanma-kaybetmeye dayanan spora özelde futbola yönelttiğini belirtmektedir (1985).

Ferah da, Amoros türü cimmastik dersi anlayışının Türk eğitim sisteminde yer almasının, futbolun tercih edilmesi ve spor hizmetlerinin yapılanması sürecini etkilediğini belirtmektedir (2013). Akın ise, beden terbiyesi ile rekabete dayalı sporlar arasında söylem ve pratik düzeyde var olan mücadele tarihi dolayısıyla geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi fiziki kültür hareketinin tek bir dönem olarak ele alınıp incelenebileceğini ifade etmektedir. Akın’a göre bu bir anlamda sporun serbest zamanı değerlendirme fonksiyonuyla, beden terbiyesinin insanın çeşitli zihinsel ve fiziki özelliklerini geliştirmeye hizmet eden faydacı fonksiyonu arasındaki veya sporun yarışmacı, rekabete dayalı özümüyle beden eğitiminin rekabeti dışlayan, bireysel ve toplumsal birlikteliği ve ortak yararı gözetken karakteri arasındaki mücadelenin tarihidir (2014).

Gökaçtı da bu dönemde Türklerin örgütlenme çabalarını dikkat çekici bulmakta ve bu örgütlenme isteği ve çabalarının altındaki en önemli güdünün, milliyetçilik olduğunu vurgulamaktadır. Gökaçtı’ya göre gençlerin spor yapabilmelerinin yanı sıra özellikle de futbol takımları kurarak hem kendilerini ispatlama hem de yabancılara karşı kendi kimlikleri ile meydan okuma çabaları başlamıştı. Futbol gibi batıda ortaya çıkmış ve batı dışına doğru yayılmaya başlamış olan spor dallarında bir şeyleri

---

¹³ Hasköy Futbol Kulübü (İstanbul/1908), Zogrophion FC (İstanbul/1908), Vefa İdman Yurdu (İstanbul/1908), Strugglers Kulübü (İstanbul/1908), Beykoz Zindeler İdman Yurdu (İstanbul/1908), Müdürdar Football Club (İstanbul/1908), Araks FC (İstanbul/1909), Beşiktaş Cimmastik Kulübü (İstanbul/1909), Turan San’atkararı (İstanbul-Ankara/1910), Altınörs (İstanbul-Ankara/1910), Altınordu İdman Kulübü (İstanbul/1911), Ramblers Futbol Kulübü (İstanbul/1911), Süleymaniye Terbiye-i Bedeniyye Kulübü (İstanbul/1911), Darülfünun Spor Kulübü (İstanbul/1912), Anadoluhisarı İdman Yurdu (İstanbul,1903), Beylerbeyi Kulübü (İstanbul/1919) (Yüce, 2014).

başarıyor olmak (2008) bugün olduğu gibi o günün işgal koşullarında da oldukça önemliydi.

Pfester, aynı zamanda pek çok ülkede çoğu orta sınıftan olan İngiliz hayranı gruplar tarafından futbolun desteklendiğini, bu grupların yaptıkları spor aktiviteleri yoluyla modernlik ve sosyal statülerini göstermek istediklerini belirtmektedir (2003). Kısacası futbol, bu dönemde Batı Avrupa kültürünün somut bir sembolü olarak algılanmış, bu oyunu oynayanlar kaçınılmaz biçimde bu kültürün taraftarı olarak görülmüştür (Okay, 2002). Sadece futbol değil, Batı kökenli kriket, tenis gibi başka sporlar da bu dönem içinde yapılmıştır. Futbol başta olmak üzere çeşitli branşlarda spor alanları¹⁴ oluşturulmuştur.

İttihat ve Terakki yönetimi de II. Meşrutiyet sonrasında gençlerin sporla özdeşleşen futbol branşında kulüpler kurarak örgütlenmelerine ve yabancılara karşı maçlar yapmalarına destek vermiştir (Gökacı, 2008). İşgal yıllarında futbolda İngiliz takımlarına karşı alınan galibiyetlerin oluşturduğu heyecan, milli duygularla doruğa ulaşmış, futbola ilgi de aynı oranda artmıştı (Sarıalp, 2001). 1915-16 sezonunda Pazar ligi ve Cuma ligi takımlarının ‘Cuma Birliği’ altında birleşmeleri ise Türk sporunun ilk ulusal spor yönetim modeli olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’na (TİCİ) giden yolda önemli bir adımı oluşturmuştur.

Sayıları artan kulüplerin farklı adlar altında gruplaşarak ligler kurmalarının uzayan tartışmalara neden olması, Türk futbolunda tam bir başıbozukluğun hüküm sürmesi sporun bir düzene sokulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu karışıklığa son vermek amacıyla Cuma Birliği kurucularının çabalarıyla 1920 yılında İstanbul’da 13 kulüp tarafından futbol işlerinin düzenlenmesi ve ligin kurulmasına

---

¹⁴ İstanbul’daki spor alanları: Haydarpaşa Çayırı (futbol, ragbi), Beykoz Çayırı (kriket, futbol), Küçüksu Çayırı (kriket, futbol), Tarabya kortları (tenis), Yoğurt Çeşme Çayırı (ragbi, futbol, kriket), Kadıköy Kriket Sahası, Beykoz Hünkar İskeleyi (kriket) Tarabya Çayırı (kriket), Beyoğlu kortları (tenis), Şişli Çayırı (kriket), Kandilli Kortları (tenis), Büyükdere Çayırı (kriket, golf, futbol), Kadıköy Futbol Sahası (ragbi), Bebek Çayırı (kriket), Robert Kolej Sahası (futbol), Balta Limanı Sahası (futbol), Hasköy Çayırı (kriket), Kuşdili Çayırı (kriket, futbol), Papaz Bahçesi (Kadıköy, futbol), Panionios Punta Çayırı (futbol), Ok Meydanı (kriket, golf, polo), Emirgan Çayırı (futbol), Talimhane Sahası, Taksim (futbol, ragbi), Makriköy Çayırı (futbol), Tatavla Çayırı (futbol), Göksu Deresi Sahası (futbol), Union Club (İttihatspor futbol), Pera Skating Palace (patentli hokey), Anadoluhisarı Ermeydanı (futbol, çayır hokeyi), Abide-i Hürriyet Tepesi (Çayır hokeyi, futbol), Omiros Çayırı, İzmir’de: Karşıyaka (futbol), Bornova Çayırı (kriket, ragbi), Halkapınar Çayırı (futbol), Kızılçullu (futbol) (Yüce 2014).

yönelik olarak çalışmalar yaparken bir birlik kurma düşüncesi üzerinde de durulmuştur.

Bunun üzerine Yusuf Ziya Öniş'in öğrenciliği sırasında bulunduğu İsviçre'den getirdiği yönetmelik Türkçe'ye çevrilmiş, yapılan çalışmalar sonucunda kurulması düşünülen birliğin sadece futbolu değil diğer spor dallarını kapsamasının zorunlu olduğuna karar verilmiş ve Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın önceli olan *İdman İttifakı Heyet-i Müttehiddesi* kurulmuştur (Özmaden, 1999). Birçok spor branşını kapsayan İdman İttifakı Heyet-i Müttehiddesi örgütlenmesi kısa bir süre sonra yerini Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na bırakmıştır.

4.2.1.7. İlk ulusal spor yönetim modeli - Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) kulüp temeline dayanan federatif bir yapıya ve Türkiye'nin ilk çok sporlu spor örgütü unvanına sahiptir. Bu modelde bir tür öz yönetimle idare edilen kulüplerin eylemli sporcuları aynı zamanda kulüplerin yönetimini de gerçekleştirmişlerdir (Fişek, 1985). TİCİ'nin kurulmasıyla Türk sporu tüm dallarda sağlam esaslara bağlanmış ve çeşitli yönetmeliklerin hazırlanıp yürürlüğe konulmasıyla hem bir disiplin sağlanmış hem de ciddi esaslar vazedilerek Türk sporuna çağdaş bir görüş getirilmiştir (Sarıalp, 2001).

TİCİ başlıca amacını 'gençlere cazip bir faaliyet sahası temin eyleyerek onların içkiden, kumardan ve muhtelif suistimallerden uzaklaştırılmasını temin ve böylece sıhhat ve umumi ahlakı ıslah etmek' olarak saptamıştı. TİCİ'nin görevleri ise; Türkiye'de spor ve beden eğitimi yaptırmak, düzenlenen karşılaşmaların idaresini yapmak, insanları spora teşvik etmek, her türlü spor yarışmalarında Türkiye'yi içte ve dışta temsil etmek, spor tesislerinin yapılmasını sağlamak olarak belirlenmişti (Fişek, 1985). Sporda yöneten-yönetilen ayrımı, TİCİ ile birlikte bu dönemde aynı zamanda sporcu olan yöneticilerin eylemli sporculuk hayatları sona erdikten sonra yöneticilik görevini sürdürmelerinin sonucunda gerçekleşmiştir (Fişek, 1985). Kuruluş amaçlarında 'beynelmilel müsabakalarda hissiyatı milliyenin tahrik ve takviyesi' ifadesi yer alan TİCİ'nin uluslararası platformda temsili yönetmesinden çok öncesinde ilk temsiller yaşanmıştır.

4.2.1.8. Uluslararası alanda ilk temsiller

II. Meşrutiyetle beraber Osmanlı'da yarışmacı sporun başlamasıyla birlikte Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin daveti üzerine Selim Sırrı'nın dönemin gazete ve dergilerinde sporcu katılımı için yayınladığı ilana başvuran Robert Kolej öğrencilerinden Vahram Papazyan ve Mıgırdıç Mıgıryan, Stockholm'deki Olimpiyat Oyunları'na atletizm branşından katılmışlar ve Osmanlı'yı olimpiyatlarda temsil eden ilk ve son atletler olmuşlardır. Bu dönem futbol takımları ve güreşçiler de Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde müsabakalar yapmışlardır. 1911 yılında Galatasaray takımı, Macaristan'a giderek Klojvar ve Ferençvaroş takımlarıyla, dönüş yolunda Bükreş'te Bükreş karması ile oynamıştır. Bu ilk yurtdışı çıkışın ardından 1914'te Fenerbahçe takımı, Rusya'ya giderek çeşitli maçlar yapmıştır (Atabeyoğlu, 1985).

Sporcunun korunarak içinde barındığı, düzenli aralıklarla yapılacak karşılaşmalara hazırlanmasını sağlayan tekkeler ve vakıflarda (Soyer, 2004) faaliyet gösterip, padişah ve paşaların desteğini alan pehlivanlar, ekonomik nedenlerle yurtiçinde ve yurtdışında gösteri maçları yaparak hayatlarını kazanmak durumunda¹⁵ kalmışlar (İşcan, 1988; Sevük, 1948), bu amaçla özellikle yurt dışındaki etkinliklere katılabilmek için, modernleşme ile birlikte açılan cimnastikhanelerde serbest ve grekoromen güreşi öğrenmişlerdir.

Serbest ve grekoromen biçimleriyle güreş, geleneksel karakucak ya da yağlı Türk güreşinin evrimleşmiş bir formu değil, modern, ithal edilmiş ve benimsenmiş bir form olarak öne çıkmıştı. Gelenekten beslenmesi dolayısıyla kolay benimsenen serbest ve grekoromen güreş, kuralları, tarzı, anlamı dolayısıyla aynı zamanda modernleşmenin bir parçası olmuştur¹⁶ (Amman, 2012). Bu döneme kadar her zaman

---

¹⁵ İlk Dünya Güreş Şampiyonası'nda ünlü Türk pehlivanı Kara Ahmet, bütün rakiplerini yenerek dünya şampiyonu olmuş, 'Şampiyonlar Şampiyonluğu' unvanı için Fransız rakipleri ile karşılaşarak dört maç sonunda bu unvanı da elde etmiştir. Kara Ahmet, Koç Mehmet, Adalı Halil, Kara Mustafa, Filiz Nurullah, Madralı Ahmet, Koç Ali, Kızılıklı Mahmut, Ali Ahmet gibi Türk pehlivanları Avrupa ve Amerika'daki başarılı güreşlerini sürdürürken, Koca Yusuf, Hergeleci İbrahim, Adalı Halil, Kurtdereli Mehmet gibi namılı Türk pehlivanları 'Türk gibi kuvvetli' sözünü dünyaya kabul ettirmişlerdir (Sarıalp, 2001).

¹⁶ Batı dışı toplumlarda geleneklerin, modernliğe engel oluşturduğu gerekçesiyle ya göz ardı edilerek kendiliğinden yok olduğundan ya da yasaklandığından bahseden Göle, modernliğin gelenek üzerinde dönüştürücü etkisi olmadığından bahseder. Gelenekler, değişimin dinamik kaynakları olarak yeniden yorumlanıp modernliğin içerisine taşınmamış, bunun yerine dondurulmuş, folklorikleştirilmiş ya da müzeleştirilmiştir (Göle, 2007). Geleneksel olarak addedilen, Kırkpınar korunması gereken kültürel

eski pehlivanlardan oluşan ve geleneğe bağlı biçimde müsabakayı yöneten Kırkpınar hakemlerinin yerini kurallara vakıf hakemler, süresi belirsiz maçlar yerine süresi sınırlı maçlar almıştır. Modernleşme sürecinden etkilenen sadece spor branşları (geleneksel güreş, futbol vd) veya sporu yöneten kurumlar olmamış, her ne kadar ‘kısmi ve sınırlı’ bir çerçevede de olsa kadınlar da sporla ilişkilendirilmiş, spora dahil olmaya başlamışlardır.

4.2.1.9. Kadın ve spor

Yenilik hareketlerinin ivme kazandığı II. Meşrutiyet döneminin ‘yeni toplum-yeni insan’ projesi de, kadınların modern hayatın ‘toplumsal öznesi’ olarak düşünülmesi ve tasarlanmasını gerektirmiştir (Üstel, 2014). Kadınların yararına yasalar (arazi kanunu gibi) çıkmış, yasakların nispeten yumuşatıldığı bir döneme girilmiş bu bağlamda farklı gerekçelerle de olsa kadınların sporla ilk temasları yaşanmaya başlamıştır.

Bu dönemde özellikle Selim Sırrı, kadının kamusal alana çıkarılması çabaları çerçevesinde kız öğrenciler için beden eğitimi uygulamaları üzerinde durmuş, bu amaçla ilkokul öğretmenlerinden yüz kadar kadına ders vermiştir (Şinforoğlu, 2013). Ayrıca toplumun önde gelenleri düşledikleri yeni toplumda ve ailede kadınlara nasıl bir rol vermek istediklerini, kadınların nasıl olmasını arzuladıklarını anlatan kitaplar, makalelerde (Sancar, 2013) kadınların sporla olan ilişkisi, hangi sporları yapmaları gerektiği gibi konularda beden terbiyesi ve spora ilişkin yazıların sayısı bir hayli artmıştır¹⁷.

Bu dönemde kadınların gerek daha kapalı yaşamaları dolayısıyla harekete daha çok ihtiyaç duymaları gerekse çocuk doğuracaklarından buna hazır olmaları için cimnastik yapmaları gerektiği, ancak kadınların nazik olmaları ve tabi oldukları

---

miras olarak kabul edilip UNESCO listesine alınmasına rağmen, güreşte son yıllarda alınan sonuçlar bu sporun yaşamın içine sokulamadığı altyapı/toplumla bütünleşemediğini gösterir niteliktedir.

¹⁷ Hanımlara Mahsus Gazete’de: Cimnastik Yahut İlm-i Terbiye-i Beden, Riyazet-i Bedeniye, Kadınlara Cimnastik Yahut İlm-i Terbiye-i Beden, Çocuk-Kız Mektepleri ve Terbiye-i Bedeniye, Kadınlarda İdman-ı Bedeni, Yürümek En Güzel Cimnastiktir, Yeni Bir Cimnastik Usulü; Kadınlar Dünyası dergisinde: Kadın Cimnastikleri, Hareket-i Bedeniye ve Terakkiyat-ı Bedeniye; Süs dergisinde: Kadın İçin En Çok Hangi Sporlar Muvafiktir, Kadınların Terbiye-i Bedeniyesi İçin, Kız Liseleri İdman Bayramı, Mekteplerde Bedeni ve Ahlaki Terbiye: Anglosakson Mektebinde Terbiye-i Bedeniye ve Ahlakiye bunlardan birkaçıdır (Özsan, 2007)

‘edeb’ nedeniyle bazı hareketleri yapamayacaklarını, bu nedenle hafif hareketler yapmaları gerektiği ileri sürülmektedir (Ateş, 2009).

Vücudunu cimnastikle güçlendiren, daha sağlıklı bir hale gelen, zekasını arttıran, yiğitlik ve cesaret kazanan dolayısıyla devlete olan görevlerini daha iyi yerine getirebilen, gerektiğinde vatani savunacak bireylerin (Ateş, 2009) ancak sporla sağlıklarını koruyan anneler tarafından yetiştirebileceği düşünülmektedir. Özellikle vatan savunması ve devlete hizmet etme noktasında izcilik faaliyetleri büyük bir özenle ele alınmıştır.

4.2.1.10. İzcilik

Osmanlı topraklarında izcilik faaliyetlerinin başlaması, ağırlıklı olarak gençleri askere hazırlama amacına yönelik olarak modernleşme çerçevesinde beden eğitimi faaliyeti içerisinde öne çıkan gelişmelerden bir tanesidir. İzcilik faaliyetlerini örgütleyenlerin temel kaygıları, gençliğin toplumsallaşması, ulusal değerleri benimsemesi, geleceğin güvencesi olarak görülmeleri oluşturmuştur. Bu amaçla devletin yüksek kademelerinde görev almış kimlikler, izci örgütlenmesinin başını çekmişlerdir (Toprak, 1999b). 1912’de Galatasaray Lisesi’nde kurulan izci oymağını Darüşşafaka, Kadıköy Numune Mektebi, İstanbul, Vefa ve Üsküdar Liseleri takip etmiş, Balkan Savaşları nedeniyle hız kesen (Karaküçük, 1999) izcilik faaliyetleri 1913’ten sonra izcilerin “başbuğu” seçilen Enver Paşa’nın destekleri ile hareketlenmiş ve 1915’te ilk izci kampı kurulmuştur (Uzgören, 2000). 1914’te kurulan İzciler Ocağı’nın nizamnamesinde; “izci oymakları (tabur) teşkil edilerek, bunlar vasıtasıyla gençliğin açığız, çevik, becerikli, yiğit, tehlikeci, fedakar, vatanperver olarak yetiştirilmeleri, aynı zamanda tesanüd (dayanışma), yasacılık (disiplin), mesuliyetperverlik ve namusperestlik duygularıyla mütehallik (ilgili) olmalarını sağlama”nın amaçlandığı belirtilmiştir (Karaküçük, 1999).

Dönemin önde gelen spor dergilerinden biri olan Spor Âlemi’nin yan organı olarak 4 Nisan 1923 yılında Keşşaf adlı izci dergisi yayımlanmaya başlamış, dergide izciliğin ulusal kimlik inşası için ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır (Toprak, 1999a). Bu eğilimle örtüşecek biçimde 1928’de çıkarılan 1346 Sayılı kanunla, Türkiye Cumhuriyeti’nde, gerek okullarda ve gerekse okul dışında, izcilik, keşşafılık, boyskavtik veya diğer herhangi nam ve unvan altında izcilik teşkilatı oluşturma

hakkının Türk vatandaşlarına verilmesi (Uzgören, 2000) genç Türk Cumhuriyeti için de özellikle ulus devlet inşasında izciliğin birleştirici gücüne verdiği önemi ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu kadar, yeni ulus devletinde de izciliğin askerlikle bir arada düşünüldüğünü ve ele alındığını ortaya koymaktadır.

Keşşaf dergisinin yanı sıra çocuklara yönelik Talebe dergisi de haberlerinde izciliğe yer vermişti. Dergide keşşaflık teşkilatının artık kız öğrencileri de kapsadığını gösteren bir haberde; Haydarpaşa İttihad Mektebi'nde kız izci takımı kurulduğu duyurulmuştu. Yazıda savaş sırasında cephe gerisinde faaliyet gösteren kadınların hasta bakıcılığı gibi hayati konuları pek güzel bir şekilde öğrenmeleri istenmekte, ayrıca bu vazifelerini eksiksiz yapabilmek için sağlam bir vücuda sahip olmaları için kız izcilerden cimnastik ve terbiyevi beden hareketlerini yapmaları ve bilmeleri istenmekteydi (Tuğluoğlu, 2015). İzcilik konusunda tüm bu çalışmalara ve girişimlere karşın, izciliğin bu örgütlenmesiyle gençliğin tamamına ulaşamayacağını ve amaçların gerçekleştirilmesinde cılız ve yetersiz kalabileceğini düşünen İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC), gençlik dernekleri kurmaya girişmiştir.

4.2.1.11. Gençlik dernekleri

Meşrutiyet'ten sonraki dönem şartları ve içinde bulunulan tarihsel bağlam, cemiyetler kurmak, dergi çıkarmak, toplantılar yapmak kısaca Türkçülük bağlamında örgütlenmek için çok uygun bir ortam oluşturuyordu. Önceleri Türk dili ve tarihi konularında bilimsel araştırmalar şeklinde başlayan çalışmalar, kurulan derneklerle Türkçülük akımına yeni bir yön, siyasi boyut vermişti. Özellikle içinde bulunulan savaş koşulları ulus bilincine sahip vatan müdafaası için ahlaken ve bedenen kuvvetli nesiller gerektiriyordu, ki söz konusu derneklerin amaçlarının önemli bir bölümünü de bu durum oluşturmaktaydı.

Toprak da, II. Meşrutiyet'teki paramiliter gençlik örgütlenmelerini incelediği makalesinde dernekçilik girişimleri içerisinde gençlik örgütlerinin önemli bir yer tuttuğunu, partinin yan örgütleri olarak kurulan bu derneklere genellikle paramiliter bir görünüm verildiğini belirtmektedir. Toprak'a göre (1979) ittihatçıların ordu içerisindeki uzantısı bu tür bir örgütlenişini kolaylaştırmış, ardı kesilmeyen savaşlar paramiliter örgütlerin gelişmesi için elverişli bir ortam yaratmıştır. Tunaya (1989) ise

her tek parti rejiminde olduğu gibi İttihat ve Terakki Fırkası'nın da kendi patronajı altında çeşitli dernekler kurduğundan ve kendiliğinden kurulanları da desteklediğinden bahsetmektedir. Paramiliter gençlik örgütlenmelerinden fırkanın beklentisi, zorunlu askerlik görevi için orduya katılmadan önce gençlerin askerlik terim ve talimlerine aşina olmalarını eğitimlerle sağlamalarıydı.

Birbiri ardına savaşların yaşandığı bir zamanda milletin cephede olduğu kadar cephe gerisinde de her an savaşmaya hazır bir durumda olması yani 'topyekûn savaşa hazırlık' anlayışı, özellikle Alman işbirliğiyle yürütülen ordunun ve eğitimin modernleştirilmesi çalışmaları dolayısıyla, ittihatçılar tarafından da benimsenmiştir. "Güçlü bir ordunun arkasında her an bir de sağlam bir gençlikten mürekkep bir ihtiyat ordusu mevcuttur" gibi bütün bir ulusu 'millet-i müsellaha (silahlanmış millet)' haline sokmayı amaçlayan anlayış, Dünya egemenliği peşinde 19.yüzyıldan itibaren koşan Alman siyaseti tarafından formüle edilmiş (Balcıoğlu, 1999) ve bu topyekûn savaş fikri Osmanlı/Türkiye askeri gündemine 19. yüzyılın sonlarında Almanlarla yürütülmeye başlayan ortaklık sayesinde girmiştir (Akın, 2014). Savaş için hazırlıklı olma gereğiyle gençlerin sağlıklarının geliştirilmesi ve fiziksel becerilerinin artırılması görüşünün özellikle Balkan savaşları ardından ittihatçı yönetimce özellikle eğitim politikalarının bel kemiği olarak benimsendiği görülmektedir.

Gençlik örgütlenmelerinin ilki, bir izcilik ve spor (beden terbiyesi ve sağlık) kuruluşu olan (Tunaya, 1989) Türk Ocağı bünyesinde derneğin bir çeşit alt-teşkilatı olarak kurulan Türk Gücü Derneği'dir (Beşikçi, 2009). Derneğin amacı ise 'Türk gibi güçlü' atasözüne -beden eğitimi yoluyla- yeniden geçerlik kazandırmaktı: "Terbiye-i Bedeniye'den maksat sağlam ve aynı zamanda kahraman bir nesil vücuda getirmek ve mübarek, muazzez, ulu milletimizin varlığını müdafaa etmek ve düşmana saldırmaktır" (Tunaya, 1989; Toprak, 1985). Gençlik için 'kılavuz' (önder) yetiştirmeyi üstlenen cemiyet, dönemin Türkçülük akımının gençler arasında bir uzantısını oluşturmuştur (Toprak, 1985). Derneğin kurucuları arasında Miralay Ahmet Cevdet Bey, Falih Rıfkı, Dr. Tevfik Rüştü gibi isimler bulunmaktadır (Kabacalı, 1992; Tuncer ve ark., 1998).

Kuruluş nedenlerini anlatan Umumî Nizamı'nın ilk maddesinde "Cemiyet bir sağlık ve beden terbiyesi amacıyla 'Türkün gücü her yere yeter' şiarıyla kurulmuştur" denilerek yapacağı işler şöyle sıralanmaktadır: "Halk için hıfzısıhha (sağlık) kitapları yazmak, sıtma, frengi, çiçek ve veremle savaş için dispanserler açmak, ... ve de Türklüğü mahv ve inkırazdan (çökme) korumak, gelecek nesilleri kurtarmak" (Tunaya, 1989). Türk Gücü Cemiyeti'ne göre hastalıkların en büyüğü olan 'oturganlık, gevşeklik, rahatı sevme' Türkleri derin bir uçuruma sürüklemektedir. Dernekle birlikte cimmastik ve spor ülkenin dört bir yanına yayılacak, gençler her türlü kötü alışkanlık ve salgın hastalıktan korunmuş olacaktır (Toprak, 1985). Bu, Jahn'da hakim düşünce olan, cimmastiğin temelinin 'Alman gençlerinin vücutlarını düşmanlarına karşı mücadele için güçlü ve dayanıklı hale getirecek vatansever niteliğin aktarımıdır.

Türk Gücü Derneği'nin yürüttüğü faaliyetlerde beden eğitiminden beklentisi, halk sağlığı ve savaşa hazırlık olarak görülmektedir. Dernek bu amaçlarına ulaşmak için çalışmış ancak Beşikçi'ye göre Türk Gücü Cemiyeti; kapsamlı bir teşkilatlanmaya ulaşamamış, daha ziyade bir tür özel kulüp olarak kurgulanmış, ittihatçı ve milliyetçi hassasiyetlere sahip sınırlı sayıda insana hitap ederek sadece lise düzeyinde birkaç okulda örgütlenebilmiştir (2009). İzcilik örgütlenmesiyle gençliğin tamamına ulaşamayacağını ve amaçlarının gerçekleştirilmesinde yetersiz kalabileceğini düşünen İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1914'te Osmanlı Güç Dernekleri'ni kurmuştur (Balçioğlu, 1997; Karaküçük, 1999).

Dönemin Harbiye Nazırı Enver Paşa, Belçika İzciler Birliği Başkanı M.Parfitte'i İstanbul'a getirerek bu derneklerin örgütlenmesini sağlamıştır. Parfitte bir yıl İstanbul'da kalarak liselerin beden eğitimi öğretmenleri ve Muallim Mektebi öğrencilerinin katıldıkları kurslar düzenlenmiş, başarılı olanlara 'Oymak Beyi' unvanı verilmiştir (Kabacalı, 1992). Altyapısını izci derneklerinin oluşturduğu dernek, resmi okullar, kurumlar ve medreselerde zorunlu, akalliyet (cemaat) okulları ile özel okullarda ve halk teşekküllerinde gönüllü olarak kurulabilecekti (Karaküçük, 1999). 'Gençleri manen ve maddeten vatan müdafaasına hazırlamak ve ölünceye kadar kavi ve sağlam vatanperver hasletini muhafaza etmesini' sağlamak amacıyla kurulan Osmanlı Güç Dernekleri'nde talim ve terbiye (eğitim ve öğretim) Harbiye

Nezareti'nce düzenlenip, nezaret elemanlarının kontrolünde gerçek silah ve mermi ile eğitim yapılmaktaydı (Tunaya, 1989).

İzcilik teşkilatına 12-17 yaş aralığında, Güç Dernekleri'ne ise 17 yaşından büyükler kabul edilmiştir. Güç derneklerinde çalışmalar atıcılık, talim, terbiye-i askeriye, cimnastik, topografya ve hıfzısıhha, hafta tatillerinde ise atletizm ve futboldan oluşuyordu (Tayga, 1990). Güç derneklerinin eğitimlerine düzenli olarak katılan ve yıl sonunda yapılan imtihanları geçen gençlere verilen ehliyetname ile askerlikte istedikleri garnizona gönderilmek gibi teşvik edici haklar sunuluyordu. Verilen dersler arasında terbiye-i ahlakiye dersi¹⁸ de bulunmaktadır (Beşikçi, 2009). Hükümet-i askeriye okulu Güç Dernekleri'nin talim-terbiyesine yardım için askeri memur tayin edip, derneğin tüm araç-gereç ve malzemeleri ordu tarafından karşılanmıştı (Tayga, 1990). Gönüllü katılımın¹⁹ esas olduğu Güç Dernekleri ile sadece eğitim kurumları üzerinden istenilen büyüklükte bir kitleye ulaşmasının mümkün olmadığını anlaşılmasının (Beşikçi, 2009) yanı sıra Goltz'un Osmanlı gençlerinin Alman modeli örneğinde hazırlanmasını istemesi (Ateş, 2012) yeni bir derneği ortaya çıkarmıştır: Genç Dernekleri.

Von der Goltz'un Almanya'da oluşturulan Genç Dernekleri'nin (Kaiserlich Deutsche Jugendwehr) yararlarından söz ederek böyle bir teşkilatın kurulması gerekliliğini Harbiye Nezareti'ne aktarmasıyla Genç Dernekleri'nin kurulum sürecini başlatmıştır. Enver Paşa'nın da onayıyla Padişah'ın iradesi alınarak 17 Nisan 1916'da Genç Dernekleri Kanunu çıkarılmıştır. Genç Dernekleri'nin örgütlenmesi ile ilgili Goltz'un tavsiyesiyle Almanya'dan von Hoff getirilmiş (Balcıoğlu, 1997; Balcıoğlu, 1999), miralay rütbesiyle Osmanlı Genç Dernekleri Umumi Müfettişliği'ne atamıştır. Yardımcılığına Selim Sırrı, Mekatib-i Umumiye Genç Dernekleri Müfettişi göreviyle getirilmiştir (Tunaya, 1989)

Haziran 1916'da ülke genelinde faaliyete geçen derneğe kanun gereğince Osmanlı vatandaşı olan her genç katılmak zorundaydı. Dernek, on iki yaşından on

---

¹⁸ Beşikçi (2009), bu ders ile nefesine hakim, 'vatandaşlarına ve büyüklerine' karşı vazifelerini bilen, sağlığını koruyan ve kişisel temizlik ve bakımını yapabilecek yetenekte yalan söylemeyen, aynı zamanda itaatkar gençler yetiştirmenin hedeflendiğini vurgulamaktadır.

¹⁹ Beşikçi (2009), gönüllülük noktasında 'sivil sahiplenme' noktasına otoritelerce dikkat edildiğine bir örnek olarak derneklerle ilgili resmi yazılarda kullanılan 'ahaliye ait Güç Dernekleri' ifadesinin yer almasını vermektedir.

yedi yaşına kadar olan çocuklar ‘Gürbüz’ ve asker olana kadar ‘Dinç’ olmak üzere iki kısımdan oluşmuştu. Osmanlı Genç Dernekleri isimli bir dergi çıkaran dernek yöneticileri Anadolu’ya bir gezi yaparak amaçlarını kamuoyuna duyurmaya çalışmışlardır. Kuruluşundan Temmuz 1917’ye kadar 706 şube sayısına ulaşan (Balcıoğlu, 1999) dernekler, Orta ve Batı Anadolu’da yoğunlaşmıştı (Kabacalı, 1992). Doğrudan doğruya Harbiye Nezareti’nin kontrolü altına verilen bu kalabalık genç kitlesinin özelliği okula gitmeyen özellikle kırsal bölge gençlerini kapsaması olmuştur. Derneğin amacı ‘bir kelime ile er oğlu er’ (bahadır, işe yarar, cengâver, yenilmez, hakkı ile vatan müdafaasını bilir, sürati intikale malik) gençler yetiştirmektir. Dağ Başını Duman Almış marşı Selim Sırrı bey’in çevirisi ile derneklerin yürüyüş marşı olarak benimsenmiştir (Tunaya, 1989).

Osmanlı Genç Dernekleri’nde verilecek eğitimin başında gençlerin bedenlerini güçlendirmeye yönelik olan ve cinnastik ile idman talimlerinden oluşan beden terbiyesi gelmektedir. Von Hoff beden terbiyesinin önemini, gençlerin vücutlarını uygun bir şekilde geliştirmenin, büyümelerini sağlamanın düzenli cinnastik ve idman talimleri ile mümkün olabileceğini ve vücudun uyumlu bir şekilde terbiye edilmesinin hastalıklara karşı da koruyucu olacağını belirtmiştir. Ayrıca, von Hoff kullanılacak yöntem konusunda memleket şartlarına uygun bir yöntemin²⁰ seçileceğini, okulların takip ettikleri yöntemleri kesinlikle değiştirmemelerini, yalnız bu konuya daha fazla önem vermelerini istemekte ve ileride yeniden düzenlenecek ders programlarında, yeni kurulacak okullarda özellikle ilköğretim okullarında idman saatlerinin arttırılmasını arzu ettiğini ifade etmektedir (Ateş, 2012).

Genç Dernekleri Talimatnamesi’nde vücudun terbiyesi için gerekli idmanlar ayrı ayrı gösterilip cinnastik hareketleri ve bunların nasıl yapılacağı anlatılmıştır. Von Hoff talimler konusunda ‘itaatin, nizam ve fikr-i intizamın inkişafını temin eden’ idmanlar ve beden hareketleri oyunlarıyla değiştirilmesini tavsiye etmiştir. Von Hoff itaat ve düzeni sağlayıcı idmanlarla kendi başının çaresine bakabilen, fakat sadece kendini düşünen bireyler değil bir bütünün parçası olduğunun ve ortaklaşa çalışarak

---

²⁰ Genç Dernekleri okul dışındaki gençlerin beden terbiyesi talimleri için seçtiği yöntemde ise üç esası gözönünde bulundurmuştur: -kuvve-i bedeniyyenin bütün vücudda bir nispet dahilinde inkişafı için takib edilen gayeyi tamamen temin etmesi -gerek gençler ve gerek rehberler için anlaşılması ve tatbiki kolay ve basit olması-fazla bir para sarfına lüzum göstermemesi (Ateş, 2012).

başarılı olabileceğinin, kendi başarısının da bütünün başarısına yönelik, onun bir parçası olduğunun yurttaşlar yetiştirmeyi hedeflemiştir (Ateş, 2012).

Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası adıyla bir de dergi çıkarılmıştır. Dergide ele alınan konuların başında da beden terbiyesi ve idmanlar gelmekteydi. Terbiye-i Bedeniyye Dersleri üst başlığı altında yer verilen bu konulardaki yazıları genellikle Selim Sırrı kaleme almıştır. Selim Sırrı'nın ilk makalelerinin Alman cimmastikleri ve millet-i müsellaha hakkında olması Alman etkisini ortaya koymaktadır (Ateş, 2012).

Yahn'ı ele aldığı makalesinde Selim Sırrı; Napolyon karşısında alınan yenilgiyi Almanların fiziki zayıflığına bağlayan Yahn'ın cimmastik teşkilatını gençleri savaşa hazırlamak amacıyla kurduğunu ve burada filizlenecek vatan ve millet ruhunun Alman birliğini sağlayacağını düşündüğünü ifade etmiştir. Selim Sırrı, Alman Cimmastikleri ile ilgili ikinci yazısında ise jimnastiğin Yahn'a göre bir vazife olduğunu ileri sürmekte ve yine *millet-vatan-cimmastik* bağlantısı üzerinde durmuştur. Von Hoff ise 'Almanya'da Terbiye-i Bedeniyye' başlıklı makalesinde Alman birliklerinin savaş sırasında dahi vakit buldukça cimmastikle uğraştığını ve Almanların kendilerinden kuvvetli düşmanlara karşı başarısının sırrının, gençlerin beden kuvvetli olarak yetiştirmeleri olduğunu ileri sürerek, müttefikleri olan Osmanlıların da Almanların bu yönünü taklit edeceğini ümit ettiğini ifade etmiştir (Ateş, 2012).

Osmanlı Genç Dernekleri'nde beden terbiyesine yönelik derslerin özetle, tek başına ve aletsiz olarak yapılabilen cimmastik hareketleri ve çeşitli alet/edavat gerektiren, bunların bulunamaması hâlinde arazi ve doğanın sunduğu imkanlardan yararlanılarak yapılabilen atlama, sıçrama, tırmanma, fırlatma, koşu gibi idmanlardan ve bu eğitimler düzenlenirken izlenen yöntemin, basit ve kolay uygulanabilir olmasına dikkat edilmiş ve talimler sırasında tam bir "intizam ve inzibat" sağlanmasına oldukça önem verilmiştir (Ateş, 2012). Ahmet Emin Yalman'a göre gençlik teşkilatında Almanların etkileri bulunmuyorken çok sıkı bir yapılanmadan ve tek hedefe yönelmekten söz etmek güçtü. Almanlar bu durumu tamamen tersine çevirmiş, iyi işleyen disiplinli bir teşkilat kurmuşlardı. Genç dernekleri, gençlik teşkilatının ordu ile olan işbirliğini de geliştirmiş, eğitimler daha sistematik bir hal almış, yeni eğitimciler yetiştirilmiştir. Dernekler düzenli olarak çıkan kendi dergisi

yanında pek çok kitap ve broşür yayınlamıştır (Akın, 2014). Aralarında gençlik dernekleri çalışmaları da olmak üzere birçok alanda Almanya ile olan işbirliği ve ilişkiler oldukça eski tarihlere dayanmaktadır.

4.3. Almanya ile İlişkilerin Tarihsel Gelişimi

Erken cumhuriyet döneminde spor yapılanması üzerinde Alman spor akımının etkilerini inceleyen bir çalışmanın, ‘neden bu akımın veya ülkenin tercih edildiği’ yani ‘neden Almanya’ sorusuna yanıt verebilmesi için iki ülke arasındaki tarihsel geçmişin de irdelenmesini gerektirmektedir. Bir cihan imparatorluğu olmasında ordusunun büyük payı bulunan Osmanlı Devleti, çağdaşlarına oranla modern ve iyi teçhiz edilmiş disiplinli orduları sayesinde 15 ve 16.yüzyıllarda önemli başarılar elde etmiştir. Bununla beraber devam eden yüzyıllarda dünyadaki gelişmeleri takip edememiş, sonucunda da 17.ve 18.yüzyıllarda artan bozulma ve çözülme, birbiri ardı sıra savaşlarda yenilgileri ve toprak kayıplarını beraberinde getirmiştir. 19.yüzyılda ise silah, teçhizat ve eğitim açısından çağının çok gerisinde kalmış, teşkilat ve disiplini bozulmuş ordunun (Özgüldür, 1993) yenileştirilmesi/ıslah edilmesi öncelikli konuyu oluşturmuştur.

Batının askeri kuruluş ve yapısından örnek alma yolundaki girişimler, I. Mahmut (1730-1754), I. Abdülhamit (1774-1789) ve özellikle III. Selim zamanında (1789-1807) hızlanmış olsa da geleneksel Osmanlı kültürünün ve çıkarları tehlikeye düşenlerin tepkileriyle birlikte sekteye uğratılmıştır (Mardin, 1994). III. Selim’den sonra modern bir ordu kurulabilmesi için Avrupa yardımının gereğine inanan II.Mahmut’un başa geçmesiyle ordunun yeniden yapılandırılmasında görev almak üzere Fransa’dan subay gönderilmesini istemiş, bu talep olumlu sonuçlanmayınca bu kez Prusya’dan rica edilmiştir (Wallach, 1985). Helmut von Moltke’nin yer aldığı bu ilk askeri heyet 1835’ten 1839’a dek görev yapmıştır. Moltke’nin görevi süresince yaşadıklarını ve izlenimlerini Prusya’ya döndükten sonra kitap olarak yayınlamıştır.

Moltke’nin gelişinden 1880’lere dek etkin bir biçimde gerçekleşen sistemli bir Prusya askeri yardımı ve işbirliği gerçekleşmemiştir (Ortaylı, 2014). Bunda Prusya başbakanlığına 1862’de getirilen Bismarck’ın Fransa’yı yenip kuruluşunu (1871) ilan ettikten sonra dış politikasını, imparatorluk teşkilat yapısını kurabilmek amacıyla belli bir süre barış içinde yaşamak, yani mevcut sınırların korunmasına dayanan bir

denge siyaseti üzerine kurmasının (Kılıç, 2004) da payı bulunmaktadır. Ancak bu süre içerisinde komple bir kopukluk yaşanmamıştır, 1840'taki ticaret anlaşmasıyla İstanbul'a Almanlar yerleşmeye başlamış, 1847'de Alman kulübü Teutonia'yı, 1868'de Özel Alman Okulu'nu ve 1870'de ise Alman Hastanesi'ni kurmuşlardır. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında imzalanan Berlin antlaşmasında Osmanlı Devleti toprak bütünlüğüne saygı maddesinin yer alması (Arslan, 2012), savaşta önemli ölçüde topraklarını kaybetmesi, ardından devletin Tanzimat sonrasında başlayan dış borç alımını bir türlü kapatamaması sonucunda 1881 yılında Duyun-u Umumi İdaresi'nin kurulması, Osmanlı Devleti'nin kendini oldukça yalnız hissetmesine neden olmuştur (Kaştan, 2016).

Ülke iktisadi hayatının kontrolünün Duyun-u Umumiye'ye geçmesi ile devlet yarı sömürge durumuna düşmüş, ülkenin tüm doğal kaynakları yabancılara verilmeye başlanmış, her şey dış borç alınarak yürütülür olunca en hayati yatırımlar dahi yapılamaz hale gelmiştir. Örneğin askeri ve idari mekanizma için çok önem verilen demiryollarının yapımı ancak kilometre garantisi verilerek yaptırılabilmiş, bu da bazı illerin aşar vergisinin tamamının ipotek altına alınmasına neden olmuştu. Tarım ülkesi olunmasına rağmen yeterli ulaşım ağı bulunmadığından büyük şehirlerde buğday ithal ediliyordu, modern sanayi kurma girişimleri ise başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Milliyetçilik akımları, iç isyanlar ve dış müdahaleler dolayısıyla sürekli toprak kaybeden devlet, ancak büyük devletler arasında yürüttüğü denge politikasıyla varlığını devam ettirmiştir (Ortaylı, 2014).

Ancak 1880'lerle beraber Osmanlı topraklarının paylaşımında büyük bir hız ve artış yaşandığı görülmektedir. İngiltere 1882'de Mısır'a yerleşmiş, işgali altındaki topraklarda yaşayan halkı Osmanlı aleyhine kışkırtmaya, Ermeni sorununa destek vermeye ve Girit konusunda Yunanistan'a arka çıkmaya başlamıştı. Fransa 1881'de Tunus'a yerleşmiş, Avusturya da Balkanlar'da gözü olduğunu açıkça ortaya koymuştu. Rusya ise, her fırsatta Osmanlı İmparatorluğu'na saldırıyordu (Albayrak, 1995). 1877-78 Savaşı'ndan hemen sonra patlak veren 93 Harbi'nde Osmanlı Devleti Rusya'ya yenilince Bismarck'ın topladığı Berlin Kongresi bir önceki savaşta Rusya'nın dikte ettiği Ayastefanos Antlaşması'nı geçersiz kılmış, böylelikle hem büyük bir Avrupa krizi önlenmiş, hem de Osmanlı İmparatorluğu varlığını sürdürebilmişti (Somel, 2009).

Almanya'nın genelde Osmanlı tarafında yer alması, kimi durumlarda ise tarafsız ve çekimser kalma yoluyla Osmanlı'yı rahatlatmıştır. Yani öncesinde İngiltere'nin yürüttüğü rolü üstlenmiş, Osmanlı müttefiki olarak güven kazanmıştır. Almanya'nın oyuna dahil olması dengeleri değiştirmiş, böylece oldukça uzun bir süre denge siyaseti ile varlığını devam ettiren Osmanlı için alan açılmıştır. Ayrıca İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Osmanlı'ya yönelik tavırları ve dolayısıyla bu devletlere yönelik biriken hoşnutsuzlukların, Almanya'nın Osmanlı topraklarında faaliyet göstermesinin kabulünü kolaylaştırdığını söylemek mümkündür. Ayrıca birliğini yeni tamamlamış olan Almanya'ya karşı Sultan'ın, daha şehzadeliğinden bu yana Prusya'nın gücüne hayranlığı söz konusuydu. Almanya'nın Müslüman sömürgeleri ve Osmanlı ile sınırı da olmadığı için, bu konularda iki devlet arasında sorun çıkması söz konusu bulunmuyordu. Bunun yanı sıra Alman parlamenterizminin Osmanlı mutlakiyetinden pek büyük bir farkı da yoktu (Albayrak, 1995).

İngiltere'de ve Cumhuriyet Fransa'sında dış politika kapalı kapıları ardında saptanıp uygulanırken, otoriter Almanya'da Kayzer'in ve başbakanın politik kararları, anında rejimin propaganda örgütleri olan basın, kulüpler, dernekler vb aracılığıyla yığınlara ulaştırılarak gürültülü bir atmosferde uygulamaya konulmuştu. Demokratik eylem ve fikirler, sosyalist akımlar örtülü bir baskı ve sistemli kontrolle durdurulmuş, imparator tüm eleştirilerin üzerinde konumlandırılmıştı. Bu noktada İngiltere hükümdarının dokunulmazlığı örnek gösterilse de Alman Kayzeri İngiltere Kraliçesi gibi devlet işlerine müdahaleden sakınan tarafsız bir tavır sergilemiyordu. Baskıcı tavrıyla her konuda fikir beyan ediyor ancak eleştirilere karşı da hükümdarlık kurumunun kudsietine sığınmıyordu. İmparatoru aşağılamaktan ötürü düşün adamları, gazeteciler, hatta karikatüristler mahkemede yargılanıyordu (Ortaylı, 2014). Tüm bu gerekçelerin bir araya gelmesi ile Osmanlı Devleti için Almanya'dan daha iyi bir seçenek kalmamıştı.

Alman tarafı içinse İmparatorluğu'nun politikasının temeli, milli birliğin güçlendirilmesine dayanmaktaydı (Aktaş, 1994). Artık Almanya bakir, zengin alanlar üzerinde sömürge imparatorluğu kurmak istiyor ve milliyetçi saldırgan bir ideolojiyi benimsiyordu. Ancak varolan siyasi koşullar ve diğer büyük devletler tarafından çoktan paylaşılmış sömürge alanları dolayısıyla, kendisine en yakın ve fazla zorluk yaşamadan sızabileceği tek ülke, Osmanlı kalmıştı (Ortaylı, 2014). Osmanlı

ordusunun yenilenmesi ve modernizasyonu Alman silah endüstrisi için pazar oluşturmuyordu, ki daha sonraki gelişmelerden de görebileceğimiz gibi özellikle Goltz paşanın gelişinin ardından yüklü miktarlarda silah siparişi sık sık verilmişti. Bunun yanında Almanlar, Osmanlı sultanının tüm Müslümanların halifesi olmasından yararlanarak Müslümanları yanlarına çekmek istiyordu. Bunun için 1889 yılında gerçekleştirdiği gezi sırasında İmparator II.Wilhelm, “Sultan ve dünyanın her tarafına yayılmış olan 300 milyon Müslüman bilsin ki Alman İmparatoru kendilerinin dostudur” sözleriyle dostluk mesajları veriyordu. Almanların aynı zamanda Berlin-Bağdat demiryolu ile Hindistan’a kadar uzanma isteği vardı ki, böylece İngiltere ile savaşa girmesi durumunda onu sömürgelerinden vurarak güçsüz duruma düşürmeyi planlıyor ayrıca bu hat üzerindeki maden zenginlikleri, tarım ürünleri ve stratejik öneme sahip yerlerden faydalanmak istiyorlardı (Albayrak, 1995). Tüm bunlar, Almanya-Osmanlı yakınlaşmasında Almanya’nın gerekçelerini oluşturmaktaydı.

II. Abdülhamit mevcut durum üzerine askeri danışmanını dönemin Alman büyükelçisi Von Hatzfelt’e göndererek ordunun yeniden yapılandırılması çalışmaları için askeri uzmanlar gönderilmesini istemiştir. Gönderilecek subayların statüsü önemli bir sorun teşkil etmiştir, gidecek subayların Prusya ordusundan ayrılmak zorunda olmaları, ayrıca Almanya’da daha iyi para kazanma imkanlarının bulunması sebebiyle iyi ve başarılı subaylar bulmakta güçlük yaşanmıştır (Wallach, 1985). Bu noktada Moltke subayların “Alman ordusu ile ilişkilerini kesmemelerini, bu sayede en iyi uzmanların gönderilebileceğini ve bunun da Osmanlı ordusundan çok Alman ordusunun işine yarayacağını belirterek, Osmanlı üniforması giyseler de, Alman subayı olarak İstanbul’a gönderileceklerin, Almanya büyükelçiliğine bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmeleri” yönünde görüş bildirmişti (Ortaylı, 2014). Görüşmeler sonunda gönderilecek askerlerin Prusya ordusundaki hakları saklı tutulmak ve bir üst rütbeden Osmanlı’da göreve başlamaları şartlarıyla birlikte 1882’de aralarında von der Goltz’un da olduğu 4 kişilik bir heyet gönderilmiştir.

Modernleşme kapsamında yabancılardan yararlanma uzun süredir kullanılan bir yöntem olmakla beraber ilk defa olarak gelenler, ülkeleriyle ilişkilerini kesmeden yabancı bir orduya ve devlet memuriyetine hizmet vermişlerdir. Orduda ve sivil

idarede başlatılan ıslahatları yürütmek için getirilen uzmanlar dışında, 1890'lardan sonra Almanya'dan tıp konusunda eğitimler getirilmiştir (Ortaylı, 2014).

Gelen Alman subaylara zamanında ve yüklü biçimde ödenen maaşlar, düzenli olarak maaş alamayan Türk subayların tepkilerine neden olmuştu. Ayrıca çoğu Türkçe öğrenememiş olan Alman subaylar ile Almanca bilmeyen ev sahipleri çoğu zaman yetersiz Fransızca ile anlaşıyorlardı. Dolayısıyla geleneğinden haberdar olmadıkları bir ordunun komutanlarıyla anlaşmaları mümkün olmamış ve ev sahipleri tarafından güleryüz ve 'ilgi'yle önerilerini dinlenmiş, Prusya ordusuna has amirane ve katı tavırlarına tahammül edilmiş ancak önerilerin uygulanması çoğu zaman geciktirilmiştir. Bunda padişahın kendi yönetimine karşı ordunun güçlenerek ayaklanmasından korkmasının ve sunulan teklifleri bizzat hasıraltı etmesinin de payı bulunmaktadır (Ortaylı, 2014). Ancak askeri okulların modernizasyonunun başına getirdiği Goltz Paşa'nın yetiştirdiği nesiller dolayısıyla korktuğu başına da gelecekti.

Alman Genel Kurmay Başkanlığı'ndan Binbaşı Colmar von der Goltz yarbay rütbesiyle Türk ordusu hizmetine girdiğinde ilk görevi Türk askeri okullarının yeniden teşkilatlandırılması olmuştu. Köhnemiş kalıplara saplanıp kalmış öğretim usullerine yeni bir şekil vermiş, genç subayların eğitiminde etkin rol oynamıştır. Askeri okullar müfettişliği görevine devam ederken kendisine genel kurmay ikinci başkanlığı görevi de verilmiştir. 1895'e kadar sözleşmesi 3 kez uzatılan Goltz, Türkçeyi etkin kullanımı sayesinde 4000'den fazla ders kitabı basması sayesinde ordu dışındaki Türk milletini dahi etkilemiştir (Aktaş, 1994). Alman kültür nüfuzunun ilk somut sonuçları Osmanlı ordusunun genç mektepli subayları arasında, 1890'lardan itibaren kendini belli etmiştir. Örneğin görünüşsel olarak genç subaylar arasında II.Wilhelm'in sivri uçlu bıyığı yaygın bir moda dönüştü. Söz konusu genç subaylar Prusya usulü askerlik anlayışı, talim ve disiplinden güçlü bir biçimde etkilenmişlerdi (Somel, 2009).

II.Meşrutiyetin ilanının ardından yönetimi ele alan İttihat ve Terakki Partisi'nin ilk dönemlerinde Türk-Alman ilişkilerinin nasıl olacağı konusunda bazı çekinceler oluşmuştu (Aktaş, 1994). Bu dönemde Jöntürkler Almanya'yı Abdülhamid mutlakiyetinin baş destekçisi görüyor, Fransa ve İngiltere'yi özgürlüğün beşiği kabul ediyorlardı, ancak bu bakış İngiltere ve Fransa'nın sergiledikleri düşmanca tavırlar

dolayısıyla değişmiştir (Somel, 2009). Almanya tarafında ise bu süreçte II.Wilhelm'in dış politikada, 1890 yılında süresi biten Alman-Rus anlaşmasını Rusya'nın talebine karşın yenilememesi, Rusya'nın Fransa safında yer almasına neden olurken, İngiltere'yi yanına çekme çabalarından sonuç alamamış, aktif sömürgecilik politikası dolayısıyla da diğer devletlerle çatışma içerisine girmesi ortaya İngiltere, Fransa ve Rusya'dan oluşan üçlü ittifakı doğurmuştur (Aktaş, 1994).

Birbiri ardına yaşanan Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları Osmanlı ordusu açısından büyük bir hezimetle sonlanmıştı. Balkan bozgunundan sonra orduda Alman askeri heyetinin etkisi ve Alman uzmanlarının sayısında artış yaşandı. Öyle ki İmparatorluk I.Dünya Savaşı'na neredeyse Alman komutası altında girmişti. 1913'de *General Otto Liman von Sanders'in* başkanlığındaki yeni Alman askeri heyetiyle, ülkenin her örgüt ve bucağında Alman nüfuzu artmıştı. Ortaylı, bu dönemde iktisadi-siyasi olaylar kadar ordunun ana bölümünde Alman etkisinin egemen olması, I.Dünya savaşında Osmanlı ordularının Almanya yanında ve onun çıkarları uğruna savaşa girmesine neden olmuştur (Ortaylı, 2014).

Savaşın zorlayıcı koşulları askere alınmadan önce gençlerin askeri içerikli bir eğitimden geçmesini zorunlu kılmış, çünkü savaşa bedenen ve ruhen hazır bir gençlik başarının anahtarı olarak görülmüştü. Askerlikten önce gençlere pratik askeri beceriler kazandırmada en etkili yol eğitim görülmekte, ancak sınırlı okullaşma sebebiyle okul dışı kalan kesime gençlik dernekleri aracılığıyla ulaşmak hedeflenmekteydi. Bunun için 1911 yılında Alman gençlerini askerliğe hazırlık amacıyla von der Goltz tarafından oluşturulan Genç Almanya Dernekleri örnek alınarak Osmanlı Genç Dernekleri 1916 yılında kurulmuştur (Beşikçi, 2009). Beşikçi (2009), Goltz'un fikirlerinin ve yaklaşımının, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet Türkiye'sine dek uzanan tarihsel süreçte gerek zorunlu askerliğe bakışta gerekse ordu-millet anlayışında devam ettiğini vurgulamaktadır. Bunda çok uzun süredir Alman uzmanlar getirtmenin yanı sıra ülkedeki modernleşmeyi sağlayacak kadroları yetiştirmek üzere Almanya'ya gönderilen öğrencilerin de payı olduğunu söylemek mümkündür.

1882'den itibaren askeri öğrenciler, 1895'ten başlayarak da askeri tıbbiye öğrencileri uzmanlıklarını geliştirmek üzere Almanya'ya gönderilmişti. 1910'dan

sonra ise pedagoji ve psikoloji gibi alanlarda Almanya’da eğitim görmeye giden Osmanlı öğrencilerin sayısı artmıştır. I.Dünya Savaşı sırasında Almanya’ya gönderilenlerin eğitim aldıkları yelpaze genişlemiştir. 1916-17 eğitim döneminde Berlin Alman-Türk Cemiyeti ve İstanbul Türk-Alman Cemiyeti’nin önyak olmalarıyla önemli sayıda Osmanlı öğrencisi mühendislik, ziraat, ticaret, pedagoji, hukuk, kimya gibi alanlarda mesleki eğitim için Almanya’ya gitmiştir. 1917’de ise Enver Paşa’nın çabalarıyla Almanya’ya meslek kursu almak üzere çok sayıda esnaf çırağı gönderilmiştir (Somel, 2009).

Gönderilen öğrencilerin yanı sıra dönem içerisinde Alman dili, kültürü, teknolojisi ve askeriyesi alanında yayın sayısında da artış yaşandığı görülmektedir. III. Selim zamanında basıldığında dönemin güncel olayı olan Napolyon savaşları bağlamında Prusya’nın savaş performansını anlatan raporlar dizisi, Osmanlıcaya çevrilen ilk Almanca eserdir. Almanya, Alman dili ve kültürü, Alman teknolojisi ve askerî bilimleri konulu veya anadili Almanca olan birisinin yazdığı yayın sayısı 350’yi geçmektedir. Bu yayınlar arasında ağırlık askerî eğitim, savaş taktikleri ve silah konularında olup, tüm yayınların yaklaşık yüzde 26’sını oluşturmaktadır (Somel, 2009).

Bütün bu gelişmeler çerçevesinde ve savaşın getirdiği olağanüstü sarsıntı ve yıkıntılar sonucunda İttihatçılar arasında imparatorluğun kurtuluşu Almanya devlet modelinde aranır olmuştur. Dönemin siyaset bilimcileri yazılarında Alman modelini dillendirmeye başlamışlardır. Örneğin önceleri Fransız toplumbilimcilerini dikkate alan İttihatçı ideolog Ziya Gökalp 1918’e gelindiğinde Alman tarihini örnek kabul etmeye başlamış, Türklerin ancak ‘Alman birliği’nin uyguladığı yöntemle siyasi bir birliğe ulaşabileceklerini vurgular olmuştur (Somel, 2009). Bu siyasi atmosferde girilen I. Dünya Savaşı tüm sonuçlarıyla her iki devlet için de tam bir yıkım olmuştur.

Savaştan yenik çıkan her iki devlet, çok ağır şartlar içeren, kendilerini hareketsiz bırakan anlaşmalar imzalamış, anlaşmanın şartlarından biri her iki devletin birbiriyle diplomatik ve siyasi ilişki kurmamasıydı. Lozan Anlaşması’ndan sonra Türkiye önündeki ilişki engeli ortadan kalkınca Mart 1924’te bir dostluk anlaşması imzalandı. Yeni başkent Ankara’yı Sovyetler Birliği’nden sonra tanıyan Almanya, hemen bir

büyükelçilik inşaatına girişti ki genç cumhuriyete bu siyasi ve diplomatik destek o zamanlar için çok değerliydi. 1933 yılına kadarki dönemde çeşitli ticari anlaşmalar imzalanmış, ekonomik ve mali ilişkilerle birlikte yakınlaşmalar yaşanmıştır. Osmanlı-Almanya ilişkilerindeki gibi Cumhuriyet Türkiye'sinde de Alman uzmanların gelişi devam etmiştir. Almanya'da işsizlik had safhada ve yetişmiş insan gücü bulunuyorken, Türkiye ise yetişmiş insana ihtiyaç duymaktaydı. Dolayısıyla bu çerçevede eski alışkanlıklar ve gelenekler tekrar gündeme gelmiş, devlet teşkilatında çalışmak üzere pek çok Alman uzman davet edilmiştir. Yüksekokullar kurmak, buralarda öğretmenlik yapmak, polis ve karakol sistemini ıslah etmek dahil olmak üzere pek çok alanda uzmanlar çağrılmış, Versay anlaşması gereği ordudan terhis edilmiş iyi Alman subaylar eskiden olduğu gibi Yıldız Harp Akademisi'nde öğretmenlik yapmaya devam etmişlerdir (Koçak, 2007).

Bu arada Almanya'da iktidar olan nasyonal sosyalist parti ülkedeki Yahudi kökenli, liberal ve demokrat insanların haklarını kısıtlayan uygulamalar yapmış, baskı ve görev uzaklaştırmanın yanı sıra tutuklamalarla da hayatlarını zorlaştırmışlardı. Tarihinin en büyük beyin göçünü yaşayan Almanya'nın kaybı, bir yerde Türkiye'nin kazancı olmuştur. 1933 Üniversite reformu ile birlikte Türkiye'ye gelen bilim adamları çağdaş bir üniversitenin kurulmasına, genç bilim insanlarının yetişmesine katkıda bulunmuşlardır. Birçok fakültede monografik araştırma dizileri ve dergiler çıkartılması, deneysel araştırmalar yayınlaması yoluyla bilimsel gelişim ivme kazanmıştır. Türkiye'de üniversite yaşamına yön veren Alman akademisyenler Türk bilim adamlarının yetişmesinde önemli rol oynamışlardır (Çam, 2012).

Genel olarak değerlendirildiğinde Almanya'nın en büyük başarısı savaş alanlarında elde ettiği zaferleri, bir ulus birliğini kurma noktasında siyasete dönüştürebilmesinde yatıyordu ki bu başarı Osmanlı için olduğu kadar cumhuriyet kurucuları için de önemli bir örnek olmuştur. Kurulan güçlü ideolojik sistemle Alman olma bilinci aşılanıyor, kitlelere henüz fikirleri ve kanaatleri şekillenmeden ulaşabilen iki önemli kanal, eğitim ve spor, aracılığıyla bu bilinç yerleştiriliyordu. Milli birliğin sağlanmasında gösterilen başarılar, yaklaşan savaşın ortaya çıkardığı koşullar, öncelik sıralamasında askere hazırlık çalışmalarını gerekli kılmış, bu da Alman militar devlet anlayışının ve parti devlet bütünlüğünün ve bu sayede hızlı aksiyon almanın ve hareket etmenin yolu olarak görülmüştür.

5. GEREÇ VE YÖNTEM

5.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Erken Cumhuriyet döneminde beden eğitimi ve spor politikaları ile bunların uygulamalarının yapılandırılmasındaki Alman spor akımı etkisini sağlık, spor mimarisi, spor eğitimi, spor yönetimi spor dalları ve rekreasyon alanlarına yansımaları üzerinden incelemektir. Spor ve gençlik politikalarını şekillendirme noktasında modernleşme süreciyle birlikte sistem kurmak için veya rapor hazırlamak üzere veya uygulama alanında çalışmak üzere davet edilen Alman uzmanların katkılarını ortaya koymaya çalışmak hedeflenmiştir.

5.2. Araştırmanın Önemi

Erken cumhuriyet dönemini, diğer pekçok alanın da olduğu gibi spor alanının da silbaştan oluşturulduğu bir başlangıç levhası olarak tanımlamak mümkündür. Spor tarihini içeren çalışmalarda, bu dönemdeki beden eğitimi ve spor politikaları, bunların uygulamaları ve ilintili olduğu gençlik programları üzerindeki Alman etkisi genelde Carl Diem'in davet edilmesi akabinde Türk Spor Kurumu ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün kurulması ile 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu ile sınırlı olarak işlenmekte, bu etkiye dair kısmi bilgiler içermektedir. Araştırma ile daha önce böylesi bir kapsamda incelenmemiş olan Alman etkisini tüm boyutlarıyla ele alarak, spor yazınına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

5.3. Sınırlılıkları

Bu araştırma, çalışma konusu çerçevesindeki literatür taramasında ulaşılan yayınlanmış kitap, süreli yayın, telif ve tercüme eserler ile arşiv belgelerinden elde edilen bilgilerle sınırlıdır. Araştırma erken cumhuriyet dönemini içerse de Türk spor kültürü üzerindeki Alman etkisini anlayabilmek noktasında geç Osmanlı dönemindeki kökenlerini de içermektedir. Dolayısıyla zaman olarak 19.yüzyılın son yarısı ve 20.yüzyılın ilk yarısı ile sınırlandırılmıştır.

5.4. Varsayımları

Araştırma çalışmaları süresince ulaşılan kaynakların araştırma yazımı için yeterli olduğu, bu kaynaklardan elde edilen bilgi ve bulguların gerçekleri yansıttığı varsayılmıştır.

5.5. Araştırma Modeli

Araştırma konusu gereği nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde şekillendirilmiştir. Geçmişte veya halen varolan bir durumu var olduğu biçimiyle tanımlamayı amaçlayan yaklaşımlardan tarama modeli (Karasar, 2012) ve araştırılan konu hakkında bilgiler içeren yazılı ve görsel belgelerin analizini içeren doküman incelemesi yöntemi (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2013) ile kütüphane ve arşivlerden araştırmanın tarihsel bir perspektife oturtulmasına yardımcı olan literatür taraması (Balcı, 2006) yoluyla edinilen kaynaklar incelenerek, araştırma bulguları tarihsel-sosyolojik bir açıdan değerlendirilmiştir.

5.6. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmaya konu olan birincil kaynakların belirlenmesinde öncelikle geniş bir literatür taraması yapılmış, imkânlar ölçüsünde ulaşılmaya çalışılmıştır. Davet edilen isimlerin yazdıkları raporlar, kitaplar, gerçekleştirdikleri yazışmalar, tuttıkları günlükler öncelikli (birincil) kaynaklar olarak değerlendirilmiş, yasalar, nizamnameler, talimatnameler incelenmiştir. Erken cumhuriyet dönemindeki beden eğitimi ve spora yüklenen anlamlar, beklentiler, bu dönemi inceleyen makale ve kitapların yanı sıra dönem içerisinde yazılmış kitap, makale ve haberler incelenerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

6. BULGULAR

6.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Spor

6.1.1. Erken cumhuriyet döneminde ‘spor’dan beklentiler

Modernleşme sürecindeki yönetim anlayışı ve iktidar kurma biçimleri ülkemizde pek çok coğrafyada yaşanana benzer şekilde gelişmiştir ve ‘muasır medeniyet seviyesi’ne ulaşma hedefi, ‘*batılı devletler kadar güçlü*’ bir ülke haline gelmek isteyen genç Cumhuriyette, insan kaynağının gelişimi için entellektüel olduğu kadar fiziksel bir eğitim gereksinimini (Lüküslü ve Dinçsahin, 2011) ortaya çıkarmıştır. Dönem içinde yaşanan siyasal, ekonomik ve sosyal gelişmelere bakıldığında bunun gerekçelerinin çok boyutlu ve içiçe geçmiş nedenlerden oluştuğu görülmektedir. Bu yapıları belirleyen, çok geniş bir coğrafyaya yayılan, toplumların her katmanından insana dokunan ‘topyekun savaş’lardır, hafızalarda derin izler bırakanlarından ilki ise I. Dünya Savaşı’dır.

I. Dünya Savaşı’nın yarattığı sonuçlardan bahsederken Beşikçi, “uzun, çok cepheli, yıpratıcı olmasından ve savaş boyunca cephe için sürekli insan seferber edilmesinden, savaşın finansmanı için neredeyse bütün bir ekonomik alanın savaşa kanalize edilmesi zorunluluğundan, basın ve kültür alanının savaş propagandası için kullanılmasından, kadın emeğinin tarımsal üretim için mobilize edilmesinden ‘iç güvenlik’ amaçlı zorunlu göç ettirmelere uzanan pek çok boyutun iç içe geçerek yaşandığını” belirtir (Beşikçi, 2010) ki etkilenen bu alanlardan bir tanesini de beden eğitimi ve spor oluşturmaktadır.

Her şeyden önce başlayabilecek yeni bir savaş tehdidinin hissedildiği gerginlik içindeki siyasi atmosfer, devletlerin kendilerini güvensiz hissetmelerine, yaşayabilmeleri için sürekli bir savunma hali içerisinde olmalarını gerektirmiştir. Bu ise devletlerin her an çıkabilecek savaş için hazırlık yapmasına, vatandaşlarını fizik kapasitelerini arttırmaya dönük hareket etmesine neden olmuştur. Ve bu durum, erken cumhuriyet döneminde modernleşme politikaları içerisinde beden eğitimi ve spordan beklentileri şekillendiren ana unsurlardan birini oluşturmuştur.

Savaşlarla birlikte sayısal anlamda oldukça azalmış, sakatlık ve bakımsızlık sebebiyle sağlığı bozulmuş olan nüfusun sayısının ‘gürbüz’ nesil oluşturacak biçimde artması yani niceliksel olarak olduğu kadar niteliksel olarak da sayının artması temel kaygılardan bir tanesini oluşturmuştur. Aksu Bora’nın da belirttiği gibi nüfus sadece az ve dengesiz değil (savaşlar nedeniyle erkek oranı belirgin biçimde düşmüştür) aynı zamanda sağlıklı bir haldedir (2012). Nüfusun olması gerekenden az olduğu ve bunun telafi edilmesi gerektiğiyle ilgili hakim olan düşüncenin gerekçelerinden biri de; zenginlik kaynağı olarak görülen nüfusun aynı zamanda askeri gücün, ulusal güvenliğinin, uluslar arası rekabetin ve bu rekabette güvende kalmanın aracı olarak kabul etmesiydi (Arpacı, 2015). Bu kabul, dönemin önde gelen siyasi figürlerince, eğitimcilerince, edebiyat ve düşünürlerince sıklıkla dillendirilmiştir.

Örneğin Falih Rıfkı Atay’a göre de nüfus ordu demektir ve bu yolla da güven rejiminin kaynağıdır: “Yeni asır tekniği ile cihazlanmış olan Anadolu’da, 16 küsur milyonluk kuvvetli ve cesur bir halkın döğüştürebileceği ordular, dışardan gelecek her türlü tehlikeyi bir tarafa atmış demektir. İki şartla. Hiç durmadan ilerlemek bir, bize bu mutlu günleri gösteren sükûn ve güven rejimini sıkı tutmak iki.” (Arpacı, 2015). Selim Sırrı da ‘Hasta, miskin, uyuşuk, tembel olanların bu durumu şahsi değildir. Onların çürüklüğünden bütün nesil zarar görür. Zayıflığın cinayet telakki edilmesinin sebebi budur. Nesli inkırazdan kurtarmak istiyorsan, terbiye-i bedeniyeye dört elle sarılın. Bunu vatan için milli bir vazife telakki et... Hasta bir vücudun dimağı da hastadır” (Çapan, 1999) tespitini yapmaktadır. Bu durumun önüne geçilmesi için de sporun yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bunun için yayınlarla propagandanın yanı sıra çıkarılan hükümet programları, talimatname ve nizamnamelerde de konu vurgulanmıştır. Örneğin halkın Cumhuriyet değerleri doğrultusunda eğitilmesi misyonunu taşıyan Halkevlerinin öğreneğinde, “yurtdaşlara modern sağlık anlayışının esası olan ev ve oda cimnastiklerini öğretmek ve bunun günlük yaşayışın en lüzumlu bir aracı olduğuna herkesi inandırmak şuşbenin önemli ödevidir” denilmektedir.

Halkevleri yayın organı Ülkü dergisindeki ‘Türk Sporunun Yeni Yükümleri’ başlıklı makalesinde Rahmi Apak’ın Hitler’in “Bir memlekette, kılavuz sınıfı yalnız fikirce yükselmekle iktifa eder de bedence yükselmek yolunu tutmazsa, hem ırkın tereddisine (soysuzlaşmasına) sebep olur, hem de azim ve iradeden mahrum bir

hükümet ediciler nesli türemiş olur” sözlerine yaptığı atıf (1936), güçlü devletlerin ancak fiziksel olarak güçlü vatandaşları sayesinde ayakta kalabileceği ve varlığını devam ettirebileceğine olan inancı ortaya koymaktadır. Ki bu inanç, savaşın sadece bunu meslek edinenleri değil tüm ulusu ilgilendirdiği (Güler, 2007) fikri ile kadın-erkek herkesin beklenen savaş için hazırlanmasını, güçlü ve sağlıklı bireyler olmasını gerektirmekteydi. Bunun için dönem aydınları ve ileri gelenlerinin çeşitli vesilelerle halkı uyardığı görülmektedir.

Dönemin kadın yazarlarından Nezihe Muhittin, 1927’de kaleme aldığı bir yazısına harbin henüz bitmediğini yalnızca sustuğunu belirterek başlayıp, devamında ölen milletlerin zayıflar olduğunu, bireyleri fikir ve beden gücüyle büyüyen hiçbir milletin mahvolmadığını vurgulamıştır (Karabacak, 2009). Devletin güvenliğini, dolayısıyla rejimin ‘esenliği’ni sağlama düşüncesiyle güçlü askerlere ihtiyaç duyulmuştur.

Sağlık, artık yalnızca hastalık veya zayıflık halinin yokluğuyla tanımlanmaktan çıkıp, aynı zamanda hem bedenen hem de zihnen tam bir ‘afiyette olma’ durumu olarak tanımlanmaya başlamıştır. Bu dönüşüm, geleneksel tıbbın o güne kadar geliştirdiği bütün temel yöntemlerin gerçekliklerinin sorgulanmasına ve sağlığın onarımına ilişkin yeni metotların geliştirilmesine yol açmıştır. Bu süreçte, beden eğitimi ve sporun hem bireyin hem de nüfusun sağlığının sistematik şekilde yenilenmesindeki katkısı anlaşılınca, özellikle fiziki egzersizler hem siyasi hem de aydın çevrelerce kabul görmeye başlamıştır (Korkmaz, 2007). Bireylerin dolayısıyla toplam nüfusun sağlıklı ve güçlü olmalarının birçok yönden ülkenin gelişimine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Akın, bu kabulün ekonomik alandaki varsayımında ülke yöneticilerinin, nüfusun ne kadar kuvvetli olursa ülkenin o kadar zengin olacağına, ‘çalışkan sağlıklı ellerin artmasının ülkeyi o oranda zenginleştireceğine’ inandıklarını belirtmektedir. Yoğun ve sağlıklı bir nüfus, “yalnız askeri değil, ekonomik olarak da kuvvetli bir millet yaratmanın yegane yolu” olarak görülmektedir (2014). Öyle ki 1936 yılında yayınlanan Spor Postası’nda ‘İşveriminde spor’ başlıklı makalede bugün spora neden dünden fazla muhtacız sorusuna şöyle cevap verilmektedir; “Son senelerdeki fabrikaların çoğalması ve iktisada iş bölümü denilen kolay fakat yeknesak ve sıkıcı

çalışma şekilleri insanları yıprandırmaya randlarını azaltmağa başladı. sporun vücutlerine verdiği taze kuvvet neşe ertesini günü servide randımanı çoğaltıyordu”

Dönemin bir diğeri ismi Mümtaz Zeki ise 1934'teki Spor Postası'ndaki yazısında kayak sporunu yaymak için propaganda yapılması gerektiğini, İsviçre'nin bu işten büyük kazanç sağladığını belirtmiştir. Yazısında “İsviçre'ye dünyanın her tarafından meraklı seyyahlar gelir. İsviçrenin kayak sahalarının ortalarında kurulan muazzam oteller vızır vızır işler. ...Türkiyede kayak sporu Uludağın keşfile başlamış bulunuyor. Uludağ kayak sporları için çok müsait bir sahadır. Tabii manzarası da İsviçreden daha alımlı olsa gerektir.....komşu ve sıcak memleketlerden hatta Avrupa'dan Uludağa seyyah celp etmemiz hem sporumuz için hem de memleketimiz için faydalı olacaktır” demektedir. Görüldüğü gibi devletin refahını sağlayacak ‘müreffeh’ bir düzeye erişmesine olanak sunacak iktisadi kalkınma ile devletin devamlılığının sağlanması için ekonomik altyapı kadar işgücü sağlığının önemi kavranmış, ayrıca sporun ekonomik gelirlerinin ayırdayına varılmıştır.

Bununla birlikte spor, sağlıklı ve zinde işçiler yaratmak kadar ırkı sağlığını kavuşturup, güzelleştirmenin de ekonomik bir yolu olarak görülmüştür. Bunun içinse sağlıklı nesilleri doğuracak kadının da sağlıklı ve güzel olabilmesi gerekliliğinden hareketle kadınların spora katılımına önem verilmiştir. Anne adayları olan kadınların spora katılımı için teşvik için güzellik yarışmaları öne çıkarılmış, spor yaparak güzellik ve sağlık kazanacakları vurgulanmıştır. ‘Gürbüz ve yavuz’ nesil isteği doğrultusunda spor yapan kadınların sağlıklı çocuklar doğuracakları bilimsel verilerle ortaya konulmaya çalışılmış, ancak yine de doğurganlık vasfına zarar vermeyecek spor branşlarının, düşük bir tempoda yapılması teşvik edilmiştir.

Eylül 1934'te Spor Postası (3) gazetesindeki köşesinde Kanok, ‘Sporumuzda büyük gün, bizde de hakiki sporcu genç kız tipinin umumi meydanlarda görünmesi ile doğmuş olacaktır’ başlıklı yazısında sporcu genç kızın nasıl olması gerektiğini şöyle tarif etmektedir;

“Spor ruhu hayatın her safhasında erkekle yan yana yürüyen ve daha doğrusu yürümeye mecbur bulunan genç kızlara da sirayet etti. Bugün birçok milletlerde akıllara hayret verecek kadar mebzul dinç, çevik ve yarın kabul edeceği mukaddes ve yüksek vazifenin bütün manasını kavramış ve kendini behimi zevklerin aleti olmaktan kurtarmış sporcu genç kız orduları meydana gelmiştir. .... onlar bugünün hassas, süzük çehreli, anemik genç

kızına hiç benzemez. onlar, sıcak maşa darbelerile karmakarışık bir yatak yünü haline sokulmuş bir saç yığınının üzerine düşecek kadar eğilmiş limon kabuğu şapkalı, kıpkızıl boyalarla boyanmış dudaklı değildirler. Onlar, hiçbir maddi vazife ile mükellef olmadığına delalet eden manikürlü tırnak taşımazlar. Onlar, erkeklerin asabını kamçılayan ve bütün vücut eşkallerini uluorta meydana koyan daracık elbiseli mankenler değildirler. ....Bir kelime ile onlar, erkekleri serbest hayatlarından, vazifelerinden, vecibelerinden ayartacak vasıtalar değildirler. Onlar, bir san'atkarın çelik kalemle yontulmuş bronz mermer bir heykel gibi sert göğüslerini kapıyan sade bir bluz, bol bir eteklik, ayaklarına ökçesiz lastik ayakkabılar girmiş, küçük berelerinin içinde kaybolan muntazam kısa saçlarla tabiatın bütün güzel ve tabii renklerini taşıyan çehre ve dudaklarla yalnız ideal için yurt sevgisi için çırpınan kalplerile hakiki sporcu genç kızlardır. ....Onlar, yarın bütün bir memleketin sahibi olacak vatandaşların analarıdır”.

Sporcu kızlar her şeyden önce yarının, sonraki nesillerin anaları olarak konumlandırılmış, hatta yapacakları evliliklerde ‘gürbüz ve dinç’ eşler tercih etmeleri tavsiye edilmiştir.

Sportif beceri ve dinçliğin kadınların yapacakları tercihleri dahi belirlemesiyle birlikte evlilik, bireysel bir karar olmasının ötesinde aile birliği kurarak sağlıklı çocuklara sahip olunacak milli bir görev olarak kabul edilen kamusal bir boyuta taşınmıştır. Bu noktada Karabacak’ın (2009) çalışmasında aktardığı Erken Cumhuriyet döneminin önde gelen kadın yazarlarından Nezihe Muhittin’in, gençlere tavsiyede bulunan şu ifadeleri hayli dikkat çekicidir:

“Ey inkılâbın ‘aziz genç kızları! Avrupalıları “bir Türk kadar kuvvetli” dedirten ırkımızın zayıf cismânî ve hazan-ı ahlâkiyesinden sizler mes’ul olacaksınız! Binâ’en’aleyh bundan sonra iyi görür, iyi düşünür, iyi nişancı, iyi binici, dinç, gürbüz, cevval, mütesebbis, mütehasıl olmayan erkeklerin dest-i izdivâcını şiddetle red ediniz.”

Anlaşılacağı gibi beden eğitimi ve spor devletin, bireyi tanımlamak, toplumu oluşturmak ve düzenlemek adına kullandığı araçlardan birisi konumundadır ve bir memleket davası olarak ele alınmaktadır. Bu dönem de devletin beden eğitimi ve spora farklı anlamlar yüklediği ve modernleşmek adına gerçekleştirmeye çalıştığı sosyal projelerin bir parçası olarak kabul ettiği görülmektedir (Korkmaz, 2007).

‘Geç kalmışlık’ duygusunun yarattığı ‘açığı bir an evvel kapatma telaşı ve heyecanı ile’ coşku ve hırsıyla girişilen inkılap hareketi içerisinde beden eğitimi ve sporun, Akın’ın (2014) tespitiyle cimmastik sistemlerinin karşılaştırılması, tanıtılması, yaygın spor branşlarının hangileri olması gerektiğine dair tartışmaların

yapılmasının²¹ yanı sıra iş verimi, sporun güzelliğe katkısı gibi birçok boyutta, büyük bir ciddiyetle ele alındığı görülmektedir.

Öyle ki sporu yöneten Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı yöneticilerinin birçoğunun bürokratlardan ya da siyasi elite ilişkisi olan kimselerden oluşması bize devletin konuya verdiği önemi, bu yapının önce TSK daha sonra ise BTGM olarak biçim değiştirmesi ise devletin doğrudan beden politikalarına müdahalesini göstermektedir. TİCİ'nin 1924'te toplanan ilk kongresinde Atatürk'e hamî reislik, İnönü'ye de fahri reislik verilmesi Erken Cumhuriyet döneminde iktidarın beden eğitimi alanıyla olan ilişkisini ve yakınlığını görünür kılan açık örneklerden bir tanesidir. Sonuç olarak spor'dan sağlanan faydaların; ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasi pekçok farklı alanındaki hedefleri ve politikaları sonuca ulaştırabilme yetisi spor politikalarının genel politika ile örtüşmesinin ve genel politika içerisinde geniş bir yer bulabilmesinin zeminini oluşturmuştur. Çalışmamızın devamında bu başlıkları tek tek irdelemek spordan beklentileri anlamamıza yardımcı olacaktır.

6.1.1.1. Öjeni düşüncesi ve spor

Fizikî özelliklerin yanı sıra karakter ve kişilik özelliklerinin de genetik olarak edinildiğini ileri süren *öjeni düşüncesi*, Darwin'in 'doğal ayıklama' ve 'güçlü olanın yaşaması' teorileri üzerine temellendirdiği Evrim Kuramı'na dayanmaktadır. Darwin, evrim teorisini 1859 yılında ortaya koyduğu *Origin of Species* adlı eseriyle açıklamıştır. Darwin, Evrim Kuramı'nda türlerin çok uzun zamanda yavaş yavaş değiştiklerini, bu değişikliklerin özsel olduğunu belirtmekte dolayısıyla başka başka bireylerin, başka başka türlerin meydana geldiğini ifade etmektedir. Darwin kuramının, doğal ayıklanmanın mutlak mükemmelliğe götürmediğini, mutlak bir mükemmelliği de önermediğini, kalıcı olanın 'en kuvvetli', 'en çok uyum sağlayan' olduğunu vurgulamış olmasına karşın kuramı, bazı filozoflar tarafından toplumsal

---

²¹ Spor Postası'nda 8 Eylül 1934 tarihli makalede İsmail Hakkı'nın YeniAdam gazetesinde çıkan yazısı olduğu gibi alınmış; "Spor nedir, ne değildir? bunun ilimlik bir metot ve kafa ile bir dafa olsun kararlaştırmış değiliz.. Onun için spor olanı da olmayı da spor anladığımız gibi, sporlar arasında faydalı olanı da olmayı da birbirine karıştırıyoruz.... sporu ikiye ayıralım: iş spor, eğlence spor Futbol işspor değil, bir eğlence - spordur Yüzme, dağcılık, kotracılık, bisikletçilik... hep işspordur..... Futbol da futbol terbiyesi verir, bunun ne ilme, ne ahlâka, ne de seciyeye faydası yoktur. buna karşı herkesin dağcı, yüzücü, dağa tırmanıcı, kürek çekici olması şarttır. lâzımdır. Çünkü muasır adam tipinde bütün bu hassalar vardır. Muasır adam bir sanayici, bir müstahsil ve tabiatın kör kuvvetlerle çarpışıcıdır. Umumluk terbiyeler umumluk ihtiyaçlara çalışan terbiyelerdir. Futbol umumluk terbiye olamaz, çünkü onu bir profesyonel yapmaktır" (4).

yaşama uygulanmıştır (Öktem, 2011). Batı’da 19. yüzyılda -yaşam hareketlerinin siyasallaşması açısından-; bedenlerin ve nüfusun tıbbileştirilmesi, halk sağlığının politik bir endişe kaynağına dönüşmesi ve tıbbi standartlardan hareketle sağlıklı toplum yaratma stratejilerinin hayata geçirilmesinin siyasiler tarafından daha öncesinde hiç olmadığı kadar önemsenmesi (Porter’dan akt. Arpacı, 2015) bu yaklaşımın toplumsal alana uygulamasının dayanağını oluşturmaktaydı.

Kökene ‘kalıtsal olarak asil’, ‘eksiksiz doğan’ anlamındaki Yunanca eugenes’ten gelen ojeni (soy-arıtımı) düşüncesi, modernleşme çabaları ve milliyetçilikle eklemlenmiş bir nüfus politikası ve ideoloji olarak, 20. yüzyılın sosyal, kültürel hareketleri içinde, nüfus kontrolünden sosyal hijyene, kamu sağlığından cinsellik eğitimine kadar geniş bir yelpazede uygulanmıştır. Öjeni düşüncesi, çok temelde, toplumu ‘sağlıksız’ unsurlardan kurtarıp ‘mükemmel’ ve ‘üstün’ insan yaratma politikalarını içermektedir (Yıldız, 2001).

Osmanlı entellektüelleri de 19. yüzyılın sonuna doğru modernleşme ve ırk arasındaki bağlantıları kurmaya başlamışlar²², modernliğin yarattığı yeni dünyada ırksal özelliklerden gelen aidiyet duygusunun önemini kavramışlardı (Ergin, 2009). Öjeni bir bilim olarak görüldüğü için, devletlerin insan bedenini denetlemesini meşrulaştırmıştır. Programlanmış modern toplum tasarımı bu açıdan önemli bir yeri bulunmaktadır. Bilime mutlak hakikatin kaynağı olarak bakanların ırk ıslahı politikalarını bilimsel bir gerçek olarak değerlendirmeleri çerçevesinde bilimsel olarak doğru olan bir şeyin ahlakî olarak yanlış olması söz konusu olamayacağı kabul edilmiştir (Yıldız, 2001). İnsan bedeni üzerindeki uygulamalar, nüfusa dair kaygılarla hayata geçirilmiştir.

Arpacı, nüfus kaygısının (2015) aidiyet ilişkisi kurulan toprağı dolduracak kalabalık bir nüfus; güçlü askerler; sağlıklı işçiler yaratma arzusu üzerinde şekillendiğini belirtmektedir. Arpacı’ya göre bu hatlar üzerinden sorunsallaştırılan

---

²² Örneğin Ethem Nejdet (1882-1948); “Hayatın evrimi tesadüfen değil, hayat kanunlarının sonucudur. Canlılar hayat kanunlarının sonucudur. Aynı şekilde toplumlar da evrim kuramları ile şekillenir”, bir başka isim *Bedi Nuri* (1875-1913) *Kabiliyet-ı içtimaiyye* adlı makalesinde, “*Darwin’in* hayat mücadelesi varsayımının canlıların gelişmesinde geçerli olduğu gibi, toplum hayatında da geçerli” belirterek insanlar gibi toplumun dönüşümüne dikkat çekmişlerdir (Akın, 2002). Yusuf Akçura’ya göre ‘hak kuvvet, kuvvet haktır’. Abdullah Cevdet, 1914’te yazdığı makalede ‘hayatta en büyük hakikatin hayat kavgası’ olduğunu Mehmet Şemseddin ise ‘hayatın mücadele olduğunu ve amacın bu mücadeleden galip çıkmak’ olduğunu belirtmektedir (Ünder, 2008).

nüfus, her yönüyle bilinmesi, çoğaltılması ve güçlendirilmesi, sağlıklı hale getirilmesi, terbiye ve ıslah edilmesi gereken olgu olarak ele alınmıştır. Nüfusu ve bedenleri iyileştirmeyi, modernleşmeyi gerçekleştirmenin, refahı sağlamanın ve devleti güçlendirmenin koşulu olarak gören, bu bağlamda ulus ve devleti nüfusun gücüyle eşitleyen bu bakışla, kalabalık, sağlıklı ve güçlü bir nüfus yaratmak ‘milli bir dava’ olarak tahayyül edilmiş, partinin 1927 programında²³ yer bulmuştur.

Bu dönemdeki nüfus konusundaki sayısal artışa yönelik endişeler, öjenik kaygılarıyla birleşince nüfusun niteliksel olarak da geliştirilmesi gerektiği, kalabalık sağlıksız bir nüfusun millî ekonomik kalkınmaya katkı sağlamayacağı, toplumsal düzen ve refaha da zarar vereceği de ileri sürülmüştür (Alemdaroğlu, 2008). Bu tür öjenik kaygılarla şekillenen spor uygulamalarının okulların yanı sıra halkevlerinde, fabrikalarda spora nasıl ve ne boyutta yer verileceği, sporun iktisadi ve sıhhi faydaları çeşitli dergilerdeki yazılarla²⁴ topluma aktarılmaya çalışılmış, özetle topyekün ‘iyileşme’ hedefiyle her kanal kullanılmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet rejiminin öjeni meselesine gösterdiği önem, Atatürk’ün “sağlam ve gülbüz nesil Türkiye’nin mayasıdır” sözlerinde ve Cumhuriyet’in 10. yıldönümünde yaptığı konuşmada, milleti soysuzlaştırıcı tehlikelerden korumayı ve ruhen ve bedenen zinde nüfus yoğunluğu yaratmayı, Cumhuriyet İnkılâbının en temel dayanaklarından biri olarak değerlendirmesinde en açık ifadesini bulmuştur. Cumhuriyet öjeni konusuna verdiği önemi kurucu liderin söylemleri ve parti programlarının yanı sıra çıkardığı kanunlarla da görmek mümkündür. 1930’da çıkarılan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve 1938 tarihli Beden Terbiyesi Kanunu buna kanıt niteliği taşımaktadır (Alemdaroğlu, 2008).

1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, sağlıkla ilgili konuları oldukça geniş bir yelpazede ele alırken denetimle de uygulama kontrol edilmiştir. Salgın hastalıklarla mücadelede belirli hastalıkların tecrit altında tutulması ve başlarında bir zabitanın görevlendirilmesi (madde 73), frengi, belsoğukluğu gibi hastalıkların tedavilerinin

---

²³ “Fırkamız, nüfus işlerini başlıca mesaiden addeder. Pek uzun seneler mütemadi ve muntazam mesaiye ihtiyaç gösteren nüfus meselesi iktisadi, fenni, içtimai ve siyasi noktayı nazardan mürekkep ve münkasım olduğu bütün cepheleriyle mütalaa olunmak ve yekdiğerini ikmal edecek müselsel tedabiri mütemadiyen mevki-i tatbika koymak kararındayız. Mükemmel ve doğru tahrir-i nüfuslara istinat etmek lazım gelir. Nüfus politikası fırkamızın en mühim bir faaliyet sahası olacaktır”

²⁴ Fahrettin Kerim Gökay, Milli Nüfus Siyasetinde (Eugenique) Meselesinin Mahiyeti. Mayıs 1934, Ülkü dergisi; Yaşar Nabi, Nüfus Meselesi Karşısında Türkiye. Eylül 1939, Ülkü Dergisi.

mecburi tutulması ve parasız sağlanması (madde 103, madde 107) gibi geniş alanda gerçekleşen bir içeriğe sahiptir. Bunların içerisinde evlenecek olan çiftler geleceğin anne-baba adayları olarak düşünüldüğünden, ‘sağlıklı anne-babalardan sağlıklı çocuklar/nesiller dünyaya geleceği’ görüşü doğrultusunda kanun çerçevesinde evlilik akdinin gerçekleşme koşulları²⁵ da belirlenmiştir. Irkın sağlığının ve kapasitesinin geliştirilmesine yönelik işlevler taşıyan kanunlar yanı sıra sağlıklı nesillerin ancak sağlıklı anneler tarafından yetiştirebileceği fikrinden hareketle, kadınlara da öjenik uygulamaların nesnesi konumunda yer verilmiştir. Bu çerçevede kadınların spor yapmasına önem verilmiştir.

6.1.1.2. Güzellik yarışmaları, kadın ve spor

Kadına biçtiği toplumsal rolün eş ve anne olduğu bir kültürde, modernleştirici araçların kadının bu işleviyle çatışmaması gerektiği göz önüne alındığında, sporun bu anlamda en elverişli araç olarak kullanımı şüphesiz ilginçtir. Cumhuriyet döneminin yeni kadını, öncelikle yeni bir terbiye-i vicdaniye ve ahlakiye ile donatılmalı ve Avrupalılaştırmış süs kadınları olarak değil; vatana evlat yetiştirecek sorumluluğun bilincinde anneler olarak, terbiye-i dimağiye (zihin eğitimi) ve ahlakla medeni milletlerin kadınları arasında yer almalıydı (Durakbaşı’dan akt. Kavasoglu ve Yıldiran, 2016).

Cumhuriyet’in ilk yıllarında yeni devletin modernliğini betimleyen (geçit törenlerinde bayrak taşıyan, okul önlüklü ya da asker üniformalı genç kızlar, balo salonunda dans eden tuvaletli kadınlar) (Kandiyoti, 1999), Kemalist devrim reformlarının simgesi (Göle, 1999) olarak öne çıkan kadınların spor yapması ırkın gelişiminin ancak annelerin ‘mükemmel’ bedenleri aracılığıyla gerçekleşebileceğin anlayışına bağlı olarak (Yurttagüler, 2004) teşvik edilmiştir.

Irkın gelişimini ve güzelleşmesini ortaya çıkaracak araç olarak beden terbiyesi ve sportif etkinlikler, özellikle basın aracılığıyla teşvik edilmiştir, bunun için güzelliği ile öne çıkan film yıldızları dahi kullanılmıştır. Örneğin dönemin dünya

---

²⁵ Kanununun 122. Maddesi; “Evlenecek erkek ve kadınlar evlenmeden evvel tıbbi muayeneye tabidir. Bu muayenenin sureti icrası ve teferrüatı hakkında Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletince bir nizamname neşrolunur”. 123.Madde ise; “Frengi, belsoğukluğu ve yumuşak şankr ve cüzzama ve bir marazı akliye müptela olanların evlenmesi memnudur. Bu hastalıklar usulü dairesinde tedavi edilip sirayet tehlikesi geçtiğine veya şifa bulduğuna dair tabip raporu ibraz olunmadıkça musapların nikahları aktolunmaz”

yıldızlarından Elizabeth Allen şu şekilde sunulmuştur; “sehhar (büyüleyici) ve cazibeli yıldızlarından Elizabeth Allen da bütün öbür artistler gibi, bir sporcudur. Sporun her nevini sever. Sabahları gene bütün arkadaşları gibi cimmastik ve idman hareketleri ile 15-20 dakikasını geçirir”²⁶.

Türkspor Dergisi, 4 Birincikanun 1930

Türkiye'nin değişen yüzünü ve batılılaşma yolunda katedilen mesafeyi, kadının değişen konumunu, ülkenin modernleşen yüzünü dünyaya göstermesi açısından *güzellik yarışmaları* erken Cumhuriyet döneminde önemsenen etkinliklerden biri olmuştur. 1929 yılında Cumhuriyet Gazetesi²⁷ tarafından düzenlenen ilk güzellik yarışmasının ardından 1932 Dünya Güzellik Yarışması'nda Keriman Halis'in dünya güzeli seçilmesi ülke basınında geniş yer bulmuştur. Yarışma birinciliği dolayısıyla Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet başyazarına verdiği demeç, dönem bakışını yansıtmaktadır. Röportajda M.Kemal; “.....Bu güzel Türk kızımız ırkının kendi mevcudiyetinde tabîi olarak tecelli ettirdiği güzelliğini dünyaya, dünya hakemlerinin tasdiğiyle tanıttırılmış olmakla elbette kendini memnun ve bahtiyar addetmekte haklıdır. .... Şunu ilâve edeyim ki, Türk ırkının dünyanın en güzel ırkı olduğunu

²⁶ Spor Postası, 1934. 16, 11.

²⁷ Cumhuriyet gazetesinin organize ettiği güzellik yarışmasına ilişkin 1930 yılı duyurusu şu şekildedir; “Umumi harpten sonra âlemşümül şekilde meydana çıkan işlerden biri olarak her memlekette yapılan gelen güzellik müsabakalarında inkılâpçı Türkiye başka diyarlardan geri kalmamalı idi ve kalamazdı diye düşündük..... Türk Kadınları bütün dünyanın hür memleketlerindeki hür hemşirelerinden farksız insanlar hâline yükselmişlerdi. Bu hakikati yüksek gösterecek ve yüksek söyleyecek bir fırsattan istifade etmemek günah olurdu” (Koca ve Koç, 2010).

tarihi olarak bildiğim için, Türk kızlarından birinin dünya güzeli intihap olunmuş olmasını, çok tabii buldum. Fakat, Türk gençlerine bu münasebetle şunu tahattur ettirmeği lüzumlu görüyorum: ... asıl uğraşmağa mecbur olduğunuz şey, analarınızın ve atalarınızın oldukları gibi, yüksek kültürde ve yüksek fazilette dünya birinciliğini tutmaktır” (yy, 2006). Türkspor dergisinin 16 Kanunusani 1930 tarihli 16.sayısında-Türkiye güzellik kraliçesi Mübeccel Namık diyor ki: “Ben güzelliğini doğrudan doğruya SPORA medyunum” haberi ve açıklaması spora teşvik amaçlı yayınlara bir diğer örnektir.

Beden Terbiyesi Kanunu TBMM’de görüşülürken, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, beden terbiyesini millî eğitimin temel direği olarak nitelendirilmişti. Kanun, *bedeni güçlendirip güzelleştirmeyi ve gençleri hayat mücadelesine hazırlamayı* amaçlamaktaydı (Yıldız, 2001). Kurucu kadrolar için ırkın güzelleşmesi, gürbüzleşmesi ve halk sağlığı temelde yaşam mücadelesine hazır olma, bu savaşta hayatta kalma esasına yönelik ele alınmıştır. Bu noktada varlığı devamla ilişkin kaygılardan doğan bir bütün olarak toplumun hazırlıklı olması olarak özetlenebilecek ‘topyekun savaş’ kavramı öne çıkmaktadır.

6.1.1.3. Topyekun savaş (Millet-i Müsellaha/Silahlandırılmış Millet)

“Güçlü bir ordunun arkasında her an bir de sağlam bir gençlikten mürekkep bir ihtiyat ordusu mevcuttur” şeklinde bütün bir ulusu ‘millet-i müsellaha (silahlanmış millet)’ haline getirmeyi amaçlayan anlayış (Balcıoğlu, 1999), Osmanlı ülkesindeki Alman reform heyetinin başına getirilen von der Goltz aracılığıyla Osmanlı elitleri arasına nüfuz etmiştir. Alman askeri heyetinin başında olmasıyla Osmanlı askeri sisteminin düzenlenmesinde en etkili kişi olarak kabul edilen Goltz²⁸ (Ünder, 2001) paşa, bu anlayış doğrultusunda özellikle yetiştirdiği ve memleket idaresinde önemli mevkilere gelen subay öğrencileri sayesinde askeri talimlerin ve militarist bir beden

---

²⁸ Goltz’un cumhuriyetin kurucu kadrosu üzerindeki etkisi, sadece yenilediği Harbiye’nin eğitim sistemi veya öğrencileri kanalıyla gerçekleşmemiş, aynı zamanda cumhuriyetin M.Kemal ve İnönü Goltz’un düşüncelerini incelemiştir. M.Kemal 1909’da Selanik’te kolağası (yüzbaşı) iken Goltz’un izleyeceği ve izledikten sonra da çok beğendiği bir manevra planlamış ve manevrayı planlayan kişi olarak Goltz’un bir numaralı muhatabı olmuştur. Mustafa Kemal, manevra günlerinde Goltz’tan ‘Millet-i Müsellaha müellifi’, ‘büyük alim, filozof’ olarak söz etmiştir. İsmet İnönü de arkadaşı Ali Fuat (Erden) ile Goltz’un Milleti Müsellaha’sını Türkçeye çevirerek Almanca çalışmışlardır (Ünder, 2001).

eğitimi anlayışının eğitim programına girmesinde de etkili olmuştur. Bu anlayış gazeteler aracılığıyla da yayılmıştır.

Cora'nın (2013) Balkan ve I.Dünya Savaşları döneminde 'beden terbiyesi' aracılığıyla ideal erkekliğin kurgulanmasını inceleyen makalesi günlük gazetelerden örnekleri içermektedir. Bunlardan biri hem II.Meşrutiyet Dönemi hem de Cumhuriyet'in ilk yıllarının önemli yazarlarından olan, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti azası Aka Gündüz (Enis Avni) oğlu Doğan'ı 'yaşam için mücadeleye' uygun biçimde yetiştireceğini şu sözlerle ifade etmiştir;

Bilirsin benim Doğan isminde pek mini mini bir oğlum var, onu şimdiden alıştırıyorum, yarın merteye verdiğim vakit – kim olursa olsun – kendine en küçük bir hakarete cesaret edene hemen savlet etsin. Ve onu ömründe ne vakit takdir edeceğim. Bilir misin, edeceği kavgalarda dayak yerse...”.

Örneklere bir diğeri ise Anadolu Spor Kulübü'nün başkanı ve yine Cumhuriyet Dönemi'nin önemli spor adamlarından olan Burhan (Felek) Bey'in 'Zayıf İrk' başlıklı iki makalesidir. Burhan bey makalesinde zayıf ırka Osmanlılardan daha iyi bir örneğin olmadığını iddia etmişti: “Zayıf ırk için bizden daha baliğ misal tasavvur olunamaz. Zayıf ırk zayıf vücut bunun neticesi olarak zayıf dimağ ve havas, onun da sonu noksan muhakeme, sukut-i ahlaki, azimsizlik...”. Yazara göre zayıf ırk olmaktan kaçınmanın iki yolu vardı: Birincisi, eğlenceden kaçınmak, içki ve sigara tüketmemek, ikincisi ise beden eğitimiydi. Burhan Bey'in sağlıklı yaşama dair savunduğu görüşlerin arkasında güçlü bireylerden oluşan bir ulus hayali bulunuyordu. “Terbiye-i bedeniye ırkı sağlamlaştırır mı?” diye soran Burhan Bey sorusuna şöyle cevap veriyordu: Memleket millete arz-ı iftikar eder. Millet de sağlam metin adamlardan mürekkebe olursa iş görebilir aksi halde göremez. Göremeyince de memleketin beklediği hizmet ifa edilememiş olur, terakki edilemez. Daha büyük bir tehlike vardır ki o da asr-ı hazının tevlid eylediği bir kaide, cellad bir kaideden geliyor. O kaide; mücadele-i hayatiyede çalışanların, çalışmayanların yerini kapmasıdır. Çürük efraddan mürekkebe heyetler, çürük olur, çürük ise sağlam kadar çalışamaz. O halde yerini çalışana bırakır. Bu bir tehlikedir. Menşe-i de zayıf ırktır. Ondan dolayı bu zaafı, milli bir tehlike telakki ediyorum” (Cora, 2013).

Balkan Savaşları'nın yenilgisi de sadece askeri bir başarısızlık olarak görülmemiş, Osmanlıların bedensel yetersizliğinden kaynaklanan toplumsal bir zaaf olarak kabul edilmiştir: “Yaşamak bir kavgadır diyoruz. Kavgada hüküm kuvvettedir, kavidedir. Kavi zayıfı iter, sürer. Zayıf hor hakir yaşar; kavinin daima kölesidir... Milleti bu kadar ezip hırpalayan, memleketi kavuran, devleti yakan bu kara bela Türk'ün güçsüzlüğüdür. Milletim düştü, fakat kuvvetten düştü de düştü!” (Beşikçi, 2009). Bu zayıflığı ortadan kaldırmanın yolu olarak beden terbiyesi faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve bu faaliyetlerin uygulama alanlarının yayılması konusu dönem elitlerinin öncelikli uğraş alanı olmuştur.

Kurulan dernekler de bu doğrultuda aynı amaca hizmet edecek şekilde faaliyet göstermişlerdir. ‘İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütlenmeleri’ isimli makalesinde Toprak (1979), Türk Gücü Cemiyeti'nin Keşşaflık (izcilik) örgütlenmesini kurarken derneğin beyannamesi sayılan bir belgede Alman İzci örgütü ve Alman ulusu arasındaki bağı aktaran şu satırlara yer vermiştir; “*Napolyon'un Prusya'yı istilâsı zamanında Prusya'nın müdafaa-i milliyesi teşebbüslerinden en mühimmi cimmastik cemiyetleri tesis oldu*²⁹. Prusyalıların bugün `terbiye-i bedeniye piri? dedikleri Yahn, Prusya gençlerini sarstı, uyandırdı. *Damarlarındaki kanı harekete getirdi*. Yahn bir yandan gençleri cimmastikle terbiye ediyor, bir yandan da Mortiz Arndt isimindeki şair: ‘Demir yaratan tanrı, köleliği istemedi; bunun için erkeğin eline kılıç, kalkan, kargı verdi. Yüreğine yiğitliğin cür’et ve cesaretini, diline de serbest sözün hiddet ve şiddetini sundu; ta ki insanoğlu ölünceye kadar kanıyla canıyla savaşsın diye’ genç bahadırların kıyamını teşvik ediyordu. Cimmastikhaneleri, kırlar, ormanlardı. Yahn gönüllüleri toplar, uzun yürüyüşler yaptırırdı; memleketlerini gezdirir, öğretirdi. Az zamanda gezmeden görmeden ayak basmadık yer bırakmadılar. Geçmedik iz, geçit kalmadı. Öyle ki memleket Fransız askerleriyle dolu olduğu bir zamanda bu genç müdafiler düşmana gözükmeden, kıt’adan kıt’aya koşuyorlar, haber götürüp getiriyorlardı. Almanlar bunlara Pfadfinder -iz bulucu- dediler”. Bu satırlar, Almanlar açısından vatan savunması için en önemli girişimin cimmastik cemiyetleri kurmak olduğunu böylece gençlerin harekete geçtiğini vurgulayarak cimmastiğin önemine işaret etmekte, ayrıca izcilerin vatanlarını tanımalarının öneminden bahsetmektedir (Toprak,1979).

---

²⁹ Vurgular bana ait.

Toprak çalışmasında (1979) sözkonusu derneğin temel kaygısının; “Türklüğü mahv ve inkırazdan kurtarmak ve istikbâlen ecdâdımız gibi sağlam ve kalabalık feyyaz bir nesil, vatanını, hukukunu, namusunu, mefâhirini kurmak için ancak kendi kuvvetine istinad eden bir Türk nesli vücuda getirmek” olduğunun altını çizmektedir. Derneğin güçlü bir Türk nesli oluşturma amacı, beyannameinde Alman örneği verilmesi, aynı sonuçların alınabilmesi için beden eğitimi ve izcilik faaliyetlerinin gerekliliğine ilişkin somut bir örnek olarak Almanya’nın model olarak alınması konusunda kamuoyu oluşturulmak istenmesinin emareleri olarak da okunabilir. Almanya’nın örnek alındığına dair bir diğer kanıt dönem içinde yazılan dergi ve gazete yazılarından çıkarılmaktadır. Örneğin Abidin Daver, 9 Teşrinievvel 1930 (3-4) tarihli Türkspor dergisindeki yazısında Alman ulusunu “Sporcu millet..Alman milletinin üçte biri spor yapıyor. Bununla; gittikçe küçülen, cılızlaşan bizlerin spora karşı gösterdiğimiz lakaydiyi mukayese edince ümitsizliğe düşmemek kabil mi?” sözleriyle örnek göstermektedir.

Görüldüğü gibi tarihsel koşullar ve birbiri ardına yaşanan savaşların yarattığı ortam, ‘topyekun savaşa hazırlık’ anlayışı; teoride vatan sevgisi ve inancı, pratikte ise bedenin kuvvetlendirilmesi hedefiyle donanmış beden eğitiminin uygulamaları yanı sıra halk sağlığı başta olmak üzere pek çok alanda düzenlemeler yapma gerekliliğini doğurmuş, bu doğrultuda kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyetin kurucu ideolojisinin de ana hedeflerinden birisi; Türkiye Cumhuriyeti’nin devamını sağlayacak, sağlıklı ve güçlü nesiller yetiştirmek olunca en baştan itibaren beden eğitimi ve spor, kültürel, bilimsel ve tatbiki eğitimin bir parçası ve tamamlayıcısı olarak kurgulanmıştır (Türkmen, 2012). Çünkü Cumhuriyeti kuranlar ‘hasta adam’ tabiriyle damgalanan yaşlı ve zayıf Türk imajına duydukları tepkiyle ‘Güçlü Türk’ü yaratma misyonunu da üstlenmişlerdi. Cumhuriyet, Mustafa Kemal’in sözleriyle ‘gürbüz ve yavuz evlatlara’ ihtiyaç duymaktaydı. Güçlü bedenler güçlü Cumhuriyetin temeli olacaktı. Bedenler aynı zamanda ‘Türkiye Cumhuriyeti’ni tesis eden Türk halkının’ medeni/batılı olduğunu gösterecek bir göstergeye dönüşecekti (Yumul, 2012). Geç Osmanlı döneminden başlayan modernleşme sürecinde, sağlıklı ve güçlü nesillerin yetiştirilmesinde aktif

rol oynaması düşünölen çeşitli örgütlenmeleri altında halk harekete geçirilmeye çalışılmıştır.

6.1.1.4. Gençlik Dernekleri, Türk Ocakları ve Halkevleri

Gençlik dernekleri içinde Türkçölük akımını savunan pek çok dernek arasında imparatorluk mirası üzerinde ve ulus-devlet olarak kurulan cumhuriyet döneminde de faaliyet gösteren, daha sonra yerini Halkevleri'ne bırakan Türk Ocakları'nın ayrı bir yeri bulunmaktadır.

Türk Derneği (1908), kısa ömürlü Türk Yurdu Cemiyeti (1911) ardından 1912 yılında kurulan Türk Ocakları³⁰'nın (Üstel, 2008) faaliyet amaçları nizamnamesinin ikinci maddesinde şöyle ifade edilmektedir: "Cemiyetin maksadı, akvam-ı islamiyenin bir rükn-ü mühimi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve ilasıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır". Ocak bu amacı gerçekleştirmek için "Türk Ocağı adlı kulüpler açarak, dersler, konferanslar, müsamereler tertip, kitap ve risaleler neşr edecek (yayınlayacak) mektepler açmağa çalışacaktır...." (Sarınay, 1994). Suphi'nin bu özetinden de anlaşılacağı üzere Balkan Savaşı'nı takip eden I.Dünya Savaşı ve ardından kurtuluş mücadelesi dönemlerinde ocağın faaliyetleri; konferans ve sonrası tartışmalar, dia gösterileri, geziler, konserler, dilbilim ve milli kütüphane kurma çalışmaları gibi kültürel etkinlikler olarak gözükmektedir.

Esasları 1911'de tespit edilen, 1913 yılında basılan tüzüğe göre derneğin kuruluş gayesi, 'Türklerin milli terbiye ve ilmi, ictimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve i'tilası ile Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmak' (Akyüz, 1986) olarak belirtilmiştir. Ancak, her ne kadar Ocak kuruluş nizamnamesinde siyaset dışı kalacağını vurgulasa

---

³⁰ İmparatorluktaki Türklerin 'kültürel, sosyal ve iktisadi seviyelerinin yükselmesine politikaya girmeden hizmet edebilecek büyük ve ciddi bir milliyetçi derneğin kurulması' fikri, ilk olarak İstanbul'da fransızca yayınlanan Jeune Turc (Genç Türk) isimli bir gazete tarafından ve çoğunlukla Celal Nuri (İleri)nin yazılarında ortaya atılmış ve bu görüşü benimseyen Tıp öğrencileri aydınlara birer mektup göndererek, 'İmparatorluktaki Türklerin gerileme dönemine girdiğini, bunu önemedeki ilk ve en mühim şartın bilgisizlikle mücadele olduğunu, ticaret ve ziraat yollarından kazanılacak bir sosyal üstünlüğü kuru bir siyasi üstünlüğe tercih ettiklerini ve gelecek nesillerin miskinliği günah, çalışmayı ibadet sayan, güçlü ve zengin nesiller olması' gerektiğini belirterek 'her türlü siyasi parti anlaşmazlıklarının üstünde ve politika kavgalarının dışında bir cereyan' oluşturulabilecek 'sosyal karakterde bir milli cemiyetin' kurulmasında yardımcı olunması istemişler ve sonuçta Mehmed Emin (Yurdakul), Yusuf (Akçura), Ahmed (Ağaoğlu) gibi isimlerin girişimiyle Türk Ocağı ismiyle dernek kuruluşu gerçekleşmiştir (Akyüz, 1986).

da ‘Türkçülük’ anlamında yürüttüğü faaliyetlerle siyasal hedeflere uygun bir zemin oluşturduğunu da belirtmek gerekmektedir. Tevfik Çavdar da Türk Ocağı’nın, İttihat ve Terakki ile açık yasal bir ilişkisi olmasa bile aydınlar ve gençler arasında Cemiyetin düşüncelerini yaymada büyük rol oynadığını, imparatorluk içindeki ulusçu ve ayrılıkçı hareketler güçlendikçe Türk Ocakları’nın etki alanı da genişlediğini (1983) ifade etmektedir. Ocağın cumhuriyet dönemi faaliyetlerine bakıldığında da yine iktidar söylemleriyle uyumlu³¹ olduğu görülmektedir.

Türk ocaklarında cumhuriyet öncesi dönemde yürütülen çalışmalar ve özellikle 1914 yılı sonunda Selanik’ten gelen Genç Kalemler dergi ekibinden Gökalp ve arkadaşlarının katılmasıyla Türkçülük’ün, ‘fikri hava’ yardımıyla gençliği etkilemiştir (Ülken, 1992). Osmanlı yönetiminin ihmalleri sonucu oluştuğu düşünülen geri kalmışlığın ortadan kaldırılması amacının gençliği ve aydınları, arayışlar ve çabalar içine sokmasıyla benzer kaygılarla ‘köycülük’ hareketi de aynı dönemde ortaya çıkmıştır. Üstel; köycülük hareketini, Türk Ocağı içindeki ‘Halka Doğru’ gitmek, Anadolu’ya çağdaş uygarlığı götürmek anlayışının uzantısı olarak görmektedir (2010). Bu amaçları gerçekleştirmek amacıyla yurt genelinde hızla pek çok ocak açılmıştır. 1912’de açılan daha sonra I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı dönemlerinden de geçen ocakların sayısının 1923’te 37, 1928 yılında ise 260’a ulaşmış olması, savaş dönemlerine rağmen üye ve şube sayılarındaki artış ocağın örgütlenme hızı ve kapasitesi ve etkinliğiyle ilgili fikir verir niteliktedir. Çavdar (1983), bu hızı imparatorlukta ulusçu ve ayrılıkçı hareketlerin güçlenmesine bağlamakta ve bu hareketlerin güçlenmesiyle ocağın etki alanını genişlediğini belirtmektedir.

Ocakların cumhuriyet dönemine kadar beden eğitimi ve spor konusunda konferanslarla yetindiğini görülmektedir. Ocaklar arasında Selim Sırrı’nın varlığının da etkisiyle İzmir Türk Ocağı daha aktif görünmektedir. İzmir Türk Ocağı’nın, 1914

---

³¹ Cumhuriyet’in ilk dönem seçkinleri, Türk milletinin ‘özgün’lüğünü ispatlamak için çok çeşitli yöntemlere ve dolambaçlı ifadelere başvurmuşlardır. Örneğin 1912-1931 yılları arasında Türk Ocaklarının başkanlığını yapan Hamdullah Suphi Tanrıöver’e göre Türkler ancak Avrupalı bir toplum olduktan sonra Türklüklerini keşfetmişlerdir. Yani, hem Batılı hem Türk olmak eş zamanlı ve çatışmasız süreçler olarak görülürse modern ama özgün kimliği tarif etmek açısından sorun kalmayacaktı. İsmail Hakkı Baltacıoğlu’na göre ise Cumhuriyetin kadınlara verdiği haklar Türk inkılabının özgünlüğünü, Avrupa toplumlarının basit bir kopyası olmadığını göstermektedir (Ahıska, 2009). Ocaklıların bu söylemleri, Kemalist iktidar ile söylem birliğinde olduklarının vurgulama niyeti taşımaktadır.

Temmuz ayında Altay Kulübü işbirliği ile düzenlediği konferansta konuşmacı olan Selim Sırrı, ‘Fenni terbiye-i bedeniye’ başlıklı bir sunum yapmıştır. Konferans duyurusunda “hatip, bütün hareketleri hususi bir libas ile giyinerek ayrı ayrı gösterecek, terbiye-i bedeniye ait ışıklı resimlerle izahat verecek” açıklaması konferanslarda çeşitli hareketlerin gösterilerek uygulama da yapılmaya çalışıldığını gösterir. Aynı ay Selim Sırrı, ‘Belçika’da vücut nasıl terbiye edilir’ başlıklı bir konferans verirken Sıhhiye Müfettiş-i Umumisi Tevfik Rüştü tarafından da ‘Anadolu’da köylünün sıhhati ve gençlerin bu yolda vazifesi’ (Tuncer ve ark., 1998) başlıklı bir sunum yapılmıştır.

Cumhuriyet döneminde Kemalist idareciler, Osmanlı reformculuğundan devraldıkları tecrübeleri Cumhuriyet’in tarihsel inşasına aktarırken birçok alanda özgünlüğü vurgulamaya, yeni kurumlar yaratma peşine düşmüşseler de 1930’lara kadar kamusal alanda Osmanlı ve İttihat döneminin bazı yapıları varlıklarını devam ettirmiştir (Ertekin, 2009), bunlardan bir tanesi Türk Ocakları’dır.

Cumhuriyet dönemindeki faaliyetlerinden dolayı Atatürk, ocağı CHF kültür şubesi olarak gördüğünü Hakimiyet-i Milliye’de (5 Şubat 1931:1) yayınlanan demecinde şöyle ifade etmektedir; “Türk Ocakları, Cumhuriyet Halk Fırkası’nın hars şubesidir. Fırka millete mürebbilik yapacak; ilim, iktisat, siyaset, güzel sanatlar gibi bütün hars sahalarında vatandaşları yetiştirmek için pişvalık edecektir. *Ocaklar Cumhuriyet Halk Fırkası’nın programlarını vatandaşlara izah etmekle asıl vazifelerini yapmış, mefkurelerine en büyük hizmeti ifa etmiş olurlar. Yasanızın üçüncü maddesinde bu cihet sarahaten ifa edilmiştir. Bu yol üzerinde *milleti hemahenk olarak beraber yürütmekten* ibarettir³²”. Ocaktan asıl beklenenin Kemalist rejimin getirdiği inkılapları yaymak ve tanıtmak olduğu anlaşılmaktadır.*

Atatürk, özellikle Ankara’da Türk Ocağı binasının özel törenler, gösteriler, kültürel faaliyetler için kullanılmasını istemiş ve bu amaçla da Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara’daki kültürel faaliyetler Ankara Türk Ocağı’nda gerçekleştirilmiştir. 13 Ağustos 1923’te Atatürk, Ankara Türk Ocağı’nda bu faaliyetlerden biri olan İstanbul izcilerinin gösterilerini izlemiştir (Palazoğlu, 1991).

---

³² Vurgular bana ait

Konumuzla ilgili olarak cumhuriyet dönemi içerisinde Türk Ocakları'nın spora yönelik faaliyetlerinin ilk kez 1926 yılı nizamnamesinde Terbiye-i Bedeniyye programı ile tanımlandığını görülmektedir (Üstel, 2010) ;

1. Türk Ocakları'nın bir terbiye-i bedenîye salonu; bir soyunma ve ders yeri, bir de tasfiye edilmiş oyun mahalli vardır.
2. Salonda muayyen saatlerde terbiyevî cimmastik hareketleri ile millî ve beynelmilel rakslar ve eskrim ile boks yapılır.
3. Türk Ocağı terbiye-i bedenîye programında eskrim ve bokstan mâdâ voleybol, basketbol, futbol, yüzme, kürek çekme ve atletizm sporları ile milli ve mahalli oyunlarımızdan esir almaca, hamam kızdı ve güvercin taklağı oyunları bulunur. Ancak bu spor ve oyunlar Ocağın meydan yerinde tatbik edilir.
4. Mümâresat-ı bedenîyye sabah ve akşamları, muayyen saatlerde, bir zâtın kumandasında, muntazam ve mükemmel bir tarzda yapılır.
5. Mümâserat-ı bedenîye baş, kol, bacak, gövde hareketleri ile muhtelif yürüyüşler, hamleler ve atlamalardan terkip eder.
6. Bu faaliyetler 40 dakika devam eder. Müteâkiben her Ocaklı duruşunu yapar. Vücudun bir tuvaleti mâhiyetinde olan bu mümâresat için muayyen bir yaş yoktur. Erkek kadın herkes için lâzımdır.
7. Cimmastik mümâreselerinde hiçbir alet kullanılmaz, vücudumuz âletlerin en mükemmelidir. Onu lâyıkıyla işletmesini bilmek her Ocaklının vazifesidir.
8. Muayyen saatlerde, terbiye-i bedenîye salonunda milli ve beynelmilel rakslar tâlim edilir. Frenk rakslarından apaş dansları ile Türk danslarından çiftetelli Ocaklarda oynanmaz.
9. Eskrim ve boks haftanın muayyen saatlerinde yapılır. Sporcu eşyâ ve levâzımını, kendi tedârik etmekle mükelleftir. Eldiven, maske, terlik, eskrim, pantolon ve ceketini tedârik etmeyenlerin eskrim yapmalarına müsâade edilmediği gibi eldivensiz boks yapmak da memnûdur.
10. Futbol, basketbol, voleybol, teniz, atletizm gibi sporları yerlerini, filesini, sepetleriyle, kale direklerini Ocak tertip ve tanzim eder. Top, raket, terlik gibi levâzım-ı zarurîyyeyi sporcular kendileri tedârik ederler.
11. Ocakların futbol temasları vardır ve bunlar umûmî müsâbakalara iştirak

ederler.

12. Sporcu Ocaklılar her üç ayda bir Ocak hekimi tarafından muâyene edilir.

1927 yılında Türk Ocakları'nın eğitim konusunda Çekoslovakya'daki Sokol Cemiyeti'ne benzer faaliyetler içinde bulunmasını savunan Mehmet Emin'in, Batı vilayetlerinde 'talim ve terbiye' ile ilgili benzer kuruluşlarla işbirliğine gidilmesini önermesi (Üstel, 2010) hayli dikkat çekicidir. Sonraki süreçte benzer öneriler, konferanslar ve yazılar dönemin diğer ileri gelenleri tarafından da belirtilmiştir.

Bir önceki bölümde (bakınız 4.1.2. Çekel Sokol Hareketi) detaylı biçimde incelediğimiz hareketi kısaca hatırlayacak olursak; Sokol hareketi Jahn'ın sistemine benzer biçimde fiziki egzersizler ve siyasi idealler arasında olduğu varsayılan sıkı bağlar üzerine kurulmuştur. Kurucusu olan Tyrs, hareketini yurtseverlik, Slavlık, dayanışma gibi değerler etrafında geliştirmişti (Akın, 2014). Bu özellikleri dolayısıyla Sokol hareketi erken cumhuriyet dönemi aydınlarının ilgisini çekmiş, model teşkil etmiştir.

Örneğin Selim Sırrı Tarcan, 1928 yılında Türk Ocakları Merkez Heyeti'ne verdiği ve Türk Yurdu'nda 'Türk Ocakları ve Bedeni Terbiye' başlığı altında yayımlanan raporda, Çekoslovakya'daki Sokol teşkilatını incelemeyi ve uygulamayı tavsiye etmektedir³³. Selim Sırrı'nın gençliğin 'beden terbiyesini' yükseltmek konusunda Türk Ocakları'na yaptığı öneriler arasında, Hamdullah Suphi'nin Çapa Kız Muallim Mektebi yakınında inşa ettirdiği 'Beden Mabedi' örneği doğrultusunda parasal olanağı olan şubelerin cinnastik salonu yapmaları, Maarif Vekaleti'nin düzenlediği kurslarda yetişen beden terbiyesi öğretmenlerinin gözetimi altında ve belirli bir program dahilinde Ocak üyelerine sabah ve akşam cinnastik kursları düzenlenmesi, Genel Merkez tarafından saptanacak bir günde Türk Ocakları cinnastikçilerinin, 'Sokollarda olduğu gibi' yılda bir kez ve özel bir giysi ile bir 'bayram' yapmaları bulunmaktadır (Üstel, 2010). Bu dönemde ilk çok sporlu spor

---

³³ Tarcan; "buradan "faideli dersler almak Ocaklarımız için lazımdır itikadındayım. (...) Maalesef sıhhat-ı umumiyesi pek yolunda olmayan milletimize bazen gıda, bazen deva mahiyetinde olan jimnastiği verecek yere, kuvvetli dozda spor verecek olursak farkına varmadan iyilik yapalım derken fenalık etmiş oluruz. Sokolların Çekoslavaklar'da yaptığını bizde Türk Ocakları yapabilir. Zaman kaybetmeden Ocaklar cinnastik teşkilatına başlamalıdır. Ocaklarda faaliyet-i bedeniyye bir zevk, bir eğlence, bir distraksiyon mahiyetinde değil, milli bir vazife şeklinde tatbik edilmelidir" demektedir. Tarcan'ın bu ifadeleri, beden eğitiminin artık 'milli bir görev' olarak kabul edilmeye başlamasının ilk işaretlerindedir.

örgütü olan ve görevlerini Türkiye’de spor ve beden eğitimi yaptırmak, düzenlenen karşılaşmaların idaresini yapmak, teşvik etmek, her türlü spor yarışmalarında Türkiye’yi içte ve dışta temsil etmek, spor tesislerinin yapılmasını sağlamak olarak belirleyen Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (Fişek, 1985) bulunsa da Selim Sırrı’nın raporunda oldukça kapsamlı ve ayrıntılı biçimde yapılan öneriler, mevcut yapının yeterli görülmediğini düşündürürken, bir gençlik-spor teşkilatı ihtiyacını dillendiren ilk sesler olarak yorumlanabilir.

1930’lu yıllara gelindiğinde Türk Ocakları’nın 44 şubesinde spor teşkilatı kurulduğu, buralarda; atıcılık, binicilik, güreş gibi ata sporlarının yanı sıra, voleybol, basketbol, izcilik, futbol ve deniz sporları gibi dallarda faaliyetler yapıldığı yıllık raporlardan anlaşılmaktadır (Sarınay, 1994).

Türk Ocakları’nın 1930-31 döneminde gerçekleştirdiği beden eğitimi faaliyetlerinin hayli canlı olduğu görülmektedir. Bu etkinliklerden bir tanesinde Vildan Aşır Savaşır ‘Halk Terbiyesi ve Spor’ konulu bir konferans verirken; Selim Sırrı ise ‘Sokol Teşkilatı’ hakkında konferanslar vermiş, Karadeniz raksları gösterileri ve Sokol teşkilatı hakkında bir film gösterimini içeren geniş kapsamlı programlar yapmıştır (Üstel, 2010).

Üstel, gençlik teşkilatına olan bu ilginin Türk Ocaklarının konuya giderek daha fazla önem vermesinin yanı sıra hükümetin eğitim politikasıyla da tutarlı olduğunu belirtmektedir (2010). Ocaklar, her ne kadar hükümet politikaları çerçevesinde etkinlikler yürütmeye çalışsa da 1930’lara doğru ayrılıkların baş gösterdiği görülmektedir.

Dönem şartları gözden geçirildiğinde milliyetçiliğin devlet politikasının temel eksenine haline gelmesinin, partinin ilkeleri arasında yer alması, özellikle devlet-hükümet özdeşliğinin yaşandığı bir dönemde Türk Ocakları’nın siyasal ve ideolojik amaçlara uygun faaliyetlerde bulunmasına yol açmıştır. Devrimlerin kitlelere benimsetilmesi, çağdaşlaşma yanlısı temaların vurgulanması sürecinde Türk Ocakları önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Ancak aynı zamanda ocağın kurumlaşma yönünde çabaları, ocakların özellikle Anadolu’da parti taşra teşkilatı yanında ikinci bir iktidar odağı olarak ortaya çıkmasına neden olmuş, hatta Ocakların çok yönlü

kültürel faaliyetleriyle halkla yatay ilişkiler kurmadaki başarısı nedeniyle hükümet tarafından kendi varlığına karşı tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır (Üstel, 2010).

Ocak faaliyetlerinden özellikle ‘Turan³⁴’ idealinin kendi yönetimlerindeki Orta Asya Türklerini etkilemesinden çekinen Sovyet Rusya’nın duyduğu rahatsızlıklar³⁵, çok partili hayata geçiş amacıyla kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın parti karşıtlarının ve muhaliflerinin toplandığı yer olması ve bazı ocaklıların da Serbest Fırkaya destek vermesi gibi sebepler de eklenince ocağın artık siyasi rakip olarak görülmesi kapanışa giden süreci başlatmıştır. Her ne kadar Ocak 1927 nizamnamesinde yaptığı değişiklikle ikinci maddede: ‘Türk ocaklarının fiilen iştilgal sahası Türkiye Cumhuriyeti hudutları dahiline münhasırdır’ diyerek faaliyet sahasının Türkiye ile sınırlı olduğunu belirtmiş olsa da (Sarınay, 1994) kapatılmaktan kurtulamamıştır.

1930’lu yıllar boyunca dünya üzerinde artan milliyetçi ideolojiler ve otoriter devlet yönetimlerin genç Cumhuriyet’i etkilemesiyle devlet partisi konumundaki CHF, kamusal alanı bütünüyle kontrol etmek adına Türk Ocakları da dahil olmak üzere tüm örgütlü yapıları ortadan kaldırmıştır (Oruç, 2009). Çeçen (2000), cumhuriyetin Avrupa’ya eğitime gönderdiği (beden eğitimi) gençlerden biri olan Vildan Aşir Savaşır’ın 1931 yılı sonların doğru bir Türk Ocağı’nda verdiği konferansta Avrupa ülkelerinde halk eğitimi çalışmalarından ve Çekoslavakya’daki Sokol uygulamasından bahsettiğinden, ardından Ankara Radyo’sunda bu konferansı yineleyerek Sokolları ve elde ettikleri başarıları anlatarak ülkede bir tartışmayı başlattığını, hatta Atatürk’ün köşkten Savaşır’ı aratarak kutladığını ve çalışmalara hazır olmasını bildirdiğini belirtmektedir.

Gerçekten de Savaşır, Halkevleri kurulmasına ilişkin heyette Reşit Galip, Şevket Süreyya Aydemir, Recep Peker, Ali Rana Tarhan, Sadi Irmak gibi isimlerle birlikte çalışmıştır. Halkevlerinin yapısı, amaçları ve halka mal edilmesi gibi konular heyet tarafından geniş boyutlarda tartışılmış, toplantılar sonunda bir komisyon

---

³⁴ Tüm Ural-Altay kavimlerinin birliğini savunan Turancılık ideali. Ziya Gökalp’ın dizeleriyle ‘Vatan ne Türkiyedir Türklere, ne Türkistan /Vatan, büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan’.

³⁵ “Mustafa Kemal Rusya ile barış politikası içinde bulunmaya önem verdiği için, Türk Ocağı adlı örgütü hiç gözü tutmuyordu. Bu örgüt gittikçe Mustafa Kemal karşıtı kişilerin yönetimine girmekte; üstelik Başkırt bilgini Zeki Velidi de konferanslarında ‘Atatürk Devrimleri’ diye bildiğimiz değişiklikleri Türk dünyasında ‘kültür bunalımı’ (hars buhranı) yaratan eylemler olarak nitelendirmekteydi” (Arıkan, 1999).

oluşturularak ana tüzük hazırlamakla görevlendirilmiş, alt komitelerle yürütülen yoğun çalışmanın ardından ana statü tamamlanarak Parti'nin üçüncü büyük kongresinde (10-18 Mayıs 1931) Halkevleri'nin kurulması kararı alınmıştır.

Halkevlerinin amacı talimatnamesinde (1932) şöyle belirtilmiştir; “Partimizin program temelleri cumhuriyetçilik, ulusçuluk, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimciliktir. Programımız bu ana ve temel prensiplerin egemenliği ve sonsuz olması için bu sıfatlarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini, milli seciyenin Türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkarılmasını, güzel sanatların yükseltilmesini... hedefler. Halkevlerinin amacı, bu uğurda çalışacak ülkülü vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktır.” (Halkevleri Talimatnamesi, 1932).

Halkevlerinin 19 Şubat 1932 yılındaki kuruluş töreninde Recep Peker, “Bu asırda milletleşmek için, milletçe kütleleşmek için, mektep tahsilinin yanında ve ondan sonra mutlaka bir halk terbiyesi almak ve halkı bir arada ve birlikte çalıştırmak esasının kurulması lazımdır; mektep binalarına, en kuvvetli ders vasıtalarına ve yetişkin muallim ordularına malik olan zengin memleketler bile halkı yetiştirmek, halkı bir kütle haline getirmek için ayrıca milli bir halk mesaisi tanzimini ihmal etmiyorlar” sözleriyle milli birliği kurma noktasına vurgusu yeni kurulmuş devletin de önceliğini göstermektedir.

Milli birlik vurgusu, (yürütülen faaliyetlerin tek elden kontrolü) zamanla partinin daha merkeziyetçi uygulamalar yapması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Halkevleri'nin yönetimindeki merkeziyetçi anlayış, diğer alanlarda olduğu gibi spor alanında da yansımış: bu dönemde Halkevi bulunan bir yerde başka bir kültürel ya da sportif oluşuma iyi gözle bakılmamış, bunların bir an evvel Halkevleri bünyesine alınması uygun görülmüştür. Örneğin Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Katipliği'nin bir tamiminde “... Halkevi olan yerlerde ayrıca gençler birliği yapmak teşebbüsünde olanlar ikaz edilerek ayrı birlik yapmaktan vazgeçirilmeli bunlar Halkevine girerek orada çalışmağa teşvik olunmalıdır...” denilmektedir (Türkoğlu, 1996). Türkoğlu'nun çalışmasındaki bu vurgu, merkeziyetçi bir anlayışla spor alanının da kontrol edilerek kendisine muhalif olabilecek, rejimini tehdit edecek hareketler içine girebilecek yapılanmalar altında beden eğitimi çalışmalarının yapılmasının istenmediğini göstergesi niteliğindedir.

1932 yılı Halkevleri Talimatnamesi'nde başka memleketlerde de halk kültürü teşkilatına önem verildiği belirtilmekte, “Macaristan’da milli kültür cemiyetlerinin teşekkülü 1867’den başlar. Bu teşkilat Macar milli kültür cemiyeti, Uranya cemiyeti, Amele jimnazları, çiftçi dernekleri ve ilah gibi isimler altında çalışmaktadır. Çekoslovakya’da ‘Mazarik halk terbiye müessesesi’nin dörtüze yakın kültür yurdu vardır. Faşistlerin bütün İtalya’ya şamil Dopolovoro isimli bir milli kültür teşkilatı ve bu teşkilatın 1586 kültür derneği vardır. Almanların sayılması sayıfalar dolduracak kadar çok halk kültür teşkilatı vardır” örnekler olarak verilmektedir. Ayrıca talimatnamedeki; “Fırkamızın program temelleri cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, layıklık ve inkılapçılıktır. Programımızı; bu ana ve temel prensiplerin hakimiyeti ve edebileşmesi için bu vasıflarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini milli seciyenin Türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkmasını, güzel sanatların yükseltilmesini, milli kültürün ve ilmi hareket ve faaliyetlerin kuvvetlendirilmesini ehemmiyetli vasıtalar olarak tespit ve işaret eder. Bu esas ve vasıtaların hepsi birden medeniyet yolunda Türklüğün kaybettiği uzun yılları cesur, atılgan ve yorulmaz hamlelerle kazanacak nesiller yetiştirmeği, medeniyet sahasında türkün tabii meziyet ve kabiliyetleriyle mütenasip şeref mevkiini tekrar almasını istihdaf eyler. Halkevlerinin gayesi bu uğurda çalışacak mefkureci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktır” açıklaması ile halkevlerinin amacını belirtilmektedir.

1932 talimatnamesinin spor şubesi bölümünün ilk maddesinde (CHF, 1932); “spor ve bütün beden hareketleri gençlik terbiyesinin ve milli terbiyenin vazgeçilmiyecek asli ve mühim bir rüknüdür. Bu sebeple Türk gençliğinde ve Türk halkında spora ve beden hareketlerine sevgi ve alaka uyandırmalı, bunları bir kütle hareketi, milli bir faaliyet haline getirmelidir” sözleri spora verilen önemin ve sporun halk terbiyesinin ana öğelerinden biri olarak kabul edildiğinin göstergesidir.

Talimatnamenin ikinci maddesinde sporun ve bütün beden hareketlerinin belli kurallar altında, sistem ve plan içerisinde yapılabilmesi için Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’na bağlı olan kulüplere yardım edilmesini, kulüp bulunmayan yerlerde kulüp kurulmasına ve gençleri spor kulüplerine gitmeye teşvik edilmesini, sporun bedeni güzelleştirecek, ilerletecek, irade ve nefis gibi ruhi özellikleri yükseltecek bir faaliyet olduğundan bahsedilmektedir. Sağlığa hizmet eden ve bedeni

güçlendiren, güç gerektiren şekilde sporlar ayrı ayrı tanımlanırken, cimmastik ve beden hareketlerinin ferdin ve milletin beden, ruh ve ahlak terbiyesinde ve sıhhatinde sahip olduğu önem vurgulanmıştır. Vatana ruhen bağlı olmayı ve onun için can vermeyi milli bir seciye, şuur ve ideal haline getirilmesi bunun içinse spor ve gençlik şubesinin heves uyandırması gerektiği, bu yolda umumi konferans mesaisi ayırmanın önemli olduğu belirtilmiştir. Talimatname; gençlerin devrimin amaçlarına ulaşması, kendini feda edecek bireylerin yetiştirilmesi için sporun heyecan ve bağlılık yaratması amacına yönelik görevine işaret etmektedir (CHF, 1932). Bu madde ile halkevlerine kulüp varlıkları ve faaliyetlerinin merkez otoriteyi temsilen itici gücü olma misyonunun verildiğini söylemek mümkündür. Madde ile kulüp bulunmayan yerlerde kulüp kurulmasını ve gençlerin teşvik edilmesinin direktifi verilmektedir. Ayrıca gençlerin devrim amaçlarını içselleştirmeleri ve bağlanmaları için sporun ilgi uyandırması gereği vurgulanmaktadır.

Talimatnamede “cimmastik ve diğer beden hareketleri ferdin ve milletin bedeni, ruhi ve ahlaki terbiyesinde ve sıhhatinde büyük bir ehemmiyete haizdir” denilerek ardından serbest beden hareketleri tarif edilerek bu cimmastik ve beden hareketleriyle spor kulüplerine dahil olan ve olmayan bütün muhit gençliği ve halk tabakaları ‘iştigale sevk olunur’ denmekte, beden terbiyesi ve cimmastik öğretmek işinin ise daima bilgili, tecrübeli öğretmenlerin idaresine bırakılacağı vurgulanmaktadır. Ayrıca ‘vatandaşlara modern sıhhat telakkisinin esası olan ev ve oda cimmastikleri öğretmek ve bunun *günlük yaşayışın en lüzumlu bir vasıtası* olduğuna herkesi inandırmak şubenin mühim bir vaziyfesidir’ denilmektedir. Her bir halkevi spor şubesinin ‘cimmastik salonunda veya sahada talim ve tatbik edeceği hareketleri ... müsait fırsat ve zamanlarda *kütle halinde tatbik* ettirmeği bu husustaki *iştigalin yüksek hedefi ve gayesi* telakki etmelidir’ sözleri ve devam eden açıklamayla ‘Halkevleri, yerine ve imkanına göre bir veya iki yılda bir mahalli cimmastik günleri tertip eder, ayrıca üç veya dört yılda bir bütün vatana şamil büyük cimmastik bayramları tertip olunur’ kitle sporuna verilen önem dikkat çekmektedir.

Beşinci maddede ise ‘Yurdun uzak yakın her köşesini sevmek duygusunu kuvvetlendirmek için, bir gezme kültürü yaratmalı; yaya ve vasıtalı seyahatler ve kamplarla *Türk vatanının dağlarında ormanlarında ve sularında gezmeği, yaşamağı, bunlara alışıp ısınmağı, bunları sevmeyeği, bunlara ruhan bağlı kalmağı ve bunlar için*

*can vermeği millî bir seciye, bir şuur ve bir ideal haline getirmeli*³⁶dir. Spor ve gençlik şubesinin bu yolda heves uyandırması ve fiilen tertip ve tatbik etmesi vaziyfesidir’ açıklaması ise halkın vatan toprağını tanımaları, ona sahip çıkmaları ve bu uğurda gereken her tür fedakarlığı yapmaları için halk evlerinin çeşitli geziler, seyahatlar ve kamplar düzenleyerek bir bilinç oluşturmaları istenmektedir. Ulusal kimlik oluşturma yolunda halkın vatana sahip çıkması bilinci oluşturma isteğinin yanı sıra etkinlik yapılan yerin vatanın bir parçası olarak rejimin iktidarını taşıdığı alan olma işlevi de söz konusudur.

Halkevlerinin yayın organlarında; devrimin, kültür sanat sağlık alanlarında olduğu gibi beden eğitimi ve spor alanında da bilgilendirici ve yönlendirici yayınlar yapılmıştır. Bu yazılarda özellikle yurtdışından örnek hareketler ve uygulamalar beden eğitimi konusunda bilinçlendirmeye yönelik olarak aktarılmıştır. Örneğin 1933 Mayıs Ülkü dergisinde R.Ş. mahlasıyla ‘*Garp Memleketlerinde Halk Terbiyesi*’ makalede Sokol hareketi “19. asrın son yarısında doğan, beden terbiyesi davası altında ruh selâbeti ve disiplin getiren sporlarıyla, kütüphane ve kıraat salonlarıyla mektep ve konferanslarıyla Çekoslovak milletinin manevi vahdetini ve tenevvürünü temine uğraştığını” anlatılmıştır. 1935 Hilmi Ziya imzalı, ‘Çek Tefekkürüne Bir Bakış’ isimli başka makalede yine Çek sokol hareketinin kökenleri ve tarihinden bahsedilmiştir.

Bu dönem yayınlarına bakıldığı zaman Türk Ocakları deneyiminde olduğu gibi Halkevleri uygulamalarında Alman ekolüne dayanan Çek Sokol hareketinden büyük bir övgü ile bahsedildiği görülmektedir. Henüz kurulan cumhuriyette ulus-devlet oluşturma yolunda Kemalist elitler için Sokol hareketi aradıkları örneği sunmuştur denilebilir. Çünkü Avusturya egemenliğindeki Çeklerin ulusal bir Turnbewegung’a (Cimnastik hareketi) sahip olmaları, sosyo-tarih açısından Çek ulusunun yeniden doğuşunun önemli evrelerinden birini oluşturmaktadır. Bu evrede ulusal bilinç kitlelerin içine işlemiş, kitleler tarafından benimsenmiş ve ulusal hareket geniş kitlelerin meselesi olmuştur. ‘Hayal edilen topluma’ ulaşmak için, oldukça farklı ve gerçekçi bir ‘sosyal hareket endüstrisi’ meydana getirmiştir. Bu endüstrinin başrolünü ise ulusal spor hareketi oynamıştır (Blecking, 2009). Jahn ve Tyrs’in ilk

---

³⁶ Vurgular bana ait.

örneklerini oluşturdukları ‘ulusal kimliği’ oluşturmak için cimmastik topluluklarının pedagojik ve politik enstrümanlar olarak kullanımı (Arnaud, 2003) Genç Cumhuriyet için de yurttaşlarını aynı amaç etrafında örgütleyeceği kültürel etkileşim ve uluslaşma araçlarından biri olarak gerçekleştirilmiştir.

Cumhuriyet Halk Fırkası’nın 1935 yılında ‘103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı’ isimli çıkardığı yayının spor bölümü Recep Peker’in “Spor işi, Partimiz ve Hükümetimiz için, en mühim görülen siyasi, idari ve iktisadi işlerimiz derecesinde bir ehemmiyetle görülmektedir. Tekniğimiz ne kadar kuvvetli olursa olsun inzibat ruhu tamamlanmadıkça sporculuğumuz eksik görünmek tehlikesinden kurtulamaz” sözleri ile başlamaktadır. *Ulusal bir konu olarak sporun ‘inzibat ruhu’ ile adeta ordunun verdiği disiplin ve düzen noktası ile sürekli çalışmaya vurgusu spordan beklenenler açısından dikkat çekicidir.*

Rapor niteliğindeki bu kitapta halkevlerinin çalışmaları arasında sporun önemli bir yeri olduğundan, memlekete sporun yeni girdiğinden lüks ve fantezi gibi algılandığından ancak sporun memleket kültür fizik davası olarak ele almak, ulusal spor meselesini ortaya koymak Türk gençliğinde ve Türk halkında spora ve beden hareketlerine sevgi ve ilgi uyandırmak, sporu gelenekselleştirmek, kitle hareketi yapmak gerektiğinden ve bunun için de spor faaliyetlerinin gelişiminin memleket için kat’i bir ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. ‘Beden, ruh ve kafa gelişmesinin bir arada’ olacağından, ‘sporun yalnızca gençlere mahsus bir eğlence’ gibi algılanmasının önüne geçmek gerektiğinden, ‘köyde ve şehirde, her yerde spor’ ‘mahalli şartlara uygun spor’ yapılması ile sporun ‘ananeleş’tiğinden, ‘her derde deva’ olan spor ile ‘seçkin tekler değil, gürbüz yüzbinler’ yetiştirildiğinden bahsedilmiştir. Halkevleri için spor, “*sağlık durumunun düzelmesi, sağlık neşesinin artması, çalışan Türkün iş veriminin artması, yurd savunmasında muhtaç olduğu kudreti elde etmesi; gözü peklığe, becerikliliğe, dayanıklılığa kavuşması*” için yol olarak tanımlanmaktadır.

Sporun iş verimini arttıracığına yönelik algı, yazılarda da kendini göstermiştir. Örneğin 1935 tarihli Vildan Aşir tarafından yazılan Yeni Nesil İçin başlıklı makalede iş verimi için sporun önemine değinmiştir: “Beden terbiyesi ve spor, ancak bütün bir yurd halkına söyledikçe bir değer ifade eder. Halkın malı oldukça bir kıymettir. Halka iş veriminin, genel sağlığın, sağlık kuvvetinin ve bunların temeli demek olan

beden terbiyesi ve sporun ‘spezilasyon’a giden lüzumsuz marifet tarafını değil, eğlence, zevk, kolaylık, fayda, bilhassa yakın fayda tarafını bulup göstermeli. Onu bir profesyonel ve teknik boğuşma olarak değil; maddi, manevi birçok hastalıklardan koruyan, yükselten, yetiştiren, insanca bir iş, bir ülkü işi diye göstermeli.” Sporun halk sağlığını koruyucu ve geliştirici yönü ile iş verimi üzerine katkısı net bir şekilde ortaya konmaktadır. Tüm bu açıklamalar, devrimin halkın sağlığı ve gelişimi ile ilgili iktisadi, askeri, sıhhi genel hedeflerine kitlesel olarak ulaşmada ‘sporun yeri’ni de ortaya koymaktadır.

Kitleselleşme ve daha geniş halk kitlelerine ulaşma kapsamında Halkevleri bünyesinde Köy Yuvaları açılmıştır. Türkoğlu (1996), savaş yıllarına doğru halkevlerine bağlı olarak çalışması planlanan ‘Köy Yuvaları’nın ilk aşamada Trakya, Marmara ve Batı Anadolu’da bazı köylerde açıldığını, köylülerin direktiflerle belirlenen spor müsabakalarına katılmaları sağlandığını belirtmektedir. Kır koşusu, halata tırmanma, atış müsabakası, süngü mübareze müsabakası, epe ve kılınc müsabakası vb sportif etkinlikler buralarda ön plana çıkan sporlardır.

CHF’nin 1932-1942 yılları arasındaki halkevleri çalışmalarını ortaya koyan bir raporda ‘her iş ve meslek bölümünde halkı yetiştirip uyanık tutarak bu milletin fikir kudretini genişliğine ve derinliğine inkişaf ettirmek mecburiyetinde oldukları kadar, Spor ve Beden Terbiyesini de aynı değerde tutmak’ zorunluluğu ‘Halkevleri ve Halkodalarında kütüphaneler, kitaplar ve yayınlar ile dimağların çalışmaları, fikirlerin olgunlaşmaları dâvası güdülürken bunun yanı başında ‘Beden Terbiyesi ve Spor’ dâvasına da aynı gözle bakılmaktadır’ sözleriyle cumhuriyet devriminin hedeflediği yurttaşlar yaratma çabasında zihinsel olduğu kadar bedensel gelişime de önem verildiği vurgulanmaktadır. Bu önem, sporda beklenen amacın açıklandığı İcra Vekilleri Heyeti’nin 1937 programına şöyle yansımıştır; “Türk vatandaşını fikir ve düşünce açısından güçlü, en ve tam sıhhatli, seciyeli, gürbüz, güzel insan olarak yetiştirmek”.

Söz konusu raporda “Halkevleri’nin doğuşunda Spor ve Beden Terbiyesi işinin Millî Kültür Dâvamızın bir kolu olarak ele alındığından; partinin, bu fikrin bütün yurt gençliğini içine alan bir teşkilâta bağlanmasını müşahede ve faydalı mütalâa ettiğinden, ‘Beden Terbiyesi Kanunu’ ile beden terbiyesi işini devletleştirdiğinden

belirtmiştir. Kanunu gereğince kurulan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü ile işbirliği yapılması, müşterek çalışılması esası üzerinde durulmuştur.

1938 yılında çıkarılan Beden Terbiyesi Kanunu'nun 14. "Halkevleri, kendi mensuplarına ve arzu edenlere kapalı veya açık salonlarda Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü ile müşterek olarak tertip edilecek programlara göre cimnastik, eskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve milli rakslar gibi beden terbiyesi hareketleri yaptırabilir" maddesiyle halkevlerinin spor alanındaki hareket sahasının sınırlarının çizildiğini görülmektedir.

Halkevlerinin yayın organlarında kanunun anlaşılmasında ve uygulanmasına ilişkin birçok makale yayınlanmıştır. Nizamettin Kırşan 1938'de yazdığı Halkevlerinde Beden Terbiyesi isimli makalesinde halkevlerinde gerçekleştirilen spor faaliyetlerinden ve kanundan bahsettikten sonra yazısının devamında eskrim ve güreş sporunu tavsiye etmekte ve şöyle demektedir; "Eskrim, bugün memleketimizde pek az tanılan fakat terbiyevi ve fiziki kıymeti büyük olan ferdi mücadele sporlarından biridir. Modern spor aleminde eskrim diye anılan ve hafif kılıç, epe (=meç) ve flore olarak üç silahla yapılan müsabakalarla onların hazırlık idmanlarını yapmak isteyenlere bir vasıta temin etmek ve bu güzel sporu teşvik yönünde Halkevlerimiz pek büyük hizmetlerde bulunabilirler. Bu spor zekayı, intikal süratini, çabuk karar vermeyi ve kararını hemen tatbik edebilmek melekelerini kazandırır; fertlerin savaş kabiliyetini, becerikliğini, çevikliğini ve çalakiyi arttırır. Güreş... Bu milli ve ananevi sporumuzun modern tekniğiyle yurt içinde yayılmasına çalışmak, köylere varıncaya kadar güreş heveskarlarına asri güreş tekniğini, vasıtalarıyla birlikte götürmek, teşvik müsabakaları tertip etmek ve ettirmek, kendi çevreleri içinde güreş yapanlara her suretle müzahir olmak Halkevleri spor kollarının yapabileceği kolay işler arasındadır." Güreş gibi geleneksel sporlar kadar eskrim gibi modern sporlar teşvik edilmiştir. Bu sporlar hem askeri anlamda bireyi yetiştirdiği gibi hem de ona bedensel anlamda güç ve estetik kazandırmaktadır.

Nüzhet Baba ise Ülkü dergisinde Birincikanun 1940 (c)'ta yayımlanan yazısında halkevlerinin birer spor kulübü ve teşekkülü halinde faaliyet göstermeyeceklerinin anlaşıldığını ancak spor deyince akla gelen şeylerden birinin müsabaka olduğunu,

diğer oluşumlarla/teşekküllerle müsabaka yapamayınca da halkevlerinin faaliyetlerinin *baltalanmış* olacağını belirterek kanuna itirazını dile getirmiştir.

Beden Terbiyesi Kanunu'ndan sonra yayınlanarak yürürlüğe giren Halkevleri Çalışma Talimatnamesi'nde sorumluluk alanı şöyle aktarılmıştır;

“*Beden Terbiyesi Kanunu kadroları dışında kalan büyük halk yığınlarının bu ihtiyaçlarını önlemek ve bu Devlet Müessesesinin bulup üzerinde çalıştığı ilmî, teknik usulleri benimsiyerek halka öğretmek, yaymak ve halkı sporun şuurlu disiplinine alıştırmak,

*Millî sporlarımızı, rakslarımızı, ön plânda tutarak bunların unutulmuş olanlarını diriltmek, yaşamakta olanlarını ilerletmek ve dar muhitlerinden çıkarıp yayarak millileştirmek,

*Spor ve Beden Terbiyesi hareketlerini; vücudun güzelleşmesinde, bünyenin sağlamlaşmasında, ahlâk ve karakterin teşekkülünde, vatan ve millet duygularının beslenip gelişmesinde, fedakârlık ve kahramanlık hislerinin yaratılmasında, insancıl düşüncelerin uyanmasında, güzel fikirler kadar, yaratıcı bir vasıta olarak kullanmak”.

Talimatnameye bakıldığında geleneksel sporların canlandırılarak yaygınlaştırılması, millileştirilmesi, kahramanlık ve fedakarlık hislerinin yaratılması hedeflerinin ulus devlet sürecinde ortak değerlere sahip yurttaşlar oluşturma kaygısından kaynaklanmaktadır. Talimatnamede Beden Terbiyesi ve Spor Grupları şöyle sıralanmıştır: Beden Terbiyesi ve Cimnastik hareketleri (bazı halkevlerinde aletli cimnastik, müzikli cimnastik, millî ve plâstik danslar, sportif oyunlar, spor müsamereleri yapılmaktadır) Güreş, Atlı Cirit, Boks, Eskrim, Deniz sporları (ırmak, göl, havuz bulunan yerlerde de su sporları yapılmaktadır), Dağcılık ve Kayak, Bisiklet (gençliği motor kullanmaya teşvik), Spor gezileri, Ziyaretler, müsabakalar. Halk evlerinde talimatnamede sıralanan bu sporların dışında Atletizm, Voleybol, Basketbol, Tenis, Gülle Atma gibi, spor faaliyetlerinin yürütüldüğünün de altı çizilmektedir. Halkevleri kapatıldığı döneme kadar spor ve beden etkinliklerini partiden gelen talimatnameler doğrultusunda düzenlemeye devam etmiştir.

Halkevlerinin açık bulunduğu 1932-1951 yıllar arasında tüzel kişiliğe sahip olmaması tek parti döneminde sorun oluşturmamıştır. Ancak çok partili yaşamla birlikte CHF tarafından halkevlerinin partinin kültür kolu olduğu, parti prensiplerinin

halka yaymak için kurulduğu ifade edilse de parti ile halkevleri arasındaki bağ eleştiri konusu olmaya başlamıştır (Duman, 2011). Her ne kadar Halkevleri ve halk odalarına siyasi kanaat ayrımı olmaksızın herkesin üye olabileceği vurgulansa da Halkevlerinin, CHP'ye bağlı bir örgüt olduğu gerekçesiyle Demokrat Parti tarafından kapatılmıştır³⁷.

'Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Olarak Halkevleri' adlı çalışmasında (2002) Sefa Şimşek halkevlerini iki dönem olarak değerlendirmektedir. 1932-1942 arasındaki ilk dönemde Atatürk'ün bizzat motive edici bir kaynak olduğunu, halkevleri etkinliklerinin güçlü bir ideolojik seferberlik doğrultusunda gerçekleştiğini, ayrıca halkevlerinin kendi çalışma programları ve etkinliklerini belirleme hususunda daha özgür davrandığını; 1932'den kapanmaya kadar olan ikinci dönemde ise halkevleri çalışmalarındaki ideolojik şevkin azaldığını, faaliyetlerin standartlaştırıldığını, partinin halkevleri üzerinde bürokratik kontrolünün arttığını ifade etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde özellikle savaşların yoğun bir şekilde kendini hissettirdiği dönemde iktidarı elinde bulunduran İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin (İTC), yeni neslin meşrutiyet idealleri doğrultusunda yetişmesi hedefi, Cumhuriyet Halk Fırkası yönetimindeki yeni sistemde yerini cumhuriyet idealleriyle yetiştirilmesine bırakmıştır. Bu idealler doğrultusunda yeni nesillerin fikren ve bedenlen geliştirilmeleri yoluyla gerektiğinde vatan için savaşmalarının sağlayabilmek için gençlik dernekleri ve ocakları kurmuşlar, buralarda beden eğitimini hem sağlığı geliştirici hem de fiziki kapasiteyi arttırıcı bir esasa ele almışlardır.

Meşrutiyet döneminde kurulan Türk Ocakları ve devamında cumhuriyet döneminde Türk Ocakları'nın yerini alan Halkevleri modelinde de aynı kaygıların ve amaçların geçerliliğini sürdürmesi beden eğitiminden beklentilerin değişmediğini

---

³⁷ Türk Ocakları 2.başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver'in, Millet Meclisi'ndeki Halkevlerinin kapatılma toplantısı tartışmalarında: "... [Talebe Birlikleri, Muallim Birliği, Türk Ocakları, Gazeteciler Cemiyeti, Türk Kadınlar Birliği gibi çeşitli örgütlerin feshinde sebep, ilân edilmiş olan sebep, şu bütün kuvvetleri bir elde toplamak arzusudur. Misal sâridir. Rusya'da bir Narodnidom ve Komsomol var tek partinin emrinde. Almanya'da tek parti ve onun emrinde Hitler Jugend Teşkilâtı var. Şefin iradesi mutlaktır. Bu şef Mussolini'nin tek partisi de bu partinin emrinde Balilla teşkilâtını kurdu. Mareşal Antonescu Demir Muhafızlar teşkilâtının başındadır. İşte misaller, işte sirayet membaları" (Erdem ve Erez, 1963) sözleriyle tepkisini ortaya koymuştur.

ortaya koymaktadır. Spor; ‘seçkin tekler değil, gürbüz yüzbinler’ anlayışıyla ele alınıp, ‘görev’ olarak kurgulanmış, yurt savunması ve iş verimi açısından gerekli görülmüş, halkevleri ile beraber kitlesel olarak spor etkinliklerinin çeşitli biçimlerde (sürek avları, bisiklet gezileri, bayramlar vb) yurt genelinde yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Bunların yanı sıra özellikle yeni bir ulus-devletin kurulma sürecinde beden eğitime, Alman Cimnastik hareketinin Alman ulusal birliğindeki ve Sokol hareketinin Çek ulusal birliğindeki rolüne benzer bir görev verildiği görülmektedir. Hemen hemen her konferans, radyo konuşması ve gösteride dönemin önde gelen spor insanların, bu hareketleri anlatmaları ve örnek göstermelerinden beden eğitimi ve spor yoluyla söz konusu ulusların elde ettiği sonuçlara erişmeyi umduklarını söylemek mümkündür. *Bu anlamda ulus devleti yaratma anlamında spor ve spora ilişkin mekanlar yeni yönetimin iktidarını ve değişen yüzünü ortaya koyduğu gibi, aynı zamanda birer sosyalleşme, rejimin değerleri ile tanışma, bunları içselleştirme alanları olmuşlardır.*

6.1.2. Spor mimarlığı ve toplumsallaşma

Ülkelerin birbirlerini her alanda kıyasıya bir yarış ve savaş içinde gördükleri bu dönemde, genel sağlık durumunu iyileştirmek ve bu yolla her alanda (askeri, ekonomik, sosyal) üretkenliği ve verimi artırmak’ hedefi güdüldürken sağlık vurgusu öne çıkmıştır. Bu noktada sağlıklı kent düzenlemelerinin, bireylerin ve dolayısıyla da toplumun sağlıklılaştırılmasına yardımcı olduğu, sağlıklı bireylerin üretecekleri modern yaşamın ancak sağlıklı bir mekânsal planlamayla gerçekleştirilebileceği (Korkmaz, 2007) algısı, her sosyal ve toplumsal projenin kentsel ölçekte ‘mekansal’ bir karşılığının olması ve modernleşme çerçevesinde kamusal mekanların batılı anlamda biçimlenmesi gereği (Kılınç, 2009) doğrultusunda cumhuriyet devrimlerinin şeklen yansıması olarak çok sayıda spor ve rekreasyon alanı inşa edilmiştir. Bu tesisler ve alanlar sağlığın geliştirilmesine katkıda bulunduğu gibi toplumdaki yeni yaşam tarzının benimsetilmesi, cumhuriyet değerlerine sahip kimliğin içselleştirilmesi için bir zemin oluşturmaktaydı. Aynı zamanda buralarda yapılan sportif etkinliklerle bireylerin birlikte faaliyette bulunarak aidiyet ve bağlılık duygularının pekiştirilmesi amaçlanmaktaydı.

6.1.2.1. Erken Cumhuriyet döneminde ‘Mekân’

Ulus-devletleşme sürecinde ortaya çıkan nüfusun sağlığı ve kapasitesinin artırılması gereğinin hissedilmesi ve bu doğrultuda hareket edilmesi genç Türkiye için de benzer şekilde işlemiştir. Yaşanan devrimin ardından kurulan yeni yönetimin, bu devrimi benimseyecek ve savunacak nesilleri ihtiyaç duymasıyla kentleşmeden, sağlığa, spordan kültüre kadar her alanda cumhuriyet ideallerinin eğitimi ve aktarılması üzerinden topyekun bir program çerçevesinde hareket edilmeye başlanmıştır.

‘Sağlık’ kelimesi salt kelime anlamının ötesinde metaforik olarak da genç cumhuriyetin düşünsel anlamda dayandığı önemli sac ayaklarından bir tanesine işaret eder. Cumhuriyet devrimi geçmişin ‘sağlıksız’ bağlarından kurtulmuş, yüzü geleceğe dönük, ‘sağlıklı, eşit, imtiyazsız ve kaynaşmış’ bireylerden oluşan yeni bir toplum kurmayı istemiştir. Yeni Türkiye’nin sağlıklı bireylerinin üretecekleri kolektif modern yaşam da ‘sağlıklı’ bir mekânsal organizasyonla, modern yaşamın birebir mekânsal karşılıklarının üretilmesiyle (Kılınç, 2009) mümkün olabilecekti.

Dolayısıyla Ankara’da ‘cumhuriyetin gelecekte yapacaklarının bugünden beliren bir icra özetini’ somutlaştıracak, kurulan devlet ideolojisini kamu binaları, kurumları ve kentsel alanların ‘sağlıklı’ işleyen ilişkisiyle sergileyecek bir başkent olarak planlanmıştır. Sağlık metaforu da tam da bu ekseninde başlı başına bir ‘aydınlanma’ projesi olarak Türk devriminin temellerine referans veren ilginç bir kavramsal çakışma sunmaktadır. Türk devrimi hem geçmişin ‘sağlıksız’ yapılanmasından kurtulmak, hem de fikren ve fiziksel olarak ‘sağlıklı’ bireyler üretmeyi hedeflenmektedir (Kılınç, 2009).

Bozdoğan bu noktada mimariye sadece formlarla ve form oluşturmayla ilgilenen özerk, kendi kendine göndermede bulunan bir disiplin olarak değil daha çok önemli siyasi içerimleri olan daha geniş bir kurumsal, kültürel, toplumsal alan olarak bakılması gereğinden bahsetmektedir. Ona göre bir eser, hakkında söylenenler, yazılanlar ve inşa edenlerin, kollektif olarak dönemin siyasi ve ideolojik gündemlerini nasıl onayladıklarını, yorumladıklarını, tartışmaya ya da müzakereye açtıklarını anlatmaktadır (Bozdoğan, 2015).

Dönemin yapılarına bakıldığında modernleşmenin ve cumhuriyet kazanımlarının somut temsilleri olarak kurgulandıkları görülmektedir. Toplumda yeni rejimin ideolojisini ve ilkelerini yaymak, inkılapları yerleştirmek ve gerektiğinde bu inkılapları korumak, vatani savunmak amacıyla bedenen ve zihnen gelişmiş, ‘ulus bilinci’ ve bu bilinci sağlayacak ortak kimliğe sahip nesilleri yetiştirmek için okul yapılarının yanı sıra, halkevleri binalarında cimmastik salonlarına yer ayrılmasına bu açıklamayla bakmak, erken cumhuriyet yılları beden ve nüfus politikalarının kapsamını anlamak açısından önemli bir referans noktasını oluşturmaktadır.

Batı merkezli kapitalist modern kentleşmeye eklenen iki kilit kavram olan, diğer alanlarda da etkinleşen, ‘sekülerizm’ ve ‘devlet odaklılık’ (Arıtan, 2004) erken cumhuriyetin mekansal planlamasındaki içeriksel kurgular ve mekanın işleyişine yönelik hedeflerle kendini göstermektedir. Sözelimi Türk Ocağı teşkilatının resmi yayın organı olan Türk Yurdu, Ankara’da binasının açılışıyla ilgili özel bir sayı çıkarmış, binanın dışarıdan görünüşü, mermer giriş holünü, bezemeli oyma tavanını iç görünüşünü ve diğer ayrıntılarını gösteren yirmi resim yayınlamıştır. Bu sayıda: “Türk’ün kabesi olan Ankara’nın bir tepesiğinde, bu milli arafatında yükselen bu bina, Türk’ün seciyevi ve milli bir eseridir ve herşeyden evvel maddenin ruh ile imtizaç ettiği tılsımlı bir eserdir.” Ancak bu ‘Kabe’de kültürel ve sosyal olaylar - sanat sergileri, konferanslar, konserler, bütün oyuncularını Türk, Türkçe söylenen operalar- gerçekleşecekti; bina, cami külliyesi yerine kültür, eğitim ve eğlence işlevleri olan laik kamu mekanlarını koymayı amaçlayan cumhuriyetçi mekansal pratiklerin bir örneği olacaktı (Bozdoğan, 2015).

Türk Ocakları’nın yerine kurulan halkevleri de; gerek konumu, mekânsal birimleri, gerekse bu birimlerde somutlaştırılan yeni yaşam pratikleri bağlamında modern Türk toplumu için bir model oluşturmaktadır (Arıtan, 2004). Diğer bir ifadeyle toplumsal dönüşüm için mekanın dönüşümü gereği bu dönemde inşa edilen yapıların biçimsel kurgularında kendini göstermektedir.

6.1.2.2. Erken cumhuriyet dönemi spor mimarisi

Erken cumhuriyet döneminde toplumsal ve kültürel anlamda tasarım ve yapım pratikleri ile mimari, içinde toplumsallığın kurulduğu dönüşümün mekansal izdüşümleri olarak yaşamın diğer sosyo-kültürel ve idari alanlarında olduğu gibi spor

alanında da ulus-devlet oluşturma ana politikasının mekansal yansımaları olarak vücut bulmuştur. Stadyum, yüzme havuzu, tenis kortu gibi tesislerin yanı sıra eğitim misyonu taşıyan alanlarda da spor birimlerine yer verilmiştir. Toplumsal ve kültürel alanda halkın eğitilmesi ve yetiştirilmesi yönünde faaliyetlerde bulunan halkevleri buna en güzel örnektir.

Halkevleri bina tasarımında salon ve bahçe, temsillerin yanı sıra spor etkinliklerinin, antrenmanlarının ve folklor çalışmalarının yapılacağı sahne olarak planlanmıştır (Yeşilkaya, 1999). Halkevi binaları, müzik, tiyatro, spor vb çalışma alanlarında nasıl yeni ve batı hayat tarzını yansıtmaya çalışıyorlarsa da, mimarilerinde de halka yeni ve modern estetiği anlatmaya ve bu yolla halkı eğitmeye çalışarak (Durukan, 2006), halka sundukları spor alanları anlamında da önemli bir eksikliği gidermişlerdir. Gerçekten de 1937'den beri kendi spor bütçesine sahip halkevleri (Riedel, 1942), kültür politikalarını uygulama, spor etkinlikleri ve kursları düzenlemek için uygun sahneleri oluşturmuşlardır (Schäfer-Borrmann, 1998).

Halkevlerindeki spor alanları incelendiğinde Halkevi bina programı içerisinde halkın spor yapabileceği açık veya kapalı 'spor alanı'na yer verildiği görülür. Oran'ın hazırladığı kaza merkezlerindeki halkevi projelerinde 'spor sahası'nın dışarıda yer alması (Oran, 1940) kazalarda yaşayan bireylerin açık alanda toplandıkları ve etkinlik gerçekleştirdikleri için böyle bir çizim hazırlandığı izlenimini uyandırmaktadır.

Durukan, bazı Halkevlerinde salon kısmının hemen önünde tasarlandığı balkon ve teraslar bölümünün arzuya göre çeşitli temsiller ve merasimler için salonla birlikte kullanıldığını belirtmektedir. Duruma örnek olarak cimnastik salonunun üstünde 142 kişilik balkonun yazın çeşitli eğlence ve balolar için kullanıldığı Eminönü Halkevi'ni göstermektedir. Durukan ayrıca kıyı kentlerindeki Halkevlerinde bulunan kayıkhaneye biriminin kano, kürek, yelken sporu malzemeleri ve diğer araçları koymak için yapıldığını vurgulamaktadır (2006). 1940 yılı CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi'nde bu zorunluluk şöyle ifade edilmektedir; "Kıyı mıntakalardaki Halkevleri kendi malzemesini koymak için kapalı bir kayıkhaneye tedarik ederler ve mensuplarına denizin sakin ve yahut dalgalı ve hatta coşkun zamanlarında kürek çekme, yelken sporları yaptırırlar....".

Temsil ve cimnastik salonları, buralarda yapılan halka yönelik yeni eylemlerin (tiyatro, sinema, konferans izleme ya da oyun, cimnastik vs.) yanında öncesinden alışkın olunmayan yeni davranış şekillerini de getirmektedir. Proje raporlarında, düşün cimnastikten sonra kullanılacağını belirten mimarlar, toplumda varolmayan yeni bir eylem, yaşam, davranış ve alışkanlık biçiminden söz ederek (Yeşilkaya, 1999) bu davranışların benimsenmesine katkıda bulunmuş olmaktadır.

Yeni iktidarın arzu ettiği insan tipine göre olan davranış kalıplarının kendiliğinden ortaya çıkmasının sağlanmasına dönük her alanda bir silbaştan ‘eğitim’ kapsamında; inşa edilen yeni tesislerin nasıl kullanılacağı, bu tesislerdeki kullanım ve davranış biçimlerinin neler olacağı vb konusunda mimarların da yeni iktidarın değerlerini aktarım noktasında öğretici bir anlayış içinde hareket ettiği görülmektedir. Bozdoğan’ın ‘devrime biçim vermek olarak tanımladığı inkılap mimarisi’(2015) anlayışı ile inşa edilen yeni yapılar, ‘cumhuriyet bireyi’ne atıfta bulunacak biçimde hayatın her alanında hızla hayata geçirilmiştir.

Cumhuriyet’in kendini özdeşleştirdiği en önemli unsur olan ‘sağlık’, binaların yapımı ve kurgulanmasında olduğu kadar, bu mimari alanların sunduğu hizmetlerle bağlantılı olarak düşünülmüştür. Dönem neşriyatına bakıldığında spor sayesinde sağlığın da korunacağı ve yapılacak harcamaların ortadan kaldırılacağı vurgusunun öne çıktığı görülmektedir;

“Evet hastane yapalım fakat bir tek stad yapmayalım mı? Biz diyoruz ki hasta olmayalım. Hasta olmamak için göğsümüzü, azamızı, kafamızı sağlamlaştıralım. Bunun için bir tek stad yapalım. Evet, hastaneden evvel stad lazım” (Türk Spor, 27 Teşrinisani 1930:13).

Sporun ilerlemesi için de saha sorununun bir an evvel çözülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Türkspor Dergisi’nin, 10 Teşrinievvel 1929 sayısında ‘Sporun yükselmesi için ne yapmalıyız? Birinci iş: Saha’

Yine bu dönemde hazırlanan ‘ideal köy’ planları içinde; spor sahasına da yer verilmesini ‘aydınlanma ideallerinin biçimsel ifadesi’ olarak (Bozdoğan, 2015) okumak mümkündür. Böylece köylerde yaşanan nüfusun değişimi, dönüşümü için mekansal olarak altyapı sağlanmaya çalışılmıştır. 1933’e gelindiğinde devlet tarafından altmış dokuz örnek köy, ‘eskiye karşı yeni’ tarzıyla, bunların yapımında başvurulan ‘asri³⁸ ve ilmi standartlar’, ‘eski imparatorluktaki köylülerin yoksul ve ilkel şartları’yla karşılaştırılarak yapılmıştı (Bozdoğan, 2015). Nüfusun önemli bir kısmının yaşadığı köyleri içeren modernizasyon hamleleri ile kırsal alanın Cumhuriyet değerleriyle entegrasyonu hedeflenmiştir.

Dönemin fabrika yerleşkeleri de spor yapı ve alanlarını içermeleri açısından beden eğitimi ve spor uygulamalarının somutlaştığı bir diğer örneklerdir. I. Beş Yıllık Sanayi Planı’nda açılan fabrikalarda üretimi artırmak, hastalıklar dolayısıyla oluşan iş kaybını önlemek ve kronik yorgunluğu azaltmak amacıyla spor yapı ve alanlarına yer verilmiştir³⁹(Akın, 2014). Fabrika yerleşkelerinde spor yapı ve alanlarının da yer alması; sporun modern kent yaşantısının bir parçası olarak düşünüldüğünün, modern kentin küçük versiyonları olarak ele alındığının da bir göstergesidir.

Bu noktada ‘modernleşme merkezi’ olarak diğer şehirler ve kasabalar için bir model olarak kurgulanan Ankara öne çıkmaktadır. Zira Kılınç’ın “Türkiye için bir sıfır noktası, bir boş levha aranacaksa, orası Ankara’dan başka bir yer değildir” (2009) önermesini doğrular biçimde “örnek bir kent inşa ederek modern ve çağdaş bir yaşama ortamı oluşturmak, bu yeni kentsel mekanda geliştirilecek yeni sosyal normlarla Anadolu’nun kentleşmesine öncülük etmek ve daha da önemlisi Cumhuriyet’in başarılarını yeni başkentte sembolize etmek” hedefleriyle Ankara, cumhuriyetle birlikte ulusal-toplumsal devrimlere rehberlik edecek kurumsallaşma ve yeniden yapılanma dönemine girmiştir (Altaban, 1997). Tüm kentsel etkinlik ve olguları kapsayıcı, kentliden kentin yapısına uzanan alanda kamusalda bireysele her

---

³⁸ Yüzyılın uygarlık düzeyini yakalama ve hatta aşma isteği, Cumhuriyet’in ilk 10-15 yılında ‘asri’ sözcüğüyle somutlaşmıştır (Çiçekoğlu,1998).

³⁹ Fabrikalarda kulüpler kurulmuş, çalışanlara eğiticiler, idman imkanları, spor kıyafetleri ve spor malzemesi sağlanmıştır. Ayrıca fabrikaya olan aidiyeti artırmak amacıyla üyelik kartları, amblemler, bayraklar gibi sembolik öğelere özel önem vermişler, diğer fabrikaların takımlarıyla müsabakalar düzenlemişlerdir (Akın, 2014).

ölçekte gerçekleşen modernleşme projesi kapsamında Ankara’da (Tanyeli, 1997) spor yapıları da ele alınmıştır.

Bu bütüncül dönüşüm projesinde spor yapılarına ayrı bir önem verildiğinin en somut kanıtlarından birini, 19.04.1927 tarihinde Erkan-ı Harbiye Reisi tarafından Başvekalet-i Celiliyye’ye yazılan resmi yazı oluşturmaktadır. Yazıda; Ankara’nın Türkiye’nin spor ve beden eğitimi merkezi olması gerektiğinden ve yapılmakta olan bu sahanın tek başına⁴⁰ bunu sağlayamayacağından bahsedilmektedir. Yazı ile Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve Ankara Belediyesi’nin birlikte bir program hazırlayıp, bütçelerin birleştirilmesiyle Ankara için spor ve beden eğitimi okulu ve stadyumunu kapsayan bir spor merkezi yapılması gündeme alınmıştır. Stadyumla birlikte; terbiye-i bedeniye mektebi ve askeri spor mektebinin de yapılması önerilmiştir (Korkmaz, 2007). Böylece her yönüyle örnek bir şehir olarak kurgulanan Ankara’nın spor ve beden eğitimi merkezi için teori ve uygulama alanlarının varlığına duyulan ihtiyaç belirtilmiştir.

6.1.2.3. Ankara 19 Mayıs Stadyumu ve etkinlikler

Yapılma aralıkları hesaplanmış belirli bir düzen içinde yaptırılan egzersizler, “söz dinleme alışkanlığı” gibi “uygar davranış” kurallarını toplumun genç fertlerine benimsetmekle kalmaz, bu kişilerde yeni bir yaşam kültürünün oluşmasına yol açar. Cimnastik 1830’lardan itibaren hükümet programlarına, gündelik hayata dair metinlere, sözlüklere, ansiklopedilere ve sağlık bilgisi kitaplarına girer; 1850’lerden itibaren ise artık okul ve orduda uygulanacak eğitimin zorunlu bir parçası hâline gelir. Cimnastik 19. yüzyılda, belirleyici ölçüler ve verimlilik ilkeleri ortaya koyarak bir hareket sanatı yaratmıştır (Holt ve Vigarello, 2011).

Söz konusu olan toplumun tümüne nüfuz etmesi makbul görülen, ideal beden ve sağlıklı yaşam söylemini modern adab-ı muaşeret ve disiplin zemininde düzenlemeye yönelik normlara yaslanan bir hareket sanatıdır. Bu hareket sanatı, 19. yüzyılın son çeyreğine girerken ulus devletlerin kendilerini bedensel göstergeler üzerinde sunma çabalarının da vazgeçilmez bir biçimi hâline gelmiştir. Ulusal günlerin kutlandığı

---

⁴⁰ Maarif Vekalet-i Celilesi, 1927 bütçesinden Cebeci’de bir beden eğitimi okulu yapılması için 70.000 lira; Müdafaa-i Milliye Vekalet-i Celilesi de Ankara’da beden eğitimi okulu ve salonu inşası için 40.000 lira ayırmıştı. Ankara Şehremaneti (Belediyesi) tarafından ise Ankara’da stadyum yapılması için 1926 bütçesinden 5.000, 1927 bütçesinden ise 700.000 lira ayrılmıştı (Korkmaz, 2007).

etkinliklerde cimnastik gösterileri gelenek hâline gelir ve hep birlikte uygun adım yürüyüş yurt sevgisine gönderme yapan bir heyecanı ifade etmektedir. Askerî diziliş yavaş yavaş bütün eğitim kurumlarında yönetmeliklerle yasal zorunluluk hâline getirilmiştir. Okullardaki beden eğitimi derslerinde tek bir sözcük öne çıkmaktadır: Disiplin (Holt, Vigarello, 2011). Hemen her coğrafyada gerçekleştirilen ‘milli bayramlar’ düzen, disiplin vurgusunun yanı sıra milli, ulusal sembol ve değerlerin yüceltilmesi ve benimsetilmesi amacına da hizmet eder niteliktedir.

Beden eğitimi ve spor, insanın fiziki ve zihinsel özelliklerini geliştirmeye hizmet eden bir etkinlik olmasının yanında, serbest zamanı değerlendirme ve eğlenmeye yönelik bir fonksiyonu da bulunmaktadır. Eğlence ve rekreasyon alanı olarak stadyumlar, tam anlamıyla batılılaşmış, kadın ve erkeklerin bir arada bulunduğu toplum düşüncesinin ve yeni modern yaşantının mekansal karşılıkları olarak iktidar tarafından ele alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında, Ankara 19 Mayıs Stadyumu, gerçekleştirilen müsabakaları ve gösterileri izlemeye gelenler için eğlence ve rekreasyon alanı olarak gündelik yaşamın modernleştirilmesinde ve benimsenmesinde etkin rol oynamıştır.

Dolayısıyla da 19 Mayıs stadyumu, kadınların hem izleyici hem de sporcu olarak kullandıkları ve toplumsal yaşama katıldıkları bir mekan olması bakımından önemlidir. Erkeklerin ve kadınların birlikte katıldıkları bisiklet ve atletizm yarışmalarında kadınların dereceye girmesi büyük gurur kaynağı olmuştur. Dönemin gazete haberlerine bakıldığında da stadyumda futbol dışında, güreş turnuvaları, atletizm ve bisiklet yarışlarının düzenlendiği görülmektedir. Müsabakaların yanı sıra bütün yıldönümü ve anma törenlerinin, bayram kutlamalarının yapıldığı mekan konumundadır (Korkmaz, 2007).

Bununla birlikte spor festivallerinin görünürlülüğü, yeni değerlerin yayılması ve benimsenmesinin propagandası açısından çok önemli bir işleve sahiptir. Bu etkinlikler cumhuriyetçi ve laikleştirilmiş Türkiye’de sportif görüntüler, daha çok batılı anlamda modernleşmenin ilanı niteliğindedir. Bu ilan, dönem neşriyatında da kendini göstermiş özellikle görsel desteklerle ayrıca vurgulanmıştır. Bunun için spor sahalarını, kitle gösterilerini, gençlik ve spor bayramlarını fotoğraflamakla görevlendirilen Avusturyalı Othmar Pferschy (1898-1984)’in Ankara stadyumunun

etkileyici mimari fotoğrafları gibi çalışmaları ve eserleri dergilerde, kitaplarda posta kartlarında yayılmış ve ulusun modernizme doğru gidişinin savunuculuğunu yapmıştır. Doğramacı, Pferschy tarafından çekilen fotoğrafların analizini yaparak çekimlerinin retorik kalitesini vurgulamakta ve sporcuların sonsuza gider gibi görünen dizileri, hareketin senkronizasyonunun eşitlik; benzerlik ve fikir birliği gösterileri olarak yorumlanabileceğini belirtmektedir (2010).

1936'da Ankara Stadyumu'nun açılışı, açıkça İslami dogmaların ötesinde Genç Cumhuriyet olarak kendisini addeden ve tanımlayan devletin, kendi otoportresi için uygun ortam yaratmıştır. Özellikle, genç erkek ve kızların birlikte sergiledikleri kitleseel cimnastik gösterileri, sosyal değişimleri sergileme fırsatı sağlamıştır (Doğramacı, 2010). Rejim değişikliği ile katedilen yolu göstermenin yanı sıra büyük bir özenle düzenlenen törenlerde okunan marşlar, şiirler, oynanan halk oyunları ve spor etkinlikleriyle milli mücadele ve birlik ruhunu pekiştirmek amaçlanmıştır.

6.2. Türk Sporunda Alman Etkisi

19.yüzyılda ortaya çıkan milliyetçilik akımı ve uluslaşma süreciyle birlikte özellikle kitle sporları, sağladığı disiplin ve aynılaşma yoluyla ulusun bir parçası haline gelmenin aracı olarak ele alınmıştır. Birliğini geç tamamlayan bir ülke olarak Almanya'da, uluslaşma sürecini tamamlama yolunda toplumun menfaatlerine bağlı olmayan birey yaşamının değer ifade edilmediği vurgulanmış, vatandaşların kendini beden ve ruhen Alman toplumuna adanması hedeflenmiştir. Bu yaklaşım, Jahn ile birlikte başlamıştır. Jahn, jimnastiği bir arada yapılmaya ve bedenlere disiplin vermeye en uygun spor olması dolayısıyla Almanlara uygun olarak geliştirmiştir. Alman gençliğine beden becerisi sağlamak, ahlaki olarak yükseltmek, savaş için güçlü ve dayanıklı hale getirmek ve hepsinin üzerinde yaş, içtimai durum fark etmeden jimnastiğin inanç, eyalet ve memleket farklarının üstüne çıkarak Alman birliğinin sağlanmasına katkıda bulunması hedeflenmiştir. Tüm bu özellikleriyle kısa zamanda tüm Avrupa'yı etkisi altına almış ve hemen her coğrafyada benzerlerinin doğması üzerinde etkili olmuştur (Alpman, 1972; Mechikoff ve Estes, 2002). Özellikle Osmanlı döneminden itibaren başlayan modernleşme sürecinde Alman uzmanlardan yararlanma politikası dolayısıyla Alman spor akımı, şehir planlamadan beden eğitimi öğretmeni yetiştirmeye, performans sporu öğreniminden spor idari ve

hukuki yapılanmasına kadar oldukça geniş bir alanda etkiler bırakmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde etkileri üç ana başlık altında inceleyeceğiz.

6.2.1. Spor mimarisinde Alman etkisi

6.2.1.1.Mimaride genel durum

1839 Tanzimat Fermanı ile Batı düşünce ve yaşantısına açılmanın yoğunlaşması ile birlikte, özellikle İmparatorluk başkentinde, *çevre biçimlemesi* Batı örneklerini yineleyen bir yönde gelişmiştir. Mimarlık işleri Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyıla kadar Hassa Mimarları Ocağı'ndan yetişen ustalar tarafından yürütülmüş ise de bu yüzyılla birlikte gelişen karmaşık mekânsal problemlerin çözümüne, geleneksel yapı yöntemleri ile karşılık veremeyen ocağın tekelinden çıkarak yabancı uyruklu mimarların veya genellikle Batı eğitimi görmüş olan azınlık mimarlarının eline geçmiştir (Yavuz, 1976). Bu batılı mimarlar arasında 19.yüzyılda özellikle ikili ilişkilerin Fransız etkisinden çıkıp Alman etkisine girmesiyle beraber azımsanmayacak sayıda Alman mimarın çeşitli şekillerde gelerek⁴¹ (Doğuoğlu, 2002) Osmanlı ülkesinde faaliyet göstermeye başladıkları görülmektedir.

İki ülke arasındaki kültürel bağları güçlendirmek üzere 1914'te kurulan Türk-Alman Dostluk Cemiyeti 'Alman kültürü Türkiye'de mevcut imkânlarla çok yavaş bir gelişme kaydetmektedir. Bu işleyişe ivme kazandırmak için göze ve kulağa hitap edecek olanaklardan yararlanılmalıdır' anlayışına sahipti. Programının bir parçası olarak cemiyet, 1916 yılında Türk-Alman Dostluk Yurdu mimari yarışmasını düzenleyip, on iki Alman mimarı⁴² proje üretmeye davet etmişti (Akcan, 2009). Ancak savaş koşulları pek çok alanda olduğu gibi buradaki gelişmeleri sekteye uğratmıştır.

---

⁴¹ Osmanlı İmparatorluğu döneminde mimari etkinliğe katkıda bulunan Almanların, İstanbul'a geliş şekilleri çeşitlidir. Örneğin Alman İmparatorluğu'nun İstanbul'da devlet eliyle inşa ettirdiği yapılar için kente gelen mimarlar arasında Hubert Göbbels, Albert Kortüm, Suffian, von Elser-Behrensberg, Konrad Lehmann, Wilhelm Dörpfeld, Armin Wegner, Max Spitta ve Scheele yer alırken Ortadoğu'da ekonomik güç sahibi olmak için harcanan gayretler sonucunda elde edilen demiryolu imtiyazları ve bunun finansmanı için gerekli altyapıyı oluşturan bankaların yapı gereksinimleri nedeniyle İstanbul'a gelenler August Jasmund, Otto Ritter ve Helmuth Cuno'dur (Doğuoğlu, 2002).

⁴² German Bestelmeyer, Peter Behrens, Paul Bonatz, August Endell, Theodor Fischer, Hugo Eberhardt, Martin Elsaesser, Bruno Paul, Richard Riemerschmid, Walter Gropius, Hanz Poelzig ve Bruno Taut.

Cumhuriyet döneminde 1930’larda, devletçi ekonomi politikası çerçevesinde kapsamlı bir imar programı yapma yoluna gidilmiştir. Ancak Türkiye’de bu dönemde, bilimsel, sanatsal ve meslek uzmanlığı gerektiren bütün önemli konularda yetişmiş eleman sıkıntısı bulunmaktadır. Bu dönemin mimar yetiştiren tek okulu olan Güzel Sanatlar Akademisi’nden mezun olan mimarların yeni uygulamalar için yeterli olmadığı düşünülmektedir. Türk mimarlarının sayıca az olmaları dolayısıyla ve var olanların eğitim düzeylerinin çağdaş yapı sorunlarının çözümünde yetersiz kaldığı kanısıyla birlikte mevcut mimarlık kadrolarının bir kısmının modernleşme sürecinin kendisine ya da gerçekleşme biçimine karşı çıkmaları da yabancı mimarlara yönelmenin gerekçeleri arasında yer almaktadır. Tüm bu sebeplerden ötürü Batılılaşmanın, mimarlık ve kentsel tasarım etkinliklerinde de başarılabilmesi için Cumhuriyet’in ilk yıllarından başlayarak yabancı mimarlardan yararlanma yoluna gidilmiştir (Alpagut, 2005).

Cumhuriyet yöneticilerinin nitelikli yapı üretimi istekleri doğrultusunda ‘bilen kişi’ arayışına yöneldiklerini ifade eden Cengizkan, yönetimi yabancı mimarlara yönlendiren nedenlerden birinin ‘geleneksel ve alışlageldik olandan uzak kalma isteği’ olduğunu belirtmektedir (2002). Çağdaş bir toplum olabilmek için devrimcilik ilkeleri doğrultusunda Batılı anlamda bir sosyal değişmeyi hedefleyen iktidar, mimarlık alanını da Batılı rasyonalist biçimlere göre şekillendirmek istediği için Batılı mimarlara yönelmiştir. Alman üniversitelerinin 19.yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın ortalarına kadar yayınlanan yeni buluşlar ve güçlü iş disiplini dolayısıyla dünyanın en gelişmiş üniversiteleri özelliğini taşıyor olmaları da cumhuriyetin teknik elemen gereksiniminin Almanya’dan karşılanmasının sebepleri arasındadır (Nasır, 1991). Yönetimin tercih gerekçelerini bunlar oluştururken 1929 ekonomik bunalımıyla birlikte savaşın tam ortasında bulunan, bir kısmı nasyonal sosyalist iktidar tarafından görevinden uzaklaştırılan Alman mimarlar için de Türkiye cazip bir seçenek olmuştur. Türkiye onlar için aynı zamanda fikirlerini ve ideallerini uygulama alanı da sunmuştur.

Türkiye gelen mimarlardan biri olan Bruno Taut, 1938 yılında dostu olan ve Ankara Operası işinde beraber çalışmak istediği Magdeburglu mimar Carl Krayl’a şunları yazıyordu: “Evet: Güzel işler ve üstelik öyle bir (aklın sınırları içersinde kalan, koşulları göz önünde tutan, doğal, yani bana göre yapmacıksız) özgürlük

içerisinde ki, herhalde rahat bir nefes alırdınız”. İki ay sonra ise “Özgürce mimarlık yapıyor ve ders veriyorum, dış etkiler açısından özgürüm, çünkü Atatürk uzmanlık alanlarına karışmıyor, manen ise -kendi sınırları içinde-özgürüm”.

Batılı uzman seçiminde Osmanlı son döneminden itibaren Alman modeli esas alınarak modernleşmeyi gerçekleştiren, önemli bir kısmı eğitimlerini Almanya’da görmüş, Alman sistemini benimsemiş kadroların, cumhuriyetin ilanından sonra da yönetici ve karar verici pozisyonda olmalarının, tercihlerin Almanca konuşulan ülkelerden yapılmasını sağladığı da düşünülmektedir. Örneğin Milli Eğitim Bakanlığı müsteşarı Cevat Dursunoğlu, diğer Batılı ülkelerin mimar gönderme isteklerine karşın, Türkiye’de Alman mimari geleneğinin varlığına büyük değer vermekte ve kurulan İnşaat Mimarlık bürosunda bir Alman mimarı görevlendirmek istemektedir (Nicolai, 1998).

Hükümet tarafından davet edilen uzmanlar arasında Bruno Taut, Martin Wagner, Hermann Jansen, Gustav Oelsner, Paul Bonatz, Margarete Schütte-Lihotzky, Wilhelm Schütte, Rudolf Belling, Robert Oerley, Clemens Holzmeister ve Ernst Egli gibi mimar, sanatçı ve şehirciler yer almıştır (Akcan, 2009). Yurtdışından gelen uzmanların gerek yaptıkları eserler, gerek verdikleri danışmanlık hizmeti gerekse eğitim alanındaki katkıları ile erken cumhuriyet dönemi kapsamlı imar çalışmalarının gerçekleştirilmesine sahne olmuştur.

Erken cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen bütüncül imar faaliyetleri etkin bir biçimde ‘cumhuriyet’ ana projesine uygun olarak yürütülmüştür ki Aslanoğlu bu durumu şöyle açıklamaktadır; “uygulanan modernleşme projesinin toplumsal ve sosyal yaşamda ortaya çıkan hızlı değişimi kent mekânlarında da görünür kılmak amacıyla daha cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kentlerin yeniden imar edilmesi konusuna öncelik verilmiştir. Bütçedeki açıklar ve kısıtlı mali olanaklara rağmen Türkiye’de hükümetin en öncelikli konularını ulaşım, savaşta yanan yıkılan yerlerin imarı, bataklıkların kurutulması, Ankara’nın başkent olarak yeniden inşası gibi sorunlar oluşturmaktadır” (2010).

Yalnız yapıların fiziksel olarak inşa edilmesi değildir söz konusu olan; yapıların uygun kadrolar getirtilerek önce fiziksel olarak işletilmesi; sonra yapılarda çalışanların kadrolaştırılması; geleceklerinin düşünülmesi ve onların yeni kuşakları

yetiştirmesi; daha sonra da kullanım çerçevesindeki dönüşümlerin ve kullanıcı isteklerinin düşünölmeye başlanması söz konusudur (Cengizkan, 2002). Bu amaçla, girişilen mimar arayışı bir talimatla büyükelçiliklere bildirilmiş ve talimatta mimar adaylarında aradıkları özellikleri en ince ayrıntısına kadar tarif edilmiştir (<https://bilimvegelecek.com.tr/her-mill-mimari-fenadir-her-iyi-mimari-millidir/>)

1936 yılında Bayındırlık Bakanlığı'na danışman olarak atanan Prof. Wagner, yabancı mimar ve şehircilerin planlama sürecinde bağılı kalmaları gereken ana amacı Arkitekt dergisinde şöyle açıklamaktadır: "Reisicumhur Atatürk'ün kuvvetli idaresi altında Türkiye Devleti planlı iktisadi, Türk iktisat sahasına ithal etmekle, şehir mimarına da yeni vazifeler vermiş oluyor. Devlet şehir mütehassısına yalnız yepyeni şehirler inşası vazifesine vermiyor (Ankara gibi): aynı zamanda tarihi ve sanat zenginlikleri ile en yüksek sanat derecesine çıkarılmış çok eski şehirleri de yeni Türk ruh ve ölküsüne uyacak bir tarzda yeni bir hayat ve iktisadi şekil vermek üzere değıştirerek imar etmek gibi fevkalade zor ve mesuliyet dolu bir vazife de vermiş oluyor" (1938).

Türkolog ve tarihçi Prof. Dr. Klaus Kreiser, Ankara'nın mimari ve mimarlar açıdan dönem içinde durumunu şöyle özetlemektedir; "Ankara boş beyaz bir sayfa gibiydi. Yeni rejimin yeni başkentinde neredeyse hiçbir şey yoktu. Mütevazı bir tren garı ve geçici meclis olarak kullanılan Genç Türkler'in kurduğı kulüp binası dışında. Tüm kamu binalarının planlanıp, inşa edilmesi gerekiyordu. Yurtdışından gelen mimarlar da önce yerel inşaat malzemelerini tanıdılar, ardından planlanan kenti inşa etmek üzere ustalar yetiştirdiler. Ankara'nın şansı Avrupa'da taş üstünde taş kalmadığından tanınmış tüm Alman, Avusturyalı ve İsviçreli mimarların kente gelmiş olmasıydı. Dolayısıyla 30'lu 40'lu yıllarda mimarlık okumak isteyen herkes Ankara'yı ziyaret etmek zorundaydı" (http://www.td-ihk.de/sites/default/files/contents/pdfs/tdihk/140131_Arkitera_online.pdf).

6.2.1.2. Spor mimarisinde Alman etkisi

Cumhuriyetin ilanının ardından başkent olan Ankara'nın devrimin ilkelerini hayata taşımaya dönük tasarlanan mekanlarla diğere şehirlere model olması hedefiyle planlı ve kapsamlı imar çalışmaları yürütölmüştür. Bu alandaki Alman etkisinin ilk izlerini Ankara imarı için 1927'de açılan yarışmada görmek mümkündür, yarışmayı hazırladığı planla Berlinli mimar Hermann Jansen kazanmıştır.

1930'da hipodromun stadyumla birlikte tasarlanmasına, milli bayram, resmi törenlerin de burada yapılmasına karar verilmiş ve 1932'de de mimar Jansen'in Ankara için hazırladığı imar planı kabul edilmiştir. Spor merkezinin (yarış yeri ve stadyum) inşası için uluslararası bir yarışma yapılmasına karar verilerek stadyum ve hipodrom tasarımında uzman kişiler, özel ve resmi temaslarla davet edilmiştir. Düzenlenen yarışmada bir Macar grubu ile tasarımı kabul edilen İtalyan mimar Paolo Vietti-Violi olmak üzere iki katılımcı yer alırken aynı yılın Mimar dergisinde çıkan haberde yerli mimarların katılma olanağı bulamadıkları da bildirilmiştir (Aslanoğlu, 2010).

Jansen imar planı raporu (1937) incelendiğinde sporun şehir planlamasının çok önemli bir parçası olarak ele alındığı görülmektedir. Jansen'e göre, "spor, vücut idmanları ileride sade gençlerin devam edebilecekleri birşey değil, bilakis her yaşta olanların bir taraflı meslek yorgunluklarını mütevazî bir hale sokan amildir. Sporu umumileştirmek, bir milletin sıhatta kalmasını teminde çok tesirli bir çaredir". Serbest alanların oluşturulmasında hareket yoluyla iyileşme prensibini temel alan Jansen (Doğramacı, 2010), her yaştan mümkün olabildiği kadar çok kişiye spor yaptırmanın halkın sağlığını koruyucu etkisine de dikkat çekmiştir. Bunun için de alanların olabildiğince verimli kullanılıp azami ölçüde yararlanılmasına gereğinin altını çizmiştir; "Oyun ve spor meydanlarında mühim bir kalabalığın sahaya istimal edebilmelerine, elverişli olmasına dikkat etmek lazımdır. Hatta sık oturlan yerlerde bu gibi teşkilat daha fazla yapılır".

Bir spor meydanında birçok çocuk oyun yerleri, tenis sahaları ve bir de açık yüzme havuzu olması gerektiğini belirten Jansen, alana eklenecek okulun, hem spor alanından hem de spor araç-gereçlerinden yararlanacağını altını çizmektedir. Jansen bu amaçla okulları, çocukların evlerine rahatça gidip gelmeleri için yeşillik şeritleri ve spor alanları ile birlikte düşünmüştür. Planında rekreasyon alanlarına da yer veren Jansen, Çubuk deresi barajının ayağında orman çiftliğinde olduğu gibi bir yaz yüzme havuzu, kahvesi, spor sahaları inşasının bayındırlık bakanlığı tarafından planlandığını böylece çok sevilen bir gezinti alanı olarak daha da gelişeceğini belirtmiştir.

Hipodrom ve stadyum: oyun ve spor meydan ve sahaları Jansen'in imar planında geniş yerler almaktadır. Jansen'e göre "Gençlik parkı, stadyom, hipodromun sırası ile mes'ut bir serbest saha zinciri teşkil etmesi ile Ankara bütün şehirler için numune olabilecektir". Gerçekten de Ankara imar planı ile amaç, diğer şehirler için model alınacak bir kent planlaması yapmaktır ve Doğramacı'ya (2010) göre etkili bir biçimde gerçekleştirilen Jansen'in Gençlik Parkı ve Stadyum Projesi, şehir planlaması formunda oluşturulmak istenen 'yeni Kemalist' bireye atıf olarak yorumlanabilir.

Raporda ayrıca Jansen'in, Dr. Carl Diem ile ortak bir proje hazırlayarak Ankara'da güneşin kuvvetli etkisinden dolayı spor saha ve tesisatının kuzey-güney doğrultulu yerleştirilmesi gerektiği ancak şekilde sporculara iyi spor şartları sağlanacağını yer alması konunun ne kadar büyük ciddiyetle ele alındığının göstergesidir. Planda, yürüyüş meydanı ile stadyumun birleştirilerek düzenlenecek oyunlar için bir sahne oluşturacağı da vurgulanmıştır, ki bu alan 19 Mayıs törenleri başta olmak üzere pek çok tören ve etkinlik için erken cumhuriyet dönemi boyunca kullanılmıştır.

Jansen planında büyük spor alanının yanı sıra şehrin çeşitli bölgelerinde halk spor meydanları da yer almaktadır. Öyle ki 'Ankara imarının bitmesinden sonra halkın vücut terbiyesine lazım olan herşey mevcut olacaktır' iddiası plan raporunda dillendirilmiştir. Jansen'e göre, spor alanı tarihi bir değişime de işaret etmektedir: "yakın zamana kadar, Türkiye'de beden eğitimi terimi kesinlikle yabancıydı: dahası yeni hükümet sürekli olarak sporu destekliyor. (.....) Gerçek şu ki Türkiye'nin Almanya'daki olimpik kış oyunlarına Berlin'deki yaz oyunlarına takım göndermeleri spor sevgisinin ulusal bir konuya dönüştüğünü göstermektedir." Jansen hareket konseptini zihinsel ve fiziksel iyi olmanın temeli olarak algılıyordu. Ankara için plan araştırmasında Jansen: "Serbest alanların sınıflandırılması ve geliştirilmesi için şu prensip uygulanmalıdır: Hareket yoluyla iyileşme. Modern biri için iyileşme sadece bir kamu parkında oturmaktan oluşmamalıdır" (Doğramacı, 2010). Jansen'in imar planı ve raporu temel alınarak şekillendirilen Ankara'nın yanı sıra Almanların yanı sıra Alman sisteminde eğitilmiş ve artık bu sistematik bakışı içselleştirmiş Ekrem Akömer gibi Seyfi Arkan gibi Türkler de spor mimarisi alanında öne çıkmaktadır.

Erken cumhuriyet dönemi spor hayatının önemli isimlerinden Ekrem Akömer, sporun birçok alanıyla ilgili olmasının yanı sıra İstanbul'a kazandırılan spor alanlarının şekillenmesinde de pay sahibidir. İstanbul Dolmabahçe'de bir stadyumun yapımı ile görevlendirilen Akömer, Avrupa yakasının en büyük kapasiteli ilk stadyumunun hayata geçirilmesinde yapı tekniği ve yerel bakış ile ilgilenmişti. Akömer, Ankara'daki stadyumu projelendiren mimarlar tarafından tasarlanan stadyumla başkentteki öncelinin başarılı bir şekilde gelişmiş örneği olarak övülmüştür (Schafer Borrman, 1998).

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın Denizcilik Heyet-i Müttehidesi (Federasyonu) Yüzme Komisyonu Başkanı olan Ekrem Rüştü Akömer'in kişisel çabalarıyla 1931 yılında, Boğaziçi iskeleleri arasında yolcu vapurları işleten Şirket-i Hayriye tarafından Boğaziçi'nde Türkiye'nin ilk yüzme havuzu yaptırılmıştır. Büyükdere kıyısında inşa olunan 50 metre uzunluğunda ve 25 metre genişliğindeki ahşap havuz, 15 Temmuz 1931 günü törenle açılmıştır⁴³ (Atabeyoğlu, 1993). Bir diğer isim olan Seyfi Arkan, Almanya'da dönemin ünlü mimarlarından Hans Poelzig'in yanında üç yıllık eğitim almıştır. 1933'te Almanya'ya bir inceleme gezisi için gönderilmiş, bu geziden dönüşte izlenimlerini bir rapor olarak sunmuştur.

Alman spor sistemi ve spor alanları ile ilgili bilgiler veren Arkan, raporunu Diem'den bir alıntı yaparak bitirmiştir; "Almanların spor mütehassısı, Dr. Diemin dediği gibi: Stadyumlardaki tekâmül, bu eserlere malik olan milletlerin yüksek kültür ve kabiliyetlerine canlı bir misâldir". Diem bu dönemde gerçekleştirmiş olduğu organizasyonel işler kadar yazıları ve kitapları ile de Türkiye'de etkili bir isimdir. Arkan'ın raporunda da atıfta bulunduğu Carl Diem ile Johannes Seiffert'in Spor Sahaları ve Stadyomlar isimli kitabı yine bu dönemde Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı tarafından Türkçeye çevrilerek basılmıştır.

Diem ve Seiffert kitaplarında oyun yeri yapmanın şehir idaresinin görevi olduğunu ancak önce idman sonra müsabaka sahaları (stadyomlar) yapılması gereği belirtmişlerdir. Kitapta ayrıca idman yerlerinin yerleşim yerlerine mesafesi müsabaka

---

⁴³ Atabeyoğlu, Yüzme Tarihi isimli kitabında bu ilk yüzme havuzunun açılış töreninin oldukça parlak geçtiğini, açılış dolayısıyla yapılan yüzme yarışlarını Beylerbeyi Kulübü'ne mensup yüzücülerin kazandığını yazmaktadır. Ayrıca beş yıl boyunca Türk yüzme sporunun ve yüzücülerinin hizmetinde olan ahşap konstruksiyon havuzda demode 'klasik kulaç' yerini 'modern kravl'a bırakırken yeni yeni genç yüzücülerin yetiştiğini aktarmaktadır.

sahalarına göre daha yakın olması, mutlaka duş bulunması gereğinden bahsedilmektedir. Ve yüzme mahalli olmayan yerlerin spor alanı sayılmayacağı ve spor alanlarının başında mutlaka bir spor uzmanının bulunması gerektiğinin altı çizilmiştir (Diem ve Seiffert, 1933).

Kitapta belediyelerin oyun yerleri yapmak ve bunları bakımlı halde tutmakla yükümlük oldukları belirtilerek -Türkiye’de bu zorunluluk 1930 Belediyeler Kanunu ile getirilmiştir (‘çocuk bahçeleri, spor alanları, yerel ihtiyaçlara uygun stadyumlar yapmak ve işletmek’ gibi yükümlülükler ve bütçelerinin %2 - %4’lük kısmını bu işlere ayırma zorunluluğu getirilmiştir)- kişi başına düşecek alan çocukların serbest oyun alanları, okul çocuklarının serbest ve zorunlu oyunları ile okulu bitirmiş gençler ve diğer halk gözönünde bulundurulacak hesaplanmalıdır denmektedir (Diem ve Seiffert, 1933).

Diem ve Seiffert’in çalışmalarında halkın sağlığını korumak gerekli olduğundan halkın kullanımına tahsis edilecek tesis yapmak bütün şehir idarelerinin en önemli vazifelerinden biri olarak belirtilirken spor tesisleri arasında öncelikli olanların oyun yerleri olduğu öne sürülmektedir. Bunlar için harcanacak para ve aracın halkın saadetine ve çalışma kabiliyetine yarayacağı vurgulanmaktadır (1933).

Diem, 1933 yılında Halk Partisi’ne sunduğu raporda⁴⁴ ise oyun alanları, yüzme havuzları, beden eğitimi salonlarının, öğrenci misafirhanelerinin, korunma kulübelerinin planlı bir şekilde inşası ve yeni imar planlarında boş alanların kanuni olarak korunması şeklinde öncelikli noktaları ve önerilerini ayrıca da sıralamıştır (1933). Diem dışında Alman spor bilimcilerin verdikleri görüş ve önerilerle spor sahalarının düzenlenmesi çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Riedel, aynı zamanda okullara oyun alanları, halı saha, koşu pistleri yapıldığından ve kayak merkezleri açıldığından (Uludağ, Elmadağ, Ilgaz, Erzurum, Tunceli) bahsederek, Ankara’da ortalama 60 gün kullanılacak yapay buz pateni alanları inşa edildiğini yazmaktadır. 1938’de Ankara İdari Yüksek Okulu’nda büyük ve eksiksiz donatılmış bir spor salonu inşa edilmiştir. Yine Ankara’da 350x80 metre büyüklüğünde, etrafında kulüp odaları, ahırlar ve seyisler için evler bulunan, engel

---

⁴⁴ BDA Cumhuriyet Arşivi Belge No: 490.1/ 1116.75.1. Türk Sporuna Hakkında Rapor.

de barındıran atlama alanı ile özel Atlı Spor Kulübü de dönem yapıları arasındadır (Riedel, 1942).

Erken Cumhuriyet döneminde İstanbul'da ise, İngilizlerin işgal zamanından kalan golf sahası haricinde 30 tenis sahası bulunmaktadır. 40 atı barındırabilen ahırıyla hipodrom ve her çeşitten yelken-kürek-deniz motoru sporlarına sahip yat kulübü son zamanlarda ortaya çıkmıştır. Su sporları müsabakalarının tüm şartlarını yerine getirebilmek için 1937'de hükümet tarafından Moda ve Büyük Ada'da, kürek ve yelken sporları için büyük tesisler kurulmuştur. Bu tesislerde 12 yelken sınıfı ve 12-100 metrekare arasında yelkenli yatlar da bulunmaktadır. Alman asıllı 12 metrekarelik scharpie-jolle de tekne yarışında kullanılmaktadır (Riedel, 1942).

Riedel ve Altrock'un görüşleriyle 1934-39 yılları arasında inşa edilen Ankara Ziraat Enstitüsü spor tesisi ise bu dönemde yapılan bir diğer önemli spor alanıdır. Ankara'nın kuzeyinde, yüksek okulların bulunduğu bir semtte kurulan bu tesis, bölgeye uygun olarak zevkli bir şekilde inşa edilmiştir. Spor sahası ve enstitü odalarının yanında, atletik sporlar için bir pist ve futbol-hentbol-rugby-hockey-voleybol (4 saha)- basketbol (2 saha) ve tenis (4 saha) için çim sahaları bulunmaktaydı. Riedel, gerekli spor ve oyun aletlerinin enstitü görevlileri tarafından yerine getirilmesi için standartları bulunduğundan tesisin talim yapan herkese her zaman açık ve kullanılabilir olduğunu da vurgulamıştır. Buradaki spor tesisi enstitünün organizasyonu ve genişletilmesinin tüm Türkiye'de örnek olduğunu ve diğer yüksek okulların da aynı yolu izlediklerini aktaran Riedel, beden eğitimi öğretmeni yetiştiren Atatürk Enstitüsü'nün cimnastik ve spor salonuna kavuşmasının da aynı şekilde gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Atatürk Enstitüsü'nün mimarı Avusturyalı Egli'dir (Riedel, 1942).

1927'de Türkiye'ye gelen Egli, ilk olarak Milli Eğitim Bakanlığı'nda kurulan İnşaat Dairesi'nde modern okul yapıları için danışmanlık görevine getirilmiştir. 1936'ya kadar bu görevi sürdüren Egli, 1930'dan itibaren altı yıl süreyle eş zamanlı olarak da İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Şubesi'ni, eğitimi yenileştirici programı ile Orta Avrupa'daki 'Technische Hochschule/Teknik

Yüksekokul' anlayışında yeniden düzenlemiştir.⁴⁵ (Aslanoğlu, 1984). Egli, okul yapıları için yürüttüğü danışmanlık görevinin yanı sıra bizzat okul binaları tasarlamıştır. Bunlar içinde Ankara'daki İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve Kız Lisesi planlamasında Egli, iki okulun ortak kullanımına yönelik hazırladığı bahçe planında yapımı daha sonra gerçekleşmeyen tenis kortuna yer vermiştir. Alpagut bunun sporun genç, dinamik, sağlıklı bir vücut için gerekli görüldüğü, sağlıklı görünümün çağdaşlığın temsilinde önemli bir yer tuttuğu düşüncesini burada açıkça ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla Çağdaş Türk kızını aynı zamanda sporla da tanıştıran tenis kortlu bir okul tasarımı, Cumhuriyet ülküsü ile örtüşmektedir (Alpagut, 2010a). Alpagut, Egli'nin erken cumhuriyet dönemi eğitim yapılarında işlevselci bir anlayış taşıdığını belirtmektedir (2010b).

Bu dönemde sayısız Alman mimarların yanı sıra Alman spor bilimcilerin de yazı ve kitaplarının yanı sıra danışmanlıkları aracılığıyla erken cumhuriyet döneminde spor mimarisi üzerinde de etkileri olmuştur. Jansen'in Ankara imar planında yer alan Spor merkezinin (yarış yeri ve stadyum) gerçekleştirilmesi için yapılan uluslararası yarışmayı İtalyan mimar Vietti Violi'nin hazırlamış olduğu proje kazanmış olsa da Riedel stadyum yapımında danışmanlık yoluyla gerçekleşen Alman katkısına dikkat çekmektedir. Riedel, Alman firmaların 19 Mayıs Stadyumu tasarımı yarışmasına katılmamış dahi olsalar, Türk hükümetinin Alman uzmanların (Prof. Dr. Altrock, Dr. C. Diem, Prof. March) fikirlerini inşaat başlamadan önce aldığını ayrıca inşaat başladıktan sonra da Türkiye'de bulunan Alman Dainas ve kendisinin spor tekniğiyle alakalı sorunlarda tavsiye vermeleri için sıklıkla çağrıldığını belirtmektedir (1942).

Doğramacı da, 1930'larda Carl Diem'le birlikte Alman stadyumunun Olimpik stadyuma (Reichssportfeld) dönüştürülmesinden sorumlu mimar Werner March'ın da, Ankara'daki stadyum yapımına danışmanlık yapması Türk hükümeti tarafından istendiğini belirtmektedir. Diğer Alman uzmanların aksine Werner March, Almanya'daki iş yoğunluğu dolayısıyla gelen teklifi reddetti ise de 1936 yılında

---

⁴⁵ Egli, Almanca konuşulan ülkelerden gelen mimarlar arasında en fazla bina tasarımı yapan ve gerçekleştiren mimardır. Musiki Muallim Mektebi (Devlet Konservatuvarı) (1927-1928), İsmet Paşa Kız Enstitüsü (Zübeyde Elanım Kız Meslek Lisesi) (1930) Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Zooteknik, Anatomi-Patoloji, Şarap, Süt Enstitüleri, Rektörlük Binası (1933), Divan-ı Muhasebat (Sayıştay) (1928- 1930), Irak Büyükelçiliği (1936-1938), İsviçre Büyükelçiliği (1936-1938), Türk Hava Kurumu İdare Binası (1936-1940) Gazi Orman Çiftliği Marmara Köşkü (1933 öncesi). İmar planını hazırladığı kentler arasında ise Edirne, Balıkesir, Niğde bulunmaktadır (Aslanoğlu, 1984).

Türkiye’de Almanya’daki Reichssportfeld spor alanı hakkında konferanslar vermiştir (2010).

Türkiye’de gerçekleştirilen ilk stadyum yapısı olması açısından büyük önem taşıyan yapı, ayrıca Türkiye Cumhuriyeti için dönem koşullarında önemli bir prestij kaynağı olmuştur. Stadyumun yarışma aşamasından tamamlandığı zamana kadar olan tüm süreç ve gelişmeler gazeteler yoluyla kamuoyuna duyurulmuştur (Korkmaz, 2007). Yayın yoluyla spor mimarisi ile ilgili teknik bilgiler ve incelemeler de halka aktarılmıştır.

Ankara’da Ziraat Yüksek Enstitüsü spor tesisi ve 19 Mayıs Stadyumu yanı sıra halkın serbest zaman etkinlikleri için kurulan Gençlik Parkı örneğini takip ederek ülkenin her yerindeki il, ilçe ve küçük kasabalarda yeşil rekreasyon alanları oluşturulmuştur. Büyük küçük pek çok kentte kurulan kent içi parklar kadınlı, erkekli eşitlikçi kamusal yaşama ilişkin bir başka mekânsal model olarak Cumhuriyet’in ilk döneminde alabildiğine yaygınlaştırılmıştır (Arıtan, 2004).

Cumhuriyet modernliğinin kentsel ve mimari ikonları haline gelen bir dizi park, spor tesisi ve halka açık rekreasyon yerleri idealize edilen ‘gençlik’ ve ‘sağlık’ nitelikleri, ‘yaşlı imparatorluk’la ya da Osmanlı İmparatorluğu’na 19.yüzyılda verilen adla ‘Avrupa’nın hasta adamı’yla arasındaki bağları başarıyla koparmış bir devleti simgeliyordu. Ankara gençlik ve sağlığın ete kemiğe bürünmüş haliydi. Bu nitelikler daha dolaysız mekansal ifadelerini; beden ve milletin yeniden canlandırılacağı halka açık rekreasyon yerlerinde ve takım sporlarında bulmuştur. Bozdoğan’a göre (2015) bunlar arasında ‘Ankara 19 Mayıs Stadyumu’, Gençlik Parkı, Atatürk Orman Çiftliği ve şehrin dışındaki Çubuk Barajı’nın piknik alanları özellikle 1930’ları en iyi temsil eden kamu alanlarıdır.

Genel olarak bakıldığında gerek eğitim için Almanya’ya gidip geri dönen Türklerin, gerek Almanya’dan gelen mimar ve spor bilim uzmanlarının uygulama alanındaki birebir faaliyetlerinin, gerekse sundukları raporlar ile dergilerde yazdıkları makaleler ve kitaplar aracılığıyla erken cumhuriyet döneminde inşa edilen stadyum, spor tesisleri, park ve rekreasyon alanlarının şekillendirilmesi üzerinde etkileri görülmektedir.

6.2.2. Spor eğitiminde Alman etkisi

6.2.2.1.Eğitimde genel durum

Kuşkusuz, toplumsal her olgu gibi eğitim de içinde bulunduğu toplumun sosyal, siyasal, ekonomik koşulları çerçevesinde şekillenmekte ve o toplumun değişimi yönünde evrilmektedir. Tekeli'nin deyişiyle (1985) “bir toplum yapısal dönüşüm geçirirse, onun eğitimi sistemi de yeni yapının yeniden üretilmesini sağlayacak şekilde bir dönüşüme uğramaktadır. Osmanlı İmparatorluğu da 19.yüzyılda böyle yapısal bir dönüşüm geçirirken eğitim sistemi de onun gereklerine uygun bir dönüşüm yaşamıştır”. Kafadar'ın ifadesiyle belirtirsek batılılaşma sürecinde eğitim, hem bağımsız değişken hem de bağımlı değişken olarak karşımıza çıkmaktadır (2007). Değişik zamanlarda, değişik bunalımların hızlandığı, yeniden biçimlendirdiği Osmanlı Batılılaşması sürecinde (Tekeli ve İlkin, 1993) eğitim ile ilgili yenileştirme çabaları da doğal olarak tarihsel süreç içerisinde değişen devlet politikaları çerçevesinde şekillendirilmiştir.

Osmanlı'da Tanzimat dönemine gelinceye kadar eğitim (mahalle veya sıbyan okulları) cemaatlerin ve medresenin denetimi altında yürütülmekteydi. Modernleşme sürecinde önce ‘rüştîye’, sonra genel olarak ‘mekteb’ modern eğitimin simgesi olmuş, yeni okullar eski geleneğin tersine cami ve mescit dışındaki yerlerde inşaa⁴⁶ edilmeye başlanmıştır. Her düzey okul sayısında ve okullaşma oranında (cemaat ve yabancı okullar da dahil) en çok artışın meydana geldiği Abdülhamit dönemiyle birlikte ilkin geleneksel eğitim yapan sıbyan okulları modern eğitim yapan iptidailere çevrilmiş, bununla beraber yeni iptidai okullar da açılmıştır (Alkan, 2000). Burada da öncelik yine askeri eğitim veren okullara verilmiştir.

Tekeli, Osmanlı toplumunun müslüman kesiminin eğitimindeki dönüşümlerin, askeri sınıfın yetersizliğinin savaş alanlarında açıkça kendini göstermesinden ve toplumsal yapıda hiçbir kesimin, askeri sınıf gibi bir sınanma içinde olmaması dolayısıyla öncelikle ‘askeri sınıf’ın yeniden üretilmesinden başladığını

---

⁴⁶ Medrese ve ulemâ başlangıçta eğitim işleri ile ilgili oluşturulan kurullarda görev almakla birlikte, zaman içinde eğitim işlerinden ve bakanlığından dışlanmışlardır. Rüştîyelerin açılması ardından medreselerin bir öğretmen kaynağı olarak kullanılması yerine, devlet denetiminde bir öğretmen okulunun açılması da dinsel etki ve denetimden uzaklaşma çabasından kaynaklanmaktadır. Böylece klasik elit/seçkin sınıfından olan ‘hoca’nın yerini, modern toplumun önemli mesleklerinden olan ve devletin öğretmen okullarından yetişen ‘muallim ve muallime’ alacaktır (Alkan, 2000).

belirtmektedir (1985). Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılın ilk yarısından sonra genelde devletin askeri ağırlıklı çağdaş bilgi boşluğunu doldurmak ve mühendislik dallarındaki zayıflığını ortadan kaldırmak amacıyla uzmanlar çağrılmıştır (Şahin, 1998). Ancak kısa bir süre sonra yeterli görülmeyen bu düzenleme çalışmalarının kapsamı, askeri yenilgilerin devam etmesi nedeniyle genişletilmiştir⁴⁷ ve diğer alanlarda da reformlar yapılmış olup eğitim de bu alanlardan biri olmuştur (Bozaslan ve Çokoğullar, 2015).

Tanzimat döneminde kadar sivil ilgi alanı olan (Özyurt, 2013) eğitim hizmeti; bu hizmeti sunmanın devletin görevlerinden biri olarak benimsenmesiyle birlikte merkezi yönetim içinde eğitim ile ilgili bir dairenin kurulması düşüncesi, 1838 yılından itibaren gündeme gelmiştir. Bakanlık Maarif-i Umumiye Nezareti (Genel Eğitim Bakanlığı) adı ile 1857'de kurulmuş, bir bütün olarak eğitimi düzenleyen 'Maarif-i Umumiye Nizamnamesi/Genel Eğitim Tüzüğü' ise 1869'da yayımlanmıştır (Alkan, 2000). 18.yüzyıl sonlarından başlayan ve eklektik, bölük pörçük gelişen Osmanlı eğitim modernleşme süreci, ilk kez bu nizamname ile tutarlı ve genel bir mahiyet kazanmıştır (Somel, 2007). Eğitim, askeri ihtiyaçların yanı sıra sivil kamusal ihtiyaçlar için de düşünülerek tasarlanmaya başlanmıştır⁴⁸ (Alkan, 2000).

6.2.2.2.Eğitimde beklentiler

Modernleşmenin önceli olan aydınlanma döneminde ortaya konulan 'eğitim⁴⁹ sayesinde bilgi gibi bedeninin de herkes için faydalı bir araç olabileceği' savunusu

---

⁴⁷ Alkan, devletin açtığı ilk eğitim kurumlarının mühendislik, tıp ve harp okulu, ardından ara eğitim kurumlarının askeri nitelikte olmasının modernleşme süreci içinde değişimin meşruluk kaynağını oluşturduğunu ve bu nedenle kamuoyunda umulanın oldukça altında tepki aldığını belirtmektedir (2000).

⁴⁸ Bu ihtiyaçlar için açılan okullar arasında Mekteb-i Fünun-u Maliye (1878), Sanayi-i Nefise Mektebi (1879), Ticaret Mektebi (1882), eğitim tekniğinin öğretildiği Darül Ameliyat (1881), Hendese-i Mülkiye (1883), Mülkiye Baytar Mektebi (1887), Numune Bağı ve Aşı Ameliyatı Mektebi (1887), Polis Dershanesi (1889) sayılabilir (Tekeli,1983).

⁴⁹ Fransız Devrimiyle birlikte eğitim devlet tekeline girmeye başlamış, egemenlik kavramının ulus egemenliğiyle tamamlanmasıyla ulusal eğitimin amacı 'tam bir yurttaş yetiştirmek' olarak belirlenmiştir (Uyanık, 2009). Ulus-devletlerde eğitim, ağırlıklı olarak vatandaşlık eğitimi olduğu için genel ve zorunludur. Tüm vatandaşlara eğitim hakkı ve eğitim imkânı verilmesi; eğitimin zorunlu ve temel eğitimin devlet okullarında parasız olması; eğitimin genel olması, yani tüm okullarda ortak müfredat yürütülmesi ve okulların merkezden denetlenmesi ulusal eğitimin temel özellikleridir. Modern toplumlarda eğitimi uluslaştırınlar ona "siyasal" ve "sosyo-ekonomik" işlevler yüklemişlerdir (Özyurt, 2013). Çocukları toplumsal değerlerle uyumlu hale getirmek, onları toplum tarafından kabul gören makbul vatandaş kriterlerine yaklaştırmak eğitim ile mümkün olmaktadır. Okul, çocukları sosyal ve toplum ile uyumlu bir birey haline getirmek için kurulmuştur. Okullarda takip edilen

(Lüküslü ve Dinçsahin, 2011), modernleşme ile eş zamanlı olarak çoğu yerde iç içe geçmiş biçimde gerçekleşen uluslaşma sürecinde arzu edilen ‘milli’ vatandaş kimliğinin oluşturulmasında beden politikalarının çok boyutlu olarak yer tutmasını sağlayan temellerden birisi olmuştur.

Siyasal iktidarın görmeyi amaçladığı davranış ve düşünüş şekillerinin, eğitim kurumlarında üretilmediğinin ve bu kurumlar aracılığıyla toplumun geneline yayılabileceğinin görülmesi, Osmanlı’da eğitimin fonksiyonel yapısının farkına varılmasına neden olmuş, bunun sonucunda da yöneticileri eğitim alanında modernleşmeyi sağlayacak birçok yasal düzenleme yapmaya yönlendirmiştir (Bozaslan ve Çokoğullar, 2015). Parçalanmış bir imparatorluğu da Osmanlılık üst kimliği temelinde bütünleştirmenin yanı sıra, Meşrutiyet rejiminin istikrarını sağlayacak ‘yurtsever yurttaş’ın inşası yolunda alınan bir dizi önlem arasında öğretim programlarında yapılan değişiklikler kuşkusuz önemli bir yer tutmuştur (Üstel, 2014). Bu anlamda eğitimden beklenenler arasında ‘rejime sadık’ bireyler yetiştirmek öncelikler arasında yer almış, dolayısıyla meşrutiyet yöneticileri eğitim müfredatı ve ders kitaplarının içeriğine ‘özel’ bir mesai harcamışlar ve dönem neşriyatında da eğitimle ilgili konulara geniş yer verilmesini desteklemişlerdir.

Yeni laik cemaat okulları ile bunlara ek olarak yabancı okulların kurulması “*cemaat’ten ulus’a*” geçme sürecini hızlandırdığından, bir önlem olarak eğitim aracılığı ile yurtseverlik ekseninde ortak bir ‘vatan’ fikri ve ona bağlı Osmanlı yurttaşı yetiştirmek de amaçlardan biri haline gelmiştir. Eğitim, siyasal birliğin, toplumsal uyumun ve devlete yönelik sadakatin⁵⁰ sağlanmasında bir ‘*ideolojik aygıt*’, ‘*endoktrinasyon* (birisine veya bir topluluğa görüş, düşünce aşılama ya da fikir telkin etme)’ aracı olarak da kullanılmıştır (Alkan, 2000).

---

program, mevcut iktidarın veya egemen sınıfların istediği vatandaş modeli için özenle belirlenmekteydi (Tuğluoğlu, 2015). 1880 sonrası okulun, çocukları gelecekteki görevlerine (özellikle vergi vermek ve askerlik yapmak) hazırlamaya ve onlara en yakın mekansal ve idari çevrelerini oluşturan ‘küçük vatan’larının (köy, kasaba, kent) ötesinde ‘büyük vatan’ fikrini aşılama yönelik entegrasyonist işlevi, açıkça ortaya çıkmıştır (Üstel, 2014).

⁵⁰ Eğitimin 19. yüzyılda uluslaşmaya koşut olarak devlet denetimine girmesi, kamu yatırımlarının yapıldığı bir ‘hizmet’ alanı haline gelmesiyle birlikte devlete yönelik sadâkatin sağlanmasında en etkili araç olarak devlet denetimi altında ilkokulun zorunlu olması sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Eğitimle ilgili merkezi yönetim içinde bir birim (bakanlık veya daire) kurulması ve laikleşmeye başlaması Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya, Rusya, Avusturya (- Macaristan), Prusya ve Osmanlı İmparatorluğu’nda birbirine yakın senelerde ve birbiriyle etkileşim içinde gerçekleşmiştir (Alkan, 2000).

Eğitim ve bilim büyülü iki kavram olarak askeri güçlenmenin, ekonomik kalkınmanın ve siyasal birliğin kurulmasının da anahtarı olarak algılanmıştır (Alkan, 2000). ‘Osmanlılık’ idealine bağlı, dindarlık, itaatkrlık, Padişah Abdülhamit’e sadakat özellikleri güçlendirilmeye çalışılan yeni bir nesil yetiştirme düşüncesi doğrultusunda eğitimin amaçları, ders kitapları ve programlar şekillendirilmiştir (Akyüz, 2011). Çünkü oluşturulan yeni okullardaki nesillerin, devleti koruyacak ve devletin varlığının devamını sağlayacak şekilde yetiştirilmesi büyük önem taşımaktaydı.

Gerçekten de Osmanlı idarecileri eğitimde yenileşme ve batılılaşma çalışmaları kapsamında çocukların eğitimine özel önem vermiştir (Uyanık, 2009). Çünkü her toplumda eğitim sistemi; kültür, değer, ideoloji, bilgi ve hüner aktarımı sağlayarak toplumsal formasyonun yeniden üretilmesinin en temel mekanizmalarından birini oluşturmaktadır (Tekeli, 1985). İçinde yaşanılan dönemin çocukları gelecek nesiller olması dolayısıyla çocukların eğitilmesi aynı zamanda geleceğin şekillendirilmesi (Koçer, 1992), yeniden üretilmesidir. Bu gerçeğin farkına varan Osmanlı yöneticileri de modernleşme faaliyetlerinin göbeğine eğitim ile ilgili düzenlemeleri koymuştur.

Osmanlı Devleti yöneticileri eğitim sistemini çağdaşlaştırma çabalarına hız verdiklerinde, karşılarındaki en büyük engelin ğretmen yetersizliği, hatta yokluğu olduğunu anlamakta gecikmemiştir (şahin, 1996). Mesleki ve teknik eğitimin temellerinin atıldığı 19.yüzyılda Islahat Fermanı’nda (1856) zel öğretimle ilgili hükümler yanında, ‘Avrupa’nın eğitim, bilim ve sermayesinden yararlanılacağı’nın belirtilmesi (Akyüz, 2011) model olarak alınan batıdan teknik, sistem ve insan gücü anlamında faydalanılacağının işareti olmuştur. Zira eğitimi modernleştirme girişimleri Fortna’nın tespitiyle imparatorluğu’nun geleceği için verilen bir savaşla eşdeğer olarak görülmüştür (Fortna, 2005). Devletin içinde bulunduğu durum nedeniyle, yöneticilerin geç kalmışlık duygusuyla bir an önce sonuç almaya dönük hareket etmelerine ve kısa sürede pratikte ilerleme sağlamaya yönelik arayışlara girilmesine sebep olmuştur.

Bu noktada Yıldırım’ın yorumuyla; Almanların akademik bir eğitim içeren Fransız sistemine oranla uygulamaya daha fazla önem vermesi Alman sisteminin tercih edilmesinde ve benimsenmesinde etkili olmuştur (Yıldırım, 2010). Çünkü

Batı'dan ödünç alınmış yeni tarz eğitim, hem kendi gücünü harekete geçirebilmek umudu hem de yerel ihtiyaçları karşıladıktan sonra Batı istilasını savuşturacak bir araç olarak görülmüştür (Fortna, 2005). Dolayısıyla II.Meşrutiyet ile birlikte vatanına, meşrutiyet rejimine, onun değer ve kurumlarına bağlı, görevlerinin bilincinde sağlıklı vatandaş yaratma hedefiyle biçimlenmiş, eğitimde modernleştirme çabalarında Alman yardımına sıklıkla başvurulmuştur (Çelebi ve Asan, 2011).

6.2.2.3.Eğitimde Alman etkisi

20.yüzyılın başında Osmanlı-Alman ilişkileri askeri ve teknik alanı aşp giderek bilgi ve kültür aktarımına dönüşmeye başlamıştır (Gencer, 2010). Almanlar, Türkiye'deki iktisadi nüfuzlarını kültür yoluyla takviye etmeye çalışmışlardır. Pancermenistlerden Devis Trietsch, 'Doğuda Alman dili yayılmalı', "Bir Alman-Türk kültür politikası yeni bir heyecan ile ele alınmalı. Alman dilini, Alman bilimini ve enerjik uygarlığımızın bütün büyük değerlerini Türkiye'ye aşlayarak Türkiye'nin yenileşmesini sağlamalıyız. Bunun için her şeyden önce bir Alman okullar sistemine ihtiyacımız vardır" demekle Alman kültürünün Türklere benimsetilmesinin ancak etkili kılacak Alman eğitim kurumlarıyla mümkün olabileceğine dikkat çekmektedir. Nitekim bu dönemde Almanya'ya gönderilen burslu öğrenciler, birtakım yeniliklerin getirilmesinde etkili olmuştur (Turan, 2000).

Almanlar, 1913 yılında Türkiye'de bir Alman üniversitesi kurma teşebbüsünde de bulunmuştur. Yine bu dönemde, 1914'te, Türk-Alman Dostluk Cemiyeti'nin (Freundschaftshaus) İstanbul'da kurulmasıyla bu alandaki bir bakıma boşluk doldurulmuştur. Cemiyetin temel amacı, Alman ve Türk eğitimini birbirine yakınlaştırmak, özellikle Türk halkına Alman kültürünü kazandırmaktır. Bu amaç, okullar –eğitim kurumları, hastane ve sağlık kuruluşları ve daha sonra Türkiye'de kurulacak yüksek okullara, Türk okul ve hastanelerine Alman öğretmen ve doktorların gönderilmesi ve çeşitli yazıların yayımlanması yoluyla gerçekleştirilecekti (Turan, 2000).

Bu arada Türk tarafında ise yenilik çalışmalarını yürütecek uzman ihtiyacı, eğitim düzenlemelerine hız verirken (Ortaylı, 2006) bu eğitim kadrosunu yetiştirmek için gerekli bilgi ve tekniğe sahip olunmaması yabancı uzmanlardan yararlanma zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Müfredatında beden eğitimi dersine ilk olarak

yer verip yabancı eğitimden yararlanan kurumlar ise, modernleşmenin her alanında öncü olarak kabul edilebilecek değişimleri gerçekleştiren 'ordu' bünyesinde yer alan askeri okullar olmuştur. Askeri okulları sivil okullar takip etmiştir.

6.2.2.3.1.Spor eğitimi

Beden eğitimi öğretimi ilk kez Tanzimat sonrası açılan askerî okul Mekteb-i Harbiye'nin eğitim programında yüzme, cimmastik ve eskrim derslerine yer vermesiyle başlamıştır. 1848'e doğru programlara giren yüzme (ilm-i sabâhat) dersi, okul hizasına bir deniz hamamı yapılması ve yüzme aletlerinin temin edilmesiyle başlamıştır. Cimmastik dersi, Mekteb-i Harbiye öğrencileri için 1863'da programa konmuş, ders için cimmastik aletleri temin edilmiştir (Özçakır, 2015). Mekteb-i Harbiye öğrencileri ve askerî zabıtlere cimmastik öğretmek üzere Martin'in, eskrim dersini yürütmek üzere Fransız Piçini'nin görevlendirildiği Kasım 1863 tarihli bir arşiv belgesinde kayıtlıdır (Özçakır, 2013).

Sivil alanda beden eğitiminde öncülüğü Fransız sistemi model alınarak şekillendirilen Galatasaray Lisesi/Mekteb-i Sultani yapmıştır. 1868 yılında müfredata konulan cimmastik dersinde beden eğitimi öğretmenleri olan Moireaux ve Curel, Fransa'da benimsenmiş olan Jahn etkisiyle geliştirilen Alman ekolüne dayanan Amoros sisteminde oluşturulan cimmastikhanede halka, trapez, ip merdiven, paralel, sabit demir ve çeşitli ağırlıktaki güller kullanarak derslerini gerçekleştirmişti.

Curel, 1870 yılının bir mayıs günü öğrencilerine Kâğıthane'de halkın izlediği cimmastik gösterileri yaptırmasıyla Türk spor tarihinde idman/spor bayramları geleneğini de başlatan isim olmuştur. Fransız olan Curel ve Moireaux'tan sonra İtalyan Martinetti onun ardından da Yunan Stangalli'nin cimmastik öğretmeni olarak görev yaptığı Mekteb-i Sultani'de, 1879 yılından itibaren ise 45 yıl boyunca Faik Bey çalışmıştı (Kahraman, 1995). Üstünidman'ın Alman elçiliğinden gelen bir cimmastikçinin başkanlığında toplanan kurulun yaptığı sınavdan geçerek Mekteb-i Sultani'ye öğretmen olması Alman etkisini ortaya koyan ilk örneklerdendir.

Mekteb-i Sultani'nin Nizamnamesi'nde de cimmastik dersine yer verilmiş, nizamnamenin dersler ile ilgili bölümü olan dördüncü maddesinde de okulda bir cimmastikhane kurularak öğrencilerin öğrenimleri süresince yaşlarına uygun aletler

aracılığıyla cimmastik dersini göreceklelerinin belirtilmişti (Özçakır, 2013). Mekteb-i Sultani de dahil imparatorluk dahilindeki eğitim kurumlarının çok büyük bir kısmını (mahalle mektepleri, rüşdiyeler, yerli Gayrı Müslim cemaat okulları, yabancı okullar) tek bir sistem halinde tanımlayan 1869 tarihli Maarif Nizamnamesi (Somel, 2007) incelendiğinde ‘beden eğitimi’ ve ‘oyun’ derslerinin resmen müfredata alınmasıyla çocukların zihnen olduğu kadar bedenen de gelişiminin çok yönlü bir gelişimin amaçlandığı görülmektedir ve çocuk, artık devletin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.

Üstel’in tanımlamasıyla da 19.yüzyıl Osmanlı’da ‘çocuk’ yüzyılıdır ve gerek devlet ve gerekse eğitimciler tarafından çocuğa yöneltilen ilgi, özellikle iptidai mekteplerinin (ilkokulların) düzenlenmesi⁵¹ çabalarında kendini göstermektedir (2014). Çocuğu eğitecek öğretmeni yetiştirme işi II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan Dârümuallimîn ve Dârümuallimat Nizamnâmesi ile daha planlı ve ayrıntılı bir şekilde erkek ve kız öğretmen okulları için o zamana kadar girişilen tüm çabalar yasal bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır. 1915 yılında yayınlanan bu nizamnâmede Dârümuallimîn ve Dârümuallimat programında yer alan terbiye-i bedeniye dersinin içeriği ve haftalık saati ile ilgili bilgilerin yanında, Dârümuallimîn-i Âliye’ye bağlı olarak açılması planlanan Terbiye-i Bedeniye Mektebi ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir (Özçakır, 2013). Öğretmen okulları ile ilgili yayınlanan diğer bir mevzuat da 1916 tarihli Dârümuallimîn ve Dârümuallimat-ı İbtidâiye Tâlimatnâmesi’dir. Bu tâlimatnâme de terbiye-i bedeniye

---

⁵¹ İlköğretime ilişkin Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati’nde anaokulu müfredatlarında çocukların yaşlarına uygun oyunlar ile çeşitli etkinliklere yer verilerek bu etkinliklerin çocukların bedensel gelişimine katkı sağladığı vurgulanması hayli ilginçtir. İbtidai okullarda okutulması gereken dersler arasında da terbiye-i bedeniye ve mektep oyunları dersi ile erkek çocuklar için askerî talim dersinin olması gerektiği belirtiliyordu. Mart 1915’te yayınlanan Ana Mektepleri Nizamnamesi’nde ise, anaokullarının programında sıhhi ve ahlaki oyunlar, yürüyüşler ve düzenli beden alıştırmalarının olacağı vurgulanıyordu. İlköğretim kademesi ile ilgili olarak yayınlanan diğer bir yasal dayanak da 15 Temmuz 1915 tarihli Mekâtib-i İbtidâiye-i Umûmiye Tâlimatnâmesi’dir. Bu tâlimatnâmede terbiye-i bedeniye dersiyle ilgili olarak da dersin içeriği ve vakit çizelgesinde uygulanacağı zaman ile ilgili bilgiler verilerek, derste ödev verilmeyeceği ve dersin sınavının yapılmayacağı da belirtilmiştir (Özçakır, 2013). Tedrisat-ı İbtidaiye-i Umumiye Talimatnamesi’nin de ortaya koyduğu gibi iptidai mekteplerin amacı, ilköğretim çağındaki çocukların, “bedence ve ruha sağlam itiyatlara sahip olmasını temin edecek ve hayat için lüzumlu bilgileri vererek; onların karakterli, gayretli ve hamiyetperver birer vatandaş olarak yetişmelerini sağlamaktır” (Üstel, 2014). II. Meşrutiyet döneminde ilköğretim haricindeki eğitim kademeleri ile ilgili mevzuatlar da yayınlandı. Bunlardan biri olan 1910 tarihli Liselerin Tanzim ve İdarelerine ve Tedrisâtına Mûteallik Tâlimat’ta, liselerde yani ortaöğretim düzeyindeki okullardaki cimmastik dersinin haftalık saati ve cimmastik öğretmenin maaşı ile ilgili bilgiler sunulmuştu (Özçakır, 2013).

dersinin programdaki yeri, sınavların biçimi ve öğretmenlerin ders ile ilgili sorumlulukları hakkında bilgiler içermektedir (Özçakır, 2013).

II. Meşrutiyet öncesi dönemde programında cimmastik dersine yer veren askerî ve sivil okullarda dersi öğretecek Türk öğretmenlerin bulunmaması sebebiyle yabancı öğretmenler, bu sorumluluğu üzerine alarak derslerde Alman jimnastiğinin Fransızlar tarafından uygulanan şeklini kullanmıştır. Özçakır, öğrencilerin Jahn-Amoros usulündeki aletli hareketleri zorlukla yapabildiğinden, her sınıfta sadece birkaç öğrenci derse katıldığını ve dolayısıyla derse karşı ilgi duyan öğrenci sayısının da az olduğunu belirtmektedir (2013).

Ancak Selim Sırrı'nın Darümuallimin'de ders vermeye başlaması, ardından Darümuallimin-i Aliye müdürü (1919-1921) olmasıyla birlikte İsveç jimnastiği çalışmalarının okullarda yer bulmaya başlamıştır. Bu dönemde Selim Sırrı, beden eğitimi dersi için İsveçli Lars Mauritz Törnngren ve Belçikalı C. Lefebure'un eserlerinden yararlanarak örnek ders planları oluşturmuştur (Özçakır, 2015). Yabancı dilde pek çok eser tercüme edilerek kitap ve makale olarak yayınlanmıştır.

Okullarda okutulan Malumat-ı Medeniye dersi kitaplarında da beden ve sağlığa ilişkin bölümlere yer verilmiştir. Üstel, ders kitaplarında sağlıklı 'beden ve ruh'un yeni vatandaşın adeta bir 'kurucu unsur'u olarak ısrarla vurgulanması, yönetici seçkinlerin yüzlerini çevirdikleri Batı'daki gelişmeler bağlamında anlam kazandığının altını çizmektedir (2014). Ki Batı, bu süreçte hijyen hareketi içindedir ve her alanda sağlık, yapılanmanın temel ögesi olarak ele alınmakta, güçlü ve sağlıklı nesiller devletler/uluslar için çalışacak, üretecek, yeri geldiğinde savaşıcak unsur olarak düşünülmektedir.

Malumat-ı Medeniye kitaplarında ana temalardan birini bireyin kendine, yani 'nefsine' karşı vazifelerinden en önemlisini bedensel sağlığın korunması oluşturmaktadır. Böylece tanrısal iradeyle sıkı sıkıya ilişkilendirilmiş beden yerini artık bireysel iradeyle yönetilebilir ve yönlendirilebilir beden almaktadır (riyazet-i bedeniye anlayışı) (Üstel, 2014). Bağırman da dinsel kökenli olan ve dünyanın rahat verici etkinliklerinden vazgeçip sadece öteki dünya için bedeni terbiye ederek yaşama anlamında kullanılan riyazet-i bedeniye kavramının tutucu anlayışın sporda yansımaları olduğunu vurgulamaktadır. Bağırman çalışmasında (2012) Faik

Üstünidman'ın öncülüğünü yaptığı bu dönemin vücut kültürüne ilişkin yaklaşımda bulunan spor insanlarının, beden eğitimi dinsel amaçlı riyazet anlayışından yola çıkarak din ile sporu bütünleştirme çabalarında 'sporun dinsel olarak ta kabul görmesi' kaygısının olduğunu belirtmektedir. Üstünidman'ın da saf sporsever düşünce yapısıyla oluşturduğu riyazet-i cinnastik 1893 adını verdiği yapıtına bir hadisle başlayarak beden eğitiminin dinsel temelli dayanaklarını oluşturmaya çalışması, bunun bir örneğini oluşturmaktadır.

Bağırhan'a göre (2012) bedeni akrobatik etkinliklerin tutsağı durumuna getiren ve putlaştıran amoros cinnastiği ile bedeni yok sayan ve sadece öteki dünyaya hazırlık anlamında kullanımı amaçlayan riyazet-i bedeniye anlayışından bedeni ve ruhsal bütünlüğü savunan ve İsveç cinnastiği ile somutlaşan Beden terbiyesi anlayışına dönüşümde Selim Sırrı etkindir.

Barfiks, paralel, halka ve trapez aletlerinin kullanıldığı cinnastik dersi uygulamaları II. Meşrutiyet yıllarında Selim Sırrı'nın İsveç'ten dönmesine kadar devam etmiştir. Alman sistemine göre yetişen Selim Sırrı'nın İsveç'ten döndükten sonra 'fit olanın hayatta kalması' anlayışına dayanan Alman sistemine karşın 'yaşamak herkesin hakkıdır' fikrini benimseyen İsveç sistemini benimsetmek ve yaymak amacıyla uğraş vermiştir. Sırrı, özellikle Maarif Nezareti'nde Terbiye-i Bedeniye Müfettişi ve Erkek Muallim Mekteb-i Alisi'ne öğretmen olarak atanmasıyla yetiştirdiği öğretmenlerle İsveç akımını yaymakta etkin olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti için eğitimle ilgili ilk planlama çalışmaları 1921'de Maarif Kongresi ile başlarken sporla ilgili işleri yürüten Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı kuruluş nizamnamesinde "Bir Terbiye-i Bedeniye Mektebi Alisi (beden terbiyesi yüksek okulu) tesisi (kurulması) ve memlekette mütehassıs (uzman) yetiştirilmesi esbabına tevessül eylemek (konusunda girişimde bulunmak) (2.madde)" (Altunya, 2006) beden eğitimi öğretmeni yetiştirecek bir okul kurma hedefine yer verildiği görülmektedir.

Almanya'da eğitim almış Tonguç'a göre "Her kişinin kendi varlığını sürdürebilmek için harcamak zorunda olduğu bir çaba vardır. Bu çabadan aynı zamanda hayat yoluyla eğitimi de anlamamız gereklidir. Bu biçim eğitimin niteliği, bireyi ruhça ve *bedence güçlendirmek* ona geçimini sürdürmeye yarayacak olumlu ve

yararlı bilgiyi kazandırmak bu hayatın gerektirdiği pratik becerileri öğretmek biçiminde algılanmalıydı” (Tonguç, 1974). Bunu sağlamak içinse öğretmenlere görev düşmüş, bu da öğretmenlerin nasıl yetiştirileceğinin kurala bağlanmasını gerektirmiştir.

1923 yılında toplanan I.Heyet-i İlmiye toplantıları⁵² çalışmalarına dayanarak oluşturulan Hükümet programı Maarifte izlenecek esaslar hakkında, İcra Vekilleri Heyeti Reisi Ali Fethi Bey tarafından yapılan meclis konuşmasında “Ferdin, bedenî, fikrî kabiliyetleri gibi ahlâkî ve içtimaî kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir. Bu maksada vusul için bir Terbiye-i Bedeniye Darülmualimîni açılacaktır” bilgilendirmesiyle (Sarı, 2013), bedensel gelişime zihinsel gelişim kadar önem verildiğini vurgularken, bu konuda yokluğu hissedilen öğretmen eksikliği konusunda bir de okul açılacağını da duyurmuştur.

13 Mart 1924’te çıkarılan 439 sayılı Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu ile genel olarak ortaöğretim öğretmenlerinin, orta ve yüksek öğretmen okulları ile üniversite ve uzmanlık eğitimi veren yüksek okullardan yetiştirileceği kurala bağlanırken (madde 3), Resim, Müzik, Beden Eğitimi öğretmenlerinin, “malumat-ı meslekiye veren ali müessesat-ı mahsusa (özel yükseköğretim kurumları) mezunlarından ve ehliyetnamelilerden intihap olunur (yeterlilik belgelilerden seçilir)” denilmiştir (madde 8).

Beden eğitimi öğretmeni ihtiyacını gidermek ve Avrupa milletlerinin beden eğitimi konusunda takip ettikleri metodları öğrenmek için 1925 yılında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından Avrupa’ya öğrenci gönderilmiştir. Bunun yanı sıra 1926

---

⁵² Toplantıya üye sıfatıyla katılan Selim Sırrı şu önerilerde bulunmuştu; 1)Bir ‘Terbiye-i Bedeniye Darülmuallimi’ni tesis edilmeli (muallimleri Belçika’da Gand Terbiye-i Bedeniye Darülmuallimin-i Alisi’nde doktorasını verenler meyanında intihab edilmeli/seçilmeli) 2) (Bu) Darülmuallimin’e mekteb-i sultani (lise) ve darülmuallimin (erkek ilköğretmen okulu) mezunları kabul edilmeli 3)Mevcut muallimlerle ihtiyat zabitleri (yedek subaylar) bir müddet-i muayyene (belirli süre) için orada kursa tabi tutulmalı 4)Terbiye-i bedeniye muallimlerine (beden eğitimi öğretmenlerine) azamış yüz çocuk tevdi edilmeli ve bir muallime haftada on saatten fazla ders verilmemeli 5)Terbiye-i bedeniye muallimlerine sair (öteki) muallimler derecesinde maaş verilmeli 6)Her mektepte (sanayi, ticaret, ziraat mektepleri de dahil olduğu halde) birer mükemmel cimnastik salonu vücuda getirilmeli ve ders mahalleri tesis edilmeli 7)Yeniden bir terbiye-i bedeniye müfettiş-i umumiliği ihdas edilmeli (beden eğitimi genel müfettişliği konmalı) 8)Terbiyevi cimnastikler, oyunlar ve sporlar mekteplerde ilmi bir usul tahtında gösterilmelidir. Toplantılarda bu öneriler kabul edilmiş, alınan karar göre açılacak bu okulun öğretim süresi 8 ay olarak planlanmış, programında teşrih ve fizyoloji, cimnastik ve oyun, izcilik, nazariyat ve tatbikat gibi ders ve uygulamalara yer vermişti (Altunya, 2006).

yılına gelindiğinde özellikle yeni Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'in⁵³ beden eğitimine verdiği önem, yeni nesli fikren olduğu kadar beden de çağın ihtiyacına uygun yetiştirmek yolundaki fikirleri beden eğitimi öğretmeni yetiştirmeye yönelik çabalara büyük bir hız kazandırmıştır.

Bu dönemde belirlenen hedefler doğrultusunda önceliği oluşturan öğretmen yetiştirecek bir okulun kurulması amacıyla Ankara'da bir yüksekokul açılmasına ve okulun inşası bitene kadar bir şekilde beden eğitimi derslerini okullarda tatbik edebilecek uzman öğretmenleri yetiştirmek için Çapa'da bir 'Terbiye-i Bedeniye Mektebi' açılması kararlaştırılmıştır (Şinoforoğlu, 2015). Kursun açılış amacı; o zamana kadar beden öğretmenliğini herhangi bir şekilde almış şahısları yeni cereyanlardan haberdar etmek ve meslekteki gelişmelerini sağlamaktır (Özby, 1996)

Selim Sırrı Bey'in müdürlüğünde açılan bu kursa ilk önce illerden Millî Eğitim Teşkilatınca, bu mesleğe istekli ilkokul öğretmenlerinden kabiliyetli olanlar davet edilmiştir (Özby, 1996). İlk yıl ilkokul öğretmenleri arasından seçilen 20 kız, 20 erkek toplamda 40 öğrenci alınırken (Tanyer, 2010) ikinci yıl ilkokul öğretmeni, ortaokul beden eğitimi öğretmeni, zabıta (ordudan ve bahriyeden), polis, toplam 70 kişi kursa katılmıştır (Şinoforoğlu, 2015).

Ders araç ve gereçlerinin Almanya'dan sağlandığı (Altunya, 2006) kursa İsveç'ten kadınlar için İnge Nerman, erkekler için Rangar Jonson ve Masaj ve Tıbbi Cimnastik için Sven Alexanderson toplam 3 beden eğitimi ve spor öğretmenin getirtilmiştir⁵⁴ (Kafkas'tan akt. Şinoforoğlu, 2015). Okul müdürü olan Tarcan, 1926 yılında, bu kursa katılan öğretmen adaylarına rehber olması için 'Muallimlere Terbiye-i Bedeniye Rehberi' isimli bir de kitap yazarak pratik önerilerde bulunmuştur.

---

⁵³ "Yeni nesli beden ve fikren olduğu kadar seciye (karakter) ve millî heyecan itibariyle de yeni hayatın ve demokrasinin icabatına (gereklerine) göre hazırlamak ve bu suretle Türklüğe, dahil bulunduğu medeniyet zümresi içinde yüksek bir mevki (yer) teminine çalışmak lâzımdır" (ed.A.Ferhan Oğuzkan, 1995) diyen Mustafa Necati'nin beden eğitimi alanının gelişiminde katkıları büyüktür. Kendisi milli mücadele yılları zamanında Balıkesir'de 'İdman Yurdu'nun kuruluşunda yer aldı. 19 Aralık 1919 tarihinde Millî Karargâhta 33 yapılan toplantıda kuruluşu gerçekleştirilen İdman Yurdu; gençlerin beden sağlıklarının gerçekleştirilmesi, atış tâlimleri yaptırılması ve hastalıklardan korunma yollarının öğretilmesi gibi çalışmaları yürütecek bir gençlik ve spor kulübüdür (Özer 1991'den akt.Özer).

⁵⁴ Inga Nerman ile Ragnar Johnson, öğrencilerle iletişim sağlayabilmek için Selim Sırrı Bey'in Türkiye'de geçerli olan Batı dili olarak Fransızca'yı uygun görmesi üzerine, önce Fransa'ya gönderilip dil kursu aldıktan sonra Türkiye'ye gelmişti (Kafkas'tan akt.Şinoforoğlu, 2015).

Beden eğitimine verilen önem çerçevesinde her şehir merkezine bir beden eğitimi salonu açmak için gerekli tedbirler alınırken 15 Ağustos 1928'de görev süreleri dolan Inga Nerman ve Ragnar Johnson'ın kursa olan talep nedeniyle sözleşmeleri 1929 yılı Haziran ayına kadar uzatılmıştır (Şinoforoğlu, 2015). Öte yandan bu dönemde kızlar şubesi için bir, erkekler şubesi için üç öğretmenin eğitim almak üzere İsveç'e gönderilmesine dair karar alınmıştır (Ergin, 1977).

Berlin'de 1934'te beden eğitimi öğrenimini tamamlayan Zeki⁵⁵ bitirme tezinde, Türkiye'de kısa süreli kurslardan mezun olan öğretmenlerin, öğrendikleri cimmnastiği uzun dönemli ders programına entegre etmeye çalıştıklarında doğal olarak sistematik ve hedefe yönelik bir program ortaya çıkmadığını belirtmektedir. Zeki, bu öğretmenlerde beden eğitimi alanında kapsamlı ve temel bilgi eksikliği bulunduğunun da altını çizmektedir (1934).

Beden eğitiminin derslerin haiz olduğu önem ve işlevlerin iyice ayırđına varıldığı bu dönemde daha kapsamlı bir eğitim ihtiyacı yurttan yoğun biçimde hissedilmiştir. Beden eğitimi öğretimi konusunda eksikliğini gidermek adına kurslar devam ederken eğitimin sistemli biçimde örgütlenmesi için beden eğitimi okulu açılması çalışmalarına hız verilmiştir.

6.2.2.3.2. Alman eğitimciler

6.2.2.3.2.1. Goltz Paşa

Spor eğitimi ile ilgili bu gelişmelerin yaşandığı süreçte gerçekleşen Balkan Savaşları'ndan alınan yenilgi Osmanlı'nın eğitim anlayışı ve yetiştirilmek istenen vatandaş tipi üzerinde en ciddi etkisi olan gelişmelerden biri olmuştur (Çelebi ve Asan, 2014). Balkan savaşları sonucu çok geniş Rumeli toprakları elden çıkması, hatta Kasım 1912'de Bulgarların Çatalca'ya kadar ilerlemesi Osmanlı halkını ve aydınını düşman başarısı ve kendi yenilgilerinin nedenleri üzerine araştırmaya itmiştir (Akyüz, 2007).

Balkan Savaşları'nda alınan askerî yenilgiler sonucunda toplumda yenilginin muhasebesi ve özeleştiriler çoğunlukla Sosyal Darwinist bir perspektiften yapılmış

---

⁵⁵ Köln Spor Yüksekokulu Kütüphanesi arşivinde edinilen tez üzerinde yazarın sadece adının bulunması sebebiyle künyede sadece ismi verilmiştir.

ve yenilginin nedeni Osmanlı erkeğinin bedenen zayıf düşmesine, kazananların ise kuvvetli olmasına atfedilmiştir (Beşikçi, 2010). Balkan Savaşlarının yarattığı etki ve travma ile toplumun her alanında, herkesin, her an savaşa hazır olma ihtiyacı ‘militar’ bir anlayışın eğitim politikalarını şekillendirmesine neden olmuştur. Bu topyekun savaş halinde ‘asker millet’ anlayışı kendisine yayılacak en uygun ortamı bulmuştur.

‘Asker-millet’ anlayışı, vatanın muhafazasının, askerlik görevinin öneminin bilincine erişilmesiyle mümkün olabileceği düşünüldüğü bir ortamda (Üstel, 2014) toplum gündemine taşınmıştır. Kavramı taşıyan kişi ise von der Goltz olmuştur. Ulus-devletten doğan ulus-ordu kavramına ilişkin konuyu Goltz, ‘Das Volk In Waffen/Silahlanmış Millet’ adlı kitabında ele almıştır. Goltz, kitabında savaşların insanlığın kaderini belirlediğini, yeni düzenlemelerle birlikte savaşın sadece bunu meslek edinenleri değil tüm ulusu ilgilendirdiğini söylemiştir (Güler, 2007).

Eserde, Prusya’nın mucizevi örgütlenmesi, bunun arkasında da Alman disiplin ve terbiyesinin (dolayısıyla kültürünün) yattığı anlatılmaktaydı. *Millet-i Mûsallaha* fikri, aynı kültürle (aynı değerler sistemi, anlam dünyası ve yaşam biçimiyle) donanmış olan ‘doğal’ bir ulusun kendi siyasal örgütlenmesini, yani ulusal devletini, korumak ve kollamak üzere topyekûn seferber edilmesini anlatmaktadır. Bu seferberlik halinin içindeki en önemli unsur, devletin fiziki varlığının silahla korunması ya da devletin sınırlarının ulusun ve haliyle o kültürün yayıldığı ‘doğal sahayı’ içerecek biçimde genişlemesinin temini için, o ulusa mensup bütün bireylerin iradî olarak ve bütün halinde (yediden yetmiş) asker (savaşçı) edilmesi ve (moral olarak) bu ruhla yaşamasıdır (Aydın, 2009). Bunun için de eğitim büyük önem arz etmektedir.

1884’te Osmanlı Mekatıb-ı Umumiye Müfettişliği’ne (Askeri Okullar Müfettişliği) atanan Goltz, derslerin ‘askerleştirilmesi’ yoluyla mektebin Alman modeline göre yeniden örgütlenmesini gündeme getirmiştir. Harbiye Mektebi, von der Goltz gelene dek Fransız askeri ders programı uygularken Goltz’la birlikte Berlin Harp Okulu’nda uygulanan sistem başvuru kaynağı haline gelmiştir. Askeri mekteplerde Almanca öğrenimi yaygınlaşmış, daha önce mecburi olan Fransızca seçmeli ders haline gelmiştir (Moreau, 2010). Von der Goltz, Fransız kitaplarının

okutulmasına son vermek amacıyla (Moreau, 2010), 12 yıllık ilk çalışma döneminde Harbiye Mektebi'nde ders kitabı olarak okutulmak üzere 4000 sayfadan fazla Türkçe broşür ve ders kitabı yayınlamıştır. Özellikle eğitim gören genç subay ve subay adaylarını etkilemeyi bildiğinden, bu gruplarda Alman hayranlığı yaratmıştır (Ortaylı, 2006). Türkiye Cumhuriyeti kurucu kadrosunun neredeyse tamamının askerlerden oluşmuş olması gerçeği genç ülkedeki Alman etkisinin derinliği konusunda önemli bir veriyi oluşturmaktadır.

Alman ordusunda eğitim görmek üzere Harbiye'den öğrenci gönderilmiş, bu öğrenciler yurda dönüşlerinde önemli mevkilere gelmesiyle Alman askeri düşüncesinin başlıca taşıyıcısı olmuştur. Alman uzmanların yeniden düzenlediği sistemde yetişen Osmanlı subayları, doğrudan ya da dolaylı olarak Alman subayların öğrencisi olmuş ve neredeyse askerlik alanında sadece öğretmen olarak Almanları tanımışlardır (Ünder, 2001). Dolayısıyla bu subaylar hemen hemen yalnızca Alman sistemini görerek yetiştiler.

Harbiye Mektebi'nin yanı sıra Alman Pfadfinder izci örgütlenmesinden esinlenerek kurulan, sportif faaliyetler, askeri talim ve eğitimler yapan Türk Gücü Cemiyeti yerine geçen Osmanlı Güç Dernekleri de bir Almanın, von Hoff Goltz'un gözetimindeydi (Moreau, 2010). Almanya'da bütün gençlik kulüplerinin çatı organizasyonunu kuran Goltz, Genç Alman dernekleri üzerine yazdığı bir makalede "popüler sosyal darwinizm ve fiziksel egzersiz karışımı ile bir millet eğer savaşa hazırlık için gençliğini yetiştirmese gelecekteki mücadelelerde hayatta kalamaz" savını öne sürmektedir. Makalede aynı zamanda, gençliğin zihinsel ve bedensel olarak eğitilmesi, genç erkekler üzerinde, 'cesaretin bireysel kaderini öyküleme ile savaş tarihi etkilerinden ilham alma'nın gerekliliğinin altını çizmektedir (Özçalık ve Grüşhaber, 2015).

Von Der Goltz Paşa'nın 1883-1895 yılları arasındaki kesintisiz hizmeti, ordunun Alman modeline göre yeniden teşkilatlandırılmasına yönelik olsa da bu süreçteki faaliyetlerini dört ana başlık altında yürütmüştür: Genç subaylara Alman hayranlığı aşılacak, Alman silahlarını satın almalarını sağlamak, Sultan ve yöneticilerini Almanya'nın safında tutmak ve istihbarat (Güler, 2007).

Goltz'a göre ordu bir okul, subaylar da ulusun öğretmenleridir; "her sene sancak altına toplanan kura efradı onun elinden geçer ve bütün bir milleti müsellaha onun nüfuz ve tesiri altında bulunur" (Ünder, 2001). Ülkemizde erken cumhuriyet tarihi boyunca ve günümüzde de orduya halkın eğitildiği bir 'ocak' gözüyle bakılması Goltz'un bu anlayışının mirası olarak düşünebilir.

Ünder'e göre Goltz paşa cumhuriyetin kurucu kadrosu için de sıradan bir asker değildi. Goltz ve eserleri arasındaki Milleti Müsellaha, Cumhuriyet'in kurucu kuşağının düşünsel gelişiminde ve dünyaya bakışının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (2001). Ünder, savaşların sürekliliği ve topyekun savaş kavramlarından; (1) ulusun bütün kaynaklarının her şeyden önce olası bir savaş göz önünde tutularak kullanılması ve planlanması; (2) erkek veya kadın bütün nüfusun gerektiğinde savaşılabilecek duruma getirilmesi, yani askeri eğitimden geçirilmesi ve (3) eğitim ve kültürde değerler skalasında askeri değerlere yüksek bir yer verilmesi gerektiği kendiliğinden çıktığını belirtmektedir. Ünder'e göre Goltz'un kitabının adı da bunu göstermektedir; Milleti Müsellaha yani silahlanmış ya da ordu haline gelmiş millet (2001).

1890'dan itibaren Goltz'un öğrencisi olmuş koca bir nesil, 20. yüzyılın başlarında ülkenin kaderine hâkim olmuş, kurtuluş ve devlet projeleri, bundan ilham alan bütün bir yönetici-siyasal düşünce Almanya'nın militer ulus-devletini ve onun siyasal düşüncesini örnek alarak inşa edilmiştir⁵⁶ (Aydın, 2009). Öyle ki Ortaylı'ya göre, Alman nüfuzunun artmasıyla Türkiye'ye Schellin, Hegel, Feuerbach ve Marx'la gelişen klasik Alman felsefesi, Alman edebiyatı, tekniği ve doğa bilimleri transfer edilmemiş, 'tüm milleti silah altında tutmayı amaçlayan militarist bir dünya görüşü' alınmıştır (Ortaylı, 2006). Bu dünya görüşünün, eğitimin modernleşmesi çalışmalarında getirilen Alman eğitimciler ve uzmanlar aracılığıyla ülkemize giriş yaparak yayıldığını söylemek mümkündür.

---

⁵⁶ Ünder, Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun en üstündeki kişilerin neredeyse tümünün asker olduğunu, cumhuriyet'i askerlerin kurduğunu düşünürsek, onların dünyaya nasıl baktığını, değerlerini, önceliklerini ve hatta kurdukları eserin (Cumhuriyet'in) niteliğini anlama çabasında, mesleklerine hazırlanırken aldıkları eğitimde ve etkisinde kaldıkları efsanelerin ve otoritelerin yaşamlarında ve görüşlerinde ipuçları yakalanabileceğinin altını çizmektedir (2001).

6.2.2.3.2.2. Gazi Terbiye Enstitüsü Beden Terbiyesi Bölümü ve Alman eğitimciler 'Kurt Dainas'

Beden eğitimi okulu açılması amacıyla, Ankara Etlik'te beş dönüm arazi istimlak edilmesi için bütçeden pay ayrılmasına, okul için gerekli aletlerin pazarlıkla alınmasına Bakanlar Kurulu tarafından karar verilmiştir. Selim Sırrı Bey, Çapa'daki eğitim merkezinin nasıl İstanbul'dan Ankara'ya kaydığını şu sözlerle açıklamaktadır: “1930'da Ankara'da Yüksek Beden Terbiyesi Mektebi inşa edildi. Tabii Çapa Mektebi yerini bu müesseseye bıraktı.” (Günay, 2013). Gazi Terbiye Enstitüsü'nde Beden Terbiyesi Şubesi açılınca beden eğitimi alanında dönemin spor adamları tarafından uzun zamandır olması açılması düşünülen okul, enstitüde bir bölüm olarak faaliyete geçmiştir.

Günay (2013), kurulduğunda Gazi Terbiye Enstitüsü'nden beklenenleri şöyle aktarsa da;

- a) Ortaöğretime öğretmen ve eğitim alanlarına eğitimci, yönetici ve denetici yetiştirmek,
- b) Okullarda, eğitim-öğretim yöntemlerinde sürekli araştırmalar yaparak uygulama alanlarındaki problemleri ortaya çıkarıp onları çözmeye yollarını aramak,
- c) Yayınlarıyla eğitim ve öğretim alanlarındaki uygulamalara, gelişmelere ve inkılâplara önderlik etmek,
- d) Dünyadaki yeni eğitim-öğretim akımlarını inceleyip izleyerek onları ülkemizde kendi milli özelliklerimize göre uyarlayarak okullarda uygulanabilmesini temin etmek;

Riedel bu konuda okulun amaçlarını farklı belirtmektedir. Riedel, kurulan Beden Terbiyesi Yüksek Okulu'nun, kendisi ve Herrmann Altrock⁵⁷,nin tavsiyelerine

---

⁵⁷ 1887'de doğan Altrock, 1908'de Berlin'de turnöğretmeni olmak için açılan sınavı geçmiş, 1912'de doktorasını Greifwald Üniversitesi'nde yapmıştır. Stajyerliği ve Berlin kontgymnasym'daki terfi adaylığı sırasında birçok dönem tıp dersi almıştır. 1919'dan itibaren Prusya Turnalanı'nda turnöğretmen kursunu yönetmiş, bir yıl sonra turndanişmanı ve enstitü yöneticisi olarak atanmıştır. 1920'de kurduğu Alman Kadınlar Kürek Birliği'nin başkanlığını 1934'e kadar yürütmüştür. Turnalanındaki okul hizmeti deneyimler dolayısıyla Altrock, o zamana kadar turnöğretmeni eğitiminin bir yıllık süresi ve sadece teknik beceri gerektirmesinin öğrencilerin eğitimi için yeterli olmadığını tespit etmiş, ve bundan sonra kendini turnöğretmen eğitimine adanmıştır. Bu yönde bir adım olarak 1920'de Berlin'de Alman Beden Eğitimi Yüksekokulu açılmıştır. Altrock burada 1921'de doçent ve sorumlu yönetici olarak çalıştı. Prusya Eğitim Bakanlığı 1924'te Berlin Üniversitesi'nde bir beden eğitimi enstitüsü kurduğunda Altrock buranın yönetimini üstlenmiştir. Ancak kısa bir süre sonra Altrock'un yeni enstitülerin üniversite bilimsel yapısına entegrasyonu ve enstitüde profesörlük isteğine karşın kendisine yapılan sorumlu yönetici pozisyonu teklifi üzerine beden eğitimi yüksek

uygun olarak bilimsel ve pratik uygulamaların yapıldığı merkezî bir enstitü olarak üç önemli görevi yerine getireceğini vurgulamaktadır:

- a) Okul ve kulüpler için antrenör ve yürüyüş eğitmeni olmak üzere spor öğretmeni yetiştirmek
- b) Bilimsel araştırmalar gerçekleştirmek
- c) Spor derslerinin ülke geneline yayılmasını sağlamak (1942).

Riedel, Altrock'un okulda yetiştirilecek iki öğretmen grubunun da halkın performansını mümkün mertebe askeri amaçlara uygun şekilde geliştirmeleri için askeri kurumlarla yakın çalışmasını tavsiye ettiğini yazmaktadır (1942). Bu anlayış, sporun askerlik öncesinde askerliğe ve vatan savunmasına hazırlık için bir araç olarak kabul edildiği erken cumhuriyet Türkiye'si'nin beklentileri ile uyumludur.

1932 yılında açılan Gazi Terbiye Enstitüsü Beden Eğitimi şubesinde, dönemdeki yayınlarda ayrı bir okul gibi bahsedilse de öğrenciler diplomalarını enstitüden alıyorlardı (Günay, 2013). Riedel de beden eğitimi şubesinde ayrı bir okul olarak bahsetmektedir. Herbert Riedel, "Modern Türkiye, bu spor yüksek okulunun tesisiyle birlikte spor eğitmenlerinin yetiştirilmesi için mükemmel bir kuruma kavuşacak ve spor hareketinin sağlam bir şekilde ilerlemesi garanti altına alınacaktır" dediği okul sporlarının başarısından ve geleceğinden şöyle bahsetmiştir: "Türk okullarındaki eğitim müfredatında spor dersleri her bakımdan planlanmıştır. Ders saatleri, ilk ve ortaokullarda haftada üç, liselerde ise haftada iki saat olarak belirlenmiştir. Derslerin içerikleri ile ilgili husus 1938 yılında Alman emsalinden alınmıştır". Esasen ders içerikleri ve metodik yaklaşım çok daha öncesinde, 1933 yılında Kurt Dainas⁵⁸'in bölümde görev almasıyla beraber Alman modelinde işlemeye başlamıştır.

---

okuluna geri döndü. 1923 yılında Turnöğretmenler Birliği'nin başkanı olan Altrock, yaklaşık 10 yıllık faaliyeti ile Alman üniversitelerinde Turn eğitiminin yaygınlaşarak yerleştirilmesi üzerinde etkili olmuştur.

⁵⁸ 29 Ağustos 1896'da Tassendorf'da doğan Dainas, 1914-1918 arasında Marienburg'ta aldığı öğretmen eğitimi sonrası 1924'te öğretmenlik sınavını geçerek okul hizmetinde çalışmaya başladı. İlk gençliğinde boş zamanlarını spor yapmaya adanmış Dainas, bu sayede pek çok uzmanlık unvanına ulaştığını belirtmektedir. Eğitim kariyerinde alan öğretmeni olarak çalışabilmek için Berlin'de okuyarak 1927'de devlet sınavına girip Turn, Spor, yüzme, kürek, koruyucu ve önleyici beden eğitimi (ortopedik okulbeden eğitimi) öğretmeni olmuştur. 1927'de Elbing'te görevlendirilmiş ve aynı zamanda şehir parlamentosunda beden eğitimi uzmanı olarak atanmıştır. 1929'da özellikle öğrencilerin okul müfredatının metodik eğitiminin düzenlenmesi için Elbing Akademi okulu

Açılan bu bölüme Millî Eğitim Bakanlığı'na o sıralar Almanya'da Berlin Beden Eğitimi Enstitüsü'nde görevli olan uzman beden eğitimi öğretmeni Bay Kurt Dainas 12 Nisan 1933'te kadro tasdiki⁵⁹ ile okul bünyesine alınmıştır. Altunya, Gazi Eğitim Enstitüsü tarihçesini konu edindiği çalışmasında Zehra Alagöz, Cemal Alpman, İhsan Telli ile yaptığı görüşmelere dayanarak Dainas'ın çağrılmasında cumhuriyetten önce Almanya'da öğrenim gören ve daha sonra orada müfettişlik yapan Yükseköğretim Genel Müdürü Cevat Dursunoğlu'nun etkisi olduğunu aktarmaktadır.

Türkiye'den aldığı davet üzerine gelen Dainas, Cumhuriyet gazetesine verdiği röportajda şu bilgileri vermektedir (Günay, 2013); “..... Ankara'da açılan Yüksek Beden Terbiyesi Spor Şubesi hocalığını bana teklif ettikleri zaman bunu memnuniyetle kabul ettim. Türkiye Cumhuriyeti'nin genç muallimlerine faydalı olmayı bir gaye bilerek geldim. Bütün Almanya'da ilkokuldan üniversiteye kadar beden terbiyesi gösterilir. Bilhassa bütün yüksek mekteplerde beden eğitimi mecburî olduğu gibi diploma alabilmek için beden eğitiminin farklı branşlarından sınava girip tam puan olan beşin üçünü almak gerekir. Üniversitelerin büyüklüğüne göre beden eğitimi hocaları ve asistanları vardır. Berlin Üniversitesi'nin beş büyük cinnastik salonu, dokuz tenis kortu ve büyük spor ve oyun alanı vardır. Prusya Üniversitesi'nin muhtelif şubelerinde 12000–13000 müdavim vardır. Bunun üçte biri kadındır. Bütün gençler cinnastik ve spor dersleri görürler”.

Okulda atletizm derslerini veren Dainas, aynı zamanda ilk kayak kursu⁶⁰ eğitmenlerindedir (Altunya, 2006). Dainas, 1936 Olimpiyat Oyunları'na götürdüğü öğrenci sayısını Yarar, Cantek, Özgüven çalışmalarında (2009) ‘bir grup öğrenciyi ve mezunu’ şeklinde verirken, Altunya çalışmasında son sınıfın tüm öğrencilerini beraberinde götürdüğünü aktarmaktadır (2006). Türk Spor Kurumu Dergisi 17 Ağustos 1936'daki 8.sayısında bu bilgiyi “Gazi Terbiye Enstitüsü cinnastik kısmının 30 öğrencisi Berlin'de çadırda kalmaktadır” olarak yazmaktadır. Yarar, Cantek ve

---

tarafından görev verilmiştir. 1930'dan itibaren bilim, sanat ve halk eğitimi bakanlığı aracılığıyla Berlin Beden Eğitimi Enstitüsü'nde 1933 yılına kadar görev almıştır.

⁵⁹ BDA Gazi Terbiye Enstitüsü Beden Terbiyesi Şubesi Uzmanı Dainas Bey'in kadrosunun tasdiki. 30.18.1.2/35.24.17/12.04.1933

⁶⁰ 1936-37 eğitim döneminde ders programına konulan 15 günlük kayak kursu kış tatilinde yapılmış, Kurt Dainas'tan başka İlyas Sınal, Latif Osman Çıkıgil, Şinasi Barutçı öğretmen olarak görev yapmıştı (Altunya, 2006).

Özgüven'e göre tümü erkek öğrencilerden oluşan katile, bu sayede ilk kez olimpiyat oyunlarının izleyicisi olmuştur (2009).

Yarar, Cantek ve Özgüven'in yürüttükleri çalışma kapsamında birebir görüşme yaptıkları ve Enstitü'ye 1936'da, ilk kız öğrencilerden biri olarak giren Pakize Gökay'dan aktardıklarına göre; Dainas'tan başka, Alman kökenli bir kadın eğitimci ritmik cimnastik derslerini vermektedir. Bu eğitimci olasılıkla okul kadın beden eğitimi öğretmeni de yetiştirmeye başlayınca uygulama derslerine girmesi için Bakanlıkça öğretim kadrosuna sözleşmeli olarak dahil edilen İstanbul Alman Lisesi beden eğitimi öğretmeni Margarete Korge'dir. Gökay'ın verdiği bilgilere göre her iki hocanın öncülüğünde uygulanan *Alman ekolü sebebiyle* derslerde ve gösterilerde giyilen *kıyafetlerin bile Almanya'da giyilenlere benzerdir* (2009).

Dainas, Ankara okullarını gezip genç öğretmenleri görerek, belirlediklerini bölüme girmeye özendirerek (Altunya, 2006) öğrenci sayı ve kalitesini arttırmaya yönelik de gayret göstermiştir. Dainas, çalışmalarıyla Alman cimnastik dilinin Türkiye'de yer edinmesine ciddi katkılar sağlamıştır (Özer, 1969). Dilin değerlerin taşınmasındaki rolü düşünüldüğünde Alman etkisinin Türk spor kültürü üzerindeki yayılma boyutu daha net ortaya çıkmaktadır.

Türk aletli jimnastiğinin geliştirilmesi görevi de, modern cimnastik yolunda önemli adımlar atan Kurt Dainas'ın sorumluluğundaydı. Kurt Dainas, İsveç modeline uygun sabitlenmiş aletlerin yanı sıra Alman cimnastik modeline uygun aletlerin eksiksiz yer aldığı salonda beden eğitimi derslerini gerçekleştirmiştir (Özer, 1969). Kurt Dainas, 1933-1939 yılları arasında Türkiye'de faaliyet göstermiş ve cimnastik hocalarının eğitiminden sorumlu tutulmuştur⁶¹ (Özer, 1969). Dainas'ın uzun yıllar

---

⁶¹ Almanya'dan çağrılan Kurt Dainas; meslektaşı Zehra Alagöz ve öğrencileri Mahmut Işıtman ve İhsan Telli'ye göre çok başarılı ve yararlı idi. Spor, atletizm ve oyunların birçoğunda çok başarılıydı, voleybolu pek sevmez, 'kız oyunu' derdi. Cemal Alpman'a göre ise Dainas, branşında iyiydi; ancak eğitimci değildi ve biraz da seçkinciydi, başarılı öğrencileriyle daha çok ilgilenirdi. Telli, Alagöz'ün, 1963'te Dainas'ı ülkesinde ziyaret edip Selim Sırrı Tarcan'ın büstünün açılışına davet ettiğini, ancak Dainas gelemediğini anlatmaktadır. Işıtman, Alagöz'ün öncülüğünde Türk öğrencilerinin ve arkadaşlarının Doğu Almanya'da geçim sıkıntısı çeken Dainas'a yiyecek paketleri gönderdiklerini belirtmektedir (Altunya, 2006). 1939'da Almanya'ya döndükten sonra Berlin Üniversitesi Beden Eğitimi Enstitüsü'nde yardımcı doçent olarak çalışmıştır. 1940 yılında Rostock Üniversitesi'ne geçen Dainas burada 1946 yılına kadar spor eğitimci olarak görev yapmıştır. Rostock'ta 1949'a kadar da özel spor eğitimliği yapan Dainas 1949-61 arasında yine Rostock Üniversitesi'nde (1950'den itibaren doçent olarak) görev yapmış, 1961'de emekli olmasına karşın 1963'e kadar üniversitede eğitimliğe devam etmiştir.

görev yaptığı okuldan mezun olanlar, beden eğitimi öğretmeni olarak yurdun pek çok farklı ilinde ve köylerde görev yapmıştır. II.Meşrutiyet dönemiyle beraber başlayan Köycülük/Köy Kalkınması hareketi çerçevesinde beden eğitimi öğretmenlerine görevlerinde yardımcı olmaları amacıyla Yüksek Ziraat Mektebi bünyesinde bir beden terbiyesi enstitüsü kurulmuştur. Mektepten mezun olan veteriner, çiftçi, orman memuru gibi köy yaşamı içerisinde yer alanlar aracılığıyla köylülerin hem zihinsel hem de fiziksel gelişimlerine katkıda bulunmak hedeflenmiştir. Bu anlamda ziraat mektebini köy enstitülerinin küçük çaplı bir ön denemesi olarak düşünmek mümkündür.

6.2.2.3.2.3.Yüksek Ziraat Mektebi ve Alman eğitimciler 'Herbert Riedel'

Yüksek Ziraat Mektebi, Leipzigli ordinaryüs ziraat profesörü Prof. Dr. Falke tarafından Ankara'da açılmıştı. İlk yıl aralarında Alman öğrencilerin de bulunduğu 300 öğrenci alınırken, 1942 yılında kadar eğitim gücü/eğitmenler ve eğitim dili tamamen Almanlardan oluşmuştur (Bormann, 1998). Ziraat Yüksek Mektebi bünyesinde bir Beden Terbiyesi Enstitüsü kurulmuş ve Leipzigli Profesör Dr. Altrock, Türk hükümeti tarafından enstitünün hazırlık çalışmalarını yapmak üzere görevlendirilmiştir (Riedel, 1942; Özer, 1969).

Yüksek Ziraat Mektebi Beden Terbiyesi Enstitüsü bünyesinde Herbert Riedel ve Altrock'un çabalarıyla Ankara'nın kuzeyinde, yüksek okulların bulunduğu semtte spor tesisleri kurulmuştur. Tesis içerisinde spor sahası ve enstitü odalarının yanında, atletik sporlar için bir pist ve futbol-hentbol-rugby-hockey-voleybol (4 saha)-basketbol (2 saha) ve tenis (4 saha) için çim sahaları bulunmaktaydı (Riedel, 1942). Özellikle spor sahaları/alanları konusunda pek fazla alternatifin bulunmadığı bir dönemde ziraat mektebi spor tesisleri önemli bir tesis eksikliğini gidermiştir.

Riedel'e göre Ziraat Yüksekokulu mezunları meslek hayatlarında ülke genelinde diplomalı çiftçi, çiftçi öğretmeni, orman memuru, doğa bilimcisi ve veteriner olarak çalışmak zorunda olduklarından, beden terbiyesi konusunda birçok bilgi ve tecrübe edinmelidir. Riedel, ziraat okulu mezunlarının bu sayede tavsiyelerde bulunacak konumda olabileceklerini, çünkü beden eğitimi alanında eğitimli öğreticileri olan ihtiyaç sürekli artarken Atatürk Enstitüsü'ndeki Beden Terbiyesi Enstitüsü mezunlarıyla ihtiyacın kapanmadığını belirtmektedir (1942).

Ziraat Yüksek Okulu'nun Beden Terbiyesi Enstitüsü ile birleştirilmesi yoluyla yüksek okul mezunlarının kırsal kesimdeki beden eğitimi öğretmenlerine yardım etmek, halkın spor faaliyetlerine olan ilgisini uyandırmak ve böylece bedensel gelişimlerine katkıda bulunmak için beden eğitiminde mümkün olduğunca çok tecrübe edinmelerini sağlamak hedeflenmiştir. Özer'e göre bu birleşme, her şeyden önce Beden Terbiyesi Enstitüsü'nün spor eğitmeni ihtiyacının karşılanabilmesi için gerekliydi (Özer, 1969). Okul, sporun yayılması ve yaşamın bir parçası olarak kabul edilmesinde önemli bir misyonu yerine getirmekteydi.

Ziraat Yüksek Mektebi'nde spor, öğrenim programının önemli bir parçasını oluşturmuştur. Ziraat Yüksek Mektebi'nde 4 yıl boyunca haftada en az iki saat spor derslerine ve uygulamalarına katılmak gerekiyordu ve derslerden geçer not almayanlara diploma verilmemiştir. (<http://bahtiye-mursaloglu.blogspot.com.tr/2010/03/trt-haber-fahra-akaler.html>, erişim tarihi:2017). Günümüz için dahi örnekleri pek görülmeyen bu uygulama, beden eğitimine verilen önemin göstergesi niteliğindedir.

Ziraat Mektebi'nde sporla ilgili derslerin çoğu Herbert Riedel tarafından verilse de okulda başka Alman eğitmenler de bulunmaktadı. Örneğin 1934-1935 döneminde Berlinli yüzme eğitmeni Tegethoff, okulun yüzme derslerine girmiştir (Bormann, 1998). Yüzmenin yanı sıra Ziraat Mektebi'nde kayak gibi, buz hokeyi gibi, tenis gibi günümüz için dahi pek yaygın olmayan spor dallarının tanıtımı ve yayılması noktasında önemli bir işlevi, dönemin sınırlı şartları çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Örneğin Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi'nin Cumhuriyetin 17.yıldönümü dolayısıyla yayımladığı sayısında Nüzhet Baba (1940a) da 'Hokeyi Canlandırmalıyız' başlıklı yazısında Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün birkaç yıldır bu spora önem verdiğini belirtmektedir. Yüksek Ziraat Enstitüsü çeşitli spor branşlarını tanıtan kitaplar da yayınlamıştır. Bu kitaplardan bir tanesi Yüksek Beden Terbiyesi Direktörü Nüzhet Baba tarafından hazırlanan Tenis ve Hokey isimli kitaptır. Kitabın önsözünde Baba, "Enstitümüz Ziraat, Veteriner ve Ormancılık mikyasında yep yeni ve feyizli bir çığırın açılmasında olduğu kadar yurda yeni sporların girmesinde ve eskilerinin kalkınmasında başlı başına amil olmaktadır. Sekiz yıl önce Enstitümüzün kurulduğu zamanlara kadar memlekette kayak, buz ve çayır üzerinde hokey, kroket spor ve oyunları ancak şöyle bir uğrayıp geçmişlerdi. Bir zamanlar ve büyük harbte

Şarkta bir azıcık tatbik edilen kayak ve yine büyük harbe tekaddüm eden senelerde etrafına alaka ve heveskar toplayan hokey gibi sporları Enstitümüz tekrar canlandırmış olmakla iftiharla haklıdır” (Baba, 1940b:5) enstitünün işlevine işaret etmektedir.

Bunun yanı sıra enstitü, performans sporu anlamında bu branşlarda sporcuların⁶² yetişmesini de sağlamıştır, ki bunda Riedel’in büyük payı bulunmuştur. Örneğin Riedel’in çabalarıyla birlikte kış aylarında Ankara Elmadağı’nda kayak sporu yaptırması sayesinde zamanla öğrencilerini bu spora yönlendirmesi ve kısa zamanda öğrencileri arasından iyi kayakçılar yetişmesi mümkün olmuş (Atabeyoğlu, 1997) ve kayak bir spor olarak yapılmaya başlanmıştır (Hiçyılmaz, 1974). Kayak ve tenis sporunda Riedel ile Ekrem Rüştü Akömer arasında aynı sorumluluk alanını paylaşıyor olmaları dolayısıyla yakın bir ilişki bulunuyordu, bu alanda pekçok ilk uygulamayı birlikte gerçekleştirmişlerdir. Türkiye’nin ilk resmi olmayan kayak şampiyonası, Herbert Riedel ve Ekrem Rüştü Akömer yönetiminde Mart 1935’te Bursa’da yapılmıştır. Riedel, Türk kayakçıları yetiştirmede öylesine başarılı oldu ki 1936 Garmisch-Partenkirchen Kış Oyunları’na ilk kez katılmıştır (Schäfer-Borrmann, 1998). Ekrem Rüştü Akömer’in başkanlığında olimpiyatlara katılan sporcular Riedel gözetiminde bir bölümü Uludağ’da bir bölümü Garmisch-Partenkirchen’de olmak üzere yarışlara hazırlanmıştır. Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Genel Sekreteri olan Ekrem Rüştü Akömer’in başkanlığındaki 10 kişilik Türk ekibi, oyunlarda varlık gösteremezken, bayrağımız ‘Beyaz Olimpiyat’ta ilk kez dalgalanmıştır

(http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Upload/Menu/712634_olimpiyatta_t%C3%BCrkler.pdf).

Esasen kayak yapmaktan beklenenin spor yapmanın ötesinde yurt savunmasına yönelik ihtiyaçları karşılamaya yönelik hassasiyetler olduğu dönem yayınlarındaki

---

⁶² 1939 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü’nden mezun olan Bahtiye Mursaloğlu bu isimlerden biridir. Mezun olduktan sonra tenis turnuvalarına daha çok zaman ayırmaya başlamış ve ilk başarısını da 1941 yılında Ankara Bölge birincisi olarak almıştır. Bahtiye Musluoğlu, 12 yılda 10 kez Ankara birincisi oldu. Karışık çiftlerde ise (Fehmi Kızıl, Celasin Lüy, Vedat Abut, Şefik Fenmen, Suat Baykurt, Engin Balaş ve Erol Bolel ile) 9 yılda toplam 8 kez birincilik kupası kazanmıştır. İlk Türkiye birinciliğini 1948 yılında kazanan Mursaloğlu, İstanbul Enternasyonel Tenis Turnuvası’nda şampiyon olan ilk Türk sporcu olma başarısını göstermiştir. Mursaloğlu, sadece teniste değil kayakta da Türkiye birinciliklerine imza attı, binicilik, atıcılık, buz pateni, hokey yaptığı diğer sporlardı (<http://bahtiye-mursaloglu.blogspot.com.tr/2010/03/trt-haber-fahra-akaler.html>).

yazılardan anlaşılmaktadır. Örneğin Cumhuriyet gazetesinde (22 Birincikanun/Aralık 1938:6) yayımlanan bir yazıda; *“Cumhuriyetimizin modern icraatı, bittabi kayaksporunu da memleket müdafaası ve nihayet zevkli bir spor bakımından behemehal tatbik etmek mecburiyetinde bulunduğumuzu bize bütün açıklığıyla göstermektedir. Büyük muharebede Kafkas cephesinde Rus ordularında bulunan kayakçı kıt’aların bu karlı cephede çok iş gördüklerini biliyoruz”* bu anlayış açıkça görülmektedir.

Bursa Uludağ’a çıkararak kayak sporuna dair inceleme yapan heyette yer alan iki ismin Miralay İsmail Hakkı bey ile Herr Abraham’ın olması da bunu destekler niteliktedir. Bu inceleme gezisi kapsamında Hakkı bey ve Abraham, 25 Nisan 1933 gecesi Bursa Halkevi Konferans Salonu’nda dağ ve dağcılık hakkında deneyimlerini de aktarmıştır (Yeni Fikir 27 Nisan 1933’ten akt. Akkuş, 2004). Bir asker ve bir Alman spor eğitmenin katıldığı bu etkinlik, kayak sporunun bu dönem askerlikle birlikte düşünüldüğünün göstergesi niteliğindedir.

Uludağ’ın kış sporları merkezi olarak geliştirilmesi için görevlendirilen Abraham, yaptığı inceleme gezileri sonucunda bir rapor hazırlamıştır. Bu rapora dayanarak oteller yapılması, yollar inşa edilmesi ucuz kayak malzemeler getirilmesi yoluyla Uludağ’ın kış sporları merkezi haline getirilmesi planlanmıştır (Türkspor, 22 Şubat 1933’ten akt. Uzun, 2012). Bu sayede kayak sporunun yayılması için gereken altyapının oluşturulması hedeflenmiştir.

Erken cumhuriyet dönemi yöneticilerinin beklenen yeni savaşa karşı hazırlıklı olma isteği, bu istekle örtüşen düşmana karşı mücadelede gençlerin güçlü ve dayanıklı hale gelme düşüncesine dayanan Alman spor akımı, uygulama alanında faaliyet gösteren Abraham gibi antrenörler aracılığıyla da kendine yayılma alanı bulmuştur.

6.2.2.3.2.4.Performans sporu öğreniminde Alman eğitmenler

Erken Cumhuriyet dönemi idareciler için, beden eğitimi öğretmeni yetiştirip yurdun dört bir yanında vatandaşlarının bedensel gelişimlerini okul sıralarında sağlamaya yönelik kitle sporunun yanı sıra ülkeyi uluslararası platformda temsil

ederek tanıtımını yapan, alınan derecelerle kurulan sistemin ve rejimin başarısını sergilediği düşünülen performans sporu da büyük önem taşımıştır.

Bunun için cumhuriyet henüz bir yaşında iken düzenlenen 1924 Paris Olimpiyatları'na dönemin ekonomik zorluklarına rağmen katılmaya önem gösterilmiştir. Olimpiyatlara katılacak sporcuları belirlemek için seçmeler yapılmış, seçmelerde başarılı olan sporcular İstanbul'da yurt dışından İskoç Billy Hunter (futbol), Macar Raul Peter (güreş) ve Amerikalı Tobin (atletizm) getirilen antrenörler nezaretinde olimpiyatlara hazırlanmıştır (Felek'ten akt. As, 2016).

Yeni Türkiye'nin ilk beden terbiyesi öğretmenlerinden biri olarak Alman Alex Abraham, 1928-1936 yıllarında görev yapmıştır. Türkspor dergisi 38.sayısında çıkan bir haber, Abraham'ın çalışma sistemini anlamamıza yardım etmektedir (16 Haziran 1934:15); "Aydında geçen hafta, Atletizm antrenörü Her Abrahamın Aydındaki atletleri yakından görmesini temin için büyük bir atletizm bayramı yapılmıştır. 100e yakın atletin iştirak ettiği müsabakalar binlerce meraklı tarafından alaka ile seyredilmiştir. Organizasyonun çok mükemmel oluşu bu ana spora karşı halkın gösterdiği yakın alakayı arttırmıştır. Dereceler, uşakın önümüzdeki türkiy birinciliklerinde kendine bir muvaffakiyet hissesi ayırmasına intizar ettirecek derecede ümit vericidir. Uşak atletlerini ve idarecilerini tebrik eder, kendilerinden feyizli çalışmalar bekleriz". Bu haber, Alex Abraham'ın Türk atletizmini geliştirmek ve yeni sporcular yetiştirmek için ülkenin pek çok şehrini gezdiğini göstermektedir, ki bu hareketlilik esnasında temas ettiği kişiler aracılığıyla Alman sisteminin ve yaklaşımının yayılmasına katkıda bulunduğu söylenebilir.

Federasyonlar ve kulüpler kanalıyla gelen Almanlar sporcu yetiştirmekle kalmamış aynı zamanda bu dönem içerisinde Türk Spor Kurumu eliyle düzenlenen ilk antrenörlük kursunda görev almışlardır. Kurs için Avusturya'da getirtilen iki futbol antrenörünün yanı sıra Gazi Beden Terbiyesi şubesinden isimler de programda eğitmen olarak yer almışlardır. Carl Diem'in 1933 yılında Türk sporu üzerine hazırladığı raporda gerekli olduğunu vurguladığı Beden Eğitimi Ulusal Okulu'nun bir ön denemesi olarak da değerlendirilebilecek kurs ile kulüp eğitmenlerinin eğitilmesi hedeflenmiştir.

Riedel, Türkiye’de spordaki Alman etkisini şöyle değerlendirmektedir; “yurtdışında ve özellikle de Almanya’da kendi öğrencilerini yetiştiren, onların eğitimlerini geliştiren Türkiye neredeyse 10 yılda o kadar ilerledi ki, yabancı uzmanlardan vazgeçebilecek konuma geldi. Çünkü 1933’den beri yürütülen ve katışıksız Alman etkisine sahip sağlıklı beden kültürü uyandırılmış; gözle görülür bir şekilde büyümüştü⁶³”.

Türk sporunu derinden etkileyen Alman spor adamları, aynı zamanda Almanya ve dünya spor yapılanmasını ve çevresini derinden etkileyen organizasyon, düzenleme ve yayınları aracılığıyla spor alanında ilklere ve değişimlere imza atmıştır. Özellikle Diem ve Altrock, bu anlamda Alman spor sistemini eğitim ve yönetim boyutlarıyla kuran ve yönlendiren iki isim olarak ayrı bir yer tutmaktadır.

6.2.2.3.2.5. Carl Diem ve Hermann Altrock

Aralarında 1936 Berlin Olimpiyatları da dahil sayısız spor organizasyonun organize eden, sporun bir bilim olarak ele alınmasını, yönetim ve eğitim aşamalarında metodik bir anlayışla yürütülmesini sağlayan, pek çok spor birliğinin kurucu, Hermann Altrock ve Carl Diem’in çalışmalarına yakından bakmak, Türkiye’de harcadıkları mesainin anlamını ve değerini kavramaya yardımcı olacaktır.

Spor tarihçisi Teichler, her ikisi de gönüllü olarak I.Dünya Savaşına katılan Diem ve Altrock’un, Turn ve sporu ‘vatan hizmeti yerine geçen’ savunma eğitiminin aracı aynı zamanda mutluluk veren ve kişilik-karakter geliştiren bir uğraş olarak gördüklerini ifade etmiştir (Teichler, 2009). *Diem Türkiye için hazırladığı 1933 raporundaki şu tespiti sporun savunma aracı olma işlevine atıf niteliğindedir; “Bilimin iddiasına göre, bedensel becerilerle bilim eşdeğer tutulamaz. Fakat bu durumda şunu hatırlatmamız gerekir: bedensel becerilerin koruduğu devlet olmadan bilim de gelişemez,, Altrock ise, Leipzig Üniversitesi’ndeki spor biliminin gelişimi ve yapısı dersindeki giriş konuşmasında güçlü bir devlet hedefini şöyle ortaya koymaktadır (Teichler, 2009); “Diğer halkların rol modeli olan bir ulus olarak gururla halkımızın gelişimini, geçmişte atalarımızın ifade ettiği anlam doğrultusunda ilerletmeye çalışmalı; taşıdığımız bilinçle halkımızı bir zamanlar dünyadaki tüm*

---

⁶³ Vurgular bana ait.

ülkelerin birincisi olduğumuz yere her alanda yukarıya yükseğe taşıyacak yeni bir yol çizmeli ve bu hedefe tekrar ulaşmayı umarak bütün gücümüzle çalışmalıyız.”

Her ikisi de araştırma ve çalışmalarının sonuçlarını ve düşüncelerini benzer dergi ve antolojilerde yayınlarken, kariyerinin başlangıcında Diem, daha çok organizasyonel iş ve görevlere ağırlık vermiştir (Teichler, 2009). Würzburg'ta doğan Diem, çocukluk ve ilk gençlik yıllarından itibaren sporla hep içiçe olmuştur. Berlin kamuoyundan hareket ederek Almanya'da sporu geniş bir kitleye ulaştırılabilir kılmak için her şeyi araç olarak denemiştir. 1905 ilkbaharında ilk kros koşusunu, 1908'de ilk Potsdam-Berlin bayrak yarışını ve 1908'de ilk salon sporları festivalini organize etmiştir.

Deutsche Hochschule für Leibesübungen'ı (DHfL) kurma çabaları 1920'den sonra sonuç vermiştir. Diem, Rektör yardımcısı olarak görünse de gerçekte yüksekokulda müdürlük yaptı ve çok sayıda bilgini DHfL'de öğretmenlik yapmaya ikna etmiştir (Breuer, 2008). 1920 yılında dünyanın ilk spor psikolojisi laboratuvarını Berlin'de Deutsche Sporthochschule'de kurmuştur (Barker ve ark, 2016). Diem, 1921'de Berlin Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde fahri doktora unvanı elde etmiştir ve DHfL'de öğretmenlik de yapmıştır.

1936 Olimpiyat Oyunları için 24 Ocak 1933'te kurulan organizasyon komitesinin Genel sekreteri ve böylece organizasyonun başsorumlusu olmuştur. Diem'in başlattığı çok iyi bilinen olimpiyat ateşinin⁶⁴ meşale koşusu ile ilk kez Olimpia'dan Berlin'e taşınması uygulaması, daha sonra gelenekselleşmiştir. 1936 oyunları Diem'in özenli planı sayesinde başarıyla tamamlanmış, Hitler'in oyunların propaganda başarısından duyduğu memnuniyetten dolayı da Diem, Olimpia'daki kazılar için para tahsis etmeye onu ikna edebilmiştir (Lennarzt ve Buschman, 2012).

Ekim 1939'da Nasyonsosyalist Beden Eğitimi Dış İlişkiler biriminde geçici başkanlık ile görevlendirilmiş ve yurtdışı bölgeler başkanı olarak atanmıştır. Uluslararası spor bağlantıları kurmak, yurtdışında Alman spor takımlarına eşlik etmek ve Almanya'da spor festivali organize etmek için görevlerine devam etmiştir. Faaliyetleri sebebiyle pek çok yurt dışı seyahati yapmış ve bu seyahatlar aracılığıyla

---

⁶⁴ Lennarzt, Carl Diem'in 1936 Olimpiyat Oyunları nedeniyle Olimpia'dan Berlin'e antik Olimpiyat oyunlarının anısına ve açılış seremonisine ek olarak ilk kez bir melaşe koşusu düzenlemek fikrinden 1931 yılında bir doğum günü partisinde arkadaşlarına bahsettiğini yazmaktadır (Lennarzt, 2005).

hem yurtdışındaki spor yapılanmalarını yakından görmüş hem de ziyaret ettiği yerlere Alman sistemini taşımıştır.

Savaş yıllarını Olimpik Enstitüsü'ndeki işi ile geçiren Diem, burayı yönetirken; tüm olimpik temel meseleleri bilimsel olarak anlatma ve dünyada olimpik düşüncelerin alışverişi, uluslararası olimpik hareket ve olimpik sanat danışması olarak bir olimpik arşiv kurma, 'Olimpik Genel Bakış/Haber' dergisi yayımlama görevlerini yerine getirmiştir. 1945'ten sonra Berlin Üniversitesi'nde 'Beden Eğitimi ve Sağlık Okulu'nda Müdür olarak atanmış ve bu görevde 1947'ye kadar çalışmıştır.

Tarihin en eski ve kitle hareketleri olarak bilinen olimpiyat oyunların, her zaman dini, ekonomik ve siyasi yönleri olmuştur (Biçer, 2012). 1948 Londra Oyunları'nda da II.Dünya Savaşı nedeniyle oyunların dışında bırakılan Almanya'dan hiçbir takım yarışmaya çağrılmazken Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin onur konuğu olarak davet edilmiştir (Symer, 1996). Köln'deki Spor yüksekokulu'nun kurucularından biri, kuruluşundan itibaren rektörü, Alman Milli Olimpiyat Komitesi ve Olimpik Birliği üyesi olmuştur. Kasım 1949'dan 1953'e kadar 'Spor ve Beden Eğitimi Alanlarında Tüm Almanların İlgilerini Koruma' şubesinin yönetimini yapmıştır. Uluslar arası Olimpiyat Komitesi (IOC)⁶⁵ tarafından 1956'da Diem'e 'Olimpik Diploma Liyakat'ı verilmiştir.

Krüger, Diem'in Alman spor hareketinin, en azından başlangıcından 1950'lere kadar en ünlü spor öncülerinden biri olduğunu vurgulamaktadır. Krüger'e göre Diem, Alman sporunun uluslararasılaşmasını sağlamıştır, Olimpik harekete entegrasyonunu teşvik etmiş, Alman sporunun bilimselleşmesini ve profesyonel organizasyon sürecini başlatmış ve desteklemiştir. İlk kez Almanca olarak dünya spor tarihini yazan Diem, Krüger'in ifadesiyle 'en üretken yazar, gazeteci, spor ve spor kültürü tarihçilerinden biri'ydi (Krüger, 2014). Allen Gutman da (2003) formal eğitim eksikliğine rağmen Diem'in, zamanla olağanüstü bir bilim adamı haline geldiğini, 1960'ta basılan kapsamlı spor tarihi çalışması ve spor tarihi alanında pek çok monografisi dolayısıyla tanındığını belirtmektedir.

---

⁶⁵ IOC, 1961'de Olimpia'da antik stadyumda uluslararası akademi açıldığını bildirdi ve buraya Diem'i fahri olarak atadı. Diem, 17 Aralık 1962'de 80 yaşında Köln'de ölmüştür.

Diem'in formel eğitim eksikliğine karşın Altrock, Berlin ve Greifwald Üniversiteleri'nde Latin dilleri, İngilizce ve Almanca lisans eğitimi almış, ardından Greifwald Üniversitesi'nde 'Rostands Cyrano de Bergerac'da Paralellik, antitez ve romantik ironi' konulu teziyle doktorasını tamamlamıştır. 1920-1925 arasında Berlin-Grunewald'da Alman Beden Eğitimi Yüksekokulu'nda beden eğitimi pedagojisinde doçent olarak görev yapmıştır. 1925 yılında Leipzig Üniversitesi'nde Cimnastik Enstitüsü müdürü olan Altrock, burada kapsamlı teorik eğitim içeriği, yeni spor dallarının benimsenmesiyle kurduğu sistemle spor bilimin, üniversitede diğer bilimsel disiplinlerle aynı haklara sahip olması için çalışmıştır (Kirste, 2005).

Leipzig Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde profesör olan Altrock aynı zamanda bir alman üniversitesinden sporbilimde profesör olan ilk kişidir. Onun yönetiminde beden eğitimi enstitüsü olağanüstü gelişim göstermiştir (Alfermann ve Tzschope, 2001). Ders programını mekanik hareket, psikoloji, antropometri, estetik, felsefe ile genişletmiş, alınan başarılı sonuçlar sayesinde beden eğitimi, teorik ve pratik bir bütünlük kazanmıştır (Kirste, 2005). Çalışmalarının başarılarının bir yansıması olarak 1929'da sporbilimi doktora alanı olmuştur (Alfermann ve Tzschope, 2001).

Altrock'un çalışmalarıyla Leipzig'te Almanya'da egemen olan beden eğitimi öğretmenleri için öğretmen okulunun eğitim okuluna dönüşmesi başarılmıştır. Çünkü Altrock, Almanya'da diğerlerine nazaran çok daha erken turnöğretmen eğitimi tamamlamak için kapsamlı bir teorik eğitime ihtiyaç duyulduğunu farketmiştir. Dolayısıyla spor yapmaya ilişkin karmaşık deneyimler ve buradan doğan felsefik-pedagojik etkiler, Altrock'u başından beri üzerinde durduğu konu olmuştur. Altrock⁶⁶, 1945'e kadar Leipzig'te beden eğitimi pedagojisinde çalışmış 1948'den 1956'a kadarsa Frankfurt am Main Üniversitesi'nde sporbilim profesörlüğü yapmıştır (Kirste, 2005).

Beden eğitimi öğretmeni olabilmek için sadece teknik becerinin yeterli olmadığı kapsamlı bir eğitimden de geçirilmesi gerektiğini ülkesi Almanya'da benimseten, beden eğitiminin bilimsel hüviyet kazanması konusunda büyük katkılar sunan Altrock'un bu anlamda ülkemizdeki mesaisi çok önemlidir. 1933 yılında bir Beden

---

⁶⁶ Altrock, 1955 yılında emekli oldu ancak çok ciddi rahatsızlıklara karşın ileri yaşlara kadar çalışmaya devam etmiş, 15 Mart 1980 yılında 93 yaşında vefat etmiştir.

Terbiyesi Enstitüsü kurmak üzere Leipzig Üniversitesi'nden Hermann Altrock Türkiye'ye davet edilerek kendisine bir rapor⁶⁷ hazırlattırılmıştır (Akın, 2014). Riedel'e göre "Altrock 1933'den beri yazdığı bakanlık raporları ve ciddi icraatlarıyla o zamanki başbakan İsmet İnönü ve Tarım Bakanı Muhlis Erkmek'de beden terbiyesinin Türkiye'de gelişmesi fikri için teşvikçi oldu" (1942).

Altrock, Türkiye'deki Ziraat Yüksekokulu Beden Terbiyesi Enstitüsü kurulmasının yanı sıra Türkiye'ye beden eğitimi ve sporun eğitimi ve idari yapılanması alanında danışmanlık yapması amacıyla davet edilen bir diğer Alman spor bilimci Carl Diem ile birlikte Gazi Stadyumu yapımı sırasında danışmanlık hizmeti vermek gibi pek çok alanda Türk sporunun gelişimine katkıda bulunmuştur.

6.2.2.3.2.5.1. Carl Diem 1933 raporunda eğitim önerileri

1933 yılında Türk hükümetinin davetiyle gelen Carl Diem, yaptığı iki aylık gezi ve incelemelerden sonra spor eğitimi ve yönetimi içeren kapsamlı bir rapor⁶⁸ hazırlamıştır. Raporun eğitim önerilerinden oluşan içeriği hayli detaylıdır. Diem Türkiye'ye gelmeden önce Bolu milletvekili Hasan Cemil'e hitaben yazdığı mektubunda⁶⁹ önce Türkiye'deki beden eğitimi ve sporun mevcut durumunu görmek için genel bir bilgi edinme gezisi ile göreve başlamayı planladığını, bu sayede hayata geçirilecek öneriler sunmak için bir bakış edineceğini belirtmiştir. Böylece Türkiye'deki iki aylık konaklaması sırasında eşyle birlikte bir taraftan sporla ilgili incelemelerde bulunurken bir taraftan da yeni bir kültürü tanıma ve görme fırsatı bulan Diem, bu gezinin ardından raporunu oluşturmuştur.

Diem, önerisinde beden eğitiminin ilk basamağını anaokullarından başlatmaktadır. Diem'e göre okula gitme zorunluluğu olmayan çocuklarda beden eğitimi 3 yaştan itibaren başlamalıdır. Bu çocuklar için beden eğitimini şöyle planlamıştır;

---

⁶⁷ Spor eğitim ve yönetim yapılanmamız anlamında oldukça önemli bu rapora tüm çabalara karşın ulaşılmadı. Rapora ilişkin Yiğit Akın, Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor isimli kitabı içerisinde sadece yukarıda alıntıladığım bilgiye yer verilmiştir. Bunun dışında Altrock'un raporuna dair maalesef başka bir bilgi yer almamaktadır. Rapor künyesi; Hermann Altrock, Die Aufgaben eines Institutes für Leibesübungen (Ankara, y.y., Eylül 1933) (Akın, 2014).

⁶⁸ Türk Spor Kurumu Hakkında Rapor. BDA Cumhuriyet Arşivi Belge No: 490.01/1116.75.1

⁶⁹ Beden ve gençlik terbiyesi teşkilatı kurmak için Almanya'dan gelecek olan Dr. Carl Diem'in geliş hakkında yazışmalar. BDA Cumhuriyet Arşivi, Belge No: 490.01 – 1116.75.2.

1. Beden eğitimi dersi anaokulunda, henüz okula gitme zorunluluğu olmayan 3-6 yaş arasındaki çocuklar ve anneleri için geçerli olacaktı. Katılım gönüllülük esasına dayanacak ve ücretsiz gerçekleştirilecekti.
2. Her belediye, uygun öğretim elemanlarına sahip olduğu kadarıyla, öğretmenlerin gözetimi altında kız ve erkek çocuklar için haftada iki kez olmak üzere birer saatlik egzersizler düzenlemek zorundaydı. Bu egzersizlere annelerin de katılabilmesi için özel gruplar ayarlanacaktı. Anneler bunun haricinde ayda bir kere belediye doktoru tarafından hijyen eğitimi alacaklardı. Bu eğitimi veren öğretmenler fahri olarak çalışır ve pro-Patria yüzüğünü (*bir tür başarı nişanı*) almaya hak kazanacaklardı.
3. Çocuklar için egzersizlerin içerikleri: doğal yürüyüş, atlama, fırlatma, denge, itme, çekme, tırmanma ve taşıma egzersizleri. Düzenin korunabilmesi için oyun şeklinde olması tercih edilecekti.
4. Annelerin hareket etmekten keyif almaları için basit güçlendirici ve hareketlendirici omurga egzersizlerinin, özellikle hamilelikte önemli olan elastik kas hareketlerinin oyun şeklinde yapılacağı.

Diem'in raporun yazıldığı 1933 yılında yürürlükte olan 1580 sayılı Belediye Kanununda (1930 yılında kabul edilen) yarış yerleri, stadyum, oyun ve spor yerleri açmak ve işletmek şeklinde oldukça dar kapsamlı olan yerel yönetimlerin spora yönelik hizmetlerini genişletmiştir. Diem, çocukların egzersiz annelerin ise hem egzersiz hem de hijyen eğitimi almasını öngörmektedir ki, bu cumhuriyeti koruyacak ve yetiştirecek anne 'sağlıklı anneler sağlıklı çocuklar' söylemi ile uyumludur, bu anlamda Diem tarafından raporun hazırlık döneminde kurucu kadronun beklenti ve taleplerini iyi çözümlendiğini düşündürmektedir.

Diem, anaokulundan sonra ilkokul beden eğitimini detaylandırmıştır. Diem'e göre beden eğitimi dersinin yaşam alışkanlığı olarak yer etmesi amacıyla okul hayatında belirgin olmalıydı. Bu sebeple beden eğitiminin, *okulda halledilmesi gereken sıkıcı bir talim işi olarak değil, tersine her zaman daha az çabalayla elde edilmesi gereken bir zevk* olmalıydı. Beden eğitimi dersleri biçim olarak federasyon sporlarıyla birbirine uygun olmalıydı. İlkokuldan sonra federasyonlarda geçirecekleri spor hayatının, yaşamlarının bir parçası olabilmesi için federasyonla ilişkiler, daha ilkokul dönemlerinden itibaren beden eğitimi dersleri aracılığıyla iç içe geçmeliydi.

Bu düzenlemeyle Diem'in, öğrencilerin yaşam boyu spor yapmalarına yönelik federasyonlarla işbirliğini gerçekleştirmeye çalıştığını söylemek mümkündür.

Diem'e göre beden eğitimi ilkökul planında diğer alanların altında değil, aksine zihinsel eğitim için büyük ve bağımsız bir eğitim aracı olarak diğer derslerle eşdeğer görülmeliydi. Bu sebeple beden eğitimi öğretmenin konumu ve maaşı diğer alanlardaki öğretmenlerle tamamen aynı olmalıydı. Bununla beraber beden eğitimi öğretmeni de diğer öğretmenleri gibi bilimsel temele dayanan bir eğitimi almalıydı.

Okullar, zihinsel derslerin yapıldığı her gün, en az bir saat beden eğitimi dersi yapmak zorundaydı. Bundan başka her ay bir okul gününde verimli bir yürüyüş düzenlenmeliydi. Son olarak her öğrenci, her yıl ya okul ya da Gazi Gençlik Birliği tarafından düzenlenen üç haftalık çadır kampına katılmak zorundaydı. Beden eğitimi dersinden muaf olmak okul doktoru tarafından verilecek bir raporla mümkündü. En fazla iki ay süreyle geçerli olacak bu raporun, yenilenmesi gerekmektedir. Muafiyet durumunda dahi öğrenci, yararlanması için derste hazır bulunacaktı.

Öğrencinin beden eğitimi dersindeki başarıları her sınıf atlama ve karnede değerlendirilecekti; fizik olarak güçlerinin mümkün olan gelişimine ulaşmamış öğrenciler, sınıflarını geçemeyecek ve diploma alamayacaklardı. İyi bir bedensel eğitimle (bundan kasıt sadece ölçülebilir spor başarıları değil) öğrencilerin bilimsel alandaki kötü notları belirli ölçüde dengelenebilecekti. Özellikle idarecilik alanındaki yetenekler (hakemlik, örnek hareket gösterenler) bu noktada değerlendirilecekti. Beden eğitiminde bitirme sınavı, okulda özel bir kutlama ya da programla birleştirilmeli ve buna okulun tüm eğitimcileri, mensupları ve ebeveynler katılmalıydı. Beden eğitimindeki başarılar ve önderlik özellikleri aleni bir biçimde ödüllendirilmeli ve öğrencilerin onur defterlerine kaydedilmeliydi.

Diem, beden eğitimine gereken önemin ve bilimsel değer verilmesi yolundaki düşüncelerine burda da yer vermiştir. Beden eğitimi dersindeki başarılarla, sınıf atlama ve karne değerlendirmede yer verilmesi, beden eğitimi öğretmenlerinin diğer öğretmenlerle eşdeğer bilimsel eğitim alması, beden eğitimi dersinden ancak sağlık raporu ile muaf olunabilmesi ve bunu iki ayda bir belgelendirme zorunluluğunun olması, beden eğitimi bitirme sınavı yapılması ve bunun bir kutlama programı ile birleştirilmesi gibi öneriler gözönüne alındığında beden eğitimine verilmesi gereken

önem ve ders saati ağırlığının bugün için bile tartışmalı olduğu düşünülürse Diem'in söyleminin ileriliği ortaya çıkmaktadır.

Beden eğitimi dersinin birinci amacı olarak koşu-koşu sporları-canlı omurga egzersizleri-yüzme aracılığıyla organları güçlendirmek-özellikle kalp ve ciğerlerin-, buna ek olarak göğsü genişletmek ve elastikiyeti arttırmak ön plana çıkarılmalıydı. Kas gücü ve dayanıklılık gibi (aletli beden eğitimi-güreş-yürüyüş) eğitim amaçları bundan sonra gelmeliydi. Üçüncü olarak da genel manada becerikli olmak (yani oyunlar) ve hayatta ihtiyaç duyulan becerilere (tırmanmak-kürek çekmek-atıcılık-askeri düzen biçimleri-arazi egzersizleri) sahip olunması sağlanmalıydı. Gevşeme ve rahatlama için halk oyunları icra edilecekti. Genç erkek ve kız öğrenciler için çalışma planı uygun biçimde hazırlanacaktı. Diem'in öncelikle fizik kapasiteyi güçlendirmek, esneklik ve dayanıklılık kazandırarak ardından beceri geliştirmeye yönelik aktivitelerle basamaklandığı eğitim içeriği, cumhuriyet yönetiminin askerliğe ve vatan savunmasına hazır nesil yetiştirme ihtiyacını karşılar niteliktedir.

Beden eğitimi dersinin canlandırılması için müsabakalar ve gençlerin oyun sıralamaları ardarda yapılmalıydı. Birden çok okulun olduğu bölgelerde aynı yaş grubundaki öğrenciler arasında sınıflar arası yarışlar düzenlenmeli ve bu yarışlara sınıfın yüzde 80i katılması sağlanmalıydı. Ziyaret imkanı mümkün olmayan yabancı okullarla, koşu-atlama-atıcılık alanlarında başarıları ölçülebilir okul müsabakaları düzenlenmeliydi. Bu müsabakalar, spor bakanlığı tarafından yapılmıyorsa, mahalli spor önderiyle anlaşarak en genç okul idarecisinin hizmetleriyle organize edilmeliydi. Okullardaki müsabakalar federasyondaki yaşıt gençler tarafından ayarlanacaktı, bu noktada gazi gençlik pedagojik eğitimli önderler tarafından idare edileceği için pedagojik endişeler ortadan kalkacaktı. Federasyon üyesi olan öğrenciler de okullar için müsabakalar yapacaklardı. Diem, böylece sporun hazzı ve heyecanı canlı tutan yarışmacı içeriğinden faydalanarak spora katılma ve spor yapma oranını arttırmayı hedeflemiş olabilir.

Beden eğitimi dersi tüm okullarda mümkünse alanında uzman öğretmenler tarafından verilecekti. Küçük okullarda bu görevi 4 haftalık özel kurslarla eğitilecek sınıf öğretmenleri yerine getirecekti. Beden eğitimi öğretmenlerinin sayısı, günlük beden eğitimi saatinde 160 öğrenciye bir öğretmen düşecek şekilde hesaplanmalıydı.

Beden eğitimi öğretmeni 28 zorunlu saatinin 24'ünü okulda, kalan 4 saatini de gazi gençlik birliğinde ya da spor kulübünde geçirecekti. Diem'in derslerin verimli ve etkili geçebilmesi için uzman eğitimcilerle ve belirli sayıda öğrenci ile gerçekleştirilmesini planladığı görülmektedir.

Beden eğitimi dersinde zaman aralıklarıyla hijyen eğitimi verilecekti. Okul duşlarında öğrencilerin düzenli olarak yıkanmaları sağlanarak temizliğe alıştıırılacaklardı. Duşları olmayan okullarda, okul idarecisi bunun için geçici çözümler sunacaktı. Temizliğe gösterilen özen konusunda Diem, Amerikan örneğini göstererek anket, eğlendirici müsabakalarla hijyen anlayışının güçlendirilmesini önermiştir. Beden eğitimi dersi her şart altında beden eğitimi kıyafetiyle yapılacak, erkek öğrenciler güzel havalarda üst bedenleri çıplak, kız öğrencilerin kol ve bacakları açıkta olacaktı. Her ikisi için de beden eğitimi kıyafeti beyaz ve yıkanabilir kumaştan olmalıydı. Beden eğitimi öğretmeni de her zaman beden eğitimi kıyafetiyle ders verecekti. Diem'in bu önerileri özellikle yeni bir ulusun inşa edildiği herşeyin sıfırdan öğrenildiği, yeni yaşam sistemindeki alışkanlıklara ve kamusal alandaki ortak kullanım yerlerindeki davranış biçimlerine çağın gereği olan modernlik ve sağlık çerçevesinde uyum sağlamayı hedefleyen dönem yönetiminin ihtiyaçlarını karşılar yapıdadır.

Diem, Amerikan metodunda olduğu gibi belli kurallardan oluşan "on emir" şeklinde dürüstlük kanunları oluşturmuştur. Diem'e göre bu kurallar uygun düşen her yerde tekrarlanmalı ve mümkün olan zamanlarda da törensel bir biçimde ezbere hep bir ağızdan okunmalıydı. Öğretmenler, öğrencilerinin dürüstlük hususuna dikkatlerini çekmek için onları uyaracak, kınayacak, övecek ve ağır durumda cezalandıracaklardı. Öğretmenlerin kendileri, müsabakalar sırasında kendi sınıflarıyla yarışan diğer sınıfa karşı dürüst bir duruş sergileyerek onlara örnek olacaklardı. Öğretmenler müsabakalar sırasında dürüstlüğe uygun düşmeyen ya da münasebetsiz davranışları (yüksek sesle bağırma, kavga, dakik olmama) not kırarak cezalandırabileceklerdi. Burada Diem'in, sporun özünde varolan fair-play anlayışını yeni nesle aşlamak için önerdiği farklı yöntemlerle benimsetmeyi hedeflediği görülmektedir. Sağlığın korunması noktasında Diem, her okul idarecisinin bir okul doktoru talep etmesi gerektiğini belirtmiştir. Diem'e göre bu doktorun beden gelişimi

konusunda ek bir eğitim yapmış olması ve zaman zaman beden eğitimi dersine katılması gerekmektedir.

Diem, ayrıca Gazi Gençlik Birlikleri adıyla bir yapılanma öngörmüş ve birliğin çalışma şeklini şöyle belirlemiştir;

1. Tüm gençlik, gazi gençlik birliklerinde ücretsiz olarak örgütlenecekti. Yaşlarına göre gençler üç gruba ayrılacaktı: 10-14, 15-16, 17-18.
2. Her 100 delikanlı ya da kız küçük bir bölük oluşturacaktı. Her altı bölüğün bir önderi olacak, bu önderler önceleri geçici olarak atanacak sonradan eğitilmiş genç önderlerle yer değiştireceklerdi.
3. Farklı nişanlarla aynı elbiseler giyilecekti.
4. Öğrenciler seçimlerine göre (mesela binicilik, planörcülük ya da genel sporlar) birlik ve uyum içinde çalışacaktı.
5. Gazi gençlik birlikleri uygun bir spor kulübünün himayesinde çalıştırılabilecekti. Derneklerin faaliyetleri, okula gitme zorunluluğu olan üyelerinin okuldaki beden eğitimi dersleriyle birlikte düzenlenebilecekti.
6. Spor Bakanlığı en yüksek mercii olacaktı. Başka özel yerel organizasyonlar bulunmayacaktı.

Diem'in gençlik birlikleri örgütlenmesinde yine bir çeşit askerliğe hazırlık niteliği söz konusudur, belirli yaşlara göre ayrılmış bölüklerde biraraya gelen öğrenciler, okul ders programına göre tercih ettikleri spor branşında bir örnek giydikleri kıyafetlerle faaliyet göstermeleri düzenlemesi disiplin içeriği ile öne çıkmaktadır.

Diem ayrıca Kültür Dernekleri oluşturmuş ve işleyişini şöyle planlamıştır;

1. Üyelik 30 yaştan itibaren gerçekleşecekti.
2. Ağırlıklı olarak sosyalleşme ve bilgi artırımına önem verilecekti. Bunun yanında beden eğitimi de önemliydi (buradaki faaliyetler, spor derneklerindeki tam aksine rekabet sporları üzerine değil, beden eğitimi sağlık ve rahatlama üzerine kurulu olacaktı).
3. Ortak yönetmelik ve ortak aidat geçerli olacaktı. Tüm spor sahalarının kullanımı ücretsiz, dernek alanları da cüzi bir miktar karşılığında kullanılabilirdi.
4. Özel kültür dernekleri spor bakanlığına bağlı olacak, mahalli organizasyonları bulunmayacaktı.

Ayrıca Diem'e göre tüm Gazi Kültür derneklerinin kurulması, Şimdiye kadar kendilerine yer imkanı sunan halk partisinin belirlediği kişiler tarafından yapılmalıydı.

Diem, kültür dernekleri ile genç cumhuriyet için spor gibi dolaysız, rahatlatıcı ve keyif veren bir araç yoluyla ortak iletişim alanları yaratarak yeni kurulan topluma entegrasyonu sağlamayı, ortak değerleri ve alışkanlıkları olan homojen bir toplum oluŐturmayı amaçladığı görülmektedir.

Diem, okulda ve federasyondaki spor öğretmeninin yüksek eğitimi ve ufku geniş bir erkek olması, başka herhangi bir bilimsel mesleğe tabi olmaması gerektiğini belirtmektedir. Diem'e göre  ğretmen sadece bilgili değil, bir asker gibi iradesi kuvvetli bir kişiliğe de sahip olmalıydı. Diem'in beden eğitimi öğretmenliğini uzmanlık olarak gördüğü, dolayısıyla kişinin asli mesleği olması gerektiğine olan inancı burada kendini bir kere daha ortaya koymaktadır. Ayrıca, Diem'in asker benzetmesi yaparak beden eğitimi öğretmeninde iradesi güçlü bir kiŐiliđin bulunması gerekliliğini belirtmesi spor-savaş hazırlığı konusunda inancının yansımasıdır.

Diem, raporunda öğretmenin yetiştirilmesi için özel, akılcı bir bilimsel kurumun, beden eğitimi spor yüksekokulunun gerekli olduğundan da bahsetmektedir. Diem'e göre, bu kurumun aynı zamanda çok yönlü bir sporcu olan, yüksek tahsilli modern bir uzman eliyle idare edilmeliydi. Diem, bu kiŐiyi ne pedagog ne de tıp doktoru olarak tarif etmektedir, ancak bu iki bilimin spor alanında tatbikinde ortaya çıkacak problemleri bilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Diem  ğretmen yetiştirecek bu kurumun beden eğitiminin temel branşları için kültür bilimleri, tıp, pedagoji, vatandaşlık ve organizasyon bilgisi, müzik ve dans alanlarında uzman öğretmenlere ihtiyaı olduğunu vurgulamıştır. Duyulacak ihtiyaa göre yan kurumların aılabileceğini belirten Diem, kurumun eğitim vermesi gerekenleri Şöyle sıralamaktadır:

- 1) Ortaokul, lise, yüksek okul ve kulüp spor  ğretmenlerinin üç yıllık eğitimi
- 2) Tıp eğitiminin yanında sporcu doktorlarına özel iki yıllık yan eğitim
- 3) Gazi gençlik federasyonlarındaki gençlik önderlerinin herşeyden evvel bir yıllık eğitimi
- 4) Federasyon müdürlerinin 4 haftalık hizmetiçi eğitimi

- 5) İlkokul öğretmenlerinin beden eğitimi alanında 4 haftalık hizmetiçi eğitimi
- 6) Mahallelerde yürüyüş öğretmenleri tarafından verilecek kurslar ve her kursa en az bir öğretmen

Görüldüğü gibi Diem, sadece beden eğitimi öğretmenlerinin eğitiminden değil, spor ve gençlik kulüplerini içeren tüm alanlarda yer alan kişilerin eğitimden geçmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Diem raporunda, Türkiye’de yaptığı inceleme gezileri kapsamında görüşlerine de yer vermektedir; *Eğitim seyahatlerim sayesinde yeni Türk eğitim sistemini; büyük, düzenli, havadar, tertemiz ve iyi donanımlı okullarını; genç, dinamik ve heyecanlı öğretmenlerini görme fırsatım oldu ve tüm bunlara hayran kaldım. Beden eğitimi öğretmenleri arasında da nazik kişilikler ve harika dersler gördüm. Mesela Arif Amasya. Aynı zamanda şimdiye kadarki İsveç sisteminin modern bir şekilde canlandırılmasını da gerekli görüyorum, ki bunu Selim Sırrı Bey’e ziyaretim esnasında ifade ettim. İsveç jimnastiğinin avantajları; katı disiplin ve fizyolojik amaçların korunmasıdır. Bu cimnastik Türk gençliğinin doğasına uygun, Alman ve Amerikan beden eğitimindeki gibi daha canlı egzersiz biçimleriyle zenginleştirilmelidir. Bu amaçlara Beden Eğitimi Yüksek Okulu hizmet etmelidir. Bunlardan başka, pedagojideki yeni akımlara uygun olarak bir tetkik yapılmasını, ve hatta bilimsel ders sayısının azaltılmasını göz önüne almanızı tavsiye ediyorum. İlave beden eğitimi ders saati olmadan azalan her ders saati fayda sağlamıyor".*

Diem’in bu notlarından İsveç ve Alman cimnastik sistemlerini bir noktada birleştirmeyi tavsiye ettiği, dönemin etkin spor adamlarından Selim Sırrı’ya ‘İsveç sisteminin canlandırılması’ önerisi ile bu konuda kendi yönteminin benimsenmesini sağlamaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Diem, daha sonra yazdığı Dünya Spor Tarihi isimli kitabında Türkiye’ye ayırdığı bölümde Tarcan’ın Avrupa’ya özellikle Almanya’da çalışmalarından sonra sporun tamamen batılılaşması için İstanbul’daki öğretmen semineri enstitüsünü Ankara’ya taşıdığını ve İsveç cimnastiğini modernleştirmesinin ilk adımı olarak Kurt Dainas’ın görevlendirildiğini yazmıştır (Diem, 1960).

Gerek kurduğu ilişkiler ve verdiği konferanslar, gerek yazdığı yazılar gerekse raporlar aracılığıyla ülkemiz spor eğitim ve yönetim yapılanmasında önemli etkilerde

bulunmuş Carl Diem'in Türkiye'ye daveti konusunda iki farklı anlatım sözkonusudur. Spor tarihçisi Cem Atabeyoğlu, Nizamettin Kırşan ile parti örgütünden Turhan Rabat'ın Almanya'ya yaptıkları inceleme gezisi sonrası verdikleri rapor doğrultusunda Dr. Carl Diem'in 1933 yılı Eylül ayında Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Türkiye'ye davet edildiğini belirtse de Riedel, gençlik organizasyonunun hazırlanması çerçevesinde CHF'nin görevlendirdiği Altrock'un bağlantılarıyla Dr. Diem'in Türkiye'ye bir eğitim seyahati yapması için davet edildiğini yazmaktadır. Ancak her iki yazar da, Dr. Carl Diem'in Eylül ve Ekim aylarında İstanbul'da kalarak hazırladığı raporu Ekrem Rüştü Akömer'in Türkçe'ye tercüme ederek aslıyla beraber Parti'ye sunduğunu aktarmaktadır (Atabeyoğlu, 2001; Riedel, 1942).

6.2.2.3.3. Alman eğitim sisteminde yetişmiş Türkler

Osmanlı döneminde yetişen Ekrem Rüştü Akömer'in yanı sıra cumhuriyet sonrasında yetişmiş, Almanya'da eğitim görmüş spor bilimciler farklı tarihlerde ve sporun idari ve eğitim alanlarında farklı pozisyonlarda Türk sporunun gelişimine katkıda bulunmuştur. Örneğin Kurt Dainas ile birlikte Gazi Beden Terbiyesi bölümünün ilk hocaları Nizamettin Kırşan, Vildan Aşır Savaşır, Zehra (Tahsin) Alagöz idi. 1934-1935 öğretim yılında Enstitü'nün ilk mezunlarından Mehmet Arkan ve Cemal Alpman Millî Eğitim Bakanlığınca seçilerek Almanya'ya Berlin Üniversitesi Beden Eğitimi Enstitüsü'ne üç yıllık tahsile gönderilmiştir. Bir yıl sonra 1935-1936 öğretim yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi Bölümünün ikinci mezunlarından, Hasan Örengil, Cevdet Arun ve Ahmet Yaraman yine Almanya'ya Berlin Devlet Beden Eğitimi Akademisi'ne bir yıl süresince Almanya'da eğitim görmüş, döndüklerinde farklı okullarda spor öğretmenliğine atanmışlardı (Altunya, 2006). Bu isimlere biraz daha yakından bakmak, yaptıkları işler, yürüttükleri görevleri irdelemek Alman spor ekolünün yayılma alanı konusunda da fikir vermektedir.

Ekrem Rüştü Akömer

20.yüzyıl başında Prusya ordusunun pratik ve teorik içeriğini iletilebilmek ve aynı zamanda Alman acemi askerlerinin eğitimlerine de eğitmen olarak katılmak

üzere Berlin ve çevresine gönderilen birkaç genç subay öğrenci arasında Yüzbaşı Ekrem Rüştü Akömer de vardı. İstanbul Harp Akademisi'nden mezun olduktan sonra Potsdam'daki 3.Muhafız Mızıkalı Süvari Alayı'nda stajını tamamlamıştır (Schäfer-Borrmann, 1998).

Türkiye Olimpiyat Komitesi kurucularından olan Akömer, 30'lu yıllar boyunca sık sık sadece sportif alanlarla sınırlı olacak şekilde Türk-Alman gençlik değişim programları organize etmenin yollarını aramıştır (Böer, Haerkötter, Kappert, 2012). Su sporları federasyonu başkanı olan Akömer, Hitler Jugend dergisine abone olmuştu, Beyoğlu Halkevi'ndeki gönüllü gençlik çalışmaları için ihtiyacı olan şeyleri ve sözkousu dergiyle ilgili materyalleri göndermesini Carl Diem'den rica ederek Alman gençlik çalışmalarına olan ilgisini ortaya koymuştur (Schäfer-Borrmann, 1998).

Stuttgart'ta 1951'de düzenlenen dünya spor kongresine katılan Akömer, (Böer, Haerkötter, Kappert, 2012) Türk Cankurtaran Cemiyeti ve Türkiye Otomobil Kurumu kurucularındandır. İstanbul ve Anadolu'da pek çok otomobil turu düzenleyen Akömer, İstanbul'daki pek çok spor alanının yapımında da aktif olarak yer almıştır.

Hayatı süresince Almanya ve Almanlarla yakın ilişkilerini sürdüren Akömer, 1972 yılında Alman devlet nişanı ile onurlandırılmıştır. Devlet nişanı ödülünün gerekçelendirilmesi önemli bir tarihsel nottur; "Ekrem Rüştü, genç bir adam olduğu dönemden bugüne kadar büyük ve sadık bir dost olarak, Alman taraftarlığının güç kazanması için çalışmıştır. ... Bugün yüksek yaşına rağmen, hiç yorulmadan Türk-Alman dostluğunun önemine inanmış bir insan olarak bu ilişkilerin korunması ve daha fazla derinleştirilmesi için gayret göstermeye ve tüm benzeri girişimleri desteklemeye devam etmektedir".

İsmail Hakkı Tonguç

İsmail Hakkı Tonguç'a bu bölümde yer vermemizin en önemli nedenleri; kendisinin aldığı beden eğitimi öğrenimi, dünya çapında bir eğitim hamlesi olarak tanımlanabilecek yetişkin eğitimi de içeren Köy Enstitüleri uygulamasındaki etkin rolü ve 1934-35 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü'nde vekil müdürlük yapmış olmasıdır.

Tonguç, 1918’de İstanbul İlköğretmen Okulu’nu bitirmiş, daha sonra Ettlingen’de 8 ay süreyle (1918-1919) öğretmenler okuluna devam etmiş, savaş yüzünden kesintiye uğrayan öğrenimini tekrar Almanya’ya giderek (Kaymak, 2008) 1921-1922 yılları arasında Baden Güzel Sanatlar Okulu ve Beden Eğitimi Enstitüsü’nde tamamlamıştır.

Tonguç, çeşitli dönemlerde başta Almanya olmak üzere pek çok ülkeye gerçekleştirdiği eğitim inceleme ziyaretleri yurtdışında uygulanan eğitim sisteminin farklılıklarını gözlemlemesini sağlamıştır. Özellikle Almanya’daki deney okulları ve kır eğitim yurtları⁷⁰ köy enstitüleri uygulamasının ilham kaynağı olmuştur. Köy enstitülerinin belli bir dönem sonrasında beden eğitimi öğretmeni yetiştiren kurumlardan biri olması dolayısıyla da ayrıca önemlidir.

Uygulamacılığının yanı sıra kuramsal çalışmalar da yapan Tonguç, 1925 yılından itibaren eser vermeye başlamış, entelektüel etkinliğini ölünceye dek sürdürmüştür. Tonguç’un eğitim üzerine yayımlanmış 15 kitabı ve iki cilde sığdırılmaya çalışılan kitaplaşmamış yüzlerce yazısı bulunmaktadır (Özsoy, 2008). Almanya Maarifi isimli kitabı bunlardan bir tanesidir.

Tonguç’un ortaya koyduğu eğitim kuramı değerlendirildiğinde, G.Kerschensteiner ve J.Dewey başta olmak üzere, Batı’da iş okulu akımının felsefi ve kuramsal gelişimine katkıda bulunan pek çok eğitimcinin izine rastlamak mümkündür (Özman, 2007). Alman eğitim bilimcisi Kerschensteiner’in kuramlarını incelemiş ve eserlerini Türkçe’ye çevirmiştir. Köy Enstitüleri kuruluş ilkeleri, amaçları ve eğitim yöntemlerini oluştururken özellikle Alman eğitimcisi Kerschensteiner’in ‘görev için eğitim, görevin yerine getirilmesi için çalışmak’ anlayışından ve ‘eğitimin belleğe ve ezbere değil, işe ve üretime dayanması’ ilkesinden yararlanmıştı, hareket ve aktif olmak Tonguç için çok önemliydi. Köy enstitüleri ders programı içerisinde beden eğitimi ve ulusal oyunlara da yer vermiştir.

1935-1946 yılları arasında yürüttüğü İlköğretim Genel Müdürlüğü görevi ile uzun yıllar Cumhuriyet eğitim hayatına hizmet eden Tonguç’un çalışmalarına yön

---

⁷⁰ Bavyera’da Amer Gölü yakınındaki küçük Schondort Köyü’nde, 30 hektarlık bir arazide kurulmuş Kır Eğitim Yurdu özellikle ilgisini çekmiştir. Burada çiftçilik, marangozluk, modelaj, çömlekçilik, bahçecilik öğrencilerin başlıca çalışma alanlarıydı. Öğrenciler yaz aylarında yakındaki gölde yüzme ve kürek sporları yapıyorlar, kışın kayak kayıyorlardı (Yalçın, 2006).

veren temel sorunsal, reel ihtiyaçlara cevap vermekten uzak olarak tanımladığı eğitim sisteminin ve anlayışının yeni rejimin ve cemiyetin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yapılandırılmasıdır (Özman, 2007). Bu sebeple köy enstitülerinde öğrencilerin bilimsel bilginin yanı sıra müzik, resim, spor gibi etkinlikleri gerçekleştirerek çok yönlü yetiştirilmesi hedeflenmiştir.

Cevdet Arun

Cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul Erkek Öğretmen okulunda okuyarak 1931 yılında, ilkokul öğretmenliği ile mesleğe başlamış iki yıl süren Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi Bölümü'nden mezun olunca Bakanlık tarafından Berlin Devlet Beden Eğitimi Akademisi'ne gönderilmiştir; oradan da mezun olup yurda dönüşte 1940 yılı başında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü öğretmenliğinde görevlendirilmiştir.

Enstitü müdür yardımcısı, başyardımcısı olarak on üç yıl görev sonra 1952'de Bakanlık Müfettişliği'ne atanmıştır. 24 yıl aralıksız Müfettişlik yaptıktan 1976'da Bakanlık Müşavir Başmüfettişi unvanıyla emekliye ayrılmıştır (Arun, 1997). Arun, eğitimliğinin yanı sıra konferans ve söyleşilere katılmış, çeşitli dergilerde yazılar yazmıştır.

Arun, Sporbilim Dergisi'ndeki (1990) yazısında beden terbiyesi şubesinde görev yapanların görüp öğrendikleri yeniliklerle İsveç'in Ling Cimnastiklerinden başka Alman çalışmalarında daha yumuşak, güçten ziyade esneklik, elaskiyet geliştirici yolda gittiklerini, atletizme daha çok yer verildiğini belirtmiştir. Arun'un beden eğitimi öğretmenliğinin tarihsel gelişimini anlattığı makalesindeki bu tespiti, Diem'in 1933 raporunda aktardığı 'İsveç ekolünün canlandırılması' önerisinin 1930 sonlarında gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Mehmet Arkan

1934-1935 öğretim yılında Gazi Eğitim Enstitüsü'nün ilk mezunlarından olan Mehmet Arkan, Millî Eğitim Bakanlığı'nca seçilerek Almanya'ya Berlin Üniversitesi Beden Eğitimi Enstitüsü'ne üç yıllık tahsile gönderilmiştir. İlyas Sinal ile birlikte 1947 yılında el topu (hentbol) ile ilgili bir de kitap yayımlayan Arkan, 1952 yılında Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de düzenlenen Olimpiyat Oyunları'na katılan Türk

Milli Takım kafflesinde yönetici olarak yer almıştır. Arkan, özellikle izciliğe verdiği önemle tanınmıştır. 1947 yılında Fransa’da açılan Uluslararası İzci Kampı VI. Dünya Jamboree’sine Türk izcilerden bir grup, Oymakbeyi Mehmet Arkan başkanlığında katılmıştır. 1959-1960 yılları arasında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü görevini vekaleten yürüten Arkan, Nisan 1960’ta bu göreve asaleten atanmıştır. Vekaleten göreve geldiği yıl olan 1959’da Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü’nün kurulması için gayret sarfetmiştir, kanun çıkarılmasını sağlamıştır (<http://sgm.gsb.gov.tr/Sayfalar/216/110/mehmet-arkan.aspx>. Erişim tarihi: 15 Ekim 2017).

Nizamettin Kırşan

1896 yılında İstanbul’da doğan Kırşan, Almanya’da lisan ve pedagoji eğitiminin yanı sıra İsviçre Stocholm Beden Terbiyesi Enstitüsü’nden mezun olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde çeşitli okullarda öğretmenlik yapmış, İstanbul Erkek Öğretmen Okulu’nda beden eğitimi öğretmenliği yaparken Gazi Terbiye Enstitüsü’nde açılan Beden Terbiyesi şubesinin başına getirilmiştir (Arun, 1990).

Gazi Terbiye Enstitüsü Beden Eğitimi Direktörü olan Kırşan’ın 1935 yılında Brüksel’de yapılacak olan ‘Arsiulusal Kongresi’ne Türkiye adına Selim Sırrı Tarcan’la birlikte katılmasının uygun görülmesi ve Bakanlar Kurulu kararıyla Kırşan’a kırmızı renkli diplomatik pasaport verilmesini Günay, bu dönemde beden eğitimi çalışmalarına verilen önemi göstergesi olarak yorumlamaktadır (Günay, 2015).

Kırşan, 1936 yılında Almanya’nın Berlin kentinde yapılan Olimpiyatlara kafiyle yönetici ve 1956 yılında Avustralya’nın Melbourne kentinde düzenlenen Olimpiyatlara da kafiye başkanı olarak katılmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası’nın 1933-1935 yılları arasında spor danışmanı olan Kırşan, 1936-1938 yıllarında da Türk Spor Kurumu Genel Sekreterliği görevini yürütmüştür. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü (BTGM) kurulduğu yıl olan 1938’den 1943’e kadar yönetim kurulu üyeliği yapan Kırşan ardından beş yıl boyunca müdürlüğün baş müfettişi görevinde bulunmuştur. 1948-1950 yılları arasında Yüksek Beden Terbiyesi Müdürü olan Kırşan 1955’e kadar da BTGM Yardımcılığı, 1955’ten 1957’ye kadar Beden

Terbiyesi Genel Müdürlüğü ve Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Başkanlığı yapmıştır.

Ahmet Yaraman

1914 yılında Elazığ'da doğan Ahmet Yaraman, Elazığ Muallim Mektebi'nden 1932'den mezun olmuştur. Okulun spor hayatında etkin rol oynayan Yaraman, zaman zaman komşu illerle yapılan spor müsabakalarında Elazığ'ı temsil etmişti. 1933-34 eğitim döneminde Gazi Terbiye Enstitüsü Beden Terbiyesi Şubesi bölümüne girmiş, Türk Kuşu'nun ilk teşekkülünde Gazi Terbiye Enstitüsü Beden Terbiyesi Şubesi muallim ve talebeleri bu kuruluşun faaliyetlerinde etkin olarak yer aldığı zaman Yaraman'a yeni bir faaliyet sahası açılmış, ülkenin ilk paraşütçülerinden biri olmuştur (Alpman, 1940).

1936 yılında Gazi Beden Terbiyesi'nden mezun olduktan sonra Berlin'e eğitim için gönderilen Yaraman, Berlin Devlet Beden Terbiyesi Akademisi'nden 1937 ilkteşrin (ekim) ayında mezun olup döndüğünde Mülkiye Mektebi'ne tayin edilmiştir. Alpman, Yaraman'ın ölümünün ardından kaleme aldığı yazısında "Mülkiyeli beden terbiyesini sevdirmek, onu bu işin lüzumuna inandırmak istikbalde devletin mes'ul mevkilerinde filen müessir olacak genç idarecileri, esasen devletleşmekte olan bu mevzua ruhan ve bedenlen hazırlamak ve her birini ilerde bu asil davanın müdafileri mümessilleri ve tahakkuk ettiricileri olarak görmek zevki Ahmedi derhal harekete getirmişti". Süvari olarak yaptığı askerliği sırasında Ayazağa Binicilik Okulu'nda bir cimnastikhane yapımına öncü olmuştur.

Sadi Irmak

1904 yılında Seydişehir'de doğan Sadi Irmak, Seydişehir Rüştüye'sini, ardından da Konya Sultanisi'ni birincilikle bitirmiş girdiği sınavı kazanarak biyoloji öğretmeni olmuştur. Irmak yurtdışına uzman yetiştirmek amacıyla öğrenci göndermek için açılan sınavı kazanarak Berlin Üniversitesi'nde tıp ve biyoloji öğrenimi yapmıştır. 1930'da tıp doktoru olan Irmak, Hagen ve Düsseldorf hastanelerinde bir süre görev yaptıktan sonra dönmüş ve Ankara Hükümet Tabipliği ve Gazi Terbiye Enstitüsü Biyoloji Öğretmenliği görevlerini yürütmüştür. 1932'de Darülfunun öğretim kadrosuna katılan Irmak, 33'teki üniversite reformunun ardından doçent kadrosunu

olarak göreve başlamıştır. 1939 yılında fizyoloji alanında profesör olan Irmak 1943'te Konya milletvekilliğine seçilmiş, aynı yıl Halkevleri Yüksek Danışma Kurulu başkanlığına getirilmiştir. 1945 yılında ilk defa kurulan Çalışma Bakanlığı'nın başına getirilen Irmak, 1947'ye kadar bu görevi sürdürmüştür. 1947 yılında istifa ederek bakanlık görevinden ayrılan Irmak, CHP İstanbul parti müfettişliğine atanmış üniversiteye döndüğü 1950 yılına kadar bu görevde çalışmıştır. 1956'da ordinaryüs profesör olan Irmak, 1972 yılında kurucusu olduğu Atatürk Enstitüsü'nün başkanlığına getirilmiş, 1974'te ise tekrar siyasi yaşama dönmüştür. 17 Kasım 1974 – 31 Mart 1975 tarihleri arasında başbakanlık yapan Irmak⁷¹, bu kısa süre içerisinde gençlik ve spor akademilerinin kuruluşunu gerçekleştirmiştir.

(http://www3.istanbul.edu.tr/itf/fizyoloji/index/IU_ITF_Fizyoloji_AD_Tarihcesi.pdf. Erişim tarihi: Aralık 2017).

Rahmi Apak

1887 yılında doğan Apak, Harbiye Mektebi'nden mezun olup orduya katılmıştır. Balkan, I.Dünya ve Kurtuluş Savaşları'na katılan Apak, çeşitli dönemlerde milletvekilliği yapmıştır. Özellikle halkevlerinin yapılanmasında etkin rol oynamış, halkevleri yayınlarından Ülkü dergisinde pek çok yazı kaleme almıştır. Aynı zamanda bir siyaset adamı olan Apak'ın, beden terbiyesinin önemi, dağ sporları gibi pek çok başlıktaki Ülkü dergisindeki yazıları parti yönetiminin spora bakışına dair ipuçları olarak da değerlendirilebilir. Örneğin 1936 yılı ikinci kanun (ocak) ayında

---

⁷¹ Sadi Irmak'ın başbakanlığındaki 4,5 aylık 38.Hükümet (17/11/1974-31/03/1975) programında spor şöyle yer almaktadır; “Türk sporunun aynı zamanda milli birlik ve bütünlüğü güçlendirecek şekilde yurt içinde yayılması ve yurt dışında şerefli yerini alması için beden eğitimi ve spor hizmetlerinin düzenlenip desteklenmesi önemli bir kamu görevi olmaktadır. Bu nedenle, gençlik ve spor sorunları Atatürk ilkeleri ve Türk Milli Eğitiminin amaç ve temel uygulamaları doğrultusunda ele alınacak; başta milli eğitim sistemi olmak üzere sosyal ve ekonomik diğer ilgili kesimler ile çağımızın ve ülkemizin ihtiyaçlarına ve şartlarına uyan sistemli bir yaklaşımla bütünleştirilecektir. Çeşitli kurumlar arasındaki ilişkiler bu bütünlük içinde düzenlenecek ve bugüne kadar yapılan çalışmalar bu görüşle değerlendirilerek Gençlik ve Spor Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Kanununun çıkarılmasına çalışılacaktır. Yine aynı görüşle, gençlik ve spor hizmetleri için gerekli sayıda ve nitelikte insan gücünün yetiştirilmesinde çağdaş bilim ve tekniğin geniş ve sonsuz katkısını getirecek olan Gençlik ve Spor Akademisinin kurulması sağlanacak ve akademi, mevcut spor alan ve tesislerinin geniş imkânlarından yararlanılarak, deneme niteliğinde başlamak üzere ve en kısa zamanda faaliyete geçirilecektir. Gençlik ve spor hizmetlerinin en önemli sorunlarından biri olan kaynak ihtiyacının artırılmasıyla ilgili vakıf ve benzeri mali tedbirler araştırılacak, bu ihtiyacın devlet gelirleri dışında ek kaynaklarla da sağlanmasına ve takviyesine çalışılacaktır” (Aykın ve Bilir, 2013).

Ülkü dergisinde çıkan bir yazısında Apak'ın, beden eğitimine verilmesine gerekirken önemi örneklendirirken Hitler'in "Bir memlekette, kılavuz sınıfı yalnız fikirce yükselmekle iktifa eder de bedence yükselmek yolunu tutmazsa, hem ırkın tereddisine (soysuzlaşmasına) sebep olur, hem de azim ve iradeden mahrum bir hükümet ediciler nesli türemiş olur" sözünü alıntılamaı yönetimin spor algısı üzerinde fikir vermektedir.

Asker kökenli bir siyaset insanı olan Apak, savaşın ayak seslerinin hissedildiği yıllarda yine Ülkü dergisinde Mart 1935'te çıkan bir yazısında "Bizim memleketimizin dörtte üçü dağ olduğu halde, yazık, ki biz henüz dağcı bir ulus olarak yetişemedik. Ve bu noksan yüzünden çok zararlar da gördük. Eğer, biz bundan kırk yıl evel, bugün düşündüğümüz gibi düşünüp de ulusumuzu dağda serbestçe yürür, gezer, savaş yapar bir hale soksaydık büyük dünya savaşında Rus orduları Erzincan'a kadar ilerleyemezdi, İstiklal savaşında da Yunanlılar Ankara kapılarına kadar dayanamazdı. Çünkü bütün büyük savaşlar hep yüksek dağların yamaçlarında ve doruklarında yapıldı. Dağda kolayca hareket eder, savaş yapabilir tek bir adam, bunu bilmeyen birkaç adamla uğraşabilir. Yaz ve kış dağda gezmemiş, dağı bilmeyen bir insan, dağda giyilecek elbisenin bile nasıl olduğuna karar vermemişse pek tabidir ki dağın tabii tesirlerinden çabuk müteessir olur, sayrı düşer. Bunun gibi dağcılığa alışmamış bir ordu dahi, savaş zamanında dağda fazla hastalık ve ölü vukuatları verir, gücü ve kuvveti çabuk tükenir. İşte dağ sporunun askerlik yönünden ehemmiyetini de böylece canlandırılmış oluyorum" sözleriyle dağ sporlarının önemini altını çizmiştir.

Cemal Alpman

1930 yılı İzmir Erkek Muallim Mektebi mezunu olan Alpman, iki sene kadar ilkokul öğretmenliği yaptıktan sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'nün yeni açılan bölümleri (beden eğitimi ile resim-iş) için sınavlara girerek beden eğitimi bölümüne kabul edilmiştir. Mezun olduktan sonra devlet hesabına Avrupa'ya gönderilecek öğrenciler için açılan sınavı kazanarak Almanya'ya gitmiştir. Almanya'dan döndükten sonra Mülkiye Siyasal Bilgiler Okulu'nda öğretmen olarak başladıktan bir süre sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'nde açılan kadroda 1940 yılından itibaren öğretmenlik, idarecilik,

bölüm şefliği yapmıştır. Ardından kısa bir süre müfettişlik yaptıktan sonra Talim Terbiye Kurulu üyeliğine atanmıştır.

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü vazifesini üç yıl süreyle vekil olarak sürdürdükten sonra Almanya’da üç yıl kadar kültür ataşeliği ve öğrenci müfettişliği yapmıştır. Yurda dönüşte Talim Terbiye’deki görevine 1975 yılında emekli oluncaya kadar devam etmiştir (Alpman, 1997). Alpman’ın 1972 yılında yayınladığı ‘Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi’ isimli kitabı sadece spor tarihçileri açısından değil tüm spor bilimciler için temel başvuru eserleri arasında yer almaktadır.

Alpman, Ülkü dergisinde (1947) ‘Cumhuriyet ve Beden Eğitimi’ başlıklı yazısında “Türk milletinin halini ve geleceğini üstün vasıflı bir neslin her bakımından güvenilir ellerinde bulundurmak düşüncesi, gençliğin vücut eğitimine bir devlet konusu olan bugünkü önemini kazandırmıştır. Bu önem ve değer, zaman zaman bu çalışmalarını yürüten kurumları destekleme, denetleme ve koruma şeklinde belirlemiştir ..... Cumhuriyetimizin verimli yılları içinde beden eğitimi konusundaki anlayış, en büyüklerimizin en güzel sözleri ile zaman zaman en yüksek ifadesini bulmuştur. Fakat bu yüksek direktifleri uygulama mevkiinde olanlar, son yıllarda kabaran bu iş hacmine karşılık maddi imkanların sınırlılığı ile kayıtlanmışlardır. Çünkü devlet, durmadan artan ihtiyaçlar karşısında bazı kısıntılar yapmak, işin en önemlisini üstün tutmak, hala gerginliği yatıştıran politika havası yüzünden de her şeyden önce yurt savunması tedbirlerine önem vermek durumunda kalmıştır. Ancak gençliğin vücut eğitimini de bir bakıma yurt savunmasında yurttaşın her yönden niteliğini sağlayıcı bir faktör saymak gerektir. Bu yurdun gençleri gerçek savaş ve savunmanın gereklerini, alışkanlıklarını ve her türlü erdemlerini, beden eğitiminin oyun, cimmastik ve spor gibi çeşitli unsurları içinde güle oynaya edinirler. Onları asker ocağına eli ayağı işe yatkın, duyguları daha keskin, daha kavrayışlı, döğüşken, özü ve sözü pek, her işe yarar birer varlık halinde getirecek, daha sonra da gerektiği anda en güç ödevleri başarma azmini daima uyanık tutacak olan bu gibi faaliyetleri yurt savunmasının dolaylı unsurları saymak yerinde olur. Burada beden eğitiminin bir sağlık faktörü oluş karakterinden söz açmak fazladır. Gürbüz ve sağlam yapılı yurttaşların bir cemiyetin bünyesi için ne değer taşıdığı malumdur.” sözleriyle beden eğitimine olan bakışını ortaya koymuştur.

Almanya’da eğitim görmüş Alpman gibi Kırşan veya Apak’ın yazılarına bakıldığında sporu özellikle savaşa hazırlık olarak ele alan Alman spor akımıyla benzer bir eğilimi ortaya koymaktadır. Bu dönemin spor insanları için ulus devlet oluşturma sürecinde sağlıklı bireylerden örölü bir toplum oluşturarak, yeri geldiğinde vatani savunacak nesiller yetiştirmede, spora önemli bir paye biçilmiştir. Bu amaçla kayak gibi dağcılık gibi sporları tanıtıcı ve teşvik edici yazılar yazılmış, kamplar düzenlenmiş ve bu sporların yayılmasına çalışmıştır.

Yenileşmenin her alanında olduğu gibi spor eğitiminde de askeri liselerde başlayan ilk uygulamalar, zaman içinde nizamnameler içinde kurala bağlanmıştı. Ancak cimnastik dersine yer veren askeri ve sivil okullarda eğitimi verecek Türk öğretmenlerin bulunmaması sebebiyle mecburi olarak yabancı eğitmenlerden yararlanma yoluna gidilmiştir. Okullarda uygulanan Alman cimnastik sistemine dayanan Fransız modeli yerini İsveç’ten beden eğitiminden dönen Selim Sırrı’nın Terbiye-i Bedeniyye Müfettişi ve Erkek Muallim Mekteb-i Alisi’ne öğretmen olarak atanmasıyla İsveç modeli yayılmaya başlamıştır.

II.Meşrutiyet dönemiyle iyice perçinlenen Türk – Alman ilişkileri, Balkan Savaşlarının yarattığı etkiyle ‘militer’ bir anlayışın eğitim politikalarını şekillendirmesine neden oldu, spor eğitimini de bu doğrultuda biçim verilmiştir. Ordu modernleşmesinde görevlendirilen Alman Goltz Paşa aracılığıyla ülkemize taşınan topyekun savaşa hazır asker millet anlayışı, özellikle Goltz’un Osmanlı Mekatıb-ı Umumiye Müfettişliği’nin (Askeri Okullar Müfettişliği) yanı sıra Osmanlı Genç Dernekleri ile kanalıyla asker ve sivil kesim arasında yayılma imkanı bulmuştur. I.Dünya Savaşı’nın ardından daha Kurtuluş Savaşı devam ederken eğitim programlama çalışmasında Cumhuriyet’le beraber beden eğitimi dersleri de planlanmış, dersleri yürütecek öğretmen eksikliği halledilmesi gereken bir problem olarak öne çıkmıştır.

Beden eğitimi öğretmeni eksikliğini gidermek için açılan kısa süreli kursların uzun süreli eğitim programının içeriğini doldurma noktasında oluşturduğu eksiklikler, etkin bir beden eğitimi ile daha çok sayıda öğretmen yetiştirme gerekliliğiyle birleşince beden eğitimi okulu açılması çalışmalarını hızlandırmıştır. 1932-1933 öğretim döneminde Gazi Terbiye Enstitüsü Beden Terbiyesi şubesi

açılmıştır. Okulun eğitim kadrosuna 1933 yılında Dainas'ın eklenmesiyle başlayan süreçle birlikte çok sayıda Alman eğitimci görev almıştır. Bilgi ve sistem transferinin yöntemlerinden biri olarak uzman getirilmesinin yanı sıra Almanya'ya çok sayıda öğrenci gönderilmiştir. Almanya'ya gönderilen öğrenciler geri döndüklerinde devletin çeşitli kademelerindeki pozisyonlarda göreve yaparak yurtdışında edindikleri bilgi ve anlayışı Türkiye'ye taşımıştır.

Altunya, 1935'ten sonra öğretmen adaylarının İsveç yerinde Almanya'ya gönderilmelerinde, yabancı öğretmenlerin İsveç'ten başka ülkelerden de çağrılmasında beden eğitimi konusunda yaşanan yaklaşım farklılığının/değişiminin neden olmuş olabileceğini belirtmektedir (2006). Bu anlamda 1930'lar Türk spor tarihi açısından çok önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bir anlamda Alman spor sisteminin kurucu isimleri olan, Carl Diem, Hermann Altmann, Herbert Riedel, Kurt Dainas gibi çok önemli isimler ülkemize gelerek sporun idari ve eğitim yapılanması konusunda hem uygulama alanında çalışarak hem yaptıkları incelemeler sonrasında sundukları raporlar hem de sporbilim alanında verdikleri konferans, ders ve yazdıkları makale ve kitaplar aracılığıyla etkileri bugüne de yansıyan katkılarda bulunmuşlardır.

6.2.3. Spor Yönetiminde Alman Etkisi

Spor yönetimindeki Alman etkisini ortaya koyabilmek spor yapısının geçirdiği evreleri incelemeyi gerektirmektedir. Türk spor yönetiminin teşkilat yapısında değişim ve yenilenme 1922 yılından başlamakta günümüze kadar da devam etmektedir. Mevzuatın, bilginin, rekabetinin, ticaretin, sosyal ve kurumsal değişmelerin, iş gören niteliklerinin ve sosyo-kültürel etkileşimlerin, tahminlerin ötesinde dönüştüğü çağımızda spor teşkilatı da bundan pek çok kez etkilenmiştir. (Ak, 2017). Bu değişim ve dönüşümlerdeki Alman etkisini ortaya koyabilmek için Türk spor yönetiminin geçirdiği evreleri konumuz tarihsel sınırları içerisinde incelemek faydalı olacaktır.

a- Spor kulüplerinin kendi kendilerini yönetmek üzere kurdukları Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) (1922-1936)

b- Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir yan kuruluşu gibi hizmet veren Türk Spor Kurumu (1936-1938)

c- Tamamen devlet yönetimine geçtiği Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü (BTGM-1938).

6.2.3.1. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı dönemi

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın amaçlarına bakıldığında meşrutiyet ve cumhuriyet dönemleri arasındaki devamlılığın, diğer pek çok alanda olduğu gibi spor için de kendini gösterdiği cumhuriyet öncesinde kurulan bu yapının hedeflerinin Cumhuriyet döneminde sporu şekillendiren kaygıları (sağlık, ırkı geliştirmek, vatan müdafaasına hazırlık) hemen hemen kapsadığı görülmektedir. Cumhuriyet döneminde Bakanlar Kurulu'nun 1924 tarih ve 170 sayılı kararıyla 'Kamu Yararına Çalışan Dernek'ler arasında sayılmasını iki dönem arasında devam eden bu kaygılara verilen önem olarak okumak mümkündür.

Dolayısıyla nizamnamesinde amaç ve görevlere bakıldığında öncelleri gibi kulüp bazında ligleri düzenleyen bir kurum olmanın ötesinde memleket beden eğitimi ve spor politikalarını, öncelikli hedefleri ve gelecek planlarını belirleyen bir kurum olduğu görülmektedir. Hükümet tarafından da Bakanlar Kurulu'nun 173 sayılı kararıyla '1924 Olimpiyat Oyunlarına Türk Sporcuların Katılması için TİCİ Genel Merkezine Ödenek Verilmesi Hakkında' Türk sporunu temsil eden tek kurum olarak kabul edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nden sonra cumhuriyet döneminde de var olan bu yapıda kulüp çalışmaları devam etmiş ve kulüp sayısının yanı sıra ülke sporunda çalışan yabancı antrenör ve eğitimci sayısında da artış⁷² yaşanmıştır. Öyle ki Fişek (1983), ittifakın çeşitli alanlarda özel girişimcilere geniş ayrıcalıklar dağıttığı dönemin spordaki karşılığı olduğu belirtmektedir. Buna karşın ittifak bu dönemde gerek kamu yararına dernek kabul edilmesi (böylelikle çeşitli vergileri ödemekten muaf tutulması gibi), gerek olimpiyatlardaki temsiller için maddi kaynak aktarılması gibi yöntemlerle

---

⁷² Federasyonlara bağlı olarak TİCİ döneminde 1924 yılında bir güreş, bir futbol; 1927 yılında bir güreş, bir futbol, bir atletizm ve bir eskrim antrenörü; 1928 yılında bir güreş, bir futbol, bir eskrim, bir atletizm ve bir boks antrenörü; 1929 yılında bir güreş, bir futbol, bir eskrim ve bir atletizm antrenörü, 1930 yılında bir güreş, bir futbol, bir eskrim ve bir atletizm antrenörü, 1931 yılında bir futbol, bir güreş, bir eskrim ve bir atletizm antrenörü; 1932 yılında bir güreş, bir futbol, bir eskrim iki atletizm ve bir denizcilik antrenörü, 1933 yılında bir güreş, bir futbol, bir eskrim, üç atletizm, bir denizcilik antrenörü (kulüplerin çalıştırdıkları antrenörler hariç) yurtdışından getirilerek çalıştırılmıştır (Özmaden, 1999).

devlet tarafından desteklenmiştir. Bununla birlikte ittifakın önemli pozisyonlarında parti ileri gelenleri yer almasıyla bir anlamda devlet politikaları/öncelikleri çerçevesinde ittifakın hareket etmesi denetlenmiştir. Spor tarihçisi Cem Atabeyoğlu da (2001) ittifakın tüzüğünde ‘işret (içki), kumar ve siyaset giremez’ kaydına rağmen, politikacıların önemli görevler⁷³ üstlenerek ittifaka girdiğini belirterek bu durumu teyit etmektedir. Ayrıca devlet denetimi kapsamında ittifak bünyesinde parti üyelerinin bulunmasıyla yetinilmemiş, örneğin 1924 olimpiyat oyunları harcamalarına dair rapor istenmiştir (BDA 30.10.0.0/144.34.12/22.05.1924).

Partinin İttifak üzerindeki denetimini anlama noktasında dönem yayınlarına bakmak da fikir vermektedir. Türk Spor dergisinin 24 Ekim 1929 tarihli ‘Mıntika kongresi yeni merkez ve spor heyetini intehap (seçmek) etti’ başlıklı haberi TİCİ İstanbul mintikası’nın 1929 yılının Ekim ayında 30’dan fazla kulüp delegelerinin bir araya gelerek yeni heyetlerinin seçimi yapıldığı mintika kongresi toplantısı haberi ile yine Türk Spor’un 26 Kanunuevvel 1929 tarihli ‘Spor İşlerimiz ve Halk Fırkası’ başlıklı “spor işlerimize yeni bir veçhe verecek olan büyük spor kongresinin Kanunusani’nin ortalarında Ankara’da toplanacağı ve CHF’nin teşkilatı himayesine alacağı” haberi partinin spor işlerini iyiden iyiye kontrolü altına almaya başladığını hissettirmektedir.

Özmeden (1999), bu gelişmenin ardından TİCİ’nin memleket gençliğinin ihtiyacına cevap veremediği ve mevcut şeklinin iflas ettiği düşüncesinin hakim kılınmaya çalışıldığını ve bu duruma CHF’nin el atıp sporu himayesi altına alacağı hakkında söylentilerin hızla yayıldığını vurgulamaktadır. Hükümet kanadın da bu kanıyı doğrulayacak açıklamalar gelmekteydi. Örneğin CHF Genel Sekreteri Saffet Bey Türkspor’daki açıklaması ile; “Memleket gençliğinin her noktadan istifadesini temin için spor teşkilatının en muvafık biçimde himaye edeceğiz. Gençliğin beden terbiyesinde azami (en fazla/çok) inkişaf (gelişim) göstermesi arzu edilen bir durum halini almıştır. Bu gayeye vasıl olmak için en kestirme yol hangisi ise ondan gidilecektir. Takip edilecek program uzmanlarca belirlenecektir. Partinin himayesinin müsbet (olumlu) netice vereceği muhakkaktır (kesindir)” (Türk Spor, 26 Kanunuevvel 1929) TİCİ’nin partiye bağlanmasındaki yararları, izlenecek programın

---

⁷³ Erzurum milletvekili Aziz Akyürek başkan, Ardahan milletvekili Bayraktarzade Halit ise başkan yardımcısıdır.

konunun uzmanlarınca gençlerin bedensel gelişimlerini sağlama hedefine en hızlı gidecek biçimde ortaya konacağını dillendirmişti.

TİCİ döneminde sporun futbola özdeşleşmesi ve kulüpler arası ilişkilerden dolayı yaşanan sorunlar, spekülasyonlar ve karmaşa hali, iktidarın spordan beklentilerinin dışında bir spor görüntüsü ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra aynı dönemlerde Anadolu’da oldukça yaygın biçimde örgütlenmiş olan Türk Ocakları’nın partinin alternatifi olduğu intibası uyanmış, Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın rejimin muhaliflerinin odağı haline gelmiştir. Birbiri ardına tüm bu yaşananların doruk noktasında meydana gelen Menemen katliamı, devrimlerin henüz halk tarafından benimsenmediği fikrini doğurmuş, partiyi spor da dahil olmak üzere kamusal alanı kontrol etme yönünde adımlar atmaya yönlendirmiştir.

Spor alanında merkezileşme doğrultusunda bu dönemde yapılan ilk somut icraat ise 1931 yılında Parti bünyesinde Genel Sekreterliğe bağlı 13 bürodan altıncısı olarak ‘spor ve gençlik bürosu’nun kurulması olmuştur. Böylece parti, gençlik ve spor hizmetlerini ve faaliyetlerini başlı başına bir iş, görev olarak gördüğünü de açıklamıştır. Parti, bu ödevi bir görev olarak benimsediğini yine 1931 yılında yaptığı III.kongresinde; “Fırkamız, Türk vatandaşlarının vücuda getirmiş oldukları ve getirecekleri bütün spor teşekküllerini milletin kuvvetli ve iradeli tutulması noktasından fevkalade mühim (önemli) addeder; bu teşekkülleri (kurumları) idame (sürdürmek) ve himaye eylemeği vazife bilir” açıklamasıyla ortaya koymuştur. (<https://www.tbmm.gov.tr/eyayin>. Erişim tarihi:18 Ağustos 2017)⁷⁴.

Parti, süreç içinde burada belirttiği himaye görevini spora sağladığı maddi destekle de yerine getirmiş, ittifak üzerindeki denetimini pekiştirmiştir. Akın (2014), CHF spor kulüplerine yardım edilmesine dair ilk izin Parti Genel Sekreteri Recep Peker⁷⁵,in talebiyle gerçekleştiğini belirtmektedir. Peker, 6.7.1931 tarih ve 1067 numaralı yazıda “aşağıda isimleri yazılı spor mıntıklarında bulunan spor kulüplerine mahfel (toplanma yeri), idman meydanları, idman odaları, idman levazımı tedariki

⁷⁴https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJIT%20AL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/197603220%20CHF%203%20NCU%20BUYUK%20KONRE%20ZABITLARI%201931/197603219%20CHF%203%20NCU%20BUYUK%20KONRE%20ZABITLARI%201931%200021_0090%20BOLUM%202.pdf

⁷⁵ Recep Peker’le ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız; Ahmet Yıldız, Recep Peker Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2:Kemalizm, 58-63.

için belediyelerden, idare-i hususiyelerden ve mahalli müesseselerden ve diğer menbalardan (kaynaklardan) mümkün olan muzaheretin (yardımın) teminine delalet (aracılık) buyrulması, vilayetlerce bu hususta vuku bulacak icraattan ve alınacak müsbet neticelerden ve ilerisi için mutasevver (düşünülen) tedbir ve teşebbüslerden malumat ita (verilmesi) buyrulmasını rica ederim". Böylece Umumi İdare Heyeti'nin beden terbiyesi ve spor teşekküllerinin desteklenmesi karara bağlanmıştır.

Yine Recep Peker'in parti idare heyeti riyasetine gönderdiği 06.08.1931 tarih, 1686 sayılı yazı ile bu kararın yanı sıra spora dair bazı tedbirler alınmıştır; "mevcut spor kulüplerine bina temin edilecek, bu kulüplerin bütçeleri belediye, özel idare ve cemiyetlerce konsolide edilecek; büyük şehirlerdeki stat ve saha işleriyle ilgilenilecek; takdire değer hakem ve sporculara hediyeler verilecek; spor yaparken yaralanan veya hastalananlar tedavi edilecek, partinin sevgi, şefkat ve ilgisini göstermek amacıyla bu sporcuların ziyaretlerine gidilecek". Karar, özellikle spor yapacak alanlarla ilgili altyapı sorununu ortadan kaldırmak amacıyla stat ve saha yapımıyla ilgileneceğinin vurgulanmasının yanı sıra kulüp bütçelerinin de destekleneceğini içermektedir. Bunun yanı sıra sporculara 'dokunan' bir yaklaşımla bağ kurulmaya, partinin herkesi kucakladığı algısının yayılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Top dergisindeki 1 Kanunuevvel 1934 tarihli haber 'Fırkamız şampiyonlara armağan verdi', tam da bu kararın uygulama örneğini ortaya koymaktadır. Söz konusu haberde ödüllendirme benzeri etkinliklerle sporcuları daha çok çalışmaya teşvik etmenin ve gençleri spor yapmaya özendirilmenin sağlanmanın hedeflendiği görülmektedir.

Parti, aynı yıl Umumi İdare Heyeti'nin kararıyla İçişleri Bakanlığı'nın illere tahsis ettiği bütçenin bir kısmını spor kulüplerine aktarılmasını tavsiye ettiyse de isteğe bağlı kılınan bu uygulama büyük ölçüde aksamıştır. Bunun üzerine Parti, bakanlığın illere ayırdığı bütçenin bir bölümünü spor kulüplerine tahsis etme zorunluluğu getirerek finansal desteği sistemli bir hale getirmeye çalışmıştır. Konu, Parti için Recep beyin belirttiği gibi “bu defalık değil, memleketin spor hayatını para ile besleyecek şekli kaideleştiren (kural haline getiren) bir planın daimi tatbiki meselesi” olarak ele alınmıştır (Akın, 2014). Öyle ki, bazı bölgeler ayrılan parayı ödemeyi savsakladığında parti yetkililerince sporun ırk ve gençliğin ıslahı, genel sağlık ve yurt savunmasındaki rolü konusunda uyarılmıştır. 1934 Bütçe görüşmelerinde Recep Peker uyarılarını şöyle aktarmıştır; “yurtta sporu canlandırmak, yaşatmak ve yüceltmek işi C.H.Fırkasının en başlı bir yükümü olduğu Fırka programımızın hükmüdür. Yakın bir zamanda yurt gençliğini bir teşkilata bağlamak kararı da verilmiş olduğundan bu kararın tatbikinden evvel şehirlerde ve kasabalarda spor alanlarının yapılıp anıklanması gerekliliği karşısındayız. Bu sebepten 1935 yılında gerek hususi idarenin ve gerek belediyelerin spor için fedakarlığa teşvik edilmesini bütün Fırka başkanlarından ve firkalı arkadaşarımdan dilerim”. Bu çabayla gençlik teşkilatı kurulmadan önce spor yapılması için önemli bir sorun olan altyapı, tesis probleminin çözülmesinin planlandığı görülmektedir.

Parti kulüplere maddi desteğinin yanı sıra federe olmamış, İttifak'a dahil olmamış kulüpleri İttifak'a dahil etmeye teşvik etmiştir. İttifakın ilk kurulduğunda teşkilata dahil olan kulüp sayısı 14 iken 1934 yılında ittifaka dahil kulüp sayısı 190, dahil olmayan 211 kulüp olmak üzere 401 olduğu görülmüştür (Hiçyılmaz, 1974). 1935 yılı Mart ayında bütün valilere TİCİ Başkanı Aziz Akyürek imzasıyla gönderilen bir mektupla bölgelerindeki federe olmamış kulüplerin ‘henüz bir teşkilat altında çalışmadıklarından matlup inkişaf ve terakkiden (olabilecek gelişme ve ilerlemeden) mahrum’ kaldıkları belirtilmiştir. Aynı mektupta bu kulüplerin bir an önce gerekli şartları yerine getirerek önce ile bağlı bir spor mıntıkası teşkil etmesi ve kulüplerin ittifaka dahil olması istenmiştir (Akın, 2014). Bunda kulüplerinin faaliyetlerini denetleme isteği kadar partinin kurmayı düşündüğü gençlik teşkilatının tüm yurt gençliğini kapsaması arzusunun önemli payı bulunmaktadır.

Parti, spor kurumlarını yönetmeyi ve gözetmeyi görev kabul ettiğini ortaya koyarken TİCİ bünyesi içerisindeki bazı isimlerce, İttifak'ın Türk spor işlerini yerine getirme konusunda yetersizliği konusundaki eleştiriler, 1931 yılında yapılan beşinci kongresinde seslendirilmiştir. Türk Spor dergisi 8 İkincikanun (Ocak) 1931 tarihli sayısında 'Büyük Türkiye Spor Kongresi Ankarada Toplandı' başlıklı haberde yapılan itiraz ve eleştiriler şöyle aktarılmıştır; "...Kemal Münif Bey raporda geçen bir fıkra münasebetle intihap (seçilmiş) edilmiş olduğu umum merkezle çalışmadığını söylemiş ve heyetin icraatını şiddetle tenkit (eleştiri) etmiştir. Bundan sonra Ankara murahhası Naşit Hakkı Bey rapor ve spor teşkilatımızın bugünkü vaziyeti hakkında söz söylemiştir. Ve teşkilata yeni bir veche (yön) vermemizin lüzumuna işaret etmişlerdir. ... Müteakiben (daha sonra) muhtelif (çeşitli) mıntıkalara (bölgelere) mensup (üye) murahhaslar (delegeler) söz alarak merkezin idaresizliğini, mıntıkalarla alakasızlığını şiddetle tenkit etmişlerdir". Haberde merkezin idare konusundaki 'savrukluğu' ve 'ilgisizliği'nden yakınma ile ittifakın eksik yönlerini eleştirmişlerdir.

Bir sonraki yıl gerçekleştirilen TİCİ'nin altıncı kongresinde ise dönemin parti genel sekreteri Recep Peker, hükümetin spora verdiği önemi şu sözlerle dile getirmiştir; "Arkadaşlar partimizin geçen büyük kongresinde tesbit ettiği programda esaslı bir noktayı işaret etti. Bu nokta partinin spor işleriyle ve sporculukla fevkalade alakadar olduğunu ifade eder. Partinin yetkili makamları devlet işlerine ait günlük işleri arasında, spor işlerini ve bu işte maddi hedeflere vasıl (ulaşmak) olmak için ne yapmak lazım geldiğini her münasebetle inceleyip değerlendirmektedir. Yer yer gençliğin ruhunda yoğunlaşan arzuların özel teşebbüsler (girişimler) veya ilgili arkadaşların mıntıkavi teşebbüsleriyle (bölgesel girişimleri) kalmaması için sporculuğun esaslı surette tanzim (düzenlenmesi) ve teşkili (oluşturulması) zaruridir (zorunludur). Spor işi Partimiz için en mühim (önemli) görülen siyasi, idari ve iktisadi işlerimiz derecesinde ve onlar arasında bir ehemmiyetle (önem) görülmektedir" (Türkspor, 1932:14-15). Recep Peker, partinin spor işlerini yakından takip ettiğinden, spora iktisadi-siyasi işler kadar değer verildiğinden bahsederken sporun esaslı bir biçimde düzenlenmesinin hükümet tarafından zorunlu görüldüğü ve

bu amaçla ne yapılması gerektiğine dair incelemelerde bulunulduğunu vurgulamıştır⁷⁶.

İktidarın spor kulüplerinden beklentisi, sağlıklı genç nesiller yetiştirilmesine katkıda bulunması olduğu kadar, cumhuriyet değerlerini benimsetmekte çalışma yürütmeleridir. 1932 yılında kurulan Halkevleri spor şubesi başkanı Fethi Tahsin bey, Türkspor'a verdiği röportajdaki "...İdare heyetimizde hüküm süren kanaat şudur: Spor kulüplerini memlekete faydalı olabilecek ve kendisinden beklenen hizmetleri yapabilecek tam ve bilgili birer müessese haline sokmak lazımdır. Spor kulüplerine mektepler kadar olmasa bile her halde onlara yakın birer mevki ve kıymet vermek icap eder" sözleriyle tam da bu beklentiyi dile getirmiştir. Ki, cumhuriyetin getirdiği yenilik ve değerleri halka benimsetmek amacıyla kurulan halkevleri bünyesinde yer alan spor şubesini ve bu şube içinde yürütülen çalışmaları da bu doğrultuda değerlendirmek gereklidir. Ancak bu dönemde yapılan açıklamalar yanında gazete, dergi yayınları da cumhuriyet iktidarının spordan beklentilerini gerçekleştirmek yolunda spor kulüplerinin de yeni kurulan ulus devlete faydalı olacak işler, faaliyetler beklediğini, ancak bu anlamda spor kulüplerine yüklenen görevleri gerçekleştirmek noktasında yetersiz hatta amacın çok uzağında bulunduğu göstermektedir.

Dönemin spor yazarlarından Refik Osman, Gol dergisinin iki ayrı sayısında spor kulüplerinin görevleri üzerine bir yazı kaleme almıştır. 15 Nisan 1933 yılındaki yazısında Refik Osman, "bugün bir spor kulübü içtimai bir teşekküldür. Binaenleyh cemiyetin içinde mühim vazifeleri vardır. Fakat ne yazıkki bu teşekküller vazifelerini asla yapmamışlar, futbol hırsına, bir espekülasyona, bir spor borsasına takılarak yürümüşlerdir" sözleriyle spor kulüplerinin mevcut durumlarını eleştirmektedir. 29 Nisan 1933'teki yazısında ise, "Bir kulübün, bir spor teşekkülünün spor hayatı içinde yapabileceği vazifelerin en mühimlerinden birisi, hiç şüphe edilmemelidirki, bağına bastığı çocuğu, çatısı altına aldığı gençleri cemiyet ve hayat adamı olarak hazırlayabilmesi ve yetiştirmesidir. Fakat bunların maalesef yapılmadığı, bu mesut vatna iyi bir gençlik hazırlanmadığı, bizi tatmin edecek şekillerde çalışılmadığı

---

⁷⁶ Recep Peker'in kendisi de 1935'te Avrupa'da özellikle İtalya ve Almanya'da uzun bir inceleme gezisine çıkmıştır. Bu gezideki gözlemlerinden yola çıkarak kurultaya sunulmak üzere yeni bir tüzük ve program tasarısı hazırlamış ve parti-devlet özdeşliğini savunmuştur (Yıldız, 2009).

muhakkaktır. Bunun içindir ki kulüpler, spor taazuvları (teşkilatları) vazifelerini ihmal ederek gitmektedirler. Teşekkürler, hedeflerini görmelidir. Hatta nasıl çalışacakları da bilmelidirler. ... Bir spor kulübü, futbol takımına, basketbol ekibiyle, meşhur bir futbolcusu ile değil, yetiştirdiği ve hayata Normal bir vaziyette hediye ettiği yüzlerce, binlerce gençlerle iftihar etmelidir. İşte spor telakkisinin (ilerleme), teşekkürlerin (kurumların) vazife ve manası budur”. Spor kulüplerinden vatan için gençliği yetiştirmeleri, bireysel başarılarından ziyade binlerin spor yapmasına odaklanarak kitle sporunun yaymaları beklenmiştir. Kitlelere sporu yaymada futbolun olumsuz etki yaratacağına, kulüpçülüğü ve rekabeti arttıracığı düşünülmüştür.

Spor Postası’nda 8 Eylül 1934 tarihli Sporculuğumuz başlıklı yazısında İ.Hakkı, futbolu diğer spor branşları ile karşılaştırarak faydasızlığı üzerinde durmuştur;

“...Futbol bir spordur, kürek çekmek, kotra kullanmak bir spordur, yüzmek bir spordur. Ala.. yalnız futbol ile ötekiler arasında temelli bir fark var: futbol bir galibiyet gözler, ötekiler faydalı bir iş içindir. Futbolda bu fayda yoktur. Futbolcu yenmek için oynar, kürekçi faydalı bir iş görmek için spor yapar. Yüzen adam da böyledir. Öyleyse sporu ikiye ayıralım: iş spor, eğlence spor. Futbol işspor değil, bir eğlence-spordur. Yüzme, dağcılık, kotracılık, bisikletcilik... hep işspordur. ... Futbol yalnız futbolculara lazımdır. İnsan futbol öğrenmek kendi terbiyesine hizmet etmiş olmaz mı? Bunda şüphem vardır. Bende evvelce futbol terbiyesinin umumluk vasıtalarından biri sanırdım. Bugün o kanatte değilim. Her iş her çalışma kendine hazırlar. Futbol da futbol terbiyesi verir, bunun ne ilme, ne ahlaka, ne de seciyeye faydası yoktur. Futbolcu tipi muasır cemiyet adamına örnek olacak bir şey değildir. Fakat buna karşı herkesin dağcı, yüzücü, dağa tırmanıcı, kürek çekici olması şarttır, lazımdır. Çünkü muasır adam bir sanayici, bir müstahsil ve tabiatın kör kuvvetleriyle çarpışıcıdır. Umumluk terbiyeler umumluk ihtiyaçlara çalışan terbiyelerdir. Futbol umumluk terbiye olamaz, çünkü onu bir profesyonel yapmaktır.”

Çünkü spordan beklenen muasır medeniyet seviyesine çıkılmasında ‘fayda’ sağlamasıdır. Ancak futbolun doğasındaki rekabetçi unsurların spordan beklenen ulusun birliğini sağlamaya ve korumaya dönük beklentilerle çeliştiği, ‘bireyciliği’ ve ‘profesyonelliği’ teşvik ettiği düşüncesi, futbolun ‘faydasız’ hatta ‘zararlı’ olduğu yargısına neden olmuştur.

Gerçekten de spor amatörlükten profesyonelliğe doğru geçtiğinde, gelişen yeni dünya düzeniyle birlikte farklı ve daha ticari bir içerik oluşturmaya başlamıştı (Biçer,

2012). Bu içerik ise, erken cumhuriyet dönemi yöneticilerinin spordan beklentileri ile uyuşmamış, dolayısıyla sporda profesyonellik eleştirilen bir konu olmuştur.

Profesyonellik konusuna Ülkü dergisindeki yazısında Burhan Asaf şöyle değinmiştir (1933); “Sporda profesyonel ve amatör diye bir tasnif yaptırmış olmak, garbın yüzkaralarından bir tanesidir. Fakat garbın her hastalığına karşı ‘açık kapı’ siyasetini gütmek itiyadından henüz bir türlü kurtulamamış olduğumuz için, bu utanç verici tasnif bize de gelmekte gecikmemiştir. İstanbul kulüplerini yakından bilenler, bu gibi müesseselerde amatörce sporun profesyonel sporcular elinde ne hallere girdiğini iyi bilirler”. Muhtar Bedi ise Spor Postası’ndaki köşesindeki ‘Spor Klüpleri: Bugünkü teşekküller Inkılaba verimli değildirler’ başlıklı “İhtilallerini muvaffakiyetle başaran her millet; yeniliğinin icaplarıyla dolu yaşatıcı şahsiyeti yaratmağa çalışıyor... ‘Kemalizm’ yaratmak ve yaşatmak olduğuna göre...” diyerek başladığı yazısında Fransız, Alman ve Ruslardan örnekler vererek “Dünya spor tarihinde yükselen ve bugün bayrağını herkese tanıtan milletler; harp, kan, ölüm, iktisadi bozukluktan haber alarak, idman zaferinin şahikalarına erişmiş” olduklarını belirtmektedir (1934:4).

Spor kulüplerinden beklenenin yerine getirmediğine dair bir diğer eleştiriyi Şubat 1934’te Türkspor dergisinde çıkan yazısında Abidin Daver kaleme alarak;

“Bizde ruhi disiplin olmadığı içindir ki teşkilat içinde, kulüpler içinde daima bir gürültüdür, bir boğuşmadır gider. Spor yerine spor dedikodusu ve nifak yapılır. ... Evet, sporculardan ve bilhassa spor kulüpleri ve teşkilatı idarecilerinden istenilen şey işte bunlardır. Çalışmada disiplin, ikide birde sporu bırakıp birbirine girmemek için ruhlarda disiplin ... Her millet, her işinde kendi ruhuna uygun bir idare bulduğu zaman muvaffak olur, yükselir. Her yiğitin bir yoğurt yiyişi vardır. Türk milleti eskiden beri itaat ve disiplin içindeyken ilerleyen itaat ve disiplin bozuldu mu felaketlere uğrayan bir millettir. Bizim neslimiz, bunun çok acı ve tatlı tecrübelerini görmüştür. Sırf Büyük Gazinin memlekette tesis ettiği ruhî disiplin sayesinde ki 10 senede 100 seneye sığmıyacak işler gördük. Bu disiplin, kadife eldivenli demir elin disiplinidir. Ve sporcular arasında tatbik edilmek istenilen disiplin de bu disiplindir. Bunu istemeyen spor istemiyor, demektir”

sözleriyle disiplin olmadan karmaşa ortamının hüküm süreceğini, ancak ruhta ve uygulamada benimsenen disiplin ile başarı elde edileceğini vurgulamıştır. Spordan beklenen yeni cumhuriyet ‘ülkü’sü yolunda iş yerinde, fabrikada, okulda kısacası her alanda sporun sağladığı disiplinle çalışacak nesiller yetiştirmesi, bu disiplini

benimsetmesidir ki bu sayede felakatlere uğramadan vatan varlığını sürdürebilmek, gerektiğinde koruyabilmek mümkün olabilsin.

Top Dergisi altıncı sayısında ‘Bizde hangi çeşit profesyonellik yürür’ başlıklı yazarı belirtilmemiş bir diğer haberde ise yabancı memleketlerde profesyonellik meselesinden bahsettikten sonra Türkiye’de durumun yarı-profesyonellik olduğu yazılmaktadır. “Büyük İstanbul klüplerinin hepsi işsiz oyuncularını korurlar. Onları dayandıkları kurumlarda çalıştırırlar. Lise tahsilini bitirmiş bir gencin bin bir çareye başvurduğu halde geniş iş bulmakta güçlük çektiği düşünülürse, çok defa orta tahsilini bitirmemiş bir ayaktopu oyuncusunun az çok doyurucu bir para bulabilmesini kolaylaştırmak için klüplerin ne kadar güçlü olduklarını anlamak kabildir. ... Durum böyle iken, hala Türkiye ayaktopu oyuncuları temiz amatörlerdir havasına devam etmek ya işi kavramamak ve bilmemekten, yahutta kendi kendi avutmak istemekten ileri gelir”. Cumhuriyet yönetimi de konuyu görmezden veya anlamazdan gelmeyecektir.

Bu dönemde kulüplerin Türk sporuna hizmet edip etmediğini şeklinde yapılan tartışmalar, 1930’lu yılların başında başlanan, kulüp temeline dayanan TİCİ’nin örgüt yapısını ve yeni yapılanma önerilerini de beraberinde getirmiştir (Özmaden, 1999). İktidarın bir gençlik teşkilatı kurmaktaki kararı ise Recep Peker’in 25 Nisan 1933’teki Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin kongresinde yaptığı konuşmayla gün yüzüne çıkmıştır. Peker’in “Bizim tasavvur ettiğimiz Gençlik teşkilatında en ince insanlık hisleri kültür ruhundan başka canlı hareketli disiplinli ve icabında vatan müdafaası için dövüşmek fikrini besleyen kuvvetli ve vatan şümul maksatlar vardır. Bizim teşkilatımız mektepli, mektepsiz her çağda gençleri kucaklayacaktır. (...) Bundan yirmi sene evvel yirmi beş yaşında delikanlı cemiyet içinde çocuk sayılırdı. Bugünün cemiyeti 18 yaşında bir gençten, yetişkin, pişkin, bir taraftan şefkat ve öte taraftan karakter, sinir ve kafa, kuvveti ve nihayet şuurlu bir disiplin istiyor” (Hakimiyet-i Milliye, 26 Nisan 1933:1,4) açıklaması partinin özellikle okumayan veya artık okullu olmayan gençler üzerinde durduğunu göstermektedir ki, bu gençlerden beklenen iyi bir karakterin yanı sıra güçlü olmaları ve bilinçli bir disiplinle yeri geldiğinde vatan savunması için savaşmalarıdır. Bu vurgu aynı zamanda kurulması planlanan gençlik örgütlenmesine değinmesi gençlik teşkilatı üzerinde ciddi bir çalışma yapıldığının göstergesidir.

İstanbul Halkevi Spor Şubesi Başkanı Sami Cemal ise Haziran 1933'teki Yeni Türk dergisindeki 'Bugünkü spor faaliyeti Türk gençliğini ve Türk Halkını tatmin ediyor mu?' isimli yazısında "Muktedir ve kabiliyetli fertlerden müteşekkil bir camia olan milletimizin bugün tam manasile bir cemiyet işi haline gelen spor faaliyetini, yüksek bir milli spor kültürü ve varlığı doğurabilmek emelile çok esaslı bir şekilde tanzim etmek ve bugünkü başıbozukluktan kurtarmak Türk cemiyetinin ve devletçi bir programa malik bulunan hükümetin en esaslı bir vazifesi ve hakkıdır" sözleri hükümetin müdahalesini meşrulaştırma yönünde bir destektir.

Haziran 1933'te Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanan yazıda⁷⁷ ittifak başkanı Aziz bey, TİCİ'nin müstakil bir spor kulüpleri birliği olduğunu, teşkilat reisleri ve heyet azalarının fahri olarak çalıştığını, bütçe yardımlarının öyle zannedildiği gibi milyonluk rakamlar içermediğini, Türkiye'nin, acilen bir gençlik örgütü ile spor ve beden terbiyesi teşkilatına ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Spor sahasında Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan gibi devletlerin, bütçe, kadro ve tesis bakımından Türkiye'nin ilerisinde olduğunu anlatan Aziz beyin, Almanya ve Sovyetler Birliği gibi devletlerde beden eğitiminin gençlere zorunlu kılındığını vurgulaması hayli dikkat çekicidir. Böylesi bir gençlik ve spor örgütüne duyulan gereksinimi TİCİ'nin de kabul ettiği gibi görülse de, ittifakın başkanı olan Aziz beyin aynı zamanda Erzurum milletvekili olması dolayısıyla bu kabulün biraz zorunlu olduğunu söylemek mümkündür.

Bu süreçte spor ve gençlik teşkilatını oluşturmak üzere çeşitli ülkelerin modelleri⁷⁸ incelenmiş, çeşitli dergilerde yabancı memleketlerdeki spor uygulamalarına dair yazılar yazılmıştır. Yazılan yazılar arasında Alman modelini anlatan bir hayli örnek, temelde Almanların gençlik ve spor örgütlerince⁷⁹, nasıl 'müsellah bir millet' bir devlet haline gelmelerine duyulan hayranlığı da

⁷⁷ "... Gazi'nin vatanı mutlaka sporda da başkalarını geçecek." İdman Cemiyetleri İttifakı Umumi Reisi Aziz Beyin Mektubu. 5 Haziran 1933 Hakimiyeti-i Milliye; sayfa:1,5.

⁷⁸ Selim Sırrı, İtalya'da halk ve gençlik teşkilatı, Ülkü Dergisi, Nisan 1933, 241-243; Nusret Kemal, Başka memleketlerde: Sovyetlerde bayram ve terbiye, Ülkü Dergisi, Birinciteşrin 1933, 238-240.

⁷⁹ Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte I.Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Almanya için Versay Anlaşması'nın Alman Ordusu büyüklüğünü kısıtlamasına/sınırlamasına karşın spor, Almanya'da askeri tatbikatların yerine geçen bir içerik kazanmıştı. Militarize edilmiş spor, III.Reich döneminde geniş bir spor grupları birliği sağlamaya yardımcı olmuş, özellikle 1933 ve 34'te Versay Anlaşması hala Alman askeri gücünü sınırlarken yeni rejim, spora erkekleri ordu için eğitmek ve halkı korumanın bir aracı olarak görülmüştür. Özellikle güçlü bir ordu ve birleşmiş bir toplumu teşvik eden bir alan olarak spor kavramı, nazi ırkçı düşüncelerini güçlendirmiştir (Imhoof, 2009).

anlatmaktadır. Şaşırtıcı olmayacak biçimde parti-devlet yapılanmasında sporun merkezileştirilmesi yönünde oluşan atmosferde hükümet, spor ve gençlik örgütlenmesi amacıyla Almanya'dan Carl Diem'i getirtmiştir.

Diem'in geldiği günlerde kendisine muhalif seslerin yükseldiğini görülmektedir. 13 Eylül 1933 tarihli Gol dergisinde Refik Osman, "Türkiye sporu hakkında bir rapor hazırlayan ve gençlik teşkilatında ihtisasından istifade edileceği söylenen Alman spor mütehassısı Karldim acaba ne yapacaktır. Burası şayanı dikkattir. Bugün bizim için bir sır halinde kalan ve yarın karşımızda göreceğimiz yep yeni teşkilatın memleket sporuna yapabileceği hareketi şimdiden çok faydeli ve yerinde buluyoruz. Fakat düşünmeliyizki biz sporda Balkanlarda dahil olduğu halde çok geri kalmışızdır. Sahalarımız, lokallarımız, yüzme havuzlarımız, pistlerimiz, mükemmel kulüplerimiz yoktur. *Bunun içindirki gençlik teşkilatı şu veyahut bu raporle değil, Türk kafasile, Türk zekasile şeklini bulmalıdır. Memleketimize getirilen spor mütehassıslarından, antirenörlerden, menejerlerden hiçbir faide görmedik ve bu bir hakikattir. Çünkü her gelen mütehassıs kendi tezini kazandırmak yoluna sapmış ve hiç bir zaman muvaffak olamamıştır. Biz her şeyden evvel taklidi bir tarafa bırakarak içtimai hayatımıza uygun bir teşkilatın içine girmeliyiz*⁸⁰" (1933:2). Osman, teşkilat oluşturma fikrinin yerinde olduğunu belirtirken Balkan ülkelerine göre dahi sporda geri kaldığını vurgulamaktadır. Bununla birlikte sorunun çözümü için yurtdışından getirilen bir uzmanın kendi sistemini dikte ettireceğini, taklidi bir tarafa bırakarak problemlerimize uygun bir sistemin ancak bizim tarafımızdan bulunabileceğini ifade etmiştir.

Türkspor'da 23 Eylül 1933 tarihinde yayınlanan yazarı belirtilmemiş haberde "... gençlik teşkilatı içinde, idman ittifakının durumunu muhafaza etmesi, fakat daha canlı bir hale getirilmesi fikrine karşı, ittifakın ve hattâ kulüplerin lağvını düşünenler de vardır. Bu zevat, baş vekaletе veya başka bir vekaletе bağlı müdürlük ihdas edilmesini, muayyen yaşlarda gençlerin bu teşkilata girmelerinin mecburi tutulmasını istiyorlar. Biraz daha insafli düşünerek 'isteyenler klüp de teşkil ederler. Kendi ararında müsabakalar da yapabilirler' diyenler de vardır" alınan duyumlar gazete sütunlarına taşınmakta, haber, oldukça kapsamlı olacağı beklenen yapı değişimi

---

⁸⁰ Vurgular bana ait.

hakkında bir hayli konuşulduğunu ortaya koymaktadır. Gerçekten de Diem'in, hazırladığı raporundaki idari ve yönetsel yapılanma önerileri oldukça kapsamlıdır.

6.2.3.1.1. Carl Diem'in 1933 raporunda spor yönetimi üzerine önerileri

Diem günlüklerinde⁸¹ çalışmalarına başlamadan önce hükümet yetkililerince yaptığı görüşmelerde dağcılık, lider eğitimi, kayak, gençlik hareketi gibi hepsi savunma amacıyla ilişkili branşların öncelikli olarak parti tarafından düşünüldüğünü vurgulamakta, kendisinin bile daha iyisini isteyemeyeceğini yazmaktadır. Yaptığı yazışmalarla Türkiye'ye gelmeden önce planladığı geziyi gerçekleştirmesinin ardından hazırladığı raporda gençlik birlikleri, spor kulüpleri, kültür dernekleri organizasyonuna ilişkin öneriler ile çıkarılacak spor yasası, spor müdürlüğü görev alanlarına ilişkin yapılandırmaları bulmak mümkündür.

Gençlik Birlikleri

Raporda dikkati çeken noktalardan biri Alman gençlik birliğine benzer Gazi Gençlik Birliği adında bir örgüt kurulması önerisidir. Diem birliğin üç ayrı yaş grubunda (10-14, 15-16, 17-18) birer küçük bölük olarak örgütlenmesini önermiştir. Gazi Gençlik Birliği önerisi yüzer kişiden her bir bölüğün birer gençlik yöneticisi bulunmasını, birliğin başına önce geçici bir başkan seçilmesini zamanla yerine eğitimli ve kadrolu bir gençlik başkanı getirilmesini içermiştir. Cinsiyetlere göre farklı renklerle oluşturulan benzer kıyafetlerde çeşitli işaretler ile oymak hizmet yılı, depo görevlisi vb tanımlanacaktı. Kıyafetlerin parası genç veya ebeveyni tarafından karşılanacaktı, yoksullara ise belediyeler yardım edecekti ve kıyafetlerin sürekli temiz kalmasına özen gösterilecekti.

Binicilik, planörcülük ve genel spor faaliyeti gibi seçimlik bir dersin bulunduğu ortak/tek bir çalışma programı hazırlanıp uygulanacaktı. Çalışma programında koşu, atlama, gülle atma, cimnastik, yüzme, atıcılık, düzen ve arazi egzersizleri, marş (yürüyüş) egzersizleri, yıllık kamp ve kır gezisi seyahatleri, yurtseverlik ve temizlik bilgisi bulunacaktı. Seçimlik dersler için gençlik başkanının izniyle ücret tahsil edilebilirken, üyelik ücretsiz olacaktı. 10-16 yaş grubundakiler ön askerlik eğitimine, 17-18 yaş grubundakiler askeri eğitime tabi tutulacak, daha üst sınıf öğrencileri

---

⁸¹ Diem C. Tagebücher. Kennziffer: 02032-0263400. Band 4-6.1933; p:1-241.

okulda ayrıca askeri bilim dersi alacaklardı. Çalışmalar, kural olarak haftada iki kez uygulanacak, bedensel, zihinsel ve askeri eğitimin tamamı için mümkün olduğunca erken bir ders kitabı çıkarılacaktı. Gençlik başkanları için zihinsel materyal, ilerleyen günlerde bir başkanlık bülteni ile gönderilecekti, zamanla zihinsel dersler içerik bakımından zenginleştirilebilir, günün olaylarıyla içiçe geçecekti.

Uygun bir kulübün himayesinde olacak biçimde konumlandırılan Gazi Gençlik Birliklerindeki faaliyetler okula devam zorunluluğu bulunan üyeleri için okuldaki beden eğitimi dersleri yerine geçecekti ki böylece derneklerin programı okullarla dengelenmiş olacaktı. Spor Müdürlüğü'ndeki en üst yönetim mercii Gençlik Başkanı olacaktı ve Gençlik Birliğinin özel bölgesel örgütleri bulunmayacaktı, ayrıca birlikler kurulduktan sonra halkevlerine devredilecekti.

Diem'in günlüklerine baktığımızda kendisinin bütün yapının en üst noktası olarak Spor Teşkilatını düşündüğünü ancak partinin yapının üst noktasında gençlik birliğinin başkanının konumlandırılmasının istendiğini yazdığını görülmektedir. Bu not, söz konusu dönemdeki gazete ve dergi yazıları ile parti ileri gelenlerinin söylemlerindeki gençlik teşkilatı kurulması kararını doğrular niteliktedir.

Birliklerin ilk başkanları parti görevlilerince önerilip gençlik başkanları tarafından onaylanacaktı ve özel eğitim almış gençlik müdürleri yetişinceye kadar göreve devam edeceklerdi. Birliğe bir yıllık görev süresi sonunda gençlik başkanı tarafından bir flama verilecek, birlik üyesi gençler bu flama önünde yükümlülüğünü yerine getirecekti. Kusurlu davranışta bulunulması durumunda ise flama derneğin elinden alınacak, ağır kusurlarda ise dernek feshedilebilecekti.

Birlik başkanlarının parti tarafından önerilmesi uygulaması, parti tarafından özel eğitim verilecek gençlik başkanları yetiştirilinceye kadar başkanlık görevine devam edebilmesi, birliğe bir yıllık faaliyeti sonunda flama verilmesi ve birlik üyesi gençlerin bu flama altında yerine getirmesi, kusurlu davranışta bulunan birliğin elinden flamanın alınması gibi uygulamaların hepsi devlet otoritesini göstermektedir.

Spor Kulüpleri

Raporunda spor kulüplerini Diem şöyle şekillendirmektedir; temel olarak genel kulüpler, istisnalar ise yelkencilik, planörcülük, dağcılık ve binicilik kulüpleridir.

Sadece genel kulüplere izin verilmelidir, istisnaların ayrıntılı olarak açıklanması ve onay alması gerekmektedir. Bu kulüpler yekencilik, kürek çekme, binicilik, tenis, dağ ve kayak sporları ve motor sporları alanlarında kurulabilecekti. Kulüplerin çalışma planı, bağlayıcı olarak genel beden eğitimi, egzersiz ve saha sporları, hafif atletizm, oyunlar (futbol ya da hentbol ya da voleybol ya da basketbol) ve eğer mümkünse yüzmeyi kapsamalıydı. Boks, güreş ve eskrim özellikle tavsiye etmiş, aynı şekilde diğer tüm spor dalları da seçilebileceğini vurgulamıştır.

Kulüp yönetimlerini özerk olarak bırakan Diem, bir kulübün ancak bölge spor başkanının onayıyla kurulmasını öngörmüştü. Kulüpler, kendi içinde seçilen ve spor müdürlüğü tarafından onaylanan beş kişilik bir yönetim kurulu tarafından idare edilecekti. 18 yaşını bitirmiş namuslu her türk vatandaşının kulüp kurmaya ve kulüp üyesi olmaya hakkı vardı. Özel kulüplerin kurulmasına izin verilen yerlerde, düzenlemeler bölge spor başkanlığı tarafından yapılacak, resmi kaydı olmayan gençlik veya spor kulüpleri yasaklanacaktı. Kulüp üyelik başvurusunun reddi durumunda uzlaştırma bölge spor bakanı tarafından yapılabilecekti. Uygunsuz davranışlar gösteren ve üye sayısı düşen kulüpler, bölge spor başkanının talebi üzerine Spor Başkanlığı tarafından tasfiye edilebilecekti. Mevcut mevzuata göre yabancı uyruğa sahip kişiler, kulüp kuramayacak ve üye olamayacaklardı.

Diem, bir kulübün varlığını sürdürmesi yeni kulüplerin kurulmasına genel olarak engel oluşturmadığını belirtmiştir. Ancak bir spor kulübünün kurulması için 20 kurucu üyenin imzası ve bölge spor başkanlığının onayı gerekiyordu. Kulüplerin onaylanması, sporun nasıl en hızlı şekilde yayılacağı ve nasıl iyi şekilde yönetileceği konuları üzerinden değerlendirilmeliydi. Diem, takribi 1000 üyeli büyük kulüpler kurmaya çalışarak (Manisa örneğinde olduğu gibi), yeni kulüplerin baskısı olmadan amaca ulaşmayı tavsiye etmiştir. Bölgedeki diğer kulüplerin üye sayısı yüzü bulduğu zaman yeni bir kulübün kurulmasına izin verilecekti. Diem'e göre bölge spor başkanlığı bu konularda sürekli olarak destek olmalı ve yasaklar getirmemeye gayret etmeliydi.

Yeni kurulan kulüpler, bölge spor başkanlığının kabulünün ardından bütün üyeleriyle birlikte müsabakalara katılabilirdi, ancak bunun bazı istisnai durumları vardı. Aynı mahaldeki kulüpler arasında üye değişimi ikametgahın

değiştirilmesinden bir ay sonra hemen yapılmalıydı. Bir kulübün resmi müsabakalara veya birinci sınıf seri oyunlarda temsili, ilgilinin kulüp içinde spor dalıyla ilgili en az üç faaliyette bulunmasıyla mümkün olabilecekti. Alınacak önlemlerle kulüp değişiminden sağlanması beklenen yarar, ülke menfaatini ihlal edecek duruma gelirse ve kandırma, sportif veya ekonomik menfaat sağlama gibi amaçlara sapıtırsa sorumlu üyeler sürekli olarak spordan men edilecek ve ağır kusur hallerinde kulübün tasfiyesi yoluna gidilecekti. Bahsi edilen spor adamlarına hafifletici hallerde, kandırılmış olduklarına ikna olunursa müsabakalardan en az dokuz ay süreyle men edilme cezası verilebilecekti.

Diem, raporunda mevcut olan üyelik hukukuna esneklik getiriyor, üyelik değişimindeki zorluklar kolaylaştırılıyor, hatta çifte üyelik imkanı sağlanıyordu. Ona göre birden fazla spor kulübüne üye olunabilmeli ve üyeler farklı kulüplerde farklı spor dallarını temsil edebilmeliydi. ‘Spor yaşamının yeniden yapılandırılmasındaki bütün zorluklar’ ortadan kaldırılması gerekiyordu. Uygulamadaki dernekler hukuku, yalnızca üye mevcudunun rekabete karşı temini bakımından kaleme alınmıştı. Ancak ‘bu teminat derneklere getirilen yasaklamalarla değil ve fakat adil tutum ve iyi spor başarılarıyla’ sağlanabilirdi. Diem’e göre, “münferit (tek tek) şahısların serbest faaliyet hakkı devlet menfaatine ihmal edilmemeli, fâaliyetteki büyük heyecan hem münferit şahıslar hem de toplum için diri tutulmalı”ydı. Mevcut dernekler yasası kulüplere karşılıklı olarak aralarında mücadele birimleri kurmalarını önermekteydi ve buna son verilmesi gerekiyordu. Karşılıklı spor müsabakalarının varlık nedeninin sadece bir unsuru olan rekabet, en önemli unsur haline getirilemezdi. İlk planda spor kulüpleri vatan yararı için eşit donanımlı eğitim kurumları haline getirilmeli ve karşılıklı dostluk esasına göre hareket etmeliydi. Birden fazla kulübe üyelik hususu, bu karşılıklı dostluk ilişkilerini teşvik edici bir fonksiyon üstlenecekti. Kulüp oyuncularının yer değişikliğine dair takımlar arasında süregiden spekülasyon ve gerginlikleri ortadan kaldırmaya yönelik bu uygulama ile ‘aynı amaç’ etrafında bir birlik yaratılmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Ancak Diem yine de bölge spor başkanlıklarının kulüp egoizmciliği güden mevcut klüplerden uzak durması ve kişilerin serbest girişim hakkının devlet yararının önüne geçmemesi gerektiğini belirtmiştir.

Diem'in sisteminde Türk spor kulüpleri bir örnek yapıda kurulacak ve yönetilecekti, hepsi birlikte Türkiye Spor Birliği'ni oluşturup bu birliğin mevzuatına tabii olacaklardı. Aynı yönetimin ortakları gibi birbirine bağlı olan kulüplerde, şimdiye dek süren rekabet duygularını yerini ortak hislerle değiştirmeliydi. Bu amaçla barış yanlısı olmayan başkanların lisansları iptal edilmeli, küs kulüpler bir araya getirilmeliydi. Devlet kurumları ise kulüpler arası dostluğu ve ilişkileri geliştirecek vesileler yaratmalıydı.

Kulüpler, isimlerini, renklerini ve işaretlerini kendileri seçeceklerdi ancak raporda tüm kulüpler için ortak kıyafet uygulaması getiriliyordu. Sadece belli spor dalları örneğin kış sporları gibi bulunduğu yerin şartlarına göre spor başkanının izni ile bir farklılığa izin veriyordu. Ortak kıyafet olarak dış kıyafet, manto, gerekliyse bere ve gerçek spor kıyafeti seçilecekti. Kıyafetin tedariki sporcu tarafından, ihtiyaç durumunda (prensip olarak müsabaka takımları hariç) kulüp; balkan ve olimpiyat oyunlarında ise Türk Spor Birliği tarafından temin edilecekti. Her ne kadar kulüpler renk ve işaretlerini kendileri belirlemek konusunda özgürlerse de ortak kıyafet uygulaması ile disiplinin oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Bütün üyelere, kulüp tarafından onaylanan Türk Spor Birliği'nin örnek kimlik kartı verilecek, özel kartların düzenlenmesine müsaade edilmeyecekti. Her üye Türk Spor Birliği tarafından belirlenen aidat ve katkı payı ödeyecekti. Bundan elde edilen gelirlerin bir kısmı Spor Müdürlüğü'ne aktarılacaktı. Ödeme yapmayan üyelerin kulüp etkinliklerine katılabilmesine fakat resmi müsabakalara ve birinci sınıf oyunlara katılmasına müsaade edilmeyecekti. Yıldız sporcuların aidat ödemekten kaçınmalarının önüne geçilecekti. Diem bu noktada aidat yükümlülüğünün yerine getirilmesi amacıyla üyelerin eğitilmesi her kulüp başkanının önemli bir görevi olarak tanımlamıştır. Hatta aidat ödemekten kaçınanlar, sporda onursal bir görev yürütme hakkını ve sonrasında da yurtseverlik nişanını alma hakkını kaybedeceklerdi.

Üyeler kendi içinde farklı departmanlarda çalıştırılmak üzere: İlk olarak kadınlar, yaşlı erkekler, müsabaka oyuncularını olarak; ikinci olarak büyük yerlerde mahallelere ayrılabilir; üçüncü olarak branş alanlarına göre ayrılabilirlerdi. Ancak departmanların sınıflandırılmasında genel eğitimin göz önüne alındığından emin

olunmalıydı. Departmanlar arasında ücret farkı söz konusu olabilirdi.

Carl Diem, kulüplerin idari merciler tarafından nasıl ve ne şekilde desteklenmesi gerektiği konusuna da açıklık getirmektedir. Bunun için Spor Müdürlüğü bünyesinde merkezi olarak yönetilen bir destek fonu açılmasını önermiştir. Kulüplerin sadece parasal yönden değil başka şekillerde de desteklenebileceğini, örneğin spor sahalarının bakımının belediyeler tarafından üstlenebileceğini, sonraki aşamada kulüplerin, sporla ilgili altyapı tesislerinin oluşturulması ve üyelerin mesleki eğitimlerinin tamamlanması gibi hususlarda desteklenmesini istemektedir. Spor Müdürlüğü oluşturduğu bölgesel spor aletleri deposu aracılığıyla kulüpleri araç ve gereç yönünden gerektiğinde desteklemekle birlikte, kurumsallaşma açısından kulüpler imkanları ölçüsünde doğacak masrafları kendileri de karşılayabilirdi. Kulüpler, merkezi fonlardan sadece ulusal menfaati olan spor seyahatleri, ulusal bayramlar veya uluslararası spor seyahati noktasında yardım alacak bunun dışında kalan masraflar mümkün olduğunca kulüplerin kendi gelir kaynakları üzerinden temin edilecekti. Spor ve gençlik gezileri ise askeri biletlerin kullanılmasıyla desteklenecekti. Faaliyet göstermeyen kulüplere ise devlet kaynaklarından destek verilmeyecekti.

Spor kulüplerinin yeni kurulumları için Diem'in iş planı şöyleydi: genel beden eğitimi; kısa, canlı ve etkili serbest çalışmalar, ağırlık kaldırma, top oyunları, partnerli oyunlar, koşu yarışları, atlama, taş atma, güreş, suyun olduğu yerlerde yüzme; belli başlı top oyunları için (futbol, hentbol) saha düzenlemesi; müdürlük tarafından verilemeyecek olan aletlerin yapılması gerçekleştirilecekti.

Diem, spor kulüplerinde yürüyüş yapmaya özendirilmesini tavsiye etmiş, uygun olan akarsularda el yapımı katlanabilir kayık kullanılabileceğini belirtmiş ve kayıklar için bir kılavuz yayımlandığını vurgulamıştır. Ve aynı anda hem gezmek hem de kürek çekmek için uygun olan akarsuların ve akşamları kalınabilecek misafirhanelerin özel bir listesini, spor müdürlüğü Milli Savunma Bakanlığı ile beraber yapmasını tavsiye etmiştir. Diem'e göre binicilik yapmak için gerekli olan hayvanların olduğu yerlerde kırsal binici kulüpleri kurulmalı ve kulüp faaliyetleri çevre belediyelerle yapılacak müsabakalarla canlı tutulmalıydı. Diem, bu noktada talimatları sonradan açıklanmak üzere her belediye bir atış sahası kurmakla zorunlu tutmuştur.

Diem'e göre *spor kulüplerinin amacı, her yönden sağlıklı beden eğitiminin geliştirilmesine özen göstermeleri ile seçkin bir sosyallik ve yurtseverlik bilincinin oluşturulmasına katkıda bulunmalarıydı.* Türk spor kulüpleri, devletin tüm vatandaşlarına ayırım gözetmeksizin eşit bir şekilde yaklaşmak zorundaydı ve halk birliğinin gerçek bir temsilini ortaya koymalıydı. Her kulüp, eğitici bir sosyal ortama sahip olmaya ve vatani duyguların varlığına ve korunmasına dikkat etmeliydi.

Diem planında onay almış özel kulüplerin spor başkanı tarafından belirlenen bir çerçevede üyelerinin genel eğitimiyle ilgilenmesini tavsiye etmiştir. Kulüpler imkanlar çerçevesinde gezici öğretmenler gönderilmesiyle desteklenecekti. Diem bu eğitimlerin kaydının kulüplerce mevcut yasanın öngördüğünün dışında zihinsel ve sosyal türden etkinliklerin de dahil olduğu ve kaydedildiği 'spor rapor defteri' tutulmasını önermiştir. Diem raporunda atılması gereken ilk ve en önemli adımın, kırsal kesim dahil tüm ülkeye özgür katılım/günüllülük üzerine kurulu spor kulüplerinin kurulması olduğunu vurgulamıştır.

Diem'in önerileri cumhuriyet kurucularının spor kulüplerine bakışına oldukça yakındır. Ahmet Fetgeri'nin Türkspor dergisindeki 2 Kanunusani 1930 tarihli 'Spor kulübü milli bir mekteptir' başlıklı yazısı kurucu kadronun bakışını da özetlemektedir: "...Bizim gibi her taraftan her türlü tehlikelere karşı koymak zaruretinde bulunan bir millet için (Spor Kulübü) keyf ve hevesin tatmin edilebileceği bir içtidagah değil, milletin bedeni, ruhi fikri ve hissi inkişaflarını, kudretlerini takviye ve tekemmül (gelişme/olgunlaşma) ettirebilecek bir milli mekteptir. ... haftanın muayyen akşamlarında içtimai, fikri, iktisadi ve saire mevzular üzerinde konuşmalar, dersler gösterilmeli, milli fikirlere kuvvet verilmeli, her an artan mütekabil ve bütün millete şamil bir muhabbet uyandırılmalı, her akşam muhakkak surette beden hareketleri, beden terbiyesi esasları üzerinde çalışılmalıdır."

Kültür Dernekleri

Carl Diem'in raporunda, beden eğitimi ve sporun uygulanması ve toplum tabanına yayılması için kurulmasını istediği bir diğer kurum kültür dernekleridir. Kültür derneklerinin kurulmasına da halk partisi görevlisi önyak olacaktı. Derneklere üye olabilmek için 30 yaşını doldurmuş olmak gerekliydi ve spor kulübünde olduğu gibi kültür derneğine de çifte üyelik mümkündü. Türk Kültür

Birliğini oluşturacak bu derneklerin amacı, erken yaşlanmayı önleyen toplumsal ve zihinsel yaşamın beden etkinlikleriyle yükseltilmesiydi. Bu amaca ulaşabilmek için sunumlar, eğitici filmler, müzik ve müsabaka amacı bulunmayan çok yönlü beden etkinliklerinden istifade edilecekti. Kültür dernekleri üyeleri, buldukları bölgenin bütün spor tesislerinden ücretsiz olarak yararlanabilecekler ve kulüp spor tesislerinin tamamından düşük bir ücret karşılığında hizmet alabileceklerdi. Dernekler, spor başkanlığının tespit ettiği bir aidat alacak, bunun bir bölümü de spor müdürlüğüne aktarılacaktı. Ayrıca derneklere üyelik için tüzük oluşturulmalı ve üyelere kimlik kartı verilmeliydi.

Spor Teşkilatına Dönük Öneriler

Diem'in hazırladığı raporda spor yönetimi ile ilgili ilk dikkat çeken husus, devletin bütün spor alanlarını Gazi'nin himaye ettiği, başında spor başkanının bulunduğu bakanlık düzeyindeki bir Spor Müdürlüğü Kurumu aracılığıyla yönetilmesidir. Diem'in yönetim anlayışı tepeden tabana doğru yayılan hiyerarşik bir örgütlenme modeline dayanıyordu. şöyle ki, öngörülen yönetim modelinde en tepe yönetici konumundaki Spor Başkanı, talimatların uygulanması için öncelikle kadrolu olarak bölge spor başkanlarını tayin edecekti ve bu bölge başkanları buldukları yörenin gelişmişlik düzeyine göre beş yıl içinde ilçe ve kaza örgütlenmesini oluşturacaktı. Bölge başkanları onursal olarak görev yürütseler dahi görev alanları içinde spor başkanı tarafından kendilerine verilen idari görevleri yapmakla yükümlü olacaktı. Verilecek görevlerin hangilerinin merkeze veya taşraya devredileceğine spor başkanı karar verecekti. Spor başkanı, spor dallarının idaresinin yürütülmesi için spor dalı başkanlarını da atama yetkisine sahipti. Diem, raporunda on üç adet spor dalı belirlemişti: Genel-eğitim, beden eğitimi, savunma sporları; hafif atletizm, hentbol; güreş, boks; futbol; yüzme; kürek çekme; yelkencilik; tenis; bisiklet sürme; binicilik; atıcılık; planörcülük; dağ ve kayak sporları.

Herhangi bir spor dalı için bölge idaresi kurulması gerektiği durumda, bölge spor başkanı yetkili spor dalı başkanlarıyla varacağı bir mutabakat sonucunda bölgeleri için bir spor dalı başkanı atayabilecekti. Spor dalı başkanları, spor dallarının olimpiyat programında yer alması halinde spor başkanının başkanlığında Ulusal Olimpiyat Komitesi'ni kurabilecekti. Spor başkanı ile şube müdürleri, bölge

spor dalı başkanları Türk Spor Birliği'nin Spor Yüksek Kurulu'nu oluşturacaktı ve bu kurula Savunma ve Sağlık Bakanlığı'ndan birer temsilci katılabilecekti.

Başında spor başkanının bulunduğu Spor Müdürlüğü merkez örgütlenmesinde sekiz şube yer alacaktı. Her şubenin görev alanı teşkilat planında belirlenmişti. Örneğin, birinci şube teşkilatla ilgili işlere, ikinci şube, okul öncesi ve okul dönemi işlerine, üçüncü şube ise eğitim işlerine tahsis edilmişti. Spor başkanı, bölge spor başkanı, spor dalı başkanlarının yanı sıra doğrudan kendisine bağlı gençlik ve kültür başkanlarını atayacaktı. Okul öncesi, okul ile gazi gençlik birlikleri gençlik başkanına, kültür dernekleri ise kültür başkanına bağlanacaktı.

Carl Diem, mevcut durumda müsabakalara verilen aşırı önemin ortadan kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun için gerektiğinde Spor Başkanı'nın görevden alınabileceğini belirtmiş ve bir spor başkanı için en iyi testin kendi personeli için düzenli ve çok yönlü beden egzersizi yapıp yapmadığına bakılmasını istemiştir. Diem'e göre, yeni kurulan kulüpler, hemen başarısız ilan edilmemelidir. Bunun için kuruluş aşamasında kulüplerin basınla daha yakın ilişki içerisinde olmasını önermiştir. Basının, spor olaylarına yaklaşımının sonuç odaklı olmaması gerektiğini ve spor basınının her zaman vatanın yüksek menfaatleri doğrultusunda hareket etmesini tavsiye etmiştir. Spor yönetimi maçlara taraflı hakemler göndermemeli, kulüpler dayanaksız suçlamalarla yıpratılmamalıydı. *Spor yönetiminin müdahalesi sürekli vesayete de dönüştürülmemelidir.* Spor ödülleri, yerel ürünlerden üretilmiş sanatsal eşyalardan seçilmelidir.

Diem'in beden kültürünün yaygınlaştırılması, teşvik edilmesi, şahısların ve kulüplerin çok yönlü olmalarının sağlanması, başarılı olan sporculardan örnekler yaratılması gibi amaçlarla üzerinde durduğu bir başka konu, başarı sınavları ve spor organizasyonlarıdır. Raporunda, bu tür ulusal organizasyonları her yıl yapılacak olanlar ve dört yılda bir yapılacak olanlar şeklinde gruplandırmıştır. Her yıl yapılmasını istediği etkinlikler arasında en dikkat çekici olanları, 19 Mayıs günü bütün ülke genelinde yapılmasını istediği "Gazi Gençlik Kutlamaları" ve yine 19 Mayıs'ta nüfusu üç binin üzerinde olan yerleşim yerlerinde yapılmasını istediği "Büyük Bayrak Koşusu"dur. Bunların dışında her yıl yapılmasını istediği beş ayrı sportif etkinlik daha vardır. Dört yılda yapılmasını istediği etkinlikler arasında ise

Ankara’da yapılacak “Türk Ulusal Oyunları”, “Erkek ve Kızlar İçin Gençlik Nişanı”, “Erkek ve Kadınlar için Spor Nişanı” yer almaktadır.

Diem, spor yöneticilerinin, beden eğitimi öğretmenlerinin yetiştirilmesine büyük önem atfetmiştir. Dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmek amaçlı beden eğitimi yüksek okulu kurulmasını önermiştir. Ülke genelinde, okul, kulüpler ve orduda yapılacak olan sporların aynı türden ve ‘ağızdaki diş sırası’ gibi olması gerektiğini belirtmiştir. Belediyelerin başta spor sahaları olmak üzere bu tür faaliyetler için ihtiyaç duyulan alt yapının hazırlanmasında görev üstlenmesini tavsiye etmiştir. Spor alanında önemli katkıları olan vatandaşlara ‘devlet nişanı’ verilmesi önerileri arasındadır.

Raporda beden eğitimi ve sporun, kadınlar için ne kadar önemli olduğuna ve askerlikle olan ilişkisine de değinilmiştir. Diem’e göre “kadınların spor yapması, erkeklerin spor yapmasından daha az değerli bir şey değildir”. Bu amaçla kadınların spor yapmasına özel bir önem gösterilmeli ancak kadınlara her spor dalı uygulanmamalıydı. Kadın sporcuların müsabakalarının erkeklerle birleştirilmemesine ve bu müsabakaların kamuoyu önünde yapılmamasına dikkat edilmeliydi. Bir halkın askeri duruşu açısından dağcılık, kayak, binicilik ve cirit gibi yöresel oyunların canlandırılmasını da tavsiye etmiş, bunun için Uludağ, Erciyes, ve Toros Dağlarında kayak ve dağcılık sporu için gerekli altyapının hazırlanmasını istemiştir.

6.2.3.1.2. Diem raporunun yansımaları

Diem’in raporunun iktidar politikalarında belirgin ilk yansıması, CHP’nin 1935 yılındaki 4.kurultayındaki parti program raporunda kendini göstermiştir. CHP Kurultay raporunun Milli talim ve terbiye başlıklı bölümünün 41.madde c bendinde: “fikri olduğu gibi bedeni inkişafa da ehemmiyet vermek ve bilhassa seciyeyi milli derin tarihimizin ilham ettiği yüksek derecelere çıkarmak büyük emeldir” denilmiştir. 50. maddesi ise şöyledir: “Türk gençliğinin başı, onları temiz bir ahlâk, yüksek bir yurt ve inkılap aşkı, içinde toplayacak milli bir teşkilâta bağlanacaktır. Bütün Türk gençliğine neşe ve sıhhatlerini, nefse ve millete inanmalarını besleyecek beden terbiyesi verecek ve gençlik, inkılabı ve bütün istiklâl şartlarıyla yurdu müdafaa etmeği en üstün vazife tanıyan ve bu vazifeyi yerine getirmek uğruna her varlığın

fedasına hazır tutan zihniyetle yetiştirilecektir. Bu ana terbiyenin tam netice vermesi için, Türk gençliğinin bir yandan düşünme, karar verme ve teşebbüs olma gibi yüksek muvaffakiyet hassaları inkişaf ettirilecek ve öte yandan gençlik her zorlu işin başarılmasında tek unsur olan sıkı disiplinin tesiri altında çalıştırılacaktır. Türkiye’de spor teşkilatı bu esaslara göre düzenlenecek ve yürütülecektir. Gençlik teşkilatının üniversite, mektepler, enstitüler, halkevleri, toplu işçi kullanan fabrika ve müesseselerle irtibatı ve yukarıdaki gayeler etrafında iş ve yol birlikleri tanzim edilecektir. Yurtta beden ve inkılap terbiyesi ile spor işlerinde yeknesaklık göz önünde tutulacaktır. Mekteplerde, devlet müesseselerinde, hususi müesseseler ve fabrikalarda bulunanlar arasında yaşlarına göre herkesin beden terbiyesi ile meşgul olması mecburiyet altına alınacaktır. Spor ve beden terbiyesi için luzumu olan saha ve kurumlar meydana getirilecektir. Sahaların temininde hususi idare ve belediyeler bilhassa alakalandırılacaktır”. (<https://www.tbmm.gov.tr/eyayin>. Erişim Tarihi: 19 Ağustos 2017⁸²)

50.maddeyle parti programında kurulacağı belirtilen Gençlik teşkilatında gençliğe neşe ve sağlık verecek beden terbiyesi uygulamaları yapılacağı, gençlerin devrim inkılapları ve vatani savunmayı görev bilinciyle yetiştirileceği ve düşünme, karar verme ve uygulama becerilerinin geliştirileceği, gençlerin her zorlu işin gerçekleştirilmesinde zorunlu olan disiplin altında çalıştırılacağı belirtilirken bunun için de üniversite, enstitü, halkevleri, fabrikalar ve işletmelerle işbirliği içinde olunacağı vurgulanmıştır. Okullarda, fabrikalarda, işletmelerde, devlet dairelerinde beden terbiyesinin zorunlu olacağı ilk kez burada belirtilmiş, bunun için yurtta saha ve kurumlar oluşturulacağı özel idare ve belediyelerin saha yapımı işiyle ilgileneceği ifade edilmiştir. Yurtta beden ve inkılap terbiyesi ile spor işlerinde bir bütünlük sağlanacağı vurgusu yeni bir oluşumun habercisidir.

Esasen 1933’ten itibaren dergilerde yeni bir yapılanma talebi ve gerekliliği hakkında yazılar yazılmaktaydı. Örneğin Spor Postası’nın 9 Ağustos 1934 tarihli sayısında Daniş Remzi, ‘Milli Spor ve Yüksek Tahsil’ isimli makalesinde “Halk

---

⁸²<https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/197610571%20CHP%204%20NCU%20BUYUK%20KURULTAYI%20GORUSMELERI%20TUTULGASI/197610571%20CHP%204%20NCU%20BUYUK%20KURULTAYI%20GORUSMELERI%20TUTULGASI%20BOLUM%202.pdf>

firkasının büyük bir kıymeti olarak başında bulunanlardan umumi katip ve büyük sporsever, gençlik hamisi (Recep Beyefendi) nihayet bu (Türk Spor Birliği)ni pek yakın bir zamanda kurarak bütün bir gençlik dileğini hakikat yapacaktır” diyerek spordaki merkez örgütlenme talebini dile getirmektedir.

Yine Spor Postası’ndaki (6 Birinci Teşrin 1934) Nusret Safa imzalı yazıda “10 sene gibi kısa bir zamanda asırlara sığmıyacak işler başardık, niçin bir spor inkılabı yapmalıyım?: .....gençlik ve spor her şeyden evvel halledilmesi bir şekil verilmesi icap eden meseledir. Fakat muvaffak olabilmek için çalışmak, evvela iyi bir teşkilat kurmak lazımdır. Biz bütün hüsnü niyetimize rağmen spor teşkilatımızın ihtiyaca tekabül edebileceğine inanmıyoruz. Çünkü teşkilat bu zamana kadar ortaya müsbet bir iş koymamıştır. ....Yepyeni bir spor teşkilatı kurmak lazımdır. Niçin bir spor inkılabı yapmalıyım!” yeni bir örgüte duyulan ihtiyaç spor inkılabı olarak vurgulanmaktadır.

Muhtar Bedi ise 11 Ağustos 1934 tarihinde Spor Postası’nda kaleme aldığı ‘Beklediğimiz Spor: Umumi Merkez ve mıntıkların başında azami otorite ve nüfuz sahibi birer asker istiyoruz! -Büyük halkçı Recep Beyefendinin ehemmiyetle nazarı dikkatine-’ başlıklı yazısında “Büyük inkılâbımızın seri ve şuurlu temposuna, şeflerimizin hüsnüniyetine rağmen bir türlü uyamıyan bütün sportif hareketlerle ferttik ihtiras ve gayelere basamak yapılmıya çalışılan bir kısmı klüpler geçen her sene ile rejime biç uyumıyan nev’i şahsına münhasır (kendine özgü), hedefsiz, bir tek cümle ile devlete, bütçeye faydasız ağır bir yük oldular” demektedir. Bedii, gençlik teşkilâtı organizasyonu hayata geçirilinceye kadar Türkiye İdman Cemiyetleri Merkezi başkanlığı, ikinci başkanlığı ve bütün mıntıka başlarına azami otorite sahibi, nüfuzlu birer asker konulmasını, kulüplere hiçbir şekilde para yardımında bulunmayıp tüm ihtiyaçlarını merkezden sağlanmasını, bütün maç gelirlerinin merkeze bırakılmasını, kulüplerin fahri (onursal) ve hami (koruyucu) başkanlığındaki vekillerin bundan ayrılmasını, her kulübe bir stat sağlanmasını, bu yapılamazsa mevcut statların belediyeye devredilmesini ve kulüplerin her zaman buralardan yararlanmasını, ceza alan oyuncuların sportif kıymetleri yanı sıra ahlâki seviyelerinin araştırılmasından sonra karar verilmesini, cezaların hiçbir zaman affedilmemesini, cezaların daha ağır olmasını, iyi futbolcuların şımartılmamasını, kulüplerdeki kasa

defterlerinin açılmamak üzere kapatılmasını, her işin merkezden yapılmasını, federasyonların yetki genişletilmesinin sağlanması olarak önerilerini sıralamıştır.

Muhtar Bedii'nin yazısını çalışmamız anlamında önemli kılan yazıda geçen sene bir milletvekilinin kendisine gençlik organizasyonunun kapsamlı bir şekil alması dolayısıyla var olan ittifak şeklinin aynen devam ettirilmesi zorunluluğundan bahsetmesidir. Ancak Bedii'nin kulüplerden doğduğunu düşündüğü problemlerden dolayı TİCİ başkan, başkan yardımcılığı ve mıntika başkanlıklarına etkili birer asker yönetici talep etmesi, otorite boşluğuna dikkat çekmesi hayli ilginç detayları oluşturmaktadır.

Osman Şevki Uludağ, Ülkü dergisindeki Şubat 1936'daki 'Spor Göreneğın Değıl Bilginin Eseri Olmalıdır' başlıklı yazısında şöyle demektedir;

“ ... geniş davaları görmemezliğe gelmek ve susmak her akli erenin mecbur olduğu ulusal ödeve göz yummak demek olacaktır. ...Spor kulüpleri sporun ilmını bilmiyorlar, her yaşın her bünyenin kendisine mahsus sporu olduğunda kanaatları yoktur. ... Arkadaşlar, biz şuursuz spor istemiyoruz, spordan bir gaye bekliyoruz. Bu gaye millidir, vatanidir, sosyaldır. ... İşte, bu kanaat ile dir ki, alaylı mütehassısların ne diyeceklerini kendilerine sormadan harekete geçmiş bulunuyoruz... Biz TİCİ'nin maksadında muvaffak olmasını candan dileriz. Fakat ortaya bozguncular çıkarsa işin arkası yine bırakılmayacaktır. O vakit de devletin başa geçmesini isteyeceğiz”.

Uludağ, sporun ulusal bir dava olduğu, kulüplerin yaptıkları işin önemini ve bilimsel yönünü bilmediklerini, bu sebeplerle devletin sporun başına geçmesi gerektiğı net biçimde ifade etmektedir.

Diem'in raporu doğrultusunda yeni yapılanmayı ve sporda disiplin ve müellefiyeti destekleyenler kadar karşı çıkan isimler de olmuştur. Bunlardan bir tanesi Burhan Felek'tir. Türkspor dergisininin 27 Kanunusani 1934 tarihli sayısının başyazısında;

“Anadolu ajansından: ‘Alman Spor Reisi Tschammer bir mülakatta Almanyanın spor ve beden terbiyesini tensik etmekte olduğunu söylemiş ve demiştir ki: -Askere bedeni terbiye zaruri ise de sporcuya askeri talimler yaptırılması spor ile telif kabul etmez. Diğır taraftan kati olan askeri inzibatın spor talimlerinde yeri olamaz. Esasen sporun gayesi milletler arasında dostluk hisleri ve mütekebil (karşılıklı) hürmet tesisine yardım etmektir’ ... Bugün dünyanın en müfrit milliyetçilerinin elinde her şubesi tam askerî inzibatla idare edilen Almanya'nın en selahiyetdar (yetkili) spor adamının bu sözü de artık gösterir ki; spor bir zevk, bir refah ve bir arzu meselesidir. Bunu ancak bu karakterini bozmayarak idare

etmekle yaşatabiliriz ... Kafi ve tereddütsüz kanî olmalıyız ki; spor hususî ve şahsî teşebbüslerden doğan ölçüsüz bir kuvvettir ve en kuvvetli tarafı gençliğin ceht cereyanlarını sevketmesindedir. Bunun bu hususî ve şahsî karakterlerini değiştirmek, mahiyetinde değişmesine sebep olur. Spor şahsın ve hususî teşebbüslerin malı, fakat hükümet ve milletin mahmîsi (korunan, himaye edilen) olarak kalmalıdır”

diyerek sporun şahsın ve özel girişimlerin malı olması gerektiğini, hükümetin koruyucu, himaye edici olması gerektiğini vurgulamıştır.

Nüzhet Baba'nın itirazı ise (Ülkü dergisi, Mart 1939);

“spor işlerinde umumi olarak şu kanattayım ki her şeyde evvel memlekette yapabileceğimiz sporlarla yapamayacağımız sporları ayırt ederek bunlara bizce verilecek ehemmiyet sırasına göre taksim etmeliyiz. Bu taksim işinde Türk milletinin seciyesine, karakteristiklerine, göreneğine ve biraz da parasına uygunluk nazarı itibara alınmalıdır. Bir zamanlar bütün dünyada ziyadesiyle revaçta olan şahinle kuş avına yahut ta atla tilki avına çıkmak bugün için eskimiş ve pek mahdut bir zümre hariç, cazibesini kaybetmiş eğlencelerdir. Hele bize uygun olmayan ve tatbiki büyük külfetleri icabettiren sporlara kaçmak emek ve azmin herhalde iktisadi bir kullanışı değil, israfıdır. Bunun için spor işinde bu noktayı gözden uzak tutmamalıyız”

Türk milletinin yapısına, göreneğine ve memleketin iktisadi durumuna göre sporların yapılması yönündedir.

Baba, Haziran 1940'ta Ülkü dergisindeki bir diğer yazısında ise;

“Diğer taraftan dünyanın başka ülkelerinde, okyanuslar aşırı diyarlarında milletler çocuklarını hürriyet havası ile dolu; ciğerleri olduğu kadar bundan daha mühim (eğer tabiri caizse) uzuv olan ruhları da temniye edici beden terbiyesi usulleri ile ve emsalsiz muvaffakiyetler elde ediyorlardı. Bir çocuğun, bir gencin hatta bir büyüğün en büyük hakkı oyun ve esasında hayat büyük bir oyun değil midir? ... İşin garibi biri şimal memleketlerinin burunun dibinde diğer Almanya'da bitişik İngiltere ve Fransa'da da beden terbiyesi mefhumu hiç de Amerika'dan farklı olmayarak taazzuv ediyordu. Birbirine bu kadar yakın oldukları halde bu iki memleketin hele İngiltere'nin şimal memleketlerinde doğan sistemlere asla itibar etmeyişi de bize isbat eder ki şimal memleketleri bu işe birtakım içtimai, iktisadi ve siyasi-bünyevi zorlayıcı sebeplerle başvurmuşlardı. Manş'ın ötesinde bu zorlayıcı sebepler mevcut olmadığındandır ki gençleri ve insanları zatülhareke birer makine telakki edib ona göre bir beden terbiye sistemi icad etmek de akla gelmeyordu. ... Bir çocuğa bacağını kaldır, kolunu indir diye kumanda verirken düşünmeliyiz ki çocuk ‘maymun gibi terbiye ediliyorum, sebep nedir bu hale?’ diye içinden feveran halindedir. Arka arkaya dizilen, birbirinden ikişer adım aralıklı diziler halinde cimnastik adımı koşturulan çocuklar içlerinden bu cendere yerine: ‘birbirimizle yarışsak günah mı olur?’ sualini beyhude sorar dururlar. ... Hiç

şübhe yok ki beden terbiye ve sporumuzu başkalarından itiane değil, kendi bünyemizde mündemiç varlıkları teşmil, inkişaf ve uzuvlandırmak suretiyle yaratmak mevkiindeyiz.

Başkalarından kopye edecek olursak beyhude uğraşmış oluruz”

diyerek çocuk ve gençleri sert ve aşırı disiplin içerisinde eğitmenin onların gönüllü olarak spor yapmayacaklarını, her sistemin kendi koşulları çerçevesinde oluştuğunu, sistem aktarımı, taklidi yoluyla değil kendi sistemimizi kurarak gelişmenin mümkün olacağını belirtmektedir.

Ancak bütün bu itirazlara karşın 1930’larda beden politikalarının şekillenirken halk sağlığını geliştirmeye dönük öjenik önceliğin yerini yaklaşan savaşın etkisiyle militarist kaygılara bırakmasıyla birlikte denilebilir ki Alman sisteminin Türk sporu üzerinde etkilerini yayabileceği bir zemin de beraberinde gelmiştir. Dönem yayınlarında öne çıkarılan dağcılık, kayak ve planörcülük/havacılık faaliyetlerine dair bu sporların önemine dair ve yapılmasını teşvik eden haberler, militarist kaygıların yansıması olarak görülebilmektedir.

Örneğin Yaşar Nabi, Ulus gazetesinde 16 Nisan 1936 tarihli yazısında “... Havacılık bütün spor şubeleri içinde, neden en fazla yayılmaya ve bunun için de en fazla teşvike değer olanıdır? çünkü sporcuda beden terbiyesinin başlıca gayelerini teşkil eden cesareti, kendine güveni, yiğitlik hissini inkişaf ettirir. ... Asırlarca müddet sürmüş olan bir uyuşukluğun son kötü tesirlerini de silkip atmak işile uğraşan ve asırların ihmal etmiş olduğu eserleri yılların çerçevesine sığdırmak zorunda bulunan bir millet olduğumuz için, gençliğe, enerjik ve dinamik bir terbiye vermekle her memleketten fazla mükellef olduğumuzu bir dakika hatırımızdan çıkaramayız” demektedir. Tekirdağ milletvekili de olan Rahmi Apak ise, savaşı dünyadan kaldırmanın mümkün olmadığını dolayısıyla hazırlıklı olmak gerektiğini, bu amaçla ‘dağcılık’, ‘havacılık’, ‘yüzücülük’, ‘atıcılık’ gibi spor dallarına önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Apak, 1936). Davet edildikten sonra yaptığı iki aylık gezi ve görüşmeler sonrasında hazırladığı raporunda Diem’in de bu spor dallarına ayrı bir yer verdiği görülmektedir.

Diem’in davet edilmesi, kendisine hazırlatılan rapor ve bu raporun parti programlarına olan yansıması, Partinin TİCİ kongrelerine üst düzeyde katılıp ağırlığını hissettirmesi, gerçekleştirdiği kongrelerde parti programında spor vurgusu, dergilerde çıkan yazılar ve haberler, devlete bağlı bir spor teşkilatının varlığının daha

faydalı olacağı anlayışını pekiştirmiş, bu atmosferde 1936 Şubat'ında TİCİ'nin sekizinci kongresine gidilmiştir.

TİCİ'nin 13 Şubat 1936 günü Ankara'da başlayan VIII.Umum Kongresi'nin daha ilk gününde, İttifak'ın artık devrini tamamlamış olduğu ve bağımsız bir kuruluş yerine yarı resmi hüviyete haiz bir kuruluş getirilmesinin daha doğru olduğu kanaati baş göstermiştir. Yurtta sporun gösterdiği gelişme karşısında kulüpler tarafından kurulan bir ittifakın bu konuda yetersiz kalacağı ve devlet elinin de Türk sporuna karışması gerektiği görüşü kısa zamanda kongreye hakim olmuştur. Kongrenin son toplantısında üyelerin ittifakıyla fesih kararı alınırken ittifak yerini CHP'ye bağlı Türk Spor Kurumu'na yerini bırakmıştır (Atabeyoğlu, 1991; Tayga, 1990).

Bir genelge ile durum bütün spor bölgelerine şöyle duyurulmuştur: “Kemalizmin öz çocuğu ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin tabii üyesi bulunan Türk sporcularının partiye olan bağlılıklarının hukuk bakımından ve formalite itibariyle tamamlanması maksadıyla Sekizinci Kongre'de bu bağlılığın kabulünün Parti Başkanlığı'ndan rica edilmesine ve esas tüzüğümüze bir madde halinde konulmasına karar verilmiştir. Partice bu dileğimiz kabul edilmiş ve formalitesi ikmal edilmiş ve bağlılık hukuken de tamamlanmıştır. Çok büyük bir önemi olan bu bağlılığın bütün programla yapılacak olan bir törende tebarüz ettirilmesi muvafık görülmüştür. Bu törenin tekmil yurtta aynı günde yapılması kabul edilmiştir..”.

29 Ekim 1936 günü bütün yurtta sporcular, ilk ve ilçe merkezlerinde düzenlenen büyük ve parlak törenlerle Cumhuriyet Halk Partisi'ne yazılmıştır. Bu kayıt törenlerinden sonra sporcular, ellerinde Türk bayrakları ve Cumhuriyet Halk Partisi flamalarıyla topluca geçit resmi yaparak Atatürk anıtlarına çelenk koymuş (Atabeyoğlu, 1991) bağlılıklarını göstermişlerdir. Dönem yayınlarında sporcuların bu birliktelikten memnuniyet duydukları vurgulanmıştır: “Türk sporcuları Türk Spor Kurumu, kendisini yurdun kurtuluş ve yeni baştan kuruluşunu temin edici tek ve yüksek siyasal bir tesisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin öz bir çocuğu ve onun bünyesinden bir parça sayar” (Ulus gazetesi, 19 Nisan 1936:1).

6.2.3.2.Devletleşmeye giden yolda ilk kurum: Türk Spor Kurumu

Bu yapısal değişimi en iyi anlatan başlık Türk Spor Kurumu (TSK) dergisindeki köşesinde Behçet Kemal Çağlar tarafından atılmıştır: ‘Kemalistler Spor Davasına El Koymuşlardır’. Çağlar, yazısında şöyle demektedir:

“Artık hiç bir kimsenin inkar etmek değil dudak bile bükemeyeceği sadece ve muhteşem hakikatler üzerinde bir daha duralım; Spor. Türkiye’de her yerde olduğu gibi ve belki her yerden fazla, bir hayatı ihtiyaçtır. Spor, her yerde olduğu kadar Türkiyede de, umumi terbiye meselesinin en esaslı hükmüdür. Disiplinli ve verimli, hür ve hevesli gençlik teşkilatına spor teşkilatından başlamak en doğru yoldur. Türk gençliğinin hareket ve hamle zaten kanında olan sporculuğu tarihten evvel başlayan büyük ve ciddi bir milletin çocuklarının, spor hevesi her yerde olduğundan daha çok ve daha çabuk artırılabilir, teşkilatlandırılabilir. Bütün bu sade ve muhteşem hakikatler, artık herkesin gözü önündedir. Hiç bir asil ve ehemmiyetli varlığı yurt dışında görmek istemeyen, bağrına basıp yetiştirmekten ve geliştirmekten geri durmayan Cumhuriyet Halk Partisi ve Türk Spor Kurumu muhakkak memlekete en uygun, memleket şartları ve hususiyetleri içinde en verimli hal tarzını bulacaklardır. Şimdiye kadar neyi ele almışsa mutlaka en isabetli, en temkinli çarelerle en iyi neticeyi almasını ve en uygun yolu bulmasını bilenlerden spor davasının da istediği kadar çetin ve şümulla olsun, halledileceğini ve başarılı olacağını bilmek en tabii bir hareket olur. ... Kemalistler spor davasına el koymuşlardır” (Çağlar, 1936).

Yazıda dikkat çeken nokta, gençlik teşkilatı yapılanmasına spor teşkilatı ile başlama, ‘Disiplinli ve verimli, hür ve hevesli gençlik teşkilatına spor teşkilatından başlamak en doğru yoldur’ vurgusudur. Çağlar, tarihten gelen sporcu kimliği ile Türk gençlerinin çok hızlı biçimde teşkilatlandırabileceği belirtirken parti ve Türk Spor Kurumu’nun ülke şartlarına en uygun çözüm yolunun bulunacağına olan inancı vurgulayarak yazısını bitirmiştir.

TSK’nın amacı, Kurum Nizamnamesi’nin⁸³ (Tüzük) 1.maddesinde “Türkiye’de sporun milli ve fenni (ulusal ve bilimsel) esaslara göre yayılmasına ve yükselmesine çalışır, Türk sporculuğunu yurt içinde ve dışında temsil eder” şeklinde belirtilmiştir (Sümer, 1990). TSK nizamnamesinde belirttiği amaç ve görevleri yerine getirmek için TİCİ gibi taşra ve merkez şeklinde örgütlenmiştir. Türk Spor Kurumu; merkez örgütlenmesi: büyük kongre, genel merkez, genel merkez heyeti, asbaşkan, genel

---

⁸³ Nizamnameye ilişkin detaylı bilgi için bkz. Yunus Tayga, Türk spor tarihine genel bakış; Kurthan Fişek, Spor Yönetimi.

sekreter, teftiş bürosu, sağlık bürosu, hesap bürosu, federasyonlardan; taşra örgütlenmesi: spor çevreleri, spor bölge kongreleri, spor bölgeleri, bölge heyetleri, ajanlar, lig heyetleri, spor kulüpleri ve spor yuvalarından oluşturulmuştur.

Kendisine üye olmak isteyen kulüplerden profesyonelliği, içki ve kumarı reddetmelerini talep eden TSK'nın iki yılda bir toplanan büyük genel kurulda; bölgelerden ve spor kulüplerinden birer delege, kültür bakanlığı temsilcisi, sağlık bakanlığı temsilcisi, genel kurmay başkanlığı temsilcisi, cumhuriyet halk partisi temsilci yer almıştır (Sümer, 1990). Temsil oranına bakıldığında parti-devlet yapılanmasıyla olan bütünleşme okunabilmektedir.

Türk Spor Kurumu ile beraber söylem düzeyinde bile olsa, bu dönemden itibaren 'kitle için spor anlayışı', Türkiye'nin spor sistemine egemen olmaya başlamıştır. Fiziki kültür politikalarının nihai amaçlarına ulaşmak için kitle katılımının gerekli olduğu, TİCİ'nin Türk sporunu bu ölçekte örgütleyemeyecekleri için yeni bir idari sistem kurma konusunda birleşmişlerdir. Akın, TSK'yı TİCİ'den ayıran en önemli farkın kitle için spor anlayışı olduğunu belirtmektedir (2005). Diem'in raporunda sporun yayılması için 'her yönden sağlıklı beden eğitiminin geliştirilmesine özen gösterme, seçkin bir sosyallik ve yurtseverlik bilinci oluşturma' amacındaki spor kulüplerinin 'kırsal kesim dahil tüm ülkeye özgür katılım/günüllülük üzerine' kurulmasını; beden kültürünün yaygınlaştırılması, teşvik edilmesi, şahısların ve kulüplerin çok yönlü olmalarının sağlanması, başarılı olan sporculardan örnekler yaratılması amacıyla spor organizasyonları, bayramları yapılması ve nişan, flama gibi ödüller verilmesini; sahaların yapımı konusunda belediyelerden de yardım alınmasını, sporla ilgili altyapı tesislerinin oluşturulması gibi hususlarda kulüplerin desteklenmesi önerilerinin hepsi sporun yaygınlaştırılmasına, kitleleştirilmesine yöneliktir.

Türk Spor Kurumu'nun kurulmasıyla birlikte spor yönetimi Almanya'da olduğu gibi Türkiye'de de devletin partisine bırakılmıştır (Fişek, 1985). Sporda yönetimin devlet eline tam anlamıyla geçmesiyle birlikte Türk Spor Kurumu (1936-1938) döneminde 415.000 TL sarf edilerek 31 yerde tesis yapımı (Keten, 1993) kitlesel anlamda spor yaptırmaya dönük altyapı sorununu ortadan kaldırmaya yöneliktir. Diem'in Uludağ, Erciyes, ve Toros Dağlarında kayak ve dağcılık sporu için gerekli

altyapının hazırlanması önerisinin Uludağ, Elmadağ ve Dikmen gibi yerlerde kış ve kayak alanlar yapılması ile gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Bu dönemde sporun ilk kez hükümet programında yer alması da halka toplu, kitlesel olarak spor yaptırmanın görev olarak kabul edildiği ve amaçlandığını göstermektedir. 1937 hükümet programında yer alan spor bölümünde amaç şöyle çizilmiştir; “Türk yurttaşını, görüş ve düşünce açısından güçlü, beden açıdan güçlü ve tam sağlıklı, seçkin ve gürbüz insan olarak yetiştirmek ve sporu örgütlemek” (Sümer, 1990). Program hakkında konuşmasında Celal Bayar (Tayga, 1990);

“Milli Kültür kadrosu içinde mütealası zaruri gördüğümüz sporu profesyonel şampiyon yetiştirmek için istemiyoruz. ... Spor okullarımız gibi, sahnemiz milli kültürümüzün bir cüz’üdür. Büyük gaye Türk vatandaşını fikir ve düşünce itibarıyla kuvvetli, vucut itibarıyla kuvvetli ve tām sıhhatli, seciyyeli, gürbüz, güzel insan olarak yetiştirmelidir. Nasıl ki memleketimizde okumak, yazmak bilmeyen tek vatandaşın kalmasını istemiyorsak sevdiği ve bütün hayatınca tatbik edeceği laâkal bir sporcu olmayan vatandaş da kalmamalıdır. Salim bir kafa ancak sağlam bir vucutta olabilir sözü Türk ata sözüdür. Yine bu mülâhaza iledir ki bütün vatandaşlarda verim kudretini muhafaza için muntazam çalışma ve yıl tatillerinden istifade ve seyahat zevkinin inkişafına taraftarız. Sporun bir merkeze bağlayıp teşkilâtlandırmak ve muhtelif spor teşekkül ve hareketlerini o vasıta ile idare etmek için huzurunuzda bir kanun layihası geleceğiz.”

sözleriyle Cumhuriyet yönetiminin beden ve zihinsel eğitimi bir bütün olarak gördüğünü, okuma-yazma bilen ve hayatı boyunca en azından bir sporla uğraşan bireylerden kurulu bir toplum oluşturmanın, vatandaşlardaki verim gücünü korumak için düzenli çalışmanın hedeflediğini ve bunu gerçekleştirmek üzere kanun tasarısı hazırlandığını belirtmektedir.

Dönemin önde gelen spor adamlarından Vildan Aşir’in, Türk Spor Kurumu dergisinin 17 Mayıs 1937 tarihli 46.sayısında ‘19 Mayıs Bayramı ve Gençlik Meselesi’ başlıklı yazısındaki “... Endüstri savaşımızın güçlüklerini yenmek için daha kuvvetli ve neş’eli olalım. ... Yarın vatanın müdafaasına koşmak lazım gelince kömür tozu pistlere yahut yeşil çim sahalara alışkın ceylan bileklerimiz incinmeden postallarımızı taşıyabilsin. ... Birbirimizi sevmeyi ve bu sevgi ile milli bir ideal etrafında kenetlenmeyi öğrenelim diye spor yapacağız. ... Sporun spor için değil, yurt için yapacağız” sözleri erken cumhuriyet döneminin spor’dan beklentisi özetler niteliktedir.

Bu özeti oldukça kapsamlı olarak ortaya koyan Falih Rıfkı Atay'ın 8 Ağustos 1937 Kırmızı Beyaz dergisindeki 'Spor gençliği' başlıklı yazısı devletin bakışını ortaya koymaktadır;

“...Biz vücut, ruh ve kafaca, çetin ve güç Türkiye inşasını başarabilecek Kemalizm gençliğini yetiştirmek istiyoruz. Bu davayı, bir yarış veya arena seyircilerinin ihtirası ile değil, yeni zamanlar Türkiyesinin yaratıcı unsurlar kadrosunu bir an evvel elde etmek aşkı ile takip ediyoruz. Türk sporu ne bazı kimselerin seyahat zevkini, ne başkalarının tayfacılık keyfini hoşnut etmek vesilesi olmamak lazımdır. Hastalık ve bakımsızlığın bilhassa şehir ve kasabalarda tahrip ettiği Türk bünyesini açık hava idman ve oyunları ile kurtarıırken, bu bünyenin içindeki bazı kötü verasetleri de tedavi etmeye uğraşyoruz. Devlet maddi, manevi elinden gelen yardımı yapıyor: nihayet hem bu yardımın, hem de ana baba itimadının gelişi güzel harcandığını, eski mahalle kavgacılığı ve sokak küfürcülüğü havasının, sıksık, spor meydanlarını ve spor sütunlarını işgal ettiğini görüyoruz. Türk gençliğini saflara bölüp onları karşı karşıya dövüştürmeğe, kulüpleri kin ocaklarına çevirmeğe hiç kimsenin hakkı yoktur. Bünyece sıhhatli, ruhça asil ve şevkli, hepsi sevmeği, dayanışmağı, bir gayeye doru tek fert gibi koşmağı bilen Türk gençliği gayedir: herkes, stad, mektep, klüp, bütün müesseseler yalnız böyle bir gençlik elde etmeği hedef edineceklerdir. Sporcu, cemiyette müstesna bir terbiyenin, centilmen terbiyesinin timsali olarak telakki edilecektir. Biz sporu, yalnız böyle bir gençliği aradığımızdan ve istediğimizden ve onu yetiştirdiği kadar himaye ediyoruz. Yüksek devlet mürakabesi ve nizamı her şeyi halledecektir”

Bu 'nizamı' hayata geçirmek adına İçişleri bakanı ve CHF genel sekreteri Şükrü Kaya, 14 Ağustos 1937'de valilere ve parti başkanlarına yazdığı bir yazı ile partinin yeni kararını bildirmişti; “...spor işlerine daha müessir, verimli, düzenli ve disiplinli bir çalışma temini maksadıyla Bölge Başkanlıklarına Vilayet Parti Başkanlarının getirilmesi kararlaştırılmıştır.” Bunu, Türk Spor Kurumu Merkez Heyetinin 16 Ağustos 1937 günü yapılan toplantısında bütün Spor Bölge Başkanlıklarına oraların Parti Başkanlarının seçilmesi ittifakla kararlaştırılması izlemiştir (Atabeyoğlu, 1981). Kurulduğu yıl Türk Spor Kurumu Genel Sekreteri olan Nizamettin Kırşan, 1939 yılında bu tabloyu şöyle yazmaktadır: “..... Türk Spor Kurumu, o tarihten itibaren resmen bir parti teşekkülü olmuştur. Bundan sonradır ki, yıllık varidat masraf bütçeleri ve çalışma programları gibi esaslı işleri Parti Genel Sekreterliği'nin tensip ve tasvibine sunuluyor, ehemmiyetli görülen meseleler hakkında Partiden direktif alınıyordu...” (1939).

Atabeyoğlu (1981), Türk Spor Kurumunun partiye bağlanma ve Türk spor yönetiminin parti yönetimi altına girme nedenini Atatürk ve Spor isimli kitabında açıklamaktadır. Atabeyoğlu'na göre Atatürk'ün Avrupa ülkelerinde çeşitli spor modellerini incelediğini, günün beden eğitimi camiası içinde bulunan kişilerin Almanya'da eğitim görmüş olmalarının da etkisiyle Türk yapısına en uygun olanın Almanya'daki model olduğunun bu uzmanlarca ileri sürüldüğünü ve Alman modelinin benimsendiğini ifade etmektedir. Almanya'da Hitler'in kurduğunu olduğu 'Jugend' teşkilatının bir modeli olarak hazırlanan 'Türk Spor Kurumu' çalışma programı ve yönetmeliğinin mimarı Almanya'daki 'Jugend' teşkilatını hazırlayan Alman spor adamı Carl Diem'dir (Atabeyoğlu, 2003). Atabeyoğlu, Carl Diem'in hazırladığı model doğrultusunda Cumhuriyet Halk Partisine bağlı 'Türk Spor Kurumu' ortaya çıktığını ifade etmiştir (2001).

Sümer, TSK'nın kapatılıp yerine Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kurulmasının nedeni olarak futbol saha ve tribünlerindeki olayların partiye atfedilmesi dolayısıyla devletçi bir yönetim şeklinin gündeme geldiğini ve 3530 sayılı yasanın ortaya çıktığını iddia etmektedir (1990). Fişek ise bu nedenin, 'ara rejim' olarak nitelendirdiği TSK döneminin sporda devletçilikle sporda partçiliği birbirine karıştırması ve sonunda işin içinden çıkamaması olduğunu düşünmektedir (1983). Bu değerlendirmelerin yanı sıra sözkonusu yıllarda Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün ortaya çıkmasında Kıta Avrupa'sındaki savaşın ayak seslerinin pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de beden eğitimi ve spor çalışmalarını savaşa hazırlık boyutuyla devletin eline alması gerekliliğinin etkisi bulunmaktadır. Pek çok farklı dinamiğin etkisiyle sonuç olarak spor yönetimini doğrudan devlet eline vermek amacıyla meclise sunulan kanun tasarısıyla beraber Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1938 yılında kurulmuştur.

6.2.3.3. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ve 3530 Sayılı Beden Terbiyesi Kanunu '*Topyekun spor*'

29 Haziran 1938'de kabul edilen 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu'nun meclis görüşmeleri sırasında İçişleri Bakanı Şükrü Kaya "...Bu (spor), devletin işidir. Onun içindir ki bu işi, hey'et-i umumiyesiyle (bütünüyle) devlete veriyoruz. Devlet, nüfuzu, kudreti ve elindeki menbalarıyla (kaynaklarıyla) milletimizin bu

kadar sevdiği bir işi behemahal (kesinlikle) tanzim etmelidir. Tanzim ettiğimiz kanun, inkılabımızın spor hakkındaki mühim (önemli) olarak attığı ilk adımdır...” (Atabeyoğlu, 2001) spor alanının kesinlikle düzenlenmesi gerektiği, bu işin ise bütünüyle devlet eline, kontrolüne verildiğini belirtmiştir.

Toplam 28 maddeden oluşan 3530 sayılı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Kanununun gerekçesinde; Beden terbiyesi, spor ve ona mülhak (bağlı) olan diğer hareketleri, milli terbiyenin esaslı bir rüknu (güçlü ve sağlam yönü) olarak telakki (kabul) ediyoruz. Her terbiyenin olduğu gibi, beden terbiyesinde fertleri milletlere ve milletlerle beraber bütün beşeriyete hayırlı bir eleman olarak yetiştirmek gayesini taşır” ifadesi yer almaktadır (Keten,1993).

Celal Bayar, Kanun’un gerekçesiyle ilgili olarak Meclis’te konuşurken TİCİ’nin sporu bütün yurda yaymakta başarısız kaldığından söz ederek; TSK’nin ise sporun fiziki altyapısını iyileştirmesine hizmet etmesine ve merkezi bir örgütlenmeyi sağlamasına rağmen, ortaya çıkan çeşitli sakıncaların beden terbiyesi ve sporun bir devlet meselesi olarak ele alınması gerektiğini gösterdiğinin altını çizmiştir. Bayar’a göre Türk sporunun Batı sporu karşısındaki geri kalmışlığı ancak kuvvetli bir otorite ve sıkı bir disiplin yoluyla giderilebilirdi:

“... her iki devrenin verdiği tecrübeler ve son yıllarda garb memleketlerinde sporun sevk ve idaresinde tecelli eden fikirler ve hareketler sporun tıpkı maarif ve sıhhat işleri gibi bir Devlet işi olarak ele alınması lüzumunu ortaya koymuştur. Birçok garb memleketleri neslin ıslahını ve yurddaşlarını yüksek beden ve normal vasıflı insanlar olarak yetiştirilmesini memleket müdafaasının ve iktisadi kalkınmanın en mühim bir amili olarak telakki eylediklerinden spor ve beden terbiyesine birinci derecede yer vermişler ve sporun sevk ve idaresini yalnız Devlet hizmetleri arasına almakla kalmayıp ona Devlet mekanizması içinde yer vermişlerdir... Garb memleketlerinin birçoklarına nisbetle sporda olan geriliğimizi kısa bir zamanda gidermek için sporda kuvvetli bir otorite ve disiplin kurmak şiddetli ihtiyacı da bu düşüncüyü teyid eder. Filhakika maarif, iktisad, ordu ve halk gibi büyük insan topluluklarını sinesinde bulunduran müesseselerin beden terbiyesini ve sporu ancak müesseselerin üstündeki bir makamın prestiji ile sevk ve idare edilebileceği düşünülerek bu kanun ile sporun sevk ve idaresi Başbakanlık makamile ilgilendirilmiştir” (Akın, 2014).

Kanun görüşmelerinde konuşan İçişleri bakanı Şükrü Kaya (1938/TBMM Zabıt Ceridesi) “Her terbiyenin olduğu gibi beden terbiyesi, fertleri milletlere ve milletlerle beraber bütün beşeriyete hayırlı bir eleman olarak yetiştirmek gayesini

istihdaf eder. Beden terbiyesi ile vücudu kuvvetlendirmek, güzelleştirmek, gençlerimizi ferdlerimizi hayat savaşı için kudretli bir hale getirmek istiyoruz. ... Fikir terbiyesi, kuvvetli bir fikir terbiyesi şüphesiz ki, sağlam vücuda bulunur. Sağlam vücut elde edebilmek için yalnız milletin verdiği tabii eleman kafi değildir. Onu zamanımızın bilgilerile ve tecrübelerile teçhiz ederek yetiştirmek lazımdır. Türk milleti esasen kuvvetlidir. Cihanda ‘Türk gibi kuvvetli’ denmenin elbette bir sebebi vardır. Türk milleti kuvvetini yalnız kendi ırkından almış değildir, kuvvetini yalnız ırki hususiyetine de borçlu değildir. Türkler bütün sporları yapmış ve onlarla vücudunu kuvvetlendirmiş bir millettir. ... Beden terbiyesi ve spor Türklerde milli bir anane olmakla beraber, her şeyde olduğu gibi, bunu da nizam altına almak icab ederdi” sözleriyle devletin beden eğitimi ve spora bakışını ortaya koymuştur. Burada öne çıkan beden eğitimi ve sporun, tüm dünyada öncelikle vatana ve tüm dünyaya faydalı birer kişi yetiştirmek amacını taşıdığı vurgusudur. Başta gençler olmak üzere tüm toplumu güçlendirip, güzelleştirme hedefinden, Türk’ün ırk olarak güçlü ve spor geleneğine sahip olduğundan söz edilmiştir. Osman Şevki Uludağ ise “yıkılmamak için kuvvetli olmağa muhtacız. Dayanıklı ve sağlam yaşamak için de bu teşkilatın mutlak surette Devletin eline geçmesi şarttır” sözleriyle beden terbiyesi yönetiminin devlet eline geçmesiyle sonuç alınabileceğini belirtmiştir.

“Yurttaşın fiziksel ve moral (ruhsal) yeteneklerinin ulusal ve devrimci amaçlara göre gelişimini sağlayan, oyun, cimnastik ve spor etkinliklerini sevk ve idare etmek” (Sümer, 1990) şeklindeki birinci maddesi uyarınca Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü kurulmuştur. Kuruluş hazırlıklarının tamamlanıp müdürlüğün resmen faaliyete geçişi, 1939 yılı Ocak ayı başında gerçekleşmiştir (Atabeyoğlu, 2001). Yasa ile kurulan genel müdürlük makamına Tümgeneral Cemil Tahir Taner atanmış askerlikten ayrılmayan paşa, görevine sırtında üniformasıyla başlamıştır. Cemil Tahir paşa 1941 yılında askerlik görevinden istifa ederek Beden Terbiyesi Genel Müdürü kadrosuna sivil olarak atanmıştır (Atabeyoğlu, 2001). Akın (2014), beden terbiyesi ve sporun nüfusu ülke savunmasına, zihnen ve bedenen hazırlama sürecinin bir parçası olarak görüldüğünün en açık kanıtının Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünün başına tümgeneral Cemal Tahir’in getirilmesini olduğunu vurgulamaktadır.

Taner paşa, yeni kurulan Genel Direktörlüğün fikirlerini yayması amacıyla kurulan Beden Terbiyesi ve Spor dergisinin ilk sayısına (1939) verdiği röportajda yeni örgütün hangi esaslar doğrultusunda çalışacağını anlatmıştır:

“... Yurddaşın fizik ve moral kabiliyetinin yüksek derecede olması devletin başlıca kuvvet ve kudretini teşkil eder. Yurd müdafaası içinde olsun, başka işlerde olsun her türlü silah, teçhizat ve alat ve edevat ancak birer vasıttır. Bunları kullanacak olan insandır. Silah, teçhizat ve vasıtalar ne kadar mükemmel olursa olsun kullanacak eller kudretsiz ve beceriksiz, kullanacak kafalar şuursuz, idraksiz, hasılı insanın fizik ve moral kabiliyeti noksan olursa vasıtanın mükemmelliğinden istifade etmek mümkün olamaz. ... Disiplin bir arada yaşayan ve birlikte iş gören, birlikte hareket ve faaliyette bulunan fertlerin muayyen prensiplere, kaidelere umumun muvaffakiyeti için içten gelen bir arzu ile hiç itiraz etmeksizin mutavaat etmesi ve icabında şahsi duygu, heves ve kaprislerinden fedakârlık etmesi, o cemiyetteki fertler arasında küçüğüne sevgi, büyüğüne saygı, dengine samimi arkadaşlık ve müsamaha ruhunun yaşaması ve yaşatılmasıdır. Disiplin bir cemiyetin fertlerini birbirine bağlayan bir bağıdır. Bir cemiyetin, bir birliğin kuvveti bu bağın kuvveti ve gevşekliği derecesiyle mütenasiptir. ... Ferdin sıhhati, tenasübü, gürbüzlüğü yurd müdafaası bakımından lüzumlu ve zaruri olduğu içindir ki Devlet bununla kendisini alakalı görmektedir. Bu yolda ferdin sarfedeceği enerjinin kıymeti bu bakımdan ölçülmek gerektir. Doğrudan doğruya veya dolayısıyla yurd müdafaasına elverişli olmak mahiyetini haiz olmıyan ve aynı zamanda bu yüksek gayeyi de hiç göz önünde tutmıyarak, mesela yalnız sıhhat ve yalnız güzellik ve tenasüp endişesiyle veya diğer bir yalnız şahsi menfaati ve hususi duygusuyla sarfedilen gayretler manevi bakımdan hodgamane bir didinmeden ileri geçemez ve ferdin yurd müdafaasına faydalı olmak gayesini temin edemez. Fakat birinci gayeyi de istihdaf eden disiplin altında fenni ve muntazam çalışmalar aynı zamanda ferdin hem sıhhatini, hem tenasübünü, hem güzelliğini temin eder, diğer endişelerini daha tatmin edebilir. Ordu talimatnamelerinin birinde şöyle bir madde vardır: ‘Talimlerde hiçbir zaman maksat gösterişe feda edilmemelidir’.”

Bu görüşler çerçevesinde beden terbiyesi faaliyetleri zorunlu olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrılmıştır. Zorunlu olanlar: cimmastik; atletizm; hentbol, voleybol ve basketboldan bir tanesi; yüzme ve denizcilik; izcilik; dağcılık ve kayak’tır. Zorunlu olmayanlar futbol; güreş ve boks; bisiklet ve motosiklet; tenis; eskrim; yelken ve kürek; ağır cimmastikler; halter’den oluşturulmuştur. Zorunlu sporlar; fiziksel dayanıklılığı arttırmak, yüzme, tırmanma, koşma gibi beceriler edindirmek, karada ve denizde zor koşullarda ayakta kalabilmek, kendini ve başkalarını kurtarabilmek için bilgiler ve beceriler kazandırmak amacına yönelik

olarak seçilmiştir (Yarar ve ark., 2009). Diem'in önerdiği 13 spor branşı birkaç değişiklikle kanuna geçmiştir.

Merkez danışma kurulunun 31 Mayıs 1939 tarihli toplantısında kanunun 7.maddesi hükmüne istinaden; atletizm, futbol, güreş (boks ve halter), su sporları (yüzme, waterpolo, kürek, yelken vs), bisiklet (motorlu kara vasıtaları), atıcılık (avcılık, okçuluk, izcilik), dağcılık ve kış sporları, eskrim ve cimnastik, spor oyunları (tenis, hentbol, basketbol, voleybol, gol ve emsali) isimleri ile 9 federasyonun oluşturulmasına karar verilmiştir (Tayga, 1990). Ancak yasanın 6.maddesi ile oluşturulan bu federasyon başkanlarının genel müdürün önerisi ve Başbakanın oluru ile atanacağı belirtilmiştir. Merkez danışma kurulunun görevlerini sayan yasanın 9.maddesi ise⁸⁴; kurulun vereceği kararların bazıları kesin olmakla beraber, genel müdürlüğün istemi veya gerek görülmesi halinde bu kararların, başbakan veya bakanlar kurulu tarafından iptal edilebilme veya değiştirilebilmesi mümkün kılınmıştır (Sümer, 1990).

3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu'nun “.. Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburiyeti...”ni koyan 4.maddesine dayanılarak Bakanlar Kurulu'nun 17 Nisan 1940 tarih ve 2/13258 sayılı kararnamesi, ‘Beden Terbiyesi Mükellefiyeti’ adıyla anılan bir zorunluluk getirmiştir. Bakanlar Kurulu kararnamesiyle yayınlanan bir tebliğ ile Beden Terbiyesi Mükellefiyeti'nin beş yıllık kapsamı da belirlenmiştir. Buna göre; orta okul başlangıç yaşı olan 12 dahil, askerlik mükellefiyeti bitimi olan 45 yaş dahil her erkek vatandaş, 12 yaşından 30 yaşına kadar da her bayan vatandaş bu mükellefiyetin çerçevesi içine alınmıştır. Aynı kararname ile her mükellef, haftanın yedi gününde enaz dört saatlik beden eğitime tabi tutulmuş, Erzincan, Bingöl, Bitlis, Ağrı, Muş, Siirt, Tunceli, Van ve Hakkari illeri bu mükellefiyetin dışında bırakılmıştır (Atabeyoğlu, 1991).

Mükellefiyet kapsamına alınan illerde sporu tabana yaygınlaştırmak, köyden kente sağlıklı bir köprü kurmak amacıyla yasanın 15,16 ve 17.maddelerinde İl, İlçe, nahiye ve köy danışma kurulları oluşturulması öngörülmüştür (Sümer, 1990).

---

⁸⁴ Merkez Danışma kurulunun görevleri; a-genel müdürlükçe hazırlanan yıllık bütçeyi incelemek, b-genel müdürlükçe hazırlanan yıllık çalışma programını incelemek ve onaylamak, c-genel müdürlük ve bağlı birimlerini ilgilendiren yönetmenlikleri hazırlamak, d- federasyonların kurulması ve meşgul olacakları spor şubeleri hakkında görüş belirtmek, e- genel müdürlükçe kendisine sunulan tüm konulara ilişkin görüş bildirmek (Sümer, 1990)

Buralarda bir taraftan okula giden öğrenimine devam eden çocuk ve gençler için diğer taraftan da eğitim sistemi dışında kalanlar için spor yapılabilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

‘Ellerine kalem kadar sabanı, makine kadar silahı da yaraşır olmalarını sağlamak’ (Aşır, 1940) için mektep, kışla ve kulüplerin “aynı hedef için elele vererek” çalışmaları gerekmektedir (Yalım, 1939). Dolayısıyla bu noktada devlet eliyle yürütülen mektep ve kışla faaliyetlerinin yanı sıra özel girişimle kurulan kulüplere de görev düşmektedir. Beden Terbiyesi Genel Direktörü Cemil Taner de 1939 yılında gazetecilerle yaptığı bir sohbette, kulüplere seslenerek onların yeni görevini şöyle tanımlamıştır: “Kulüp idareleri gençlik ordusunun birer kumandanıdır. Önce zevk için kurulmuş olan klüpleri bundan sonra yurt bakımında faydalı olacak bir şekle sokmak istiyoruz. ... Bundan sonra devlet elile sizlere teslim edilen arkadaşların maddi ve manevi yükselişini omuzlarınıza alacaksınız. ... Klübler beden terbiyesi ocaklarıdır. Bir aile muhiti içinde her teşekkülde muhakkak bir disiplin lazımdır” (yy, 1939). Bu çerçevede kanununun 13.maddesi ile kulüplerin ve grupların kurulması öngörülmüştür.

3 Nisan 1940’da 2/13238 sayılı kararname ile çıkarılan 85 maddeden oluşan ‘3530 Sayılı Beden Terbiyesi Kanununun Tatbik Şeklini Mübeyyin Nizamname’ kurulacak gençlik kulüplerinin amaçlarını tanımlamıştır. “Her kulüp aynı zamanda içtimai terbiyevi, cemiyet hayatı ile yurt sevgisini yükseltmeye çalışmayı vazife bilen bir terbiye müessesidir. Bunlar, Türk gençliğini müşterek bir vatan mefkuresi etrafında toplamak ve kendilerini sıhhatli, kuvvetli ve yurt müdafaasına kabiliyetli mükemmel bir hale getirmekle mükelleftir” (2.madde) (Ergeneli, Tuna, 1941). Akın’a göre çıkarılan bu nizamname mahalli spor kulüpleri hiyerarşisine dayanan bir gençlik teşkilatına giden yolu açmıştır (2005).

Beden Terbiyesi Nizamnamesinde, her gençlik kulübü ve grubu “Türk gençliğinin müşterek bir mefkureye bağlılığını, yurt müdafaasına kabiliyetini, sıhhat ve kuvvetini artırmasını kolaylıkla temin edecek bir gençlik cüz’ü tamı, müsabakalar gençliğin bu amaçla verdiği neticeyi gösteren, teşvik edici birer vasıta, gençlik kulüp ve grupları, aynı zamanda içtimai terbiyeyi ve cemiyet hayatı ile yurt sevgisini

yükseltmeye çalışmayı vazife bilen birer terbiye müessesesi” olarak tanımlanmıştır (Akın, 2014).

3530 Sayılı Kanunun Tatbik Şeklini Mübeyyin Beden Terbiyesi Nizamnamesinin Tatbik Suretine Ait İzahname ile de kulüplerin işleyiş biçimleri anlatılarak mükellefler için yaş tasnifi (12-13-14 yaşındakiler bir bölüm; 15-16-17 yaşındakiler bir bölüm; 18-19-20 ve üzerindeki bir bölüm olmak üzere 3 grup) yapılmıştır. Bunun ardından Beden Terbiyesi ve Spor Mükellefiyeti Hakkında Kararname ile yaş aralığı kesin olarak belirlenmiş, 12 ve 45 yaş arasındaki erkek ve 12-30 yaş arasındaki kadınlar mükellefiyet kapsamına alınmıştır (Ergeneli, Tuna, 1941).

Kanunun 10.maddesi ile mükellefiyet kapsamında beden terbiyesi işlerinin yürütülmesi işi bölgenin mülki amirinin sorumluluğu altına verilmiştir. Bütçe işlerini düzenleyen 19.madde genel bütçeden ayrılan tahsisatın yanı sıra il özel idareleri (%2), belediyelerden (%4) pay ayrılmasını öngörüyor, bu gelirlerin %80’i saha inşasına kalanı ise spor faaliyet ve malzemesine ayrılmıştır. Spor faaliyeti ve malzemesi için ayrılan bütçe, cimnastik ve izcilik % 20, Atletizm %15, Atıcılık, Dağcılık ve Su Sporları, Güreş, Futbol, %10, Sportif oyunlar, Eskrim ve Bisiklet % 5 olarak paylaştırılmıştı (BCA. Beden Terbiyesi mükellefiyetinin tatbik tarzı hakkında genelge. 30.10.0.0/145.39.2/31.05.1940).

Kanun çerçevesinde bir beden terbiyesi uzmanının yanı sıra, bir milli müdafaa amiri de kulüplerin çatısı altında istihdam edilecekti. Spor kulüplerine yönelik bu yaklaşım, federasyonlar için de geçerli olmuştur. Yarar, Cantek, Özgüven çalışmalarında böylece federasyonların, bu yeni yapılanmaya engel teşkil edecekleri düşünülerek arka plana itildiklerini belirtmişlerdir (2009).

Kulüpler sadece sportif faaliyetlerle ilgilenmeyip, sağlık ve askerlik alanlarındaki çalışmalara da katkıda bulunacaklarından, Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü tarafından, isimlerinden “spor” kelimesinin kaldırılması⁸⁵ istenmiştir. İsim değişikliğine ilişkin tamim spordan beklentinin, yarışmacı öz içeren ‘profesyonel’ tekler değil, sağlıklı olarak gelişecek ‘binlerce genç’ nesil yetiştirmek olduğuna dair bir diğer göstergedir.

---

⁸⁵ BTGD, gençlik kulüplerinin isimleri hakkında tamim.

Günlük 4 saat olan beden terbiyesi mükellefiyetine (BCA. Beden Terbiyesi mükellefiyetinin tatbik tarzı hakkında genelge. 30.10.0.0/145.39.2/31.05.1940) katılımında sorunlar da yaşanmıştır. 11.12.1940 tarihinde Genel Direktör, Beden Terbiyesi Bölge Başkanlığı'na gönderdiği bir değerlendirme yazısında bazı bölgelerde faaliyetlere katılımın olduğu ancak bazı bölgelerde mükellefiyetlerin katılmadığını belirtmiştir. Bazı noktaların dikkate alınmasıyla katılımın arttırılabileceği vurgulanmıştır:

“a) Faaliyet günlerini ve saatlerini mükelleflerin iş vaziyetine göre tanzim etmesi, icap ederse mükelleflerin iş vaziyetlerine göre muhtelif çalışma gruplarına ayırarak her grup için ayrı gün ve saat tahsis etmek, hatta bidayette yalnız Pazar gününün tahsisi caizdir.

b) Fena havalarda çalışan için kapalı yerler temini veya böyle zamanlarda çalışma yerine, Halkevleri toplantı yerlerinde gençlerin moralini yükseltecek faydeli öğütler verdirilmesi,

c) Yaptırılacak faaliyetin sıkıcı olmamasına dikkat edilmesi, oyuna ve tenevvüye fazla yer verilmesi, kırlara, açık hava gezintilerine fazla yer verilmesi,

d) Her fırsattan istifade ederek gençlere açık hava idmanlarının lüzumu ve idman yorgunluklarının yurt müdafaası bakımından faidesi hakkında telkinat yapılması.”

(BCA. Beden Terbiyesi faaliyetlerine katılmayan gençlerin bu faaliyetlere katılmasını sağlayacak tedbirler hakkında genelge. 30.10.0.0/145.40.1/11.12.1940).

Beden Terbiyesi Genel Direktörü Cemil Tahir Taner'in Mayıs 1941'de verdiği rakamlara göre, yaklaşık 38.000'i 15-17 yaşları arasında, 49.500'ü de 18-20 yaşları arasında olan toplam 88.153 kişi mükellefiyet altına alınmıştır. Mükellefiyete tâbi olan bu kitlenin eğitimi için yurt çapında toplam 483 gençlik kulübü ve 454 gençlik grubu kurulmuştur. Rakamlar büyük gibi görünse de Apak'ın kanunu açıklamak üzere Ülkü dergisinde seri olarak yazdığı makalede, her 500 kişi için bir kulüp kurulması zorunluluğu uyarınca İstanbul için 600 kulübün açılması gerektiğini hesaplamaktadır (Apak, 1938). Katılım ve kulüp kurmadaki sorunlar ve yavaşlık dolayısıyla Bakanlar Kurulu'nun 14 Ağustos 1941 aldığı 2/16434 sayılı kararıyla kızları ve kadınları Beden Terbiyesi ve Spor mükellefiyetinden muaf tutmuştur (Atabeyoğlu, 2001).

Ancak yine katılım konusunda problemler yaşanınca Genel Direktörlük tarafından 1942 yılında bir araştırma yapılmış, katılmama sebepleri olarak şunlar tespit edilmiştir:

- a) Günlük kazançları ile geçinen gençlerin gündeliklerinden ve kazançlarından mahrum kalması endişesi;
- b) Ustaların kazançlarına hanel geleceği düşüncesiyle yanlarında çalışan gençlere izin vermemesi;
- c) Yaptırılan hareketlere cazip ve neşe katıcı bir hava verilmeyip, fazla askeri talim çeşni verilmesi ve gençleri ilk zamandan itibaren bıktırması;
- d) İdarecilerin hava şartlarına uygun talim ve idmanları seçmemeleri;
- e) Gençlerin beden terbiyesi faaliyetlerinin henüz şahsi ve yurt müdafaası bakımından lüzum ve faidesine kâni olmaması ve bu hareketleri kendisi için lüzumsuz bir zahmet olarak telâkki etmesi.

Kanunda yer alan memur ve işçi sayısının 500'den fazla olduğu işyerlerinin spor tesisi yaptırmalarını ve uzman beden eğitimi öğretmeni ve antrenör tutmalarını zorunlu hale getiren 21.madde hiç işletilememiştir (Sümer, 1990). Genel olarak değerlendirildiğinde Diem'in görüşleri çerçevesinde hazırlanan 3530 sayılı kanun ile rapor arasında uygulama noktasında farklar bulunduğunu söylemek mümkündür.

Herşeyden önce yeterli sayıda beden eğitimi öğretmeni ve antrenör bulunmuyordu. Nüzhet Baba'nın daha o dönemde (1940d) Ülkü dergisindeki Birinciteşrin 1940 tarihli yazısında tespit ettiği gibi "beden terbiyesi ve spor mükellefiyet yaşlarını şimdilik Beden Terbiyesi Talimatnamesi ile 15-20 yaş arası olarak tespit etmiş olmaklığımıza rağmen bu yaştaki yurddaşların talim ve terbiyelerine kifayet şöyle dursun, bu ihtiyacı belki de yüzde otuz beş nisbetinde karşılayacak kadar öğretici elemana sahip bulunamıyoruz". Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsü kurmanın 3530 sayılı yasanın gereklerinden olduğunu belirten Baba, mevcut Gazi Terbiye Enstitüsü'nden mezun olanların okullarını ihtiyacını dahi karşılayamadığını belirtmektedir. Dolayısıyla bu kadar geniş çaplı spor organizasyonu için gereken temel bir unsurdan eksikliği güçlü bir şekilde kendini hissettirmektedir. Dolayısıyla mükellefiyetin yerine getirilmeye çoğu yerde yetişmiş eleman sıkıntısı yaşanmıştır. Her ne kadar bu sorun antrenör ve eğitmen kursları ile

giderilmeye çalışılsa da harekete geçirilmeye çalışılan kitlenin büyüklüğü karşısında yetersiz kalmıştır.

Ayrıca hukuki açıdan da boşluklar sözkonusuydu, mükellefiyetini yerine getirmeyenlere yönelik yaptırımlar ve cezai işlem bulunmuyordu. Beden terbiyesi mükellefiyeine katılmama konusundaki davranışların önüne geçilmesi için önleyici tedbirlerin alınmasının gereğinden bahsedilse de yaptırım şartını getiren düzenleme ancak 1945 yılında yapılabildi. Beden terbiyesi mükellefiyetinin istenilen düzeyde gerçekleştirilememesindeki en büyük engellerden bir tanesini de saha sorunu oluşturuyordu. Çeşitli bölgelere ait müfettiş raporlarında sahaların yetersiz ve az sayıda oldukları belirtilmiştir. Bunun yanı sıra profesyonel spora yönelik yaklaşım köklü ve eski kulüplerin yasaya ve yeni düzenlemeye karşı cephe almasına neden olmuştur.

Özetle fiziki açıdan altyapı yetersizlikleri, eğitmen ve antrenör açığı, kanunun gerçekleştirilmesinde taraf olanların amaçlara dair tam bilgilendirilmeyişleri ve dolayısıyla paydaşların yürütme işinin dışında kalmaları gibi çeşitli nedenlerin bir araya gelmesi sonucu 3530 sayılı beden terbiyesi kanunu kapsamında şekillendirilen ‘topyekun spor’ hareketinde amaçlananlara ulaşmak mümkün olmamıştır.

7.TARTIŞMA VE SONUÇ

Birinci dünya savaşı güçlü olanın yaşaması üzerinde temellenen evrim teorisinin toplumsal alana yansımaları olan sosyal darwinizmin ve öjeni düşüncesinin yayılması için gereken zemini oluşturmuştur. Güçlü devletlerin ancak ortak ulus bilincine sahip güçlü bireylerle mümkün olabileceğine olan inanç, öjenik politikaların ve beden terbiyesi spor uygulamalarının yayılmasının en önemli sebeplerinden birini oluşturmuştur. I.Dünya Savaşı sonrasında tüm Avrupa devletlerinin olduğu gibi Türk devletinin de politikalarında önceliğini bu konu oluşturmuştur.

1450'den 1900'e kadar zamanının %61'ni savaş alanlarında harcayan Osmanlı Devleti, bu tarihten sonra sırasıyla Balkan Savaşları, I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı akabinde yeni Türk devleti kuruluncaya kadar olan sürenin neredeyse tamamını savaşlarda geçirmiştir. Sadece I.Dünya Savaşı'nda savaş meydanlarında ölenlerin yanı sıra yaralanan 1.037.000 insandan 385.000'i hayatını kaybetmiş (Mutlu, 2013) bu rakama hastalıktan ölenler eklenince kayıpların boyutları daha da vahim bir hal almıştır. Savaş sadece cephede çarpışanları değil cephe dışında kalan nüfusu da derinden etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan nüfusa bakıldığında durum daha net anlaşılmaktadır, 1913 yılında nüfus 15 821 bin iken 1927 yılında ise 13 093 bine düşmüştür (Behar, 1996)

Bu bağlamda nüfus sorunları ve sağlıklı bireyler yetiştirmek genç Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır (Arpacı, 2015). Bu bağlamda Nüfus, erken cumhuriyet için sadece savaşacak insanlar anlamına gelmiyor aynı zamanda fabrikalarda, tarlalarda çalışacak, üretecek işçiler demektir, çünkü zirai ve iktisadi kalkınma ancak sağlıklı bireylerle gerçekleştirilebilirdi. Dolayısıyla yeni, modern devletin oluşum sürecinde tek tek bireylerin ve bir bütün olarak nüfusun bedeni, onu verimli hale getirmeyi amaçlayan iktidar için önem kazanmıştır (Akın, 2014). Tam da bu sebeple kamu sağlığına daha önce hiç olmadığı kadar değer verilirken, bebek ölüm oranlarından kadın doğurganlığına, kent altyapısından sağlık hizmetlerine kadar kamu sağlığına ilişkin pek çok konu bu dönemin başat gündemini oluşturmuştur (Mazower, 2010).

Goltz paşadan miras kalan ‘millet-i müsellaha’ anlayışı ile varolmanın koşulu olarak güçlü olmak şartı gerekli görülüyor, her an savaşabilecek dinç ve dayanıklı nesiller aracılığıyla güçlenmenin mümkün olacağına inanılıyordu. Bu doğrultuda savaş sonrası yaygın şekilde görülen salgın hastalıkları iyileştirmek ve bu hastalıklara neden olan koşulları ortadan kaldırmak gibi alınan sağlık ve sosyal tedbirlerle nüfusu çoğaltmak, artan bu nüfusun spor ve beden eğitimi aracılığıyla güçlenmesini sağlamak hedefleniyordu.

Yeni insan yeni vatandaşı oluşturma yolundaki erken dönem Türkiye’inde nüfusun sayısal olarak azalmasının yanı sıra sakatlık ve bakımsızlık sebebiyle sağlıksız olması iktidar için, tek tek bireyleri ve bir bütün olarak nüfusu verimli hale dönüştürme hedefini beraberinde getirmiştir. Ulus devletle birlikte belirli sınırlar içindeki yaşayan halk, devletin yeni gücünü oluşturunca ‘gürbüz’ nesil oluşturma devleti güçlendirmenin ve korumanın aracı görülmüş, dolayısıyla spor politikaları nüfusu niceliksel olarak olduğu kadar niteliksel olarak da geliştirilmesi hedefiyle biçimlendirilmiştir. Başbakan Şükrü Kaya’nın 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu mecliste tanıtırken yaptığı ‘yeni adam’ tanımını bu çerçevede okumak gerekmektedir.

İrkin ıslahı gerçekleştirebilmek noktasında kadınların, neslin iyileştirilmesini sağlama görevi ile spor yapması gereği hissedilmiştir. ‘Kadın sağlam ve diri oldukça’ doğacak çocuk da ‘sağlam ve diri’ olacak, sonuç olarak memleket de ‘bu sağlam ve diri şahsiyetlerle gelişecek’ ve güçlenecektir (Pura, 1936) inancıyla kadınların spor yapması teşvik edilmiştir.

Nüfusun ıslahı ve kapasitesinden yararlanabilmek noktasında sağlıklı insan sadece hasta olmayan değil aynı zamanda ‘güçlü ve gürbüz’ olan insan olarak düşünülmüştür. Dolayısıyla da “bir memlekette nüfus-servet işinin en başlıca dayanağı sıhhattir” (Nasır, 1933) diğer ifadeyle “yurdun verimini arttıracak en büyük kuvvet, en değerli kapital bu savaşı yapacak olan işçinin sağlığı ve onun sağlığının kuvvetidir” (Aşir, 1935) anlayışıyla daha uzun süre üretim için çalışabilecek bireyler oluşturmak hedeflenmiştir.

Sporun ‘ulusal yükü’ nedir sorusuna verilen yanıt temelde “Türk genci, Türk yurddaşını yurd düşmanlarına karşı kavgada, gerek tek başına kavgada ve gerekse

birlikte kavgada üstün kılacak, gelecek meydan savaşlarında Türk ordusunu çevik, yürekli, kahraman, ateşli, anlayışlı, söz dinler, dayanıklı elemanlarla doldurmak” (Apak, 1936) olmuştur.

Özetle bu dönem için ‘İyi çalışma, sağlam yaşama ve muvaffak olma’nın ‘zaruri’ şartı olarak (yy, 1936) beden eğitimi ve sporun önemi kabul edilmiş Aşir’in (1935) deyimiyle “Çok geniş bir kalkınma savaşı içinde bulunan Türk ulusunun, üzerine aldığı yurt ödevlerini düşünürsek .... beden terbiyesinin ve sporun *gerekliliği ve faydaları* hakkında artık söylenecek söz kalmamıştır”. Ve beden eğitimi ve spor önemli bir memleket davası olarak kabul edilmiştir.

Ancak bu memleket davasını gerçekleştirmek noktasında kulüplere dayalı yapılanması ile birlikte Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın sporu yönetimi spordan beklenen amaçlara ulaşmada yetersiz görülmüş, ‘İçi dışı dört yanı değişen bir memlekette’ (Ahmet, 1933) milleti devlet eliyle ‘yeniden teşkil’ etmek için başlıca araç olarak kabul edilen Devletçilik (Hamdi, 1933) her alanda olduğu gibi spor alanında da uygulamaya konulmuş, hatta ‘yegane kusuru biraz geç kalmaktan ibaret’ (Gökpınar, 1937) olarak tanımlanmıştır.

Spor alanında devlet müdahalesi kapsamında yeniden düzenlemeyi gerçekleştirecek uzman eksikliği dolayısıyla yurtdışından uzman getirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu amaçla çeşitli sebeplerle Osmanlı Devleti’nin son döneminde başlayan erken cumhuriyet döneminde de sürdürülen Alman sisteminden yararlanma politikası çerçevesinde kimisi yeni bir model sunmak kimisi eğitim vermek, kimisi konferanslar vermek amacıyla Alman uzmanlar davet edilmiştir.

Bu tercihte Alman ulus devleti kurmak amacından doğan Alman spor akımının, modern sporun aksine daha iyi performanstanansa ‘ulusun gücünü’ geliştirmeyi (Pfister, 2009a) kuvvetli olmayı (Kahraman, 1995) amaçlıyor olmasının payı bulunmaktadır. Zira Fişek’e göre çok sayıda kişinin aynı anda aynı beden hareketini uyum içinde yapmasına dayanan kitlesel Turner cimnastikleri, Alman Birliği’ni simgelemekte (1983); George Mosse’ye göre ise “uygun ahlaksal özelliklere sahip güzel bedenlerin yanı sıra yeni Almanlar yaratmayı” amaçlamaktaydı (Cora, 2013).

Diğer bir ifadeyle Alman sisteminin, beden eğitimini Alman gençlerinin vücutlarını düşmanlarına karşı mücadele için güçlü ve dayanıklı hale getirmek,

fertleri güçlendirerek onları yurdun birer koruyucusuna dönüştürmek ve halk hayatını kalkındırarak unsurlar haline getirmek (Alpman, 1972) anlayışını içermesi erken cumhuriyet dönemi beklentileriyle birebir uyuşmuştur. Bu yöneltte Alman sisteminin uygulamaya verdiği önemle dönemin çözülmesi gereken sorunlara karşı çabuk sonuca ulaşan pragmatik yaklaşımının payı bulunmaktadır.

Bunun yanı sıra Batılı uzman seçiminde Osmanlı son döneminden itibaren Alman modeli esas alınarak modernleşmeyi gerçekleştiren, önemli bir kısmı eğitimlerini Almanya'da görmüş, Alman sistemini benimsemiş kadroların, cumhuriyetin ilanından sonra da yönetici ve karar verici pozisyonda olmalarının, tercihlerin Almanca konuşulan ülkelerden yapılmasını sağladığı söylenebilmektedir (Nicolai, 1998). Spor tarihçisi Cem Atabeyoğlu, spor alanında bu durumun yaşandığını ileri sürmektedir. Atabeyoğlu'na göre (1981) Atatürk Avrupa ülkelerinde çeşitli spor modellerini inceletmiş, günün beden eğitimi camiası içinde bulunan kişilerin Almanya'da eğitim görmüş olmalarının da etkisiyle Türk yapısına en uygun olanın Almanya'daki model olduğu bu uzmanlarca ileri sürülmüş ve dolayısıyla Alman modeli benimsenmiştir. Alman spor bilimcilerin daha sistematik bir anlayışla 1930'larda yoğun biçimde davet edildiği görülmektedir. Bu dönem aynı zamanda kitlesel olarak spor yaptırmaya yönelik bir anlayışın geliştiği ve uygulandığı bir süreci içermektedir. Kitlesel anlamda spor eğitimini ve öğrenimi gerçekleştirmek, okullarda ve kulüplerde çalışacak beden eğitimi öğretmenleri ve antrenörlerin yetiştirilmesini gerektirmiştir.

Gerçi futbol kanalıyla ülkemizde hızla yayılan İngiliz menşeli modern spor akımı ile yabancı antrenör ve eğitimciler çok uzun zaman önce görev almaya başlamış, Selim Sırrı Tarcan'ın Çapa'da açtığı beden eğitimi öğretmeni kursunda İsveç akımı uygulanmış olsa da yaklaşan savaşın etkisiyle militarist kaygıların artması Alman sisteminin Türk sporu üzerinde etkilerini yayabileceği bir zemini beraberinde getirmiştir. Bu noktadan sonra birbiri ardına davet edilen ve görevlendirilen Carl Diem, Hermann Altröck, Herbert Riedel, Kurt Dainas gibi isimler Türk sporunun şekillendirilmesinde öncü rol oynamışlardır.

1933 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Beden Terbiyesi şubesi kadrosuna Dainas'ın eklenmesiyle başlayan süreçle birlikte okulda çok sayıda Alman eğitimci görev

almaya başlamıştır. Alman eğitimcilerin etkisiyle varolan Alman ekolü sebebiyle derslerde ve gösterilerde giyilen kıyafetler dahi Almanya’da giyilenlere benzer (Yarar ve ark., 2009) biçimde oluşturulmuştur. Bu dönemde köy kalkınması hareketi çerçevesinde Alman profesör Falke tarafından kurulan ve 1942 yılında kadar eğitim gücü/eğitmenler ve eğitim dili tamamen Almanlardan oluşan Yüksek Ziraat Mektebi/Enstitüsü bünyesinde de bir beden terbiyesi enstitüsü kurulmuştur. Bu yolla yüksek okul mezunlarının kırsal kesimdeki beden eğitimi öğretmenlerine yardım etmek, buradaki spor faaliyetlerine ilgi uyandırmak ve böylece halkın bedensel gelişimine katkıda bulunmak için beden eğitiminde mümkün olduğunca çok tecrübe edinmelerini sağlamak hedeflenmiştir. Bir anlamda ziraat mektebi, köy enstitülerinin küçük çaplı bir ön denemesi olmuştur.

Ziraat Mektebi’nde sporla ilgili derslerin çoğu Herbert Riedel tarafından verilse de okulda başka Alman eğitimciler de görev yapmıştır. Yapımında Riedel’in de katkısı olan mektebin spor tesisi aracılığıyla yüzmenin yanı sıra kayak gibi, buz hokeyi gibi, tenis gibi günümüz için dahi pek yaygın olmayan spor dallarının tanıtımı ve yayılması işlevi, dönemin sınırlı şartları çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Performans sporcularının yetiştirilmesi sağlanmış, özellikle kayak branşındaki çalışmalarla ilk şampiyona yapıldığı gibi 1936 Kış Olimpiyatlarına ilk defa katılmak da mümkün olmuştur (Riedel, 1942).

Bir bütün içerisinde gerçekleştirilen tüm bu çalışmalarda her ne kadar Türk Spor Kurumu ve devamında Beden Terbiye Genel Müdürlüğü ile 3530 sayılı kanun Diem’in raporu uyarınca biçimlendirilmiş olsa da bu kurumların kendileri bu raporun kurguladığı şekliyle işletilememiş, bunun yanı sıra sunduğu her öneri hayata geçmemiştir. Diem raporunda ülke genelinde, okul, kulüpler ve orduda yapılacak olan sporların, aynı türden ve ‘ağızdaki diş sırası’ gibi olması gerektiğini, birbirini tamamlaması gerektiğini belirtmiştir. Bir bütün halinde ve uyum içinde çalışmasını umduğu bu sistemde spor kulüplerini yapıya entegre etmek mümkün olmamıştır. Spor kulüpleri, özellikle İstanbul’da kurulmuş olanları, köklü geçmişleri, üyelerinin sosyal statüsü ya da takımlarının diğer takımlara göre güçlü olması gibi sebeplerle sahip oldukları ağırlığı (Akın, 2014) kaybetmek istememiş, daha hazırlık sürecinden itibaren Diem’in çalışmasına muhalefet etmişlerdir (Diem, Günlükler 1933). Hükümet, beden terbiyesi ve spor hamlesine katmak istedikleri kulüpler aracılığıyla

maddi yükümlülüğünü azaltmak, ayrıca kulüplerin popülaritesinden yararlanmak istemiş ancak kulüplerin uzlaşmaz tavrı karşısında daha katı bir çizgiye gelmiştir (Akın, 2014).

Diem'e göre sporun yayılması için 'her yönden sağlıklı beden eğitiminin geliştirilmesine özen gösterme, seçkin bir sosyallik ve yurtseverlik bilinci oluşturma' amacıyla olması gereken spor kulüpleri 'kırsal kesim dahil tüm ülkeye özgür katılım/günüllülük üzerine' kurulmalıydı. Ancak kulüplerin kurulması da zaman zaman birleştirilmesi de zorunluluk çerçevesinde gerçekleşmiş, hatta resmi bir kararlar kurulan kulüplerin isimlerinde 'Spor' kelimesinin geçmemesi sağlanmıştır. Bunda spordaki rekabet duygusuyla özellikle futbol maçlarındaki yaşanan gerginliklerin, spordan beklenen birlik ve dayanışmayı gerçekleştirmekten uzak bir görüntü çizmesinin de önemli payı bulunmaktadır. Bu noktada Diem'in tavsiyesi müsabakalara verilen aşırı önemin ortadan kaldırılması, basının spor olaylarına yaklaşımının sonuç odaklı olmaması ve spor basınının her zaman vatanın yüksek menfaatleri doğrultusunda hareket etmesi şeklindedir. Ancak Diem son tahlilde *spor yönetiminin müdahalesi sürekli vesayete de dönüştürülmemesi* gerektiğini ifade etse de beden eğitimi ve spordan beklentileri yerine getirme noktasında 'pürüz' çıkardığı düşünülen kulüplere zaman zaman çeşitli biçimlerde müdahale edilmiştir.

Diem'in raporunda dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmek, ihtiyaç duyulan beden eğitimi öğretmeni ve antrenörleri yetiştirmek amaçlı "*Yüksek Beden Terbiyesi Okulu*" kurulmasını önermiş, ancak bu okul kurulması uzun yıllar sonra gerçekleşebilmiştir. Dolayısıyla da gerek kanun çerçevesindeki beden mükellefiyeti çalışmaları, gerekse okul ve kulüplerdeki spor çalışmalarında ciddi bir öğretici eleman sıkıntısı yaşanmıştır. Gazi Beden Terbiyesi şubesi yanı sıra açılan kurslarla bu açık giderilmeye çalışılmışsa da yeterli olamamıştır.

Diem, spor sahalarının yapımında belediyelerden yardım alınmasını, sportif altyapı tesislerinin oluşturulması gibi noktasında kulüplerin desteklenmesini önermiş, çıkarılan kanunda da saha yapımı için belediyelerden %2, özel idarelerden %4 pay ayrılması öngörülmesine rağmen bu madde işletilememiştir. Bütçenin %80'i tesis yapımına ayrılrsa da yapılan büyük tesisler amaca hizmet etmemiştir (Sümer, 1990: Akın, 2014).

Beden kültürünün yaygınlaştırılması ve teşvik edilmesi için şahısların ve kulüplerin çok yönlü olmalarının sağlanması, başarılı olan sporculardan örnekler yaratılması amacıyla spor organizasyonları, bayramları yapılması, spor alanında önemli katkıları olan vatandaşlara ‘devlet nişanı’ verilmesi önerileri arasındadır. 19 Mayıs günü bütün ülke genelinde yapılmasını istediği ‘Gazi Gençlik Kutlamaları’ 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı olarak gerçekleştirilmekte ve yine 19 Mayıs’ta nüfusu üç binin üzerinde olan yerleşim yerlerinde yapılmasını istediği ‘Büyük Bayrak Koşusu’ 19 Mayıs koşusu olarak halen bazı şehirlerde düzenlenmektedir.

Diem’in raporu göz önüne alındığında her ne kadar gerçekleştirilenler kadar gerçekleştirilmeyenler de söz konusu olsa da sunduğu öneriler, çalışmamızda detaylı biçimde açıkladığımız siyasi, sosyal, iktisadi ve öjenik gerekçelerle gerektiğinde vatani koruması, ekonomide üretken olunması, ırkı güzelleştirerek ve gürbüzleştirerek sağlığa kavuşturulması gibi beklentileri karşılamak üzere şekillendirilmiştir.

Diem’in yanı sıra Almanya’da sporu kuran isimler diyebileceğimiz, Alman sporunun bugün edindiği konumda büyük payı bulunan Hermann Altrock, Herbert Riedel, Kurt Dainas gibi önde gelen Alman spor insanları spor eğitimi ve yönetimi alanlarında sistem düzenlemesinin yanı sıra etkinlik ve yayınlar aracılığıyla Alman spor düşüncesinin yayılmasına katkıda bulunmuştur. Özellikle beden eğitimi öğrenimi gerçekleştiren (Gazi Eğitim Enstitüsü Beden Terbiyesi şubesi, Yüksek Ziraat Enstitüsü Beden Terbiyesi çalışmaları) kurumlardaki ağırlıklı olarak yer alan Alman eğitimci ve uzmanlarca yetiştirilenler yanında Almanya’ya çok sayıda öğrenci gönderilmiştir. Zaman içinde Alman sistemiyle yetiştirilenler, devletin çeşitli kademelerindeki pozisyonlarda göreve yaparak edindikleri bilgi ve anlayışı Türkiye’ye taşımışlardır. Bu noktada Alman sporbilimcilerin ne derecede etkili oldukları sorusu akla gelmektedir.

Diem’in raporunda yer alan ancak uygulanması günümüzde dahi henüz gerçekleşmeyen önerilere baktığımızda anlayış aktarımı noktasında soru işaretleri oluşmaktadır. Örneğin raporunda kadınların sağlıklı nesiller doğurabilmesi ve buna beden hazırlıklı olması için spor yapmalarının önemli olduğunu belirten Diem, anaokulunda haftada iki saat hareket eğitimi dersini ilkokulda sınıf geçmede etkisi

olacak biçimde öngörmüştür. 10-30 yaş aralığında gelişimin izleneceği spor pasaportu uygulaması ile sporcu takibini hedeflemiştir. Yıllık olarak gösteriler, şampiyonalar her 4 yılda bir ulusal oyunlar aracılığıyla sporun tanıtımının yapılmasını tavsiye eden Diem, sportif anlaşmazlık durumunda spor yargısını ve bu yargının işleyiş prosedürünü dahi planlamıştır. Sadece beden eğitimi öğretmenlerinin değil spor alanındaki her paydaşın belli sürelerde eğitimini öneren Diem bunun için yüksek beden terbiyesi okulu açılmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Diem ayrıca idarenin düşüncelerini mümkün olan en hızlı şekilde yaymak için her yıl dönüşümlü olarak Ankara ve 9 mahalli bölgede toplantılar yapılmasını, bunların gazete ve basın ile yazışma yapılarak duyurulmasını da tavsiye etmiştir. Ancak bunların hiçbiri uygulamaya kon(a)mamıştır.

Erken cumhuriyet döneminde öncelik, yaklaşan savaşın da etkisiyle yurt savunması olmuş, gerek Diem gerek Altrock ve Riedel'in çalışmalarında bu yön daha çok öne çıkarılmıştır. Erken cumhuriyet döneminde sporun halk sağlığını öncelik alan, başta üretken işçiler ve güçlü askerler olmak üzere sağlıklı nesiller yetiştirmeyi amaçlayan 'milli bir dava' olarak görülmüştür. Alman spor akımında olduğu gibi profesyonel/yarışmacı sporun yerine uluslaşmaya katkıda bulunacak biçimde spor ele alınmış, güç ve yurtsavunması, sağlık ve ırk ıslahı, eğlence ve sosyalizasyon, uluslar arası temsil ve propaganda konularının hepsi spor potasında eritilmiş unsurlar olmuştur.

Spordan beklentiler ile Alman spor akımını oluşturan öğeler birbiri ile uyumu dolayısıyla Alman işbirliği ve sistemi çerçevesinde yürütülen spor politikaları ve uygulamaları, ülkenin Amerika etkisine girdiği döneme kadar etmiş olsa da sporun ele alınmasında günümüze de yansıyan izler bırakmıştır. Beden eğitimi ve spor politikaları genel olarak değerlendirildiğinde yeni devlet yaratma yolundaki ülke için kısa zamanda sonuç almaya dönük pragmatik yöntemlere eğilim söz konusu olduğu, bunun da gerekçeleri ve anlamı tam özümsemeden sistemlerin adapte edilmesi yoluyla sporda ilerleme ve spordan yararlanma sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak bunun da amacı kitlelere aktarılmamış tüm çabalarda olduğu gibi uygulamada ve sporu içselleştirme anlamında köklü değişiklikleri ve ilerlemeleri sağlamaktan uzak kaldığını söylemek mümkündür.

Türkiye erken cumhuriyet döneminde Carl Diem ve Altrock gibi günümüz Almanya sporunun temellerini kuran ünlü spor adamlarının Türkiye sporunun yönlendirilmesinde katkıda bulunduğu özel bir dönemi yaşamıştır. Bu dönemi özel kılan Almanya toplumdaki spor anlayışın benzer biçimde Türkiye sporuna yön vermesidir. Bu döneminin niteliğini Alman uzmanlar gözünden Riedel'in değerlendirmesinde görmekteyiz “yurtdışında ve özellikle de Almanya’da kendi öğrencilerini yetiştiren, onların eğitimlerini geliştiren Türkiye 10 yılda o kadar ilerledi ki, neredeyse yabancı uzmanlardan vazgeçebilecek konuma geldi. Çünkü *1933’den beri yürütülen ve katışıksız Alman etkisine sahip sağlıklı beden kültürü uyandırılmış; gözle görülür bir şekilde büyümüştü*” (1942).

Her ne kadar bu savın abartılı olduğu düşünülse bile abartılı olmayan bir gerçek Almanya sporunu ve Avrupa spor kültürü anlayışını etkileyen spor düşüncesinin erken cumhuriyette uygulanma şansı bulduğudur. Türkiye sporu, erken cumhuriyette Avrupa sporunun temelleyen düşünceleri değişik boyutlardan gerçekleştirme şansını yakalamıştır. Bu bağlamda erken cumhuriyet döneminde Alman sporunu kuran ünlü spor adamlarının Türkiye sporunda da yönlendirici olarak yer alması önemli bir kazanım olarak değerlendirilmelidir. Bu düşünce ve uygulamalara karşın günümüz Almanya ve Türkiye spor yaklaşımlarını incelediğimizde aynı düşünürlerin biçimlendirdiği spor düşüncesinin farklı biçimlerde geliştiği de gözlemlenmektedir. Bu durum iki toplumun spor anlayışlarını içselleştirme düzeyini de yansıtan bir gösterge olarak da görülmelidir.

8. KAYNAKLAR

Acet M, Yıldırım İ. İsveç Jimnastiği'nin Dünya'da ve Türkiye'deki gelişimi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 1999; 2: 291-300.

Ahıska M. Garbiyatçılık: Türkiye'de modernliğin grameri. Modern Türkiye'de siyasi düşünce 9.cilt: dönemler ve zihniyetler içinde. İstanbul: İletişim Yayınları; 2009, s:1039-1041.

Ahmet ... Kadınlarımız ve spor. Türkspor Dergisi. 20 Teşrinisani 1930; 2(8-60): 4-5.

Ahmet F. Bir kimlik peşinde Türkiye. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları; 2006.

Ahmet F. Modern Türkiye'nin oluşumu. İstanbul: Kaynak Yayınları; 2012.

Ahmet V. Halkevleri. Yeni Türk Mecmuası. Teşrinievvel 1933; 1082-1087.

Ak A. Türk sporunda sorunlar ve çözüm önerileri. Ankara: Spor Yayınevi; 2017.

Akcan E. Çeviride modern olan: şehir ve konutta Türk-Alman ilişkileri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları; 2009.

Akın G. Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk antropolojik çalışmalar. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi. 2002; 42 (1-2): 9-21.

Akın Y. Ana hatları ile Cumhuriyet döneminde beden terbiyesi ve spor politikaları. Toplum ve Bilim Dergisi. 2005; (103): 53-92.

Akın Y. Gürbüz ve yavuz evlatlar: Erken Cumhuriyet'te beden terbiyesi ve spor. İstanbul: İletişim Yayınları; 2014.

Akkuş M. Bursa Halkevi ve Uludağ Dergisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004, İzmir (Prof. Dr. Z Arıkan).

Aktaş, H. Türk-Alman Askeri İlişkileri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994, Konya (Danışman Doç. Dr. H Hızır).

Akyüz K. Türk Ocakları. Belleten. 1986; L(196): 201-228.

Akyüz Y. Türk eğitim tarihi: MÖ 1000 - MS 2007. Ankara: Pegem A Yayıncılık; 2007.

Akyüz Y. Osmanlı döneminden cumhuriyete geçilirken eğitim-öğretim alanında yaşanan dönüşümler. Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi. 2011; 1(2):9-22.

Albayrak, M. Osmanlı-Alman ilişkilerinin gelişimi ve Bağdat Demiryolu'nun yapımı. Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi. 1995; 6:1-38.

Alemdaroğlu A. Öjeni düşüncesi. Modern Türkiye'de siyasi düşünce 4. cilt: milliyetçilik içinde. (Ed.Tanıl Bora, Murat Gültekin). İstanbul: İletişim Yayınları; 2008, s: 414-426.

Alfermann D, Tzschoppe P. Aus Fakultaten und Instituten 25 Jahre Sportwissenschaft. In Universität Leipzig 2001, s: 25-26.

Alkan MÖ. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e modernleşme sürecinde eğitim istatistikleri 1839-1924: tarihi istatistikler dizisi cilt 6. Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları; 2000.

Alkan MÖ. Osmanlı İdman Bayramı'ndan Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramına: en doğru bildiğimizden kuşkulanmak-6. Toplumsal Tarih Dergisi. 2011; 211: 30-41.

Alkan A, Çakır S. Osmanlı İmparatorluğu'ndan modern Türkiye'ye cinsiyet rejimi: süreklilikler ve kırılmalar. 1920'den günümüze Türkiye'de toplumsal yapı ve değişim içinde. Derleyenler Alpkaya, F., Duru, B. Ankara: Phoenix Yayınevi; 2012, s:197-239.

Alpagut L. Erken Cumhuriyet döneminde Ankara'daki eğitim yapıları. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2005, Ankara (Danışman: Doç. Dr. MS Akpolat).

Alpagut L. Erken Cumhuriyet döneminde kızların eğitimi için Ankara'da iki önemli yapı: İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve Kız Lisesi; 2010a.

<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=365&RecID=2289>.

Alpagut L. Modernleşme projesinin temsilinde önemli bir yapı: İsviçreli mimar Ernst Arnold Egli ve Ankara Siyasal Bilgiler Okulu. Alternatif Politika Dergisi. 2010b; 2(2): 126-150.

Alpman C. Ahmet Yaraman'ın hayatı. Okul Spor Dergisi. 1940; 1(17): 259-268-271.

Alpman C. Cumhuriyet ve beden eğitimi. Ülkü Dergisi. 1947; I(11): 14-16

Alpman C. Eğitimin bütünlüğü içinde beden eğitimi ve çağlar boyunca gelişimi. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi; 1972.

Alpman C. Selim Sırrı'yı anarken. Türk Eğitim Derneği IV. Anma Toplantısı: Selim Sırrı Tarcan yaşamı ve hizmetleri içinde. (Ed. A.Ferhan Oğuzkan). Ankara: TED Yayınları; 1997, s: 35- 49.

Altaban Ö. Ulusal yönetimin ve toplumsallığın kurgulandığı bir başkent. Arredamento Dergisi. 1997; 3(90): 89-94.

Altınay A, Bora T. Ordu, militarizm ve milliyetçilik. Modern Türkiye’de siyasi düşünce cilt 4: milliyetçilik içinde. (Ed. Bora T, Gültekingil M.) İstanbul: İletişim Yayınları; 2008, s:140-154.

Altunya N. Gazi Eğitim Enstitüsü: Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü, 1926-1980. Ankara: Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları; 2006.

Amman T. Spor sosyolojisi. Sporda sosyal bilimler içinde. İstanbul: Alfa Yayınları; 2000, s: 85-151.

Amman T. Bir modernite projesi olarak spor. Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi. 2012; 17: 26-29.

Apak R. Türkiye’de dağ sporu. Ülkü Dergisi. Mart 1935; 25(5): 51-53.

Apak R. Türk sporunun yeni yükümleri. Ülkü Dergisi. 1936; 6(35): 345-348.

Apak R. Yeni beden terbiyesi kanunu. Ülkü Dergisi. 1938;66(XI): 517-519.

Apak R. Yeni beden terbiyesi kanunu. Ülkü Dergisi. 1938;67(XII):42-44.

Apak R. Yeni beden terbiyesi kanunu. Ülkü Dergisi. 1938;68(XII):123-125.

Arıkan Z. Halkevlerinin kuruluşu ve tarihsel işlevi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi. 1999; 6(23): 261-281.

Arıtan Ö. Kapitalist/Sosyalist modernleşme modellerinin erken cumhuriyet dönemi mimarlığının biçimlenişine etkileri: Sümerbank KİT yerleşkeleri üzerinden yeni bir anlamlandırma denemesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004, İzmir (Danışman: Prof. Dr. G Tümer).

Arnaud P. Sport-a means of national representation. Sport and international politics içinde. (Ed. Arnaud P, Riordan J). Taylor&Francis e-Library; 2003, s: 3-13.

Arpacı M. Modernleşen Türkiye’de beden ve nüfus politikaları: hıfzısıhha, terbiye, öjeni. Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015, İstanbul (Danışman Doç. Dr. S Yardımcı).

Arslan H. Sultan II.Abdülhamid devri Osmanlı ordusunda Alman etkisi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012 (Danışman: Yrd. Doç. Dr. M Şahin).

Arun C. Türkiye’de cumhuriyet devrinde beden eğitimi öğretmeni yetiştirme çalışmaları ve aşamaları. Sporbilim Dergisi. 1990; 1: 9-13.

Arun C. S.Sırrı’nın bazı özellikleri. Türk Eğitim Derneği IV. Anma Toplantısı: Selim Sırrı Tarcan Yaşamı ve Hizmetleri içinde. (Ed. A.Ferhan Oğuzkan). Ankara: TED yayınları; 1997, s: 44-50.

As E. İktidar-spor kurumları ilişkileri bağlamında iki dünya savaşı arasında Türkiye Cumhuriyeti’nin katıldığı olimpiyatlar (1924 Paris, 1928 Amsterdam, 1936 Berlin). Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi. 2016; 12(24): 156-204.

Aslanoğlu İ. Ernst Egli: mimar, eğitimci ve kent plancısı. Mimarlık Dergisi. 1984; 11(12): 15-19.

Aslanoğlu İ. Erken cumhuriyet dönemi mimarlığı 1923-1938. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi; 2010.

Aşır V. Yeni nesil için. Ülkü Dergisi. Haziran 1935;28(5):296-298.

Aşır V. 19 Mayıs Bayramı ve gençlik meselesi. Türk Spor Kurumu Dergisi. 17 Mayıs 1937; 46:7.

Aşir V. Okul sporunun gayesi. Okul Spor Dergisi. 1940; 2(19): 291.

Atabeyoğlu C. Atatürk ve spor. İstanbul: Hisarbank Kültür Yayınları; 1981.

Atabeyoğlu C. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e spor. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 6.cilt Spor içinde. İstanbul: İletişim Yayınları; 1985, s:1490-1499.

Atabeyoğlu C. Türk spor tarihi ansiklopedisi. İstanbul: Fotospor Yayınları; 1991.

Atabeyoğlu C. Türk yüzme tarihi. Türk Spor Vakfı Yayınları; 1993.

Atabeyoğlu C. Olimpiyat oyunlarının 100.yılında Türkiye. İstanbul: TMOK Yayınları;1997.

Atabeyoğlu C. Sporda devlet mi, devlette spor mu?. İstanbul: Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları; 2001.

Atabeyoğlu C. Hocamız ve başkanımız Burhan Felek. İstanbul: Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları; 2003.

Atay FR. Spor gençliği. Kırmızı Beyaz Dergisi. 8 Ağustos 1937;1(9):2.

Ateş S. II. Meşrutiyet döneminde paramiliter gençlik örgütleri. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, İstanbul (Doç. Dr. B Örs).

Ateş S. Asker evlatlar yetiştirmek: II. Meşrutiyet Dönemi'nde beden terbiyesi, askeri talim ve paramiliter gençlik örgütleri. İstanbul: İletişim Yayınları; 2012.

Avar A. Lefebvre'nin üçlü-algılanan, tasarlanan, yaşanan mekan-diyalektiği. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. Dosya 17: Mimarlık ve Mekan Algısı; 2009. <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya17.pdf>.

Avraham D. German liberalism and the militarisation of civil society, 1813-1848/49. *European Review of History: Revue europeenne d'histoire*. 2010; 17(4): 605-628.

Aydın S. Türk düşüncesinde Alman etkisi. *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: dönemler ve zihniyetler cilt 9 içinde*. İstanbul: İletişim Yayınları; 2009, s:947-970.

Aykın AG, Bilir FP. Hükümet programları ve spor politikaları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2013; 22(2): 239-254.

Aytaç K. Avrupa eğitim tarihi: antik çağdan 19.yüzyılın sonlarına kadar. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları; 1980.

Baba N. Hokeyi Canlandırmalıyız. *Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi*. Cumhuriyetin 17.yıl dönümü özel sayısı; 1940a, s:25-27.

Baba N. Tenis ve hokey. Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları; 1940b.

Baba N. Halkevlerimizde sporun yeni veçhesi. *Ülkü Dergisi*. 16 Birincikanun 1940c;16(94): 343-353.

Baba N. Bir beden terbiyesi esasları. *Ülkü Halkevleri Dergisi*. Birinciteşrin 1940d; XVI (92):123-127.

Bağırhan T. Riyazet-i Bedeniye’den spor düşüncesine: Türkiye’de spor düşüncesi gelişiminin kısa bir öyküsü. Ankara Barosu Spor Hukuku Kurulu Av.Atila Elmas Armağanı içinde. Ankara: Ankara Barosu Başkanlığı Yayınları; 2012, s:155-174.

Balcı A. Sosyal bilimlerde araştırma: yöntem, teknik ve ilkeler. Ankara: Pegem A Yayıncılık; 2006.

Balcıoğlu M. Osmanlı Genç Derneklerinden İnkılap Genç Derneklerine. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1999; 15(43): 139-162.

Balcıoğlu M. Cumhuriyetin ilk yıllarında gençliğin savaşa hazırlanması ile ilgili iki belge iki görüş. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi. 1997; 5(20): 465-473.

BDA Cumhuriyet Arşivi Belge No: 490.01/1116.75.1 Türk Spor Kurumu Hakkında Rapor.

BDA Cumhuriyet Arşivi Belge No: 490.01/1116.75.2. Beden ve gençlik terbiyesi teşkilatı kurmak için Almanya'dan gelecek olan Dr.Carl Diem'in gelişi hakkında yazışmalar.

BDA Cumhuriyet Arşivi Belge No: 30.18.1.2/35.24.17. Gazi Terbiye Enstitüsü Beden Terbiyesi Şubesi Uzmanı Dainas Bey'in kadrosunun tasdiki.

BDA Cumhuriyet Arşivi Belge No: 30.10.0.0/144.34.12. Gönderilen 17.000 liranın sarfına ait rapor ile Eskişehirde yapılacak spor müsabakalarına katılmak üzere Maarif Vekili'ne izin verilmesi ve Olimpiyatlara katılmanın faydaları.

BDA Cumhuriyet Arşivi Belge No: 30.10.0.0/145.392. Beden terbiyesi mükellefiyetinin tatbik tarzı hakkında genelge.

BDA Cumhuriyet Arşivi Belge No: 30.10.0.0/145.40.1. Beden terbiyesi faaliyetlerine katılmayan gençlerin bu faaliyetlere katılmasını sağlayacak tedbirler hakkında genelge.

Bedi M. Beklediğimiz spor: umumi merkez ve mıntıkların başında azami otorite ve nüfuz sahibi birer asker istiyoruz!. Spor Postası Dergisi. 11 Ağustos 1934; 1(18):7.

Behar C. Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin nüfusu (1500-1927): Tarihi istatistikler dizisi cilt 2. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları;1996.

Belge M. Militarist modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye. İstanbul: İletişim Yayınları; 2012.

Berg A, König D. History of sports medicine in Germany with special reference to the University of Freiburg. European Journal of Sport Science. 2002; 2(4): 1-7.

Berkes N. Türkiye’de çağdaşlaşma. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları; 2012.

Beşikçi M. Topyekûn savaş kavramı ve son dönem Osmanlı harp tarihi. Toplumsal Tarih Dergisi. 2010; 198: 62-69.

Beşikçi M. Militarizm, topyekûn savaş ve gençliğin seferber edilmesi: Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu’nda paramiliter dernekler. Tarih ve Toplum Dergisi. 2009; 8: 49- 92.

Biçer T. Sporda toplam kalite yönetimi ve futbol uygulamaları. İstanbul: Beyaz Yayıncılık; 2012.

Bilge N. Türkiye’de beden eğitimi öğretmeninin yetiştirilmesi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları; 1988.

Blecking D. Gelehrige Körper der Nation und des Sozialismus Die Inszenierung von Körpern in der tschechischen Sokolbewegung und bei den tschechischen Spartakiaden. In Der deutsche Sport auf dem Weg in die Moderne. (Ed. Michael Krüger). Berlin: LIT Verlag; 2009, s: 239-256.

Breuer M. Sport zwischen kampf und spiel der sportbegriff in den werken von Carl Diem (doktora tezi). Ruhr-Universität Bochum Fakultät für Sportwissenschaft, 2008, Bochum.

Bora A. Bir milli vazife olarak spor ve kadınlar. Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi. 2012; 23(4): 220- 226.

Borrmann AS. Vom Waffenbruder zum Türkisch-Deutschen Faktotum: Ekrem Rüşti Akömer (1892-1984), Eine Bemerkenswerte Randfigur Der Geschichte. Würzburg: Ergon Verlag; 1998.

Bozaslan BM, Çokoğullar E. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e modern eğitimin inşası: devletin kurtarılmasından devletin kurulmasına. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 2015; 3(17): 309-329.

Bozdoğan S. Modernizm ve ulusun inşası: erken cumhuriyet Türkiye'sinde mimari kültür. İstanbul: Metis Yayınları; 2015.

Böer I, Haerkötter R, Kappert P. Berlin'den Türkler geçti 1871-1945. İstanbul: İleri Yayınları; 2012.

Büyükbaykal GN. Geçmişten günümüze Türkiye'deki yazılı spor basınında futbolun yeri ve önemi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları; 2004.

Candan N, Bağırhan T. Riyazet-i Bedeniye'den spor bilimlerine: Türkiye'de spor bilimlerinin gelişimi. Celal Bayar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Spor Eğitiminin ve Performansının Felsefi Temelleri Sempozyumu Sözel Bildiri. 8-9 Nisan 2005. Süleyman Demirel Kültür Merkezi Manisa.

Cemal S. Bugünkü spor faaliyeti Türk gençliğini ve Türk halkını tatmin ediyor mu?. Yeni Türk Mecmuası. 1933; 9:790-795.

Cengizkan A. Modernin saati: 20.yüzyılda modernleşme ve demokratikleşme pratiğinde mimarlar, kamusal mekan ve konut mimarlığı. İstanbul: Mimarlar Derneği Yayınları; 2002.

CHF Halkevleri Talimatnamesi. Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası; 1932.

CHF 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı. Ankara; 1935.

CHP Halkevleri Öğreneği. Ankara: Ulus Basımevi; 1935.

CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi; Ankara: Zerbaat Matbaası;1940.

Cora YT. Asker-vatandaşlar ve kahraman erkekler: Balkan Savaşları ve I.Dünya Savaşı dönemlerinde beden terbiyesi aracılığıyla ideal erkekliğin kurgulanması. Erkek millet asker millet: Türkiye’de militarizm, milliyetçilik, erkek(lik)ler içinde. Der. Nurseli Yeşim Sünbuloğlu. İstanbul: İletişim yayınları; 2013, s: 45-74.

Çağlar, B. Kemalistler Spor Davasına El Koymuşlardır. Türk Spor Kurumu Dergisi. 28 Eylül 1936;14:2.

Çam, H. İki dünya savaşı arasında Türkiye’ye Alman akademisyen göçü. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012, İstanbul (Prof. Dr. HB Örs).

Çakır H. Türk basımında ilk spor gazetesi: Futbol. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi. 2008; 26: 169-196.

Çakır VO. Spor sosyolojisinin doğuşu; geleneksel beden eğitimi usul ve yaklaşımlarında dönüşüm. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014, İstanbul (Danışman: Prof. Dr. İ Coşkun).

Çapan Ş. Türk sporunda Selim Sırrı Tarcan. Muğla: Ünyay Yayınları; 1999.

Çavdar T. Halkevleri. Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi; 4. Cilt içinde.1983, s: 878-884.

Çeçen A. Halkevleri: Atatürk’ün kültür kurumu. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları; 2000.

Çelebi N, Asan HT. II.Meşrutiyet dönemi eğitimi ve insan/birey yetiştirme paradigmalarının analizi. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi. 2014; 3(1): 262-270.

Çelik VO, Bulgu N. Geç Osmanlı Döneminde batılılaşma ekseninde beden eğitimi ve spor. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2010; 24:137-147.

Çiçekoğlu F. Asri, modern, çağdaş. Üç kuşak cumhuriyet içinde. (Ed.Uğur Tanyeli). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları; 1998, s:146-153.

Dacheux E. Kavramın Kökeni: Kant. Kamusal Alan içinde. (Der.E.Dacheux). İstanbul: Ayrıntı Yayınları; 2012, s:13-27.

Daver A. Sporcu millet..Alman milletinin üçte biri spor yapıyor. Türkspor Dergisi. 1930; 9 tesrinievvel, s:3-4.

Daver A. Kadife eldivenli demir el. Türkspor Dergisi. 17 Şubat 1934; 5(21-228): 3-4.

Demirel DH, Yıldırım İ. The philosophy of physical education and sport from Ancient times to the Enlightenment. European Journal of Educational Research. 2013; 2(4): 191-202.

Devecioğlu S. Türkiye’de futbolun kurumsallaşması. Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi. 2008; 26: 373-396.

Diem C, Seiffert J. Spor Sahaları ve Stadyomlar. Devlet Matbaası; 1933.

Diem C. Weltgeschichte des Sports und der Leibeserziehung. Stuttgart: Cotta Verlag; 1960.

Diem C. Tagebücher. Kennziffer: 02032-0263400. Band 4-6.1933; p:1-241.

Doğan A. Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm. İstanbul: Küre Yayınları; 2012.

Doğramacı B. Heading into modernity: sporting culture, architecture and photography in the early Turkish Republic. Nikolaus Katzer (ed.). In Euphoria and Exhaustion: Modern Sport in Soviet Culture and Society; 2010, s:111-126.

Doğuoğlu MMF. 19.yüzyıl İstanbul'unda Alman Mimari etkinliği. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002, İstanbul (Danışman Prof. Dr. A Batur).

Duman S. Bir modernleşme aracı olarak Tokat Halkevi. Ankara: Berikan Yayınevi; 2011.

Durukan A. Cumhuriyetin çağdaşlaşma düşüncesinin yaşama ve mekana yansımaları: halkevi binaları örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006, İstanbul (Danışman Doç. Dr. T Uluş Uraz).

Elias N, Dunning E. Quest for excitement: sport and leisure in the civilizing process. Oxford: Basil Blackwell; 1986.

Erdem T, Erez S. Halkevleri. İstanbul: CHP İstanbul İl Gençlik Kolu Yayını; 1963.

Ergeneli N., Tuna N. Beden terbiyesi mevzuatı. Ankara: Alaattin Kırıl Basımevi; 1941.

Ergin O. Türk Maarif Tarihi. İstanbul: Eser Yayınları; 1977.

Ergin M. Bizden ırkçı olmaz: Türk kimliği ve ırksal sözlükler. Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 9 içinde. 2009; s: 386-393.

Ergün M. Satı bey, hayatı ve Türk eğitimine hizmetleri. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 1987; 1: 4-19.

Ergün M. II.Meşrutiyet döneminde eğitim hareketleri: 1908-1914. Ankara: Ocak Yayınları; 1996.

Ertekin O. Türkiye’de hukuk-siyaset ilişkileri. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 9.Cilt: Dönemler ve Zihniyetler içinde; 2009, s: 285-311.

Felek B. Spor terbiyesi ve askeri disiplin: "...spor şahsın ve hususi teşebbüslerin malı, fakat hükümet ve milletin mahmisi olarak kalmalıdır...". Türkspor Dergisi. 1934;5(18/225): 3,18.

Ferah A. Gol Sesi: Futbol oyununun ezgisi. Ankara: Martı Yayınları; 2013.

Fişek K. Devlet politikası ve toplumsal yapıyla ilişkileri açısından spor yönetimi: Türkiye’de ve dünyada. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları; 1983.

Fişek K. 100 Soruda Türkiye spor tarihi. İstanbul: Gerçek Yayınevi; 1985.

Fortna BC. Mekteb-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde islam, devlet ve eğitim. İstanbul: İletişim Yayınları; 2005.

Foucault M. Cinselliğin tarihi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları; 2007.

Foucault M. Bilimlerin arkeolojisi üzerine: epistemoloji çevresine cevap. Felsefe Sahnesi. Çev.: Işık Ergüden. İstanbul: Ayrıntı Yayınları; 2011; s:139-178.

Gems G. The German Turners and the taming of radicalism in Chicago. The International Journal of the History of Sport. October 2009; 26(13): 1926-1945.

Gencer M. Jöntürk modernizmi ve Alman ruhu: 1908-1918 dönemi Türk-Alman ilişkileri ve eğitim. İstanbul: İletişim Yayınları; 2010.

Giulianotti R. Sport: a critical sociology. Oxford: Polity; 2005.

Gökaçtı MA. Bizim için oyna: Türkiye’de futbol ve siyaset. İstanbul: İletişim Yayınları; 2008.

Gökpınar İA. Sporda devletçilik. Kırmızı Beyaz Dergisi. 5 Temmuz 1937;4(1):2.

Göle N. Batı dışı modernlik: kavram üzerine. Modern Türkiye’de siyasi düşünce cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık içinde. Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları; 2007.

Göle N. Modernleşme bağlamında İslami kimlik arayışı. Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik içinde. Ed.S. Bozdoğan, R.Kasaba. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları; 1999, s: 70-81.

Grant S. Bodies in motion: physical culture and the construction of the new Soviet person. In Russian movement culture of the 1920s and 1930s. A symposium organized by Lynn Garafola and Catharine Theimer Nepomnyashchy 12-14 February 2015. Harriman Institute Columbia University; 2015, s: 37- 43.

Guttman A. The ‘Nazi Olympics’ and the American boycott controversy. In Sport and international politics. (ed.Arnaud P., Riordan J.). Londra: Routledge; 2003, s:31-50.

Guttman A. Sports: the first five millennia. Amherst & Boston: University of Massachusetts Press; 2004.

Güler Z. Osmanlı ordusunun modernleşmesinde von der Goltz paşa’nın rolü. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007, Mersin (Prof. Dr. Ş Yorulmaz).

Günay N. Atatürk döneminde Türkiye’de beden eğitiminin gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi bölümü. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi ATAM Dergisi. 2013; 29(85): 73-99.

Habermas J. Kamusal alan. In:Kamusal alan. Ed.Melek Özbek. İstanbul: Hil Yayınları; 2004, s: 95-102.

Habermas J. Kamusal alan: ansiklopedik bir makale. <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/4966/kamusal-alan-ansiklopedik-bir-makale#.WRVhSIXyiUk>.

Hadas M. The rationalisation of the body: physical education in Hungary in the nineteenth century. Journal of the History of Education Society. January 2009; 38(1): 61-77.

Hakkı İ. Sporculuğumuz. Spor Postası Dergisi. 8 Eylül 1934; 1(22): 4.

Hamdi A. Devlet ve iktisat. Yeni Türk Mecmuası. Teşrinievvel 1933; 1(11): 962-972.

Hardt M, Negri A. İmparatorluk. İstanbul: Ayrıntı Yayınları; 2012.

Hoffman D. Bodies of knowledge: physical culture and the new soviet person. Ohio State University; 2000

Hofmann AR. From Jahn to Lincoln: transformation of Turner symbols in a new cultural setting. The International Journal of the History of Sport. October 2009;26(13):1946-1962.

Holt R, Vigarello G. Bedenin tarihi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları; 2011.

Imhoof D. The game of political change: Sports in Göttingen during the Weimar and Nazi Eras. *German History*; 2009; 27(3): 374-394.

İşcan F. Türklerde spor. Ankara: MEB Yayınları; 1988.

İslamoğlu AH, Alnıaçık Ü. Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. İstanbul: Beta Yayınları; 2013.

Jansen H. Ankara imar planı raporu. İstanbul: Alaaddin Kırıl Basımevi; 1937.

Kabacalı A. Türkiye’de gençlik hareketleri. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi; 1992.

Kadioğlu A. Aydınlanma, vatandaşlık ve kadın: Türkiye örneği. Aydınlanma, Türkiye ve vatandaşlık içinde. Fuat Keyman (ed.). İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi; 2008, s:80-92.

Kafadar O. Cumhuriyet dönemi eğitim tartışmaları. Modern Türkiye’de siyasi düşünce cilt 3: modernleşme ve batıcılık içinde. İstanbul: iletişim yayınları; 2007, s: 351-357.

Kahraman A. Osmanlı Devleti’nde spor. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları; 1995.

Kaimakamis V.,vd. The spread of gymnastics in Europe and America by pedagogue-gymnasts during the first half of the 19th century. *Science of Gymnastics Journal*. 2011; 3(1): 49- 55.

Kandiyoti D. modernin cinsiyeti: Türk modernleşmesi araştırmalarında eksik boyutlar. Türkiye’de modernleşme ve ulusal kimlik içinde. Ed.S. Bozdoğan, R.Kasaba. Tarih Vakfı Yurt Yayınları;1999, s:115-134.

Kanok İ. Sporumuzda büyük gün, bizde de hakiki sporcu genç kız tipinin umumi meydanlarda görünmesi ile doğmuş olacaktır. *Spor Postası* (8 Eylül), 1934; 1(22): 3.

Karabacak M. Cumhuriyet'in ilk beş yılında kadın dergileri: bir değişimin kadınca hikayesi. 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009, Samsun (Danışman Yrd. Doç.Dr. M Ünlü).

Karaküçük S. Osmanlı'da izciliğın paramiliter görünümü. Milli Eğitim Dergisi. 1999; 143: 65-75.

Karasar N. Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler teknikler. Ankara: Nobel Yayıncılık; 1991.

Kaştan Y. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı Devleti ile Almanya arasında askeri alandaki işbirliği sürecinin I. Dünya Savaşı'nda müttefikliğe gidişi ve bu müttefikliğin Çanakkale cephesindeki rolü. Tarihın Peşinde: Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. 2016;16: 287-311.

Katoğlu M. Cumhuriyet Türkiye'sinde eğitim, kültür, sanat. Türkiye tarihi 4.cilt: çağdaş Türkiye 1908-1980 içinde. (Yayın Yön.Sina Akşın). İstanbul: Cem Yayınevi; 1989, s:391-502.

Katzer N. Körperkult und Bewegungszwang – Zur gesellschaftlichen Dynamik des frühen sowjetischen Sportsystems. In Der deutsche Sport auf dem Weg in die Moderne: Carl Diem und seine Zeit. (Michael Krüger ed.). Berlin: LIT Verlag; 2009, s:257-284.

Kavasoğlu İ, Yıldırım İ. Erken cumhuriyet döneminde kadın sporcular üzerinden modern kadın okumaları. Sporun toplumsal cinsiyet halleri içinde. Ed. Canan Koca; 2016, s:94-113.

Kaymak A. Hollanda mektupları, İsmail Hakkı Tonguç ve Köy Enstitüleri. Kebikeç Dergisi. 2008; 25:239-247.

Keten M. Türkiye'de spor. Ankara: Polat Ofset; 1993.

Kılıç S. Türkiye'deki Alman okulları. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004, İstanbul (Danışman: Öğr. Gör. Dr. N Demirhan).

Kılınç K. Öncü halk sağlığı projelerinin kamusal mekanı olarak Sıhhiye. Ankara'nın kamusal yüzleri: başkent üzerine mekan politik tezler içinde. İstanbul: İletişim Yayınları; 2009, s:119-156.

Kırşan N. Beden terbiyesi kanununda önceki spor teşkilatımıza umumi bir bakış. Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi. 1939:1;7,31.

Kirste HJ. Hermann Altrock zum 25.Todestag am 15 Marz 2005. Leipzig Universität Jubiläen; 2005, p: 32-37.

Koca E, Koç F. Güzellik yarışmalarının Türkiye'deki moda bilincinin oluşumuna etkileri; 2010. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423866466.pdf>.

Koçer HA. Türkiye'de modern eğitimin doğuşu ve gelişimi (1773-1923). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını; 1992.

Koloğlu O. Çağdaş spor anlayışını benimseten adam: Faik Üstünidman (1858-1942). Tarih ve Toplum Dergisi. 2002; 222: 57- 60.

Korkmaz Z. Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nu (Ankara Milli Stadı'nı) okumak: Erken Cumhuriyet Döneminde mekan, toplumsal yaşantı ve ideoloji ilişkisi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007, Ankara (Danışman: Doç. Dr. Z Uludağ).

Krüger A. The role of sport in German international politics 1918-1945. In: Sport and International Politics: the impact of fascism and communism on sport. Ed. Arnaud and Riordan. Taylor & Francis e-Library, 2003.

Krüger A. Germany. (ed.)James Riordan-Arnd Krüger. European Cultures of Sport: Examining the Nations and Regions. Bristol, Intellect, 2003, s;67-88

Krüger M. Historiography, cultures of remembrance and tridation in German Sport. The International Journal of the History of Sport. 2014; 31(12): 1425-1443.

Kuehn M. İmmanuel Kant. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları; 2011.

Lefebvre H. Mekanın üretimi. İstanbul: Sel Yayıncılık; 2014.

Lennartz K. Carl Diem and the torch relay. Journal of Olympic History. 2005; 13(2): 49-50.

Lennartz K, Buschmann J. Still on conversy. Journal of Olympic History. 2012; 20(3): 28-29.

Leonard FE. A guide to the history of physical education. Philadelphia and New York: Lea&Febiger; 1923.

Lewis B. Modern Türkiye'nin doğuşu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi; 1993.

Lüküslü D, Dinçşahin Ş. Selim Sırrı Tarcan ve beden eğitimi. Bilgi ve Bellek: İstanbul Bilgi Üniversitesi Türk Devrim Tarihi Çalışmaları Dergisi. 2011; 9: 44-64.

Lüküslü D, Dinçşahin Ş. Shaping bodies shaping minds: Selim Sırrı Tarcan and the origins of modern physical education in Turkey. The International Journal of the History of Sport.2013;30(3): 195-209.

Mardin Ş. Türk modernleşmesi. İstanbul: İletişim Yayınları; 1994.

Mazower M. Karanlık kıta: Avrupa'nın yirminci yüzyılı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları; 2010.

Mechikoff RA, Estes S. A history and philosophy of sport and physical education: from ancient civilizations to the modern world. London: McGraw Hill Education;2002.

Mengütay S. Artistik cimnastik: Temel teknik hareketlerin öğretim yöntemleri ve yardım şekilleri. İstanbul: Marmara Üniversitesi Basımevi; 1992.

Mertin E. Presenting heroes: athletes as role models for the new Soviet person. The International Journal of History of Sport 2009; 26(4): 469-483.

Moreau O. Reformlar çağında Osmanlı İmparatorluğu'nda askeri 'yeni düzen'in insanları ve fikirleri 1826-1914. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 2010.

Mosse GL. The image of man: the creation of modern masculinity. New York: Oxford University Press. 1996.

Mutlu C. Milli mücadelede Türkiye'de azalan nüfus ve izdivac meselesi. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. 2013;85:169-205.

Nabi Y. Türk sporu ve havacılık. Ulus Gazetesi. 16 Nisan 1936:5.

Nasıh S. Stadyumlar: Almanya stadyumları hakkında bir tetkik raporu. Mimar Dergisi. 1933; 3(2): 299- 314.

Nasır A. Türk Mimarlığında Yabancı Mimarlar. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991, İstanbul (Danışman: Prof. Dr. M Sözen).

Naul R, Hardman K. Sport and physical education in Germany. Taylor and Francis Group e-book.; 2002.

Nicolai B. Bruno Taut'un akademi reformu ve Türkiye için yeni bir mimariye uzanan yolu. Atatürk için düşünmek içinde. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları; 1998: s.32-35.

Oğuzkan, A. Ferhan (Ed.). Mustafa Necati hayatı ve hizmetleri. Türk Eğitim Derneği II.Anma Toplantısı. 25 Kasım 1994; 1995.

Okay C. The introduction, early development and histography of soccer in Turkey: 1890-1914. Soccer and Society. 2002; 3(3):1-10.

Oran AS. Kaza merkezlerinde yapılacak Halkevleri tip hakkında rapor. Ülkü Dergisi, Temmuz 1940, s: 457-465.

Ortaylı İ. İmparatorluğun en uzun yüzyılı. İstanbul: Alkım Yayınları; 2006.

Ortaylı İ. Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman nüfuzu. İstanbul: Timaş Yayınları; 2014.

Oruç Z. Geçmişten günümüze Milli Türk Talebe Birliği. Modern Türkiye'de siyasi düşünce 9.cilt: Dönemler ve Zihniyetler içinde; 2009, s: 703-709.

Öktem Ü. Charles Darwin'in Evrim Kuramı'nın Tanzimat'taki etkileri. Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi 2011; 11:1-24.

Özbay G. Türkiye'de cumhuriyet döneminde beden eğitimi ve spor öğretmeni yetiştiren okulların eğitimini hazırlayıcı çalışmalar. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. 1996; 1(2): 70- 82.

Özbek M. Önsöz. Kamusal alan içinde. İstanbul: Hil Yayınları; 2004, s: 9-18.

Özbek N. Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyal devlet: siyaset, iktidar ve meşrutiyet 1876-1914. İstanbul: İletişim Yayınları; 2013.

Özçakır S. II.Meşrutiyet dönemi beden eğitimi çağdaş dönüşümler. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi, 2013, Ankara (Danışman İ Yıldırım).

Özçakır S. 100 yıl öncesinde Türkiye’de beden eğitimi öğretimi ve günümüze yansımaları. Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi 2015; 26(1):18- 25.

Özçalık S, Grüsshaber G. Frank, fresh, frish, free’ at the Bosphorus? Selim Sırrı and the German model of youth mobilization in the late Ottoman State, 1908-1918. Middle East Critique. 2015; 24(4): 375-388.

Özer F. Mustafa Necati Bey (1894-1 Ocak 1929). <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c8s13/makale/c8s13m8.pdf>

Özer Y. Die geschichtliche Entwicklung des Turnens und der Gymnastik in der Türkei: Vorschläge zur Förderung des Geraturnens heute. Köln Deutsche Sporthochschule Diplomarbeit; 1969, Köln (Berater: Dozent H Kosel).

Özgüldür, Y. Yüzbaşı Helmut von Moltke’den Müşir Liman von Sanders’e Osmanlı ordusunda Alman askeri heyetleri. OTAM Dergisi. 1993;4: 297-349.

Özmaden H. Cumhuriyet dönemi ilk spor teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)nın yapılanma sürecinde beden eğitimi ve sporun fonksiyonları, fonksiyonlardaki değişimler ve toplumsal hayata etkileri. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999, İstanbul (Danışman: Prof. Dr. K Tamer).

Özman A. İsmail Hakkı Tonguç. Modern Türkiye’de siyasi düşünce cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık içinde. (Ed.Tanıl Bora, Murat Gültekingil). İstanbul: İletişim Yayınları; 2007, s: 368-381.

Özsan G. Türkiye’de Modernleşme ve Kadın Sağlığı Politikaları. Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı Doktora Tezi, 2007, İstanbul (Danışman: Yrd. Doç. Dr. AD Özarslan).

Özsoy S. Bir eğitim ütopycısı: İsmail Hakkı Tonguç. Toplum ve Demokrasi Dergisi. 2008; 2 (3): 267– 276.

Öztürkmen, Arzu. Mehmet Fetgeri Şuenu ve kadında terbiye-i bedeniye. Toplum ve Bilim Dergisi. 2002;37(219): 4-9.

Özyurt C. Türkiye’de eğitim ideolojisi ve kimlik inşası. Eğitime Bakış: Eğitim- Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi. 2013; 9(26): 8- 21.

Palazoğlu AB. Başöğretmen Atatürk I (1919-1928) ve II (1928-1938). Ankara: MEB Yayınları; 1991.

Penaltı. Stat ve hastane. Türkspor Dergisi. 27 Teşrinisani 1930; 2 (9-61):13.

Pfister G. Cultural confrontations: German Turnen, Swedish Gymnastics and English Sport-European diversity in physical activities from historical perspective. Culture, Sport, Society. 2003; 6(1): 61-91.

Pfister G. Epilogue: gymnastics from Europe to America. The International Journal of Sport History. 2009a; 26 (13): 2052-2058.

Pfister G. The role of German Turners in American physical education. The International Journal of Sport History. 2009b; 26(13): 1893-1925.

Pura F. Kadın ve spor. Türk Spor Kurumu Dergisi. 24 Ağustos 1936; 9:6.

Riedel H. Leibesübungen und körperliche erziehung in der osmanischen und kamalistischen türkei. Würzburg: Konrad Triltsch Verlag; 1942.

Rothstein H. The gymnastic free exercises of P. H. Ling. (M. Roth, Çev.). Boston: Ticknor, Reed and Fields; 1853.

R.Ş. Garp memleketlerinde halk terbiyesi. Ülkü Dergisi. Mayıs 1933:4; 295-301.

Sancar S. Türk modernleşmesinin cinsiyeti: erkekler devlet, kadınlar aile kurar. İstanbul: İletişim Yayınları; 2013.

Sarı M. Yeni Türk devletinin ilk Maarif Vekaleti (kuruluşu ve çalışmaları 1920-1923). Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi. 2013; 54:169-194.

Sarıalp R. Düşünceler ve denemeler tarih, kültür, spor. İstanbul: Temel Yayınları; 2001.

Sarıay Y. Türk milliyetçiliğinin tarihi gelişimi ve Türk Ocakları. İstanbul: Ötüken Yayınları; 1994.

Sevük İH. Türk güreşi: garb aleminde kasırga. İstanbul: Ocak Matbaası; 1948.

Seybold-Brunnhuber A. Beden eğitiminin motivasyonu üzerine. Beden Eğitimi Dergisi. 1965;13-14:13-20.

Sharman JR. Introduction to physical education. New York: A.S.Barnes Company; 1934.

Sivaz BA. İttihat ve Terakki Partisinin Beden Eğitimi ve Spor Politikaları ve Uygulamaları. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi, 2016, Ankara (Danışman: Prof. Dr. İ Yıldırım).

Somel SA. Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Osmanlı eğitim düzeninde dönüşümler. 150.Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi; 2007, s: 61-84.

Somel SA. Almanlar Dersaadet'te: 1870-1918 devresi İstanbul'unda Almanlarla Osmanlıların kültürel ve toplumsal buluşma deneyimi. Boğaziçi'deki Almanya içinde. (Ed. Mattihas von Kummer). İstanbul: Generalkonsulat der Bundesrepublik Deutschland; 2009, p:35-65.

Somel SA. Taşranın denetimi ve asimilasyonu: Diyarbakır'da sivil devlet eğitiminin ortaya çıkışı (1868-1908), Diyarbakır Tebliğleri: Diyarbakır ve çevresi toplumsal ve ekonomik tarihi konferansı içinde. C.Aktar (ed.), İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları; 2013.

Soyer F. Osmanlı Devleti'nde (1839-1908 Tanzimat Dönemi) beden eğitimi ve spor alanındaki kurumsal yapılanmalar ve okul programlarındaki yeri konusunda bir inceleme. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi. 2004; 24(1):209-225.

Stępiński M. German Gymnastics Association (Deutsche Turnerschaft) In Relation to sport movement in Germany before The World War I. Central European Journal of Sport Sciences and Medicine. 9;1/2015: 97–103.

Süalp ZTA. Zaman, mekan: kuram ve sinema. İstanbul: Bağlam Yayınları; 2004.

Sümer R. Sporda demokrasi. Ankara: Şafak Matbaacılık; 1990.

Symer D. Carl Diem and the denazification of German Sport. NASSH Proceedings; 1996.

Şahin M. Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960). Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996, İzmir (Danışman: Prof.Dr. S Özbaran).

Şahin M. Türk eğitim sisteminde yabancı eğitim uzmanlarından yararlanma. Toplumsal Tarih Dergisi. 1998; 54(9):12-18.

Şengül H.Tarık. Kentsel çelişki ve siyaset. Ankara: İmge Kitabevi; 2009.

Şimşek S. Bir ideolojik seferberlik deneyimi olarak Halkevleri. İstanbul: Boğaziçi Yayınları; 2002.

Şinforoğlu T. Selim Sırrı Tarcan ve İsveç Jimnastiği: Beden Eğitiminde İsveç Modelinin II. Meşrutiyet Dönemi Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi, 2015, Ankara (Danışman: Prof. Dr. İ Yıldırım).

Tanyeli U. Türk modernleşmesinin kentsel sahnesini yeniden düşünmek. Arredamento Dergi (Ankara dosyası). 1997; 3(90): 81-82.

Tanyer T. Mekteplilerin idman bayramı ve Samsun Posta tarihi. Ankara: Türkiye Barolar Birliği; 2010.

Tayga Y. Türk spor tarihine genel bakış. Ankara: GSGM Yayınları; 1990.

Tarcan SS. Beden terbiyesi, oyun, cimnastik, spor. İstanbul: Devlet Matbaası; 1932.

TBMM Zabıt ceridesi.1938; Devre V, Cilt 26, İçtimai:3.

TC Maarifi 1923-1943 yılları arası maarifimiz. Ankara: Maarif Vekaleti Yayınları; 1944.

Teichler HJ. Altrock und Diem: zwei vergleichbare Biographien. In Der deutsche Sport auf dem in die Moderne: Carl Diem und seine Zeit. (Ed.M.Krüger). Berlin: LIT Verlag; 2009, s: 375-384.

Tekeli İ. Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze eğitim kurumlarının gelişimi. Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi Cilt:3 içinde. Ed.Murat Belge. İstanbul: İletişim Yayınları; 1983, s:650-672.

Tekeli İ. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e eğitim sistemindeki değişimler. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye ansiklopedisi 2.cilt içinde. İstanbul: İletişim Yayınları; 1985, s:456-475.

Tekeli İ, İlkin S. Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim ve bilgi üretim sistemlerinin oluşumu ve dönüşümü. Ankara: Türk Tarih Kurumu; 1993.

Tonguç İH. İş ve meslek eğitimi. Ankara: Töb-Der Yayınları; 1974.

Toprak Z. İttihat ve Terakki'nin paramiliter gençlik örgütleri. B.Ü. Beşeri Bilimler Dergisi. 1979; VII: 95-113.

Toprak Z. II. Meşrutiyet döneminde paramiliter gençlik örgütleri. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi cilt 2 içinde. İstanbul: İletişim Yayınları; 1985, s:531-536.

Toprak Z. II. Meşrutiyet'ten mütareke yıllarına: Türkiye'de izciliğin ilk evresi. Tombak – Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi. 1999a; 24:19-27.

Toprak Z. Cumhuriyet arifesi Türkiye'de izcilik. Tombak – Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi. 1999b; 25:71-81.

Tuğluoğlu F. II. Meşrutiyet döneminde milliyetçi bir çocuk dergisi: Talebe Defteri (1913-1919). Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi. 2015; XV(30): 99-139.

Tunaya TZ. Türkiye'de siyasi partiler cilt III: İttihat ve Terakki bir çağın, bir kuşağın, bir partinin tarihi. Hürriyet Vakfı Yayınları; 1989.

Tuncer E. İktidarın Mekansal Örgütlenmesi: İktidarın Mekansal Fantazmagorisi Olarak İstanbul'daki Büyük Alışveriş Merkezleri. Mimar Sinan Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2009, İstanbul (Danışman: Yrd.Doç.Dr. MT Gökçen).

Tuncer H., Hacaloğlu Y., Memişoğlu R. Türk Ocakları tarihi: açıklamalı kronoloji. Ankara: Türk Yurdu Yayınları; 1998.

Turan K. Türk-Alman eğitim ilişkileri. İstanbul: Ayışığı Kitapları; 2000.

Türk İC. Osmanlı devletinde okul öncesi eğitim. Milli Eğitim Dergisi. 2011; 192: 160-173.

Türkoğlu Ö. Halkevlerinin kuruluş amaçları, örgütsel yapısı ve bazı uygulamaları. Kebikeç Dergisi. 1996;3:97-106.

Türkmen M. Siyasal toplumsallaşma aracı olarak beden eğitimi ve spor; işçi sporları ve Türkiye'deki etkileri (1923-1938). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012, Ankara (Danışman: Doç. Dr. M Güçlü).

Uludağ O. Spor göreneğinin değil bilginin eseri olmalıdır. Ülkü Dergisi. Şubat 1936; 36(6):431-438.

Uyanık E. II. Meşrutiyet Dönemi'nde toplumsal mühendislik aracı olarak eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eğitim politikaları (1908-1918). Amme İdaresi Dergisi. 2009; 42(2): 67-88.

Uzgören G. Türk izcilik tarihi. İstanbul: Papatya Yayınevi; 2000.

Uzun H. Cumhuriyetin ilk on yılında spor. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012, İzmir (Danışman: Yrd. Doç. Dr. L Kırkpınar).

Ülken HZ. Türkiye’de çağdaş düşünce tarihi. İstanbul: Ülken Yayınları; 1992.

Ünder H. Goltz, Milleti Müsellaha ve Kemalizmdeki Spartan öğeler. Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi. 2001; 35(206): 45-54.

Ünder H. Türkiye’de sosyal darvinizm düşüncesi. Modern Türkiye’de siyasi düşünce 4.cilt: Milliyetçilik içinde. (Ed. Tanıl Bora). İstanbul: İletişim Yayınları; 2008, s: 427-437.

Üstel F. Türk Ocakları. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 4.cilt: Milliyetçilik içinde. (Ed. Tanıl Bora). İstanbul: İletişim Yayınları; 2008, s: 263-268.

Üstel F. İmparatorluktan ulus devlete Türk milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931). İstanbul: İletişim Yayınları; 2010.

Üstel F. Makbul vatandaşın peşinde: II. Meşrutiyetten bugüne vatandaşlık eğitimi. İletişim Yayınları; 2014.

Yalçın R. İsmail Hakkı Tonguç’un Türk eğitim sistemi üzerine görüşleri. Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006, İstanbul (Danışman Prof. Dr. C Öztürk).

Yalım HR. Fizik ve Moral kalkınmada üç mühim müessesenin hizmetleri: mekteb-kışla-klüb. Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi. 1939;1(6):29-30.

Yavuz Y. İkinci Meşrutiyet döneminde ulusal mimari üzerindeki batı etkileri (1908-1918). ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi. 1976; 2(1): 9-34.

Yarar B. Osmanlı’dan cumhuriyete geçiş süreci ve erken cumhuriyet dönemi Türkiye’sinde modern sporun kuruluşu. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. 2014;21:301-317.

Yarar B, Cantek F, Özgüven PH. Türkiye’de modernleşme süreci içinde ve spor alanında toplumsal cinsiyete dayalı yeni beden ekonomisi ve kadının toplumsal kimliğinin kuruluşu ve dönüşümü. Tübitak Sosyal Bilimler Araştırmaları: Proje No:106K026. Ankara; 2009.

Yeşilkaya NG. Halkevleri: ideoloji ve mimarlık. İstanbul: İletişim Yayınları; 1999.

Yıldıran İ. Spor yoluyla erdemlilik eğitiminin tarihsel görünümü. Spor Eğitiminin Felsefi Temelleri Sempozyumu/Bildiri.Nisan 2005. Manisa Celal Bayar Üniversitesi. İçinde: Şinforoğlu T. Selim Sırrı Tarcan ve İsveç Jimnastiği: beden eğitiminde İsveç Modelinin II. Meşrutiyet Dönemi Türk eğitim sistemine entegrasyonu. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi.

Yıldıran İ. Atatürk’ün beden eğitimi ve spor anlayışı. 11.Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi/Bildiri (10-12 Kasım 2010). İçinde Özçakır S. II.Meşrutiyet dönemi beden eğitiminde çağdaş dönüşümler. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi.

Yıldırım A, Şimşek H. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık; 2006.

Yıldız A. Ne mutlu Türküm diyebilene: Türk ulusal kimliğinin etno-seküler sınırları (1919-1938). İstanbul: İletişim Yayınları; 2001.

Yorulmazlar MM. The effects of globalization processes (1453-1869/1870-1914) on the Ottoman State sports institution. European Journal of Physical Education and Sport Science. 2017;3(11); 57-71.

Yulus Ro hay (Peşte spor üniversite mezunu-Ankara atletizm antrenörü). İş veriminde spor. Spor Postası Dergisi. (7 Temmuz). 1934; 1(13):7.

Yumul A. Ötekiliği bedenlere kaydetmek. ayrımcılık: çok boyutlu yaklaşımlar. Der. Kenan Çayır, Müge Ayan Ceyhan. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 2012:s89-96.

Yurttagüler L. Social Policies on Female Body in Turkey in the 1930s. Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004, İstanbul (Danışman Prof.Dr. N Özbek).

Yuval-Davis N. Cinsiyet ve millet. Çeviren Ayşe Bektaş. İstanbul: İletişim Yayınları; 2010.

Yüce M. Osmanlı melekleri: futbol tarihimizin kadim devreleri/Türkiye Futbol Tarihi 1.cilt. İstanbul: İletişim Yayınları; 2014.

Yy. Beden terbiyesi teşkilatının çalışma esasları. Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi. İkincikanun 1939;1:2,14.

Yy. Sporun yükselmesi için ne yapmalıyız? Birinci iş: saha. Türkspor Dergisi 1929; (10 Teşrinievvel), 1(2), 6-7.

Yy. Sporun yükselmesi için ne yapmalıyız? birinci iş: saha. Türkspor Dergisi, 10 Teşrinievvel 1929; 1(2): 6-7.

Yy. Mıntika kongresi merkez ve spor heyetini intehap etti. Türkspor Dergisi. 24 Teşrinievvel 1929;1(4).

Yy. Spor işlerimiz ve Halk Fırkası. Türkspor Dergisi. 26 Kanunuevvel 1929; 1(13):7.

Yy. Kadınlar ve spor. Türkspor Dergisi. 4 Birincikanun 1930:6-7.

Yy. Büyük Türkiye spor kongresi Ankarada toplandı. 8 İkincikanun 1931;2(15-67): 3-4.

Yy. Reiscümhur Aydın'da:Gazi ocakların vazifesi üzerine irşatkar beyanatta bulundu. Hakimiyet-i Milliye. 5 Şubat 1931:1.

Yy. Uşakta atletizm bayramı. Türkspor Dergisi. 16 Haziran 1934; 6(38-245):15.

Yy. Türk Spor Kurumu kongresi Cumhuriyet Halk Partisine bağlılık kararını alkışlar içinde onayladı. Ulus Gazetesi. 19 Nisan 1936:1.

Yy. Gazi enstitüsü talebeleri Berlinde. Türk Spor Kurumu Dergisi. 1936; s: 8- 10.

Yy. General C.Taner şhrimizde: U.Müdürümüz Dolmabahçe'de yapılacak stad etrafında tetkikat yaptı. Klüp murahasları ve gazetecilerle görüştü. Kırmızı – Beyaz Dergisi. 1939; 2(42-94):2.

Yy. Gençlik kulüp ve grupları her yerde faaliyete geçerken Ankara radyosunda bir konuşma. Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi. Eylül 1940; 2(21):3.

Yy. Spor Ansiklopedisi. İstanbul: Milliyet Yayınları; 1991.

Zeki ... Die Leibesübungen in den türkischen Kadettenanstalten, Dipl.Arbeit, Berlin Deutsche Hochschule für Leibesübungen; 1934.

Zeki M. Kayak sporlarını umumileştirmek için propaganda yapmalıyız. Spor Postası Dergisi. 10 ikinciteşrin 1934; 1(31): 1,12.

Živanović N. On physical education and sports. In: History of physical education in Europe II. Editors: Petar D. Pavlovic (Republic of Srpska), Nenad Zivanovic (Serbia), Branislav Antala (Slovakia), Kristina M. Pantelic Babic, (Republic of Srpska). University of Pristina, Faculty of Sport and Physical Education in Leposavic. FIEP Europe - History of Physical Education and Sport Section. 2015; s.8-23.

Ziya H. Çek Tefekkürüne bir bakış. Ülkü Dergisi. Mart 1935; 25: 8-11.

Wagner M. Şehir İnşası Ne Demektir. Arkitekt Dergisi.1938; 8(1): 21- 25.

Wallach, J.L. Bir askeri yardımın anatomisi. Çev. Em.Tuğg.Fahri Çeliker. Ankara: Genelkurmay Basımevi; 1985.

Ingomar Weiler, “The Living Legacy: Classical Sport and Nineteenth-Century Middle –Class Commentators of the German-Speaking Nations”, (ed.) J. A. Mangan, Reformers, Sport, Modernizers: Middle-Class Revolutionaries. London: Frank Cass. 2002, s;9-34.

http://www.td-ihk.de/sites/default/files/contents/pdfs/tdihk/140131_Arkitera_online.pdf

https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/197603220%20CHF%203%20NCU%20BUYUK%20KONRE%20ZABITLARI%201931/197603219%20CHF%203%20NCU%20BUYUK%20KONRE%20ZABITLARI%201931%200021_0090%20BOLUM%202.pdf

<https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/197610571%20CHP%204%20NCU%20BUYUK%20KURULTAYI%20GORUSMELERI%20TUTULGASI/197610571%20CHP%204%20NCU%20BUYUK%20KURULTAYI%20GORUSMELERI%20TUTULGASI%20BOLUM%202.pdf>

9. ÖZGEÇMİŞ

Adı	Sevda	Soyadı	Korkmaz
Doğum Yeri	Zara	Doğum Tarihi	04.03.1980
Uyruğu	TC	Tel	05326409468
E-mail	svdkrkmz0@gmail.com		

Eğitim Düzeyi

	Mezun Olduğu Kurumun Adı	Mezuniyet Yılı
Doktora/Uzmanlık		
Yüksek Lisans	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müze Yönetimi	2013
Lisans	İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım	2003
Lise	Üsküdar Çamlıca Kız Lisesi	1997

İş Deneyimi

Görevi	Kurum	Süre (Yıl - Yıl)
Memur	İstanbul Büyükşehir Belediyesi/Gençlik ve Spor Müdürlüğü	2006-

Yabancı Dilleri	Okuduğunu Anlama*	Konuşma*	Yazma*
İngilizce	İyi	İyi	İyi
Almanca	İyi	İyi	İyi

Yabancı Dil Sınav Notu #								
YDS	ÜDS	IELTS	TOEFL IBT	TOEFL PBT	TOEFL CBT	FCE	CAE	CPE
	2012/70							

	Sayısal	Eşit Ağırlık	Sözel
ALES Puanı		74	88
(Diğer) Puanı			

Bilgisayar Bilgisi

Program	Kullanma becerisi

*Çok iyi, iyi, orta, zayıf olarak değerlendiriniz.

Akademik Çalışmalar

- 15.Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi “Erken Cumhuriyet Döneminde Uzun Süreli (5,5 Aylık) İlk Antrenör Kursu” Sözel Bildiri. (Antalya/15-18 Kasım 2017).
- Uluslar arası tesis ve rekreasyon alanlarının kullanım devamlılığının sağlanabilmesi için gerekli yer seçim kriterleri. Veli Ozan Çakır, Sevda Korkmaz, Rıza Tayfur Özkan. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi. Eylül 2017;5(52):405-416.

- 14.Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi (1-4 Kasım 2016)/Sözel Bildiri. Kentli hakları bağlamında yerel yönetimlerde spor tesisi yatırımları: İstanbul Esenler İlçesi örneği.
- Uluslar arası olimpiik kongre çıktılarında ‘barış’ teması. Uluslar arası Spor, Egzersiz ve Antrenman Bilimi Dergisi. 2016;2(3):102-111. DOI: 10.18826/ijsets.74844.
- Uluslararası Spor Bilimleri Araştırma Kongre Bildirisi “Uluslararası Olimpiik Kongre Çıktılarında ‘Barış’ Teması” (Çanakkale/10-13 Eylül 2015)
- 4.Uluslararası Bilim, Kültür ve Spor Kongresi/Sözel Bildiri ‘Müzik ve Hareket Bağlamında Futbol Tezahüratları’ (Makedonya-Ohrid/22-26 Mayıs 2015).
- Müzik ve Hareket Bağlamında Futbol Tezahüratları. International Journal of Science Culture and Sport July 2015 : Special Issue 3 ISSN : 2148-1148 Doi : 10.14486/IJSCS.
- Qatar University Davetli Doktora Öğrencisi Sunum “Geleneksel Sporlar Arasında Kırkpınar” (Doha/2-8 Aralık 2014)
- 13.Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi "Example of Intangible Cultural Heritage of Fair Play: Kırkpınar" (Konya/7-9 Kasım 2014)
- ISHPES Congress 2014 Global Perspectives on Sports and Physical Cultures: From Past to Present (Qatar/22-25 September 2014) "
- 21. European Association For Sport Management (EASM)-İstanbul/Marmara Üniversitesi “*Spor Mirası: Spor Müzelerinin İşlevleri*” (İstanbul/11-15 Eylül 2013).
- Olympic Legacies: International Conference Impacts of Mega-events on Cities-London/ University of East London “*The effects of presentation of sport heritage on creating of the Olympic Culture: Istanbul Metropolitan Municipality Sports Museum Studies*” (Londra/4-6 Eylül 2013)
- 12.Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi-Denizli/Pamukkale Üniversitesi “*Spor Mirası Oluşturma Sürecinde Spor Müzelerinin Yeri*” (Denizli 12-14 Aralık 2014)
- Yüksek Lisans bitirme tezi olarak “*Spor Müzelerinin İşlevleri ve Bir Spor Müzesi Taslağının Yönetmelik Açısından Oluşturulması*”
- Lisans bitirme projesi olarak “*Müzelerde Halkla İlişkiler Uygulamaları Topkapı Saray Müzesi ve Sadberk Hanım Müzesi Uygulamaları Karşılaştırması*”

Projeler &Etkinlikler

- National Football Museum-Manchester/15-30 Ağustos 2013-Gözlemci Araştırmacı
- İBB Spor Müzesi Çalıştay - Yürütme Kurulu üyeliği
- İBB Spor Envanteri Projesi - Yürütme Kurulu üyeliği
- İBB Movilise (AB Hibe Projesi- Spor İnsanlarında Yabancı Dil Öğrenimi) Projesi - Yürütme Kurulu üyeliği

EKLER

Ek 1:

onra
lâkia
Rıza
mal
men
İdu.
Güç
bit
gile
Yak
tîle

oy.
ya
ve

da
ok

isi
dü
bet
da
gi
ni
ile
en
li-
in
ut
n
a

e
n
l
a
e
i

Uşakta atletizm Bayramı

Antrenörün nezaretinde ve halkın gösterdiği büyük bir alâka içinde muvaffakiyetle icra edildi

RESİMLER: Üstte: Uşakta yapılan büyük atletizm bayramına iştirak eden atletler bir arada. Altta: Hakem heyeti antrenör Her Abrahamla beraber.

Ayda geçen hafta, Atletizm antrenörü Her Abrahamın Aydındaki atletleri yakından görmesini temin için büyük bir atletizm bayramı yapılmıştır. 100 e yakın atletin iştirak ettiği müsabakalar binlerce meraklı tarafından alâka ile seyredilmiştir. Organizasyonun çok mükemmel oluşu bu ana spora karşı halkın gösterdiği yakın alâkayı arttırmıştır. Dereceler, Uşakın önümüzdeki Türkiye birinciliklerinde kendine bir muvaffakiyet hissesi ayırmasına intizar ettirecek derecede ümit vericidir.

Uşak atletlerini ve idarecilerini tebrik eder, kendilerinden feyizli çalışmalar bekleriz.

Türkspor, 16 Haziran 1934, 38(245),s.15.

Ek 2:

Türkspor.17 Teşrinievvel 1929. sene:1 no:3

(Sağ üst fotoğraf- Aleks Abraham, Beşiktaş takımı ile beraber görülüyor)

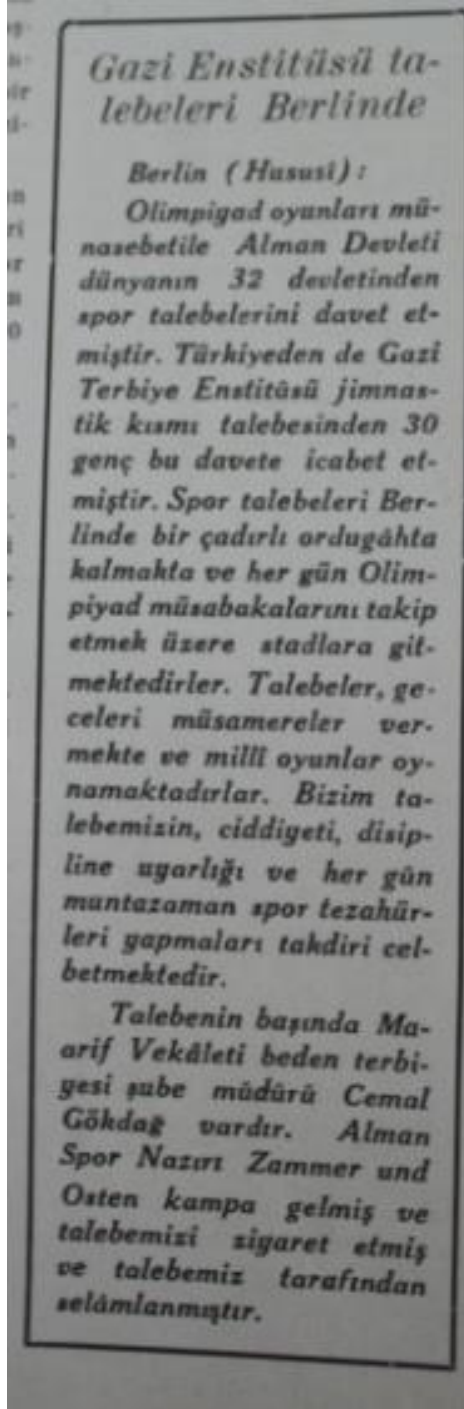
Ek 3:

"Beden Eğitimi Şubesi, Kurt DAĞNAS ve Öğrenciler - 1930-1940'lı Yıllar"

Kuruluşunun 90.yılında Gazi Eğitim Fakültesi Katalogu

Ek 4:

Türk Spor Kurumu.17.08.1936/sayı 8, sayfa 10.

Ek 5:

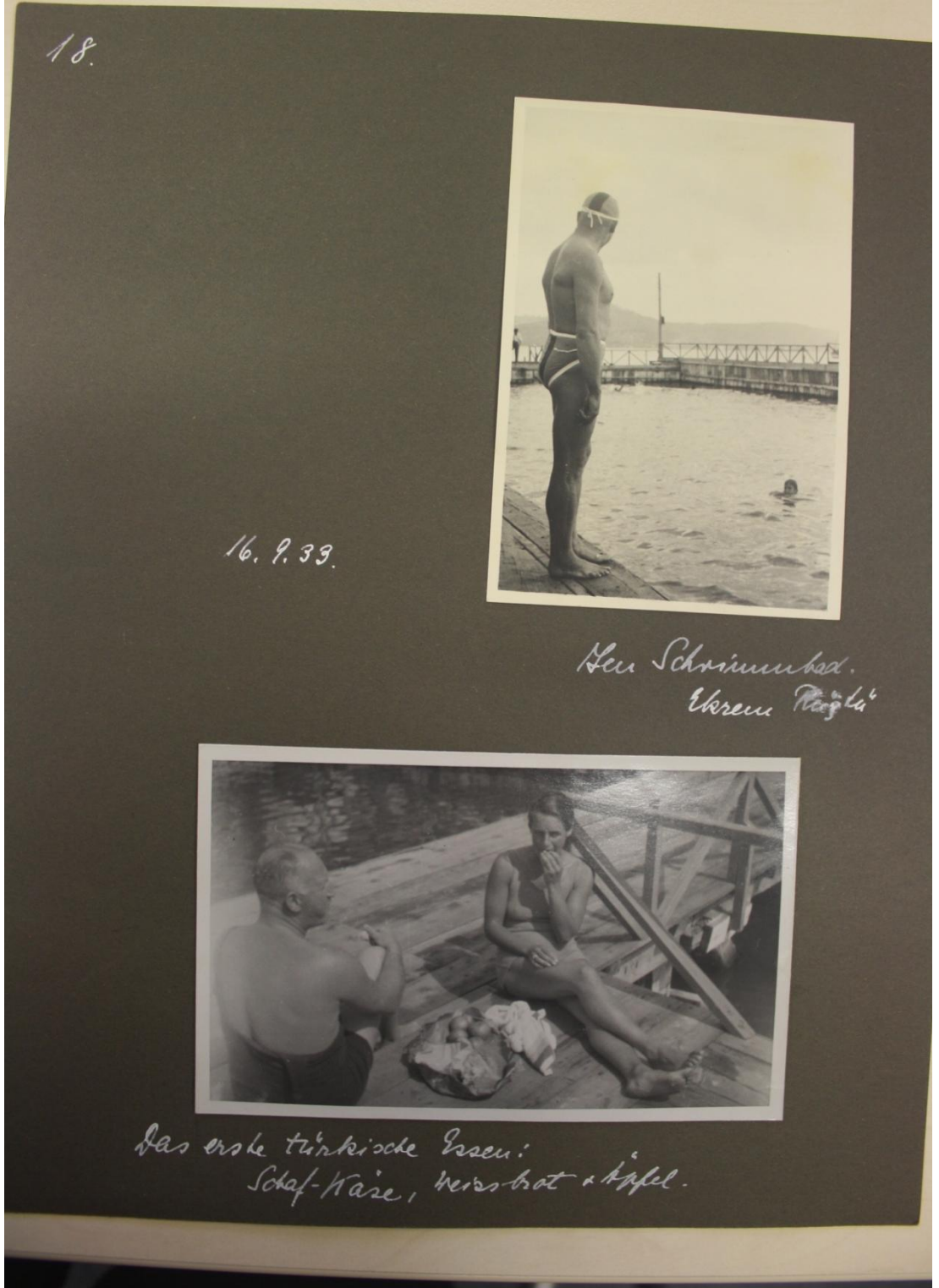
1935-1936 Eğitim dönemi Gazi Terbiye Enstitüsü Beden Terbiyesi Şubesi

Ders Programı

I	ESAS MESLEKİ DERSLER	I	II	III	IV
1.	Terbiyevi Jimnastikler	4	3	3	-
2	Tıbbi Jimnastikler	-	-	2	1
3	Anatomi-Fizyoloji	2	2	2	1
4	Sihhat Bilgisi	-	-	1	1
5	Antropometri	1	-	-	-
6	Beden Terbiyesi Tarihi	1	1	-	-
7	Spor	4	5	5	5
8	Oyun	1	1	1	1
9	Musiki	1	1	1	1
10	Ders Tatbikatı	-	-	-	5
11	Askerlik	4	4	4	4
Yekun		18	17	19	19
II.	HER ŞUBENİN MÜŞTEREK DERSLERİ				
1	Felsefe Tarihi	2	2	-	-
2	Ruhiyat (Çocuk Ruhiyatı)	1	1	-	-
3	Pedagoji	1	1	-	-
4	İçtimaiyat	1	1	-	-
5	Tedris Usulü	1	1	-	-
6	Yabancı Dil	4	4	4	4
Yekun		10	10	4	4
III	İLAVE DERSLER				
	Tarih veya Coğrafya veya Türkçedir.	4	3	3	3
Yekun		32	30	26	26

Günay, 2013:89.

Ek 6:

Carl Diem ve eşi Lisolett Diem, Rapor hazırlık gezisinde İstanbul Boğazı'nda

Ek 7:

Mädchen-Turnsaal
Kordelio-
Ismir.

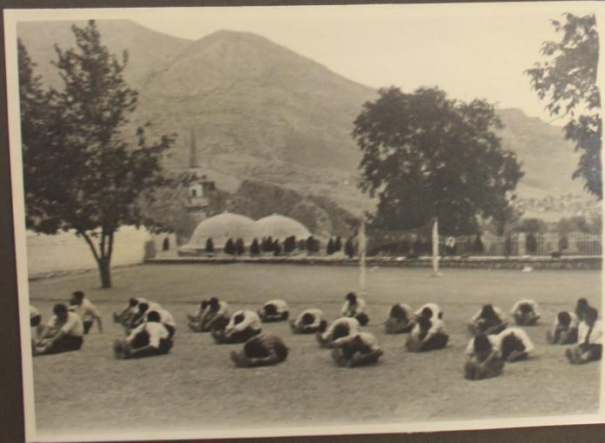

Diem'in İzmir seyahatinden bir kız beden eğitimi sınıfı

Ek 8:

Ortamektep
Mittelschule
Amasya
7. X. 33.
Die Dozen
Türulehrer Arif.

Diem'in Amasya gezisinden bir beden eğitimi sınıfı